

Published by,

Shah Venichand Surchand

FOR

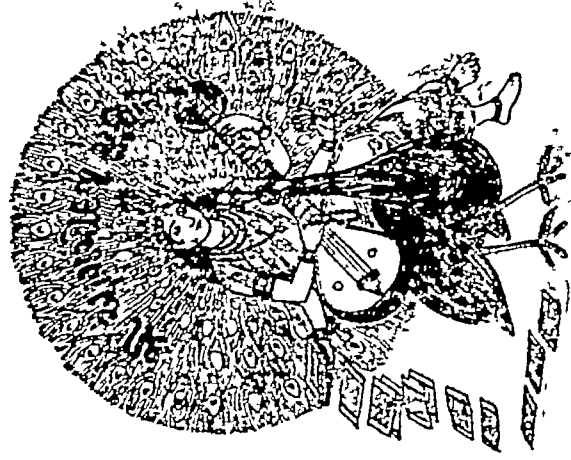
AGAMODAY SAMITI

AT THE OFFICE OF

Sheth Devchand Lalbhai

Jain Pustakodhar Fund,

426, Javeri Bazar-BOMBAY.

Printed at the

ARY-BHUSHAN PRINTING PRESS

Pages 72 and remaining

“Vir-Shasan Printing Press”

AHMEDABAD.

BY

SHAH VITHALDAS MOHANBHAI.

All Rights Reserved by the

Secretaries

Shree Agamoday Samiti.

॥ अहम् ॥

श्रीमन्मलयगिर्याचार्यविहितविवृत्तियुतं श्रीमद्राजप्रश्रीयमुपाङ्गम् ॥

॥ ॐ नमः ॥

प्रणमत वीरजिनेश्वरचरणयुगं परमपाटलच्छायम् । अधरीकृतनतवासवमुकुटस्थितरत्नरुचिचक्रम् ॥ १ ॥

राजप्रश्रीयमहं विवृणोमि यथाऽऽगमं गुरुनियोगात् । तत्र च शक्तिमशक्तिं गुरवो जानन्ति का चिन्ता ? ॥ २ ॥

अथ कस्मादिदमुपाङ्गं राजप्रश्रियाभिधानमिति ? उच्यते, इह प्रदेशिनामा राजा भगवतः केशिकुमारश्रमणस्य समीपे यान् जीव-
विषयान् प्रश्नावकर्षीत्, यानि च तस्मै केशिकुमारश्रमणो गणभृत् व्याकरणानि व्याकृतवान्, यच्च व्याकरणसम्यक्परिणतिभावतो
बोधिपासाद्य मरणान्ते शुभानुशययोगतः प्रथमे सौधर्मनाम्नि नाकलोके विमानमाधिपत्येनाधितिष्ठत्, यथा च विमानाधिपत्य-
प्राप्त्यनन्तरं सम्यगवधिज्ञानाभोगतः श्रीमद्वर्धमानस्वामिनं भगवन्तमालोक्य भक्त्यतिशयपरीतचेताः सर्वस्वसामग्रीसमेत इहावतीर्थ
भगवतः पुरतो द्वात्रिंशद्विधि नाड्यमनरीचृत्यत्, नर्त्तित्वा च यथाऽऽयुक्तं दिवि सुखमनुभूय ततश्च्युत्वा यत्र समागत्य मुक्तिपदमवा-
प्स्यति, तदेतत्सर्वमस्मिन्नुपाङ्गेऽभिधेयं, परं सकलवक्तव्यतामूलं राजप्रश्रीय इति—राजप्रश्नेषु भवं राजप्रश्रीयं । अथ कस्याङ्गस्येद-
मुपाङ्गं ? उच्यते, सूत्रकृताङ्गस्य, कथं तदुपाङ्गतेति चेत्, उच्यते, सूत्रकृते ह्यङ्गे अशीत्यधिकं शतं क्रियावादिनां, चतुरशीति-
रक्रियावादिनां, सप्तषष्टिरज्ञानिकानां, द्वात्रिंशद्वैनयिकानां, सर्वसङ्ख्यया त्रीणि शतानि त्रिषष्ट्यधिकानि पाखण्डिकशतानि प्रतिक्षिप्य

स्वसमयः स्थाप्यते, उक्तं च नन्द्यध्ययने—“सुयंगडे णं असीयसयं किरिआवाईणं चतुरासीई अक्रिरियावाईणं सत्तहो अण्णाणिय-
वाईणं वत्तीसा वेणइयवाईणं तिण्हं तेवद्वाणं पासंडियसयाणं णियूहं किच्चा ससमए ठाविज्जई”त्ति, प्रदेशी च राजा पूर्वमार्किया-
वादिमतभावितमना आसीत्, अक्रियावादिमतमेव चावलम्ब्य जीवविषयान् प्रश्नानकरोत्, केशिकुमारश्रमणश्च गणधारी सूत्रकृताङ्ग-
सूचितमक्रियावादिमतप्रक्षेपमुपजीव्य व्याकरणानि व्याकार्षित्, ततो यान्येव सूत्रकृताङ्गसूचितानि केशिकुमारश्रमणेन व्याकरणानि
व्याकृतानि तान्येवात्र सविस्तरमुक्तानीति सूत्रकृताङ्गगतविशेषप्रकटनादिदुषाङ्गं सूत्रकृताङ्गस्येति । एतद्वक्तव्यता च भगवता
वर्द्धमानस्वामिना गौतमाय साक्षादभिहिता, तत्र यस्यां नगर्यां येन प्रक्रमेणाभ्यधीयत तदेतत्सर्वमभिधिसुरिदमाह—

ते णं काले णं ते णं समए णं आमलकप्पा नामं नयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा जाव पासा
दीया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा (सू० १) ॥ तीसे णं आमलकप्पाए नयरीए बहिया उत्तरपुर-
त्थिमे दिसीभाए अंबसालवणे नामं चेइए होत्था, पोराने जाव पडिरूवे (सू० २)

‘ते णं काले णं ते णमित्यादि’ ‘ते’ इति प्राकृतशैलीवशात्तस्मिन्निति द्रष्टव्यं, अस्यायमर्थो—यस्मिन्काले भगवान् वर्द्धमान-
स्वामी स्वयं विहरति स्म तस्मिन्निति, ‘ण’मिति वाक्यालङ्कारे, दृष्टवान्यत्रापि णंशब्दो वाक्यालङ्कारार्थो यथा—‘इमा णं पुढवी’
इत्यादाविति, ‘काले’ अधिकृतावसरिणीचतुर्थविभागरूपे, अत्रापि णंशब्दो वाक्यालङ्कृतौ, ‘ते णं समए णं’ समयोऽवसर’

१ सूत्रकृते अशीत शत क्रियावादिनां चतुरशीतिमक्रियावादिनां सप्तषष्टिमज्ञानिकानां द्वात्रिंशत् वैनयिकवादिनां त्रयाणां त्रिषष्ट्यधिकानां पाखण्डिक-
शतानां निर्यूहं कृत्वा स्वसमयः स्थाप्यते ।

वाची, तथा च लोके वक्तारो-नाद्याप्येतस्य वक्तव्यस्य समयो वर्तते, किमुक्तं भवति ?-नाद्याप्येतस्य वक्तव्यस्यावसरो वर्तते इति, तस्मिन्निति यस्मिन् समये भगवान् सूर्याभदेवक्तव्यतामचकथत् तस्मिन् समये आमलकल्या नाम नगरी अभवत्, नन्विदानीमपि सा नगरी वर्तते ततः कथमुक्तमभवदिति ?, उच्यते, वक्ष्यमाणवर्णकग्रन्थोक्तविभूतिसमन्विता तदयामभवत्, न तु विवक्षितोपाङ्गविधानकाले, तदपि कथमवसेयमिति चेत्, उच्यते, अयं कालः अवसर्पिणी, अवसर्पिण्यां च प्रतिक्षणं शुभाभावा हानिमुपगच्छन्ति, एतच्च सुप्रतीतं जिनवचनवेदिनामतोऽभवदित्युच्यमानं न विरोधभाक् । सम्प्रत्यस्या नगर्या वर्णकमाह-“रिद्धित्थिमियसमिद्धा जाव पासाइया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा” इति ऋद्धा-भवनैः पौरजनैश्चातीव दृढिमुपागता, ‘ऋद्धिदृढा’विति वचनात्, स्तिमिता-स्वचक्रपरचक्रतस्करडमरादिसमुत्थभयकलोलमालाविवर्जिता, समृद्धा-धनधान्यादिविभूतियुक्ता, ततः पदत्रयस्य विशेषणसमासः, यावच्छब्देन ‘पमुइयजणजाणवया’ प्रमुदिताः-प्रमोदवन्तः प्रमोदहेस्तुवतूनां तत्र सम्रावात्, जना-नगरीवास्तव्यलोकाः जानपदाः-जनपदभावास्तत्र प्रयोजनवशादायाताः सन्तो यत्र सा प्रमुदितजनजानपदा, ‘आइणजणमणूसा’ मनुजजनैराकीर्णा, प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययः, “हलसयमहसमंकिट्टुविगिट्टुपणत्तसेउसीमा” हलानां शतैः सहस्रैश्च सङ्कष्टा-विलिखिता विकृष्टा-नगर्या दूरवर्तिनी बहिर्वर्तिनीति भावः, लष्टा-मनोज्ञा प्राज्ञैः-छैकरासा प्राज्ञासा, छेकपुरुषपरिक्लामेनेति भावः, सेतुसीमा कुल्याजलसेव्यक्षेत्रसीमा यस्याः सा हलशतसहस्रसङ्कष्टविकृष्टलष्टप्राज्ञाप्रसेतुसीमा, ‘कुक्कुडसंडेयगामपउरा’ कुक्कुडसम्पात्या ग्रामाः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च प्रचुरा यस्याः सा कुक्कुडसण्डेयग्रामप्रचुरा, ‘गोमहिंसगवेलगप्पभूया’गार्वा-वलीवर्दा महिषाः-प्रतीता गानः-स्त्रीगव्य एडकाः-उरभ्रास्ते प्रभूता यस्यां सा तथा, ‘आयारवन्तचेइयजुइविट्टुसिड्डुसिनिविट्टुवहुला’ आकारवन्ति-सुन्दराकाराणि

चैतयानि युवतीनां च पण्यतरुणीनामिति भावः, विशिष्टानि सन्निविष्टानि, सन्निवेशपाटका इति भावः, बहुलानि-बहूनि यस्यां सा तथा, 'उक्कोडियगायगंतिभेदत्करखंडरकुवरहिया' उत्कोटा-लञ्चा तथा चरन्ति उत्कोटिकास्तैर्गात्रभेदैः-शरीरविनाशकारिभिर्गन्धिभेदैः-ग्रन्थिच्छेदैः तस्करैः खण्डरक्षैः-दण्डपाशिकै रहिता, अनेन तत्रोपद्रवकारिणामभावमाह, 'क्षेमा' अशिवाभावात्, 'निरुवदवा' राजादिकृतो-पद्रवभावात्, 'सुभिक्षा' भिक्षुकाणां भिक्षायाः सुलभत्वात्, 'विसत्थसुहावासा' विश्वस्तो-निर्मयः सुखमावासो लोकानां यस्यां सा तथा, 'अणेगकोडिकोडुंवियाइण्णणिव्वुत्तसुहा' अनेककोटीभिः-अनेककोटिसङ्ख्याकैः कौटुम्बिकैराकीर्णो निर्बृत्ता सन्तुष्टजनयोगात् शुभा शुभवस्तूपेतत्वात्, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः, 'नडनइजल्लमल्लमुट्टियवेलंवगकहगपवकलासकआइक्खयलंखमं खतूणइल्लुतुंववीणिगयअणेगतालाचराणुचरिया' नटा-नाटयितारो, नर्तका ये नृत्यन्ति, जल्ला-राज्ञः स्तोत्रपाठकाः, मल्लाः प्रतीता मौष्टिका-मल्ला एव ये मुष्टिभिः प्रहरन्ति, विडम्बकाः-विदूषकाः कथकाः-प्रतीताः प्लवका-ये उत्प्लवन्ते नद्यादिकं वा तरन्ति, लासका-ये रासकान् गायन्ति, जयशब्दप्रयोक्तारो वा भाण्डा इत्यर्थः, आख्यायिका-ये शुभाशुभमाख्यान्ति लङ्ख्या-महावंशाग्र-खेलका मङ्ख्याः-चित्रफलकहस्ता भिक्षुकाः, 'तूणइल्ला' तूणाभिधानवाद्यविशेषवन्तः तुम्बवीणिकाः-तुम्बवीणावादका, अनेके च ये तालाचराः-तालादानेन प्रेक्षाकारिणः, एतैः सर्वैरनुचरिता-आसेविता या सा तथा, "आरामुज्जाणअगडतलागदीहियवप्पिणिगुणो-ववेया" आरामा यत्र माधवीलतागृहादिषु दम्पत्यादीन्यागत्य रमन्ते, उद्यानानि-पुष्पादिमदृक्षसङ्कुलान्युत्सवादौ बहुजनभोग्यानि अगडत्ति-अवदाः कूपास्तडाकानि-प्रतीतानि दीर्घिकाः-सारिण्यः, वप्पिणित्ति-केदाराः, एते गुणोपपेता-रम्यतादिगुणोपपेता यस्यां सा तथा, 'उब्बिद्धविउलंगंभीरखातफल्लिहा' उब्बिद्धं-उण्डं विउलं-विस्तीर्णं गम्भीरम्-अलब्धमध्यं स्वातम्-उपरिविस्ती-

र्णमधः सङ्कुचितं परिखा च-अथ उपरि च समखातरूपा यस्यां सा तथा, 'चक्रगयमुसंदिओरोहसयगियजमलकवाडधणदुष्पवेसा'
 चक्राणि-प्रहरणविशेषरूपाणि गदाः-प्रहरणविशेषाः मुषण्ठयोऽप्येवंरूपा अवरोधः-प्रतोलीद्वारेष्वन्तःप्राकारः सम्भाव्यते, शतध्वयो-
 महायष्टयो महाशिला वा याः पातिताः सतानि पुरुषाणां घ्नन्ति यमकानि-समस्थितद्रव्यरूपाणि यानि कपाटानि घनानि च-निश्छि-
 द्राणि तैर्दुष्पवेशा या सा तथा, 'धणुकुडिलवंकपागारपरिखित्ता' धनुकुडिलं-कुडिलं धनुस्ततोऽपि वक्रेण प्राकारेण परिक्षिप्ता या सा
 तथा, 'कपिशीसयवद्हरइयसंठियविरायमाणा' कपिशीर्षिकैर्द्वारचितसंस्थितैः-वर्तुलकृतसंस्थानैर्विराजमाना-शोभमाना या सा तथा,
 'अट्टालयचरियदारगोपुरतोरणउन्नयसुविभत्तरायमग्गा' अट्टालकाः-प्राकारोपरिभृत्याश्रयविशेषाः चरिका-अष्टहस्तप्रमाणो मार्गः
 द्वाराणि-भवनदेवकुलादीनां गोपुराणि-प्राकारद्वाराणि तोरणानि च उन्नतानि-उच्चीनि यस्यां सा तथा, सुविभक्ता-विविक्ता राज-
 मार्गा यस्यां सा तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, 'छेयायरियरइयदहफलिहइंदकीला' छेकेन-निपुणेनाचार्येण-शिल्पोपाध्यायेन
 रचितो दहो-वलवान् परिघः-अर्गला इन्द्रकीलश्च-सम्यादितकपाटद्वयाधारभूतः प्रवेशमध्यभागो यस्यां सा तथा, 'विवणिवणिच्छित्त-
 सिप्पिआइण्णनिव्वुयसुहा' विपणीनां-वणिक्पथानां हट्टमार्गाणां वणिजां च क्षेत्रं-स्थानं सा विपणिवणिक्क्षेत्रं तथा शिल्पिभिः-
 कुम्भकारादिभिर्निर्बृतैः-सुखिभिः शुभैः-स्वस्वकर्मकुशलराकीर्णार्णां, माकृतत्वाच्च सूत्रेऽन्यथा पदोपन्यासः, ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः,
 'सिंघाडगतिचउक्कचच्चरपणियापणविविहवुपरिमंडिया' शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरैः पणितानि-क्रयाणकानि तत्प्रधानेषु आपणेषु
 यानि विविधानि वसूनि-द्रव्याणि तैश्च परिसण्डिता, शृङ्गाटकं-त्रिकोणं स्थानं, त्रिकं-यत्र रथयात्रयं भिलति, चतुष्कं-रथयाचतुष्कमील-
 नात्कं, चत्वरं-बहुरथ्यापातस्थानं, 'सुरम्मा' सुरम्मा-अतिरम्मा, 'नरवइपविइन्नमाहिइपहा' नरपतिना-राज्ञा प्रविकीर्णो-

गमनागमनाभ्यां व्याप्तो महीपतिपथो—राजमार्गो यस्यां सा तथा, 'अणेगवरतुरगमत्तकुंजरहृद्वरसीयसंदमणी आहृण्णजाणजोगा' अनेकैर्वरतुरगणां मत्तकुञ्जराणां रथानां च पहकरैः—सङ्घातैः तथा शिविकाभिः स्यन्दमानीभिर्यानिर्दुर्गैश्चाकीर्णा—व्याप्ता या सा तथा, आकीर्णशब्दस्य मध्यनिपातः प्राकृतत्वात्, तत्र शिविकाः—कूटाकारेणाच्छादिता जम्पानविशेषाः स्यन्दमानिकाः—पुरुषप्रमाणा जम्पानविशेषा यानानि—शकटादीनि युग्यानि—गोष्ठविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि वेदिकोपशोभितानि जम्पानान्येव, 'विमउलनव- नलिणसोभियजला'विष्णुकुलैः—विकासितैर्वनलिनैः—कमलैः शोभितानि जलानि यस्यां सा तथा, 'पंडुरवरभवगंपतिपट्टिया उत्ताणयनयण- पिच्छणिज्जा' इति सुगमं, 'पासाइया' इत्यादि, प्रासादेषु भवा प्रासादीया, प्रासादबहुला इत्यर्थः, अत एव दर्शनीया द्रष्टुं योग्या, प्रासादानामतिरमणीयत्वात्, तथा अभि द्रष्टुन् प्रतिप्रत्येकमभिमुखप्रतीव चेतोहारित्वात् रूपम्—आकारो यस्याः सा अभिरूपा, एतदेव व्याचष्टे—प्रतिरूपा, प्रतिविशिष्टम्—असाधारणम् रूपम्—आकारो यस्याः सा प्रतिरूपा ॥ १ ॥ "तीसे ण"सित्यादि, तस्यां णमिति पूर्ववत् आमलकलपायां नगरीं वहिः उत्तरपौरस्त्ये—उत्तरपूर्वरूपे ईशाणकोणे इत्यर्थः, दिग्भागे 'अम्वसालवणे' इति आम्रैः शालैश्चातिप्रचुरतयोपलक्षितं यद्वनं तदाम्रशालवनं तद्योगाच्चैत्यमपि आम्रशालवनं, चितेः—लेप्यादिचयनस्य भावः कर्म वा चैत्यं, तच्च इदं संज्ञाशब्दत्वात् देवताप्रतिविम्बे प्रसिद्धं, ततस्तदाश्रयभूतं यदेवताया ग्रहं तदभ्युपचारात् चैत्यं, तच्चेह व्यन्तरायतनं द्रष्टव्यं, न तु भगवतामर्हतामायतनं, 'होत्थ' त्ति अभवत्, तच्च किंविशिष्टमित्याह—चिरातीते पुराणे यावच्छब्दकरणात् 'सदिए कित्तिए नाए सच्छत्ते सज्जाए' इत्याद्यौपपातिकग्रन्थप्रसिद्धवर्णकपरिग्रहः । एवंरूपं च चैत्यवर्णकमुक्त्वा वनखण्डवक्तव्यता वक्तव्या, सा चैवं—'से णं अवसालवणे चेइए एणेणं महया वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिकिस्वत्ते, से णं वणसंडे किण्हाभासे इत्यादि यावत्थासाइए

दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे ' तत्र प्रसादीयं—कृष्णानभासत्वादिना गुणेन मनःप्रसादहेतुत्वादर्शनीयं चक्षुरानन्दहेतुत्वात्, अभिरूपप्रतिरूपशब्दार्थः प्राग्वत्, तत उक्तं—'जाव पडिरूवे' ॥ २ ॥

असोयवरपायवपुढविसिलावट्टयवत्तव्वया उववातियगमेणं नेया (सू० ३) ॥

अशोकवरपादपस्य पृथिवीशिलापट्टकस्य च वक्तव्यता औपपातिकग्रन्थानुसारेण ज्ञेया, सा चैवं—'तस्स णं वणसंडस्स बहुमज्झ—देसभाए इत्थ णं महं एगे असोगवरपायवे पन्नत्ते जाव पडिरूवे, से णं असोगवरपायवे अन्नेहिं वहूहिं तिलएहिं जाव नंदिरूक्खेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते, ते णं निलगा जाव नन्दीरूक्खा कुसविकुसविसुद्धरूक्खमूला मूलमंतो कंदमंतो जाव पडिरूवा, ते णं तिलगा जाव नंदिरूक्खा अन्नाहिं वहूहिं पउमलयाहिं नागलयाहिं असोगलयाहिं चंपगलयाहिं चूरलयाहिं वणलयाहिं वासंतियलयाहिं अइमुत्तयलयाहिं कुंदलयाहिं सामलयाहिं सव्वतो समंता संपरिखित्ता, ताओ णं पउमलयाओ जाव सामलयाओ निम्बं कुसुमियाओ जाव पडिरूवाओ, तस्स णं असोगवरपायवस्स उवरिं वहवे अट्टुमंगलगा पन्नत्ता, तंजहा—सोत्थियं सिरिवच्छ नंदियावत्त वट्टमाणग भद्दासण कलस्स मच्छट्ठपणा सव्वरयणामया अच्छा सण्हा लण्हा वट्टा मट्टा पीरया निम्मला निरण्का निक्कड—च्छाया सण्णभा समिरीया सउज्जीया पासादीया दरसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा, तस्स णं असोगवरपायवस्स उवरिं वहवे क्रिण्ह—चामरज्झया नीलचामरज्झया लोहियचामरज्झया हालिद्धचामरज्झया सुक्खिच्छामरज्झया अच्छा सण्हा लण्हा रूपपट्टा वइरामयंदंटा जलयामलांधिया सुरग्ग्मा पासाइया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा, तस्स णं असोगवरपायवस्स उवरिं वहवे छत्ताइच्छत्ता पडागाइ—पडागा धंटाजुयला चामरजुयला उपलहत्थगा पउमहत्थगा कुमुयहत्थगा णलिणहत्थगा सुभगहत्थगा सोगीधियहत्थगा पोडरियहत्थगा

महापौंडरियहृत्थगा सयपत्तहृत्थगा सहस्सपत्तहृत्थगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तस्स णं असोगवरपायवस्स हेट्ठा एत्थ
णं महं एगे पुढ्विसिलापट्टए पन्नत्ते इसिखंधासमट्ठीणे विक्खंभायामुपपमाणे किण्हे अंजणगघणकुवलयहलधरकोसेजससिरिस-
आगासकेसकज्जलकक्केयणइंदनीलअयसिकुसुमपपासे भिंगंजणभंगभेयरिट्ठगगुलियगवलाइरेगे भमरनिकुरुंवभूते जंबूफलअसणकुसुम-
सणवंधणनीलुपपलपत्तिणगरमरगयसासगणयणकीयसिवन्ननिद्धे दणे अज्झुसिरि रूवगपडिरूवगदरिसणिज्जे आयंसगतलोवमे सुरम्मे
सीहासणसंठिते सुखेव मुत्ताजालखइयंतकम्मे आइणगरूयवूरणवणीयतूलफासे सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे' इति,
अस्य व्याख्या—'तस्स णमिति' पूर्ववत् वनखण्डस्य बहुमध्यदेशभागे 'अत्र' एतस्मिन् प्रदेशे महान् एकोऽशोकवरपादपः
प्रज्ञप्तस्तीर्थकरगणधरैः, स च किम्भूत इत्याह—'जाव पडिरूवे' अत्र यावच्छब्देन ग्रन्थान्तरप्रसिद्धं विशेषणजातं सूचितं,
तच्चेदं—'दुरुगयकन्दमूलवट्टलडुसंधिअसिलिट्ठे दणमसिणसिणिद्धअणुषुव्विमुजायणिरुवहतोव्विद्धपवरखंधी अणेगणरपवरभुय-
अगेज्जे कुसुमभरसमोणमंतपत्तलविसालसाले महुकरिभमरगणगुमुगुमाइयणिलितडुंतससिसरीए णाणासउणगणमिहुणसुमहुर-
कणसुहपलत्तसदमहुरे कुसविकुसविमुद्धरुक्खमूले पासाइए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे' तत्र दूरमुत्—प्रावत्येन गतं कन्दस्या-
धस्तात् मूलं गस्य स दूरोद्गतकन्दमूलस्तथा वृत्तभावेन परिणत एवं नाम सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च शाखाभिः प्रशाखाभिश्च
प्रसृतो यथा वर्तुलः प्रतिभासते इति, तथा लट्ठाः—मनोज्ञाः सन्धयः—शाखा गता यस्य स लष्टसन्धिस्तथा अश्लिष्टः—अन्यैः पादपैः सहास-
स्पृक्तो, विविक्त इत्यर्थः, ततो विशेषणसमासः, स च पदद्वयमीलनेनावसेयो, बहूनां पदानां विशेषणसमासानभ्युपगमात्,
तथा धनो—निविडो मसुणः—कोमलत्वक् न कर्कशस्पर्शः, स्निग्धः—शुभकान्तिः, आनुपूर्व्या—मूलादिपरिपाड्या सुष्ठु जन्मदोषरहितं

यथा भवति एवं जात आनुपूर्वीसुजातः, तथा निरुपहत-उपदेहिकाद्युपद्रवरहित उद्विद्धः-उच्चः प्रवरः-प्रधानः स्कन्धो यस्य स घनमृणस्निग्धानुपूर्वीसुजातनिरुपहतोद्विद्धप्रवरस्कन्धः, तथा अनेकस्य नरस्य-मनुषस्य ये प्रवराः-प्रलम्बा भुजाः-बाहवस्तेरग्राह्यः-अपरिमेयोऽनेकनरप्रवरभुजाग्राह्यः, अनेकपुरुषव्यामैरय्यप्रतिमेष्यौल्य इत्यर्थः, तथा कुसुमभरेण-पुष्पसम्भारेण सम्-ईषदवनमन्त्यः पत्रसमृद्धाः 'पत्रसमिद्धंति खंधपित्तलमि'ति वचनात् विशाला-विस्तीर्णाः शालाः-शाखा यस्य स कुसुमभरसमवनमत्पत्रलविशालशालः, तथा मधुकरीणां भ्रमराणां च ये गणा 'गुमगुमायिति' गुमगुमायन्ति स्म, कर्मकर्तृत्वात्कर्तरि क्तप्रत्ययो, गुमगुमेति शब्दं कृतवन्तः सन्त इत्यर्थो, निलीयमानाः-आश्रयन्त उड्डीयमानाः-तत्प्रत्यासन्नमाकाशे परिभ्रमन्तस्तैः सश्रीको मधुकरीभ्रमरगण-गुमगुमायितनिलीयमानोड्डीयमानसश्रीकः, तथा नानाजातीयानां शकुनगणानां यानि मिथुनानि-स्त्रीपुंसयुग्मानि तेषां प्रमोदवशतो यानि परस्परसुमधुराण्यत एव कर्णसुखानि-कर्णसुखदायकानि प्रलम्भानि-भाषणानि, शकुनगणानां हि स्वेच्छया क्रीडतां प्रमोद-भरवशतो यानि भाषणानि तानि प्रलम्भानीति प्रसिद्धानि ततः 'पलभे' त्युक्तं, तेषां यः शब्दो-ध्वनिस्तेन मधुरो नानाशकुनगणमिथुन-सुमधुरकर्णसुखप्रलम्भशब्दमधुरः, तथा कुशा-दर्भादयो विकुशा-वल्वजादयाः तैर्विशुद्धं-रहितं वृक्षस्य-सकलस्याशोकपादपस्य, इह मूलं शाखादीनामपि आदिमो भागो लक्षणया प्रोच्यते, यथा शाखामूलमिदं प्रशाखामूलमिदमित्यादि, ततः सकलाशोकपादप-सकलमूलप्रतिपत्तये वृक्षग्रहणं, मूलं यस्य स कुशविकुशविशुद्धवृक्षमूलो, यश्चैवंविधः स द्रष्टृणां चित्तसन्तोषाय भवति, तत आह-प्रासादीयः-प्रसादाय-चित्तसन्तोषाय-हितस्तदुत्पादकत्वात् प्रासादीय अत एव दर्शनीयो-द्रष्टु योग्यः, कस्मादित्याह-'अभिरूपो' द्रष्टारं २ प्रत्याभिमुखं न कस्यचिद्विरागेहेतू रूपम्-आकारो यस्यासावभिरूपः, एवंरूपोऽपि कुतः ? इत्याह-प्रतिरूपः-प्रतिविशिष्ट-

सकलजगदसाधारणं रूपं यस्य स प्रतिरूपः, 'से णं असो गवरपायवे' इत्यादि 'जाव नंदिरुक्खेहि' इत्यत्र यावच्छब्दकरणात्, 'लड-
एहिं छत्तोवगेहिं सिरीसेहिं सत्तवणेहिं लोद्धेहिं दधिवन्नेहिं चंदणेहिं अज्जुणेहिं नीवेहिं कयंवेहिं फणसेहिं दाडिमेहिं सालेहिं
तमालेहिं पियालेहिं पियंगूहिं रायरुक्खेहिं नंदीरुक्खेहिं' इति परिग्रहः, एते च लवकच्छत्रोपगशिरीषसप्तपर्णदधिपर्णलुब्धकधव-
चन्दनार्जुननीपकदम्बफनसदाडिमतलतमालमियालप्रियञ्जुराजवृक्षनन्दिदृक्षाः प्रायः सुप्रसिद्धाः, 'ते णं तिलगा जाव नंदिरुक्खा कुस-
विकुसे'त्यादि ते तिलका यावन्नंदिदृक्षाः कुशविकुशविशुद्धवृक्षमूलाः, अत्र व्याख्या पूर्ववत्, 'मूलवन्तः' मूलानि प्रभूतानि दूरावगाढानि
च सन्त्येपाभिपति भूलवन्तः, कन्द एपाभस्तीति कन्दवन्तः, यावच्छब्दकरणात् सन्धिमन्तो तयामन्तो सालमन्तो पवालमन्तो पत्तमन्तो
पुष्पमन्तो फलमन्तो वीर्यमन्तो अणुपुष्पिगुजायरुइलवद्भावपरिणया एगखंधा अणेगसाहप्पसाहविडिमा अणेगनरवामसुप्पसारियअगिज्झ-
घणविपुलवदृखंधा अच्छिद्वपत्ता अविरलपत्ता अवाईइपत्ता णिव्वुयजरढपंडुपत्ता नवहरियभिसंतपत्तभारंधयारंगभीरदरि-
सणिज्जा उवनिगयनवतरुणपत्तपल्लवा कोमलउज्जलचलंतकिसलयसुकुमालपवालसोभियवरंकुरगसिहरा निच्चं कुसुमिया निच्चं
मडलिया निच्चं लवइया निच्चं थवइया निच्चं गुलइया निच्चं गोच्छिया निच्चं जमलिया निच्चं जुयलिया निच्चं णमिया
निच्चं पणमिया निच्चं कुसुमियमडलियलवइयथइयगुलइयगुच्छियजमलियजुयलियविणमियपणमियसुविभत्तपिडिमंजरिवाडिसय-
धरा सुकवरहिणमयणसल्लागाकोइलकोरुगकिंभंगारकौडलकजीवजीवनंदीमुखकविलपिंगलक्खगकारंडवक्कवाककलहंससारस-
अणेगसउणगणमिहुणविरडयसदेन्नइयमहुरसरणाइया सुरम्मा सुपिडियदरियभमरमहुयरिपहकरपरिल्लवमत्तछप्पयकुसुमासवलो-
लमहुरगुमगुमंतंगुजुंतदेसभागा अब्भिरपुष्फफला बाहिरपत्तोच्छण्णा पत्तेहि य पुप्फेहि य उच्छन्नपलिच्छिन्ना निरोगका साल-

फला अकंटका पाणाविहगुच्छगुम्ममंडवगसोहिद्या विचित्तसुहकेउपभूया वाविपुक्खरिणिदीहियासु य सुनिवेसियरम्म-
 जालघरगा पिंडिमनीहारिमसुगंधिसुहसुरभिमणहरं च महया गंधद्वाणिं मुवंता सुहसेउकेतुवहुला अणेगसगडजाणजुग्गगिछि-
 थिछिसीयसंदमाणिपडिमोयगा पासाइया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा' इति परिग्रहः, अस्य व्याख्या—इह मूलानि
 सुप्रतीतानि यानि कन्दस्याधः प्रसरन्ति, कन्दास्तेषां मूलानामुपरिवर्तिनस्ते अपि प्रतीताः, खन्धः—धुडं त्वक्—छल्ली शालाः—
 शाखाः प्रवालः—पल्लवाङ्कुरः पत्रपुष्पफलबीजानि सुप्रसिद्धानि, सर्वत्रातिशयेन कचिद् भूम्नि वा मतुप्पत्ययः, 'अणुपुव्वसुजायसुचि-
 लवट्टभावपरिणया' इति आनुपूर्व्या—मूलादिपरिपाठ्या सुष्ठु जाता आनुपूर्वीसुजाता रुचिराः—स्निग्धतया देदीप्यमानच्छविमन्तः, तथा
 वृत्तभावेन परिणता वृत्तभावपरिणताः, किमुक्तं भवति ?—एवं नाम सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च शाखाभिः प्रशाखाभिश्च प्रसृता यथा वत्तुलाः
 संजाता इति, आनुपूर्वीसुजाताश्च ते रुचिराश्च आनुपूर्वीसुजातरुचिरास्ते च ते वृत्तभावपरिणताश्च आनुपूर्वीसुजातरुचिरवृत्तभावपरिणताः ते
 तथा, तिलकादयः पादपाः प्रत्येकमेकस्कन्धाः, प्राकृते चास्य स्त्रीत्वमिति 'एगखंधा' इति सूत्रपाठः, तथा अनेकाभिः शाखाभिः प्रशाखाभिश्च
 मध्यभागे विटपो—विस्तारो येषां ते तथा, तिर्यग् बाहुद्वयं प्रसारणप्रमाणो व्यामः, व्यामीयन्ते—परिच्छिद्यन्ते रज्ज्वाद्यनेनेति व्यामः, बहुलवच-
 नात् 'करणे कचिदि'ति उपत्ययः, अनेकैर्नरव्यामैः—पुरुषव्यामैः सुप्रसारितैरग्राह्यः अप्रमेयो घनो—निविडो त्रिपुला—विस्तीर्णो दृक्षः—
 स्कन्धो येषां ते अनेकनरव्यामसुप्रसारिताग्राह्यघनविपुलवृत्तस्कन्धाः, तथा अच्छिद्राणि पत्राणि येषां ते अच्छिद्रपत्राः, किमुक्तं भवति ?—
 न तेषां पत्रेषु वातदोषतः कालदोषतो वा गडुरिकादिरितिरुपजातो येन तेषु पत्रेषु छिद्राण्यभविष्यन्नित्यच्छिद्रपत्राः अथमा एवं नामान्यो-
 डन्यं शाखाप्रशाखानुमवेशात्पत्राणि पत्राणामुपरि जातानि येन मनागभ्यपान्तरालरूपं छिद्रं नोपलक्ष्यते इति, तथा चाह—'अविरलपत्ता'

इति, अत्र हेतौ प्रथमा, ततोऽयमर्थः—यतः अविरलपत्रा अतोऽच्छिद्रपत्राः, अविरलपत्रा इति कुत इत्याह—अवातीनपत्रा वातीनानि—वातो-
पहतानि, वातेन पातितानीत्यर्थः, न वातीनानि अवातीनानि पत्राणि येषां ते तथा, किमुक्तं भवति?—न प्रवलेन खरपरुषेण वातेन
तेषां पत्राणि भूमौ निपात्यन्ते, ततोऽवातीनपत्रत्वादविरलपत्रा इति अच्छिद्रपत्रा इत्यत्र प्रथमव्याख्यानपक्षमधि-
कृत्य हेतुमाह—‘अणईपत्ता’ न विद्यते इति—गडुरिकादिरूपा येषां तान्यतीतीनि अतीतीनि पत्राणि येषां ते अतीतपत्राः, अतीतिपत्र-
त्वाच्चाच्छिद्रपत्राः, ‘निद्धुयजरढपंडुपत्ता’ इति निद्धूतानि—अपनीतानि जरठानि पाण्डुपत्राणि येभ्यस्ते निद्धूतजरठपाण्डुपत्राः, किमुक्तं
भवति?—यानि दृक्षस्थानि जरठानि पाण्डुपत्राणि वातेन निद्धूय भूमौ पातितानि भूमेरपि च प्रायो निद्धूय निद्धूयान्यत्रापसारिता-
नीति, ‘नवहरियभिसंतपत्तभारंधयारंगंभीरदरिसणिज्जा’ इति नवेन—प्रत्यग्रेण हरितेन—नीलेन भासमानेन स्निग्धत्वेन वा दीप्य-
मानेन पत्रभारेण—दलसञ्चयेन यो जातोऽन्धकारस्तेन गम्भीरा—अलब्धमध्यभागाः सन्तो दर्शनीया नवहरितभासमानपत्रभारान्ध-
कारगम्भीरदर्शनीयाः, तथा उपविनिर्गतैः निरन्तरविनिर्गतैरिति भावः, नवतरुणपत्रपल्लवैस्तथा कोमलैः—मनोहैरुज्ज्वलैः—शुद्धैश्चलद्भिः—
ईपत्कम्पमानैः क्लिशल्यैः—अवस्थाविशेषोपेतैः पल्लवविशेषैस्तथा सुकुमारैः प्रवालैः—पल्लवाङ्कुरैः शोभितानि वराङ्कुराणि—वराङ्कु-
रोपेतानि अग्रशिखराणि येषां ते उपविनिर्गतनवतरुणपत्रपल्लवकोमलोज्ज्वलचलत्किशलयसुकुमालप्रवालशोभितवराङ्कुराग्रशिखराः,
इहाङ्कुरप्रवालयोः कालकृतावस्थाविशेषाद्विशेषो भावनीयः, तथा नित्यं—सर्वकालं, षट्स्वपि ऋतुषु इत्यर्थः, ‘कुसुमिताः’ कुसुमानि—
पुष्पाणि सज्जातान्येषामिति कुसुमिताः, तारकादिदर्शनादितप्रत्ययः, ‘निचं मालइया’ (मञ्जलिया) इति नित्यं—सर्वकालं मुकुलि-
तानि, मुकुलानि नाम कुड्मलानि कलिका इत्यर्थः, ‘निचं लवइया’ इति पल्लविताः, नित्यं ‘थवइया’ इति स्तवकिताः स्तवकभार-

वन्त इत्यर्थः, नित्यं 'गुलइया' इति गुल्मिताः स्तवकुल्मौ गुच्छविशेषौ, नित्यं 'गोच्छिता' गोच्छवन्तः, नित्यं 'जमलिता' यमलं-
नाम समानजातीययोर्युग्मं तत् सञ्जातमेषामिति यमलिताः, नित्यं गुगलिता युगलं-सजातीयविजातीययोर्द्वन्द्वं तदेषां सञ्जातमिति
युगलिताः, तथा नित्यं-सर्वकालं फलभरेण विनताः-ईषन्ताः, तथा नित्यं महता फलभरेण प्रकर्षेणातिदूरं नताः प्रणताः, तथा
नित्यं-सर्वकालं सुविभक्तः-सुविच्छिन्नः प्रतिविशिष्टो मञ्जरीरूपो योज्वलस्तदरास्तद्वारिणः, एवं सर्वोऽपि कुसुमितत्वादिको
धर्म एवैकस्य वृक्षस्योक्तः, साम्प्रतं केषाञ्चिद्वृक्षाणां सकलकुसुमितत्वादिधर्मप्रतिपादनार्थमाह-'निबं कुसुमियमउलियेत्यादि,
किमुक्तं भवति-केचित्कुसुमिताद्यैकगुणयुक्ताः केचित्समस्तकुसुमितादिगुणयुक्ता इति, अत एव कुसुमियमालइयमउलियेत्यादिपदेषु
कर्मधारयः, तथा शुक्रवर्णिगमदनशालिकाकोकिलकोरककोभवभिङ्गरककोण्डलकजीवजीवनन्दीमुखकपिलपिङ्गलाक्षकारण्डवचक्र-
वाककलहंससारसारख्यानानामनेकेषां शकुनगणानां मिथुनैः-स्त्रीपुंसयुक्तैर्यद्विचरितम्-इतस्ततो गमनं यच्च शब्दोन्नतिकं-उन्नतशब्दकं
मधुरस्वरं च नादितं-लपितं येषु ते तथा, अत एव सुरम्याः-सुष्टु रमणीयाः, अत्र शुकाः-कीराः, बर्हिणो-मयूराः, मदनशालिकाः-
शारिकाः, कोकिलाः-पिकाः, चक्रवाककलहंससारसाः प्रतीताः, शेषास्तु जीवविशेषा लोकतो वेदितव्याः, तथा सम्पिण्डिताः-
एकत्र पिण्डीभूताः दृप्ताः-मदोन्मत्ततया दर्पाध्माता भ्रमरमधुकरीणां पहकराः-सङ्घाताः 'पहकर ओरोह संघाया' इति देशी-
नाममालावचनात् यत्र ते सम्पिण्डितदृप्तभ्रमरमधुकरीपहकराः, तथा परिलीयमानाः-अन्यत आगत्याश्रयन्तो मत्ताः षट्पदाः कुसु-
मासंबलोलाः-किञ्जल्कपानलम्पटा मधुरं गुमगुमायमाना गुञ्जन्तश्च-शब्दविशेषं च विदधाना देशभागेषु येषां ते परिलीयमानमत्तषट्-
पदकुसुमासवलोलमधुरगुमगुमायमानगुञ्जद्देशभागाः, गमक्त्वादेवमपि समासः, ततो भूयःपूर्वपदेन विशेषणसमासः, तथा अभ्यन्तराणि-

अभ्यन्तरभागवतीनि पुष्पाणि च फलानि च पुष्पफलानि येषां ते तथा, 'बाहिरपत्तोच्छन्ना इति' वहिस्तः पत्रैश्छन्ना—व्याप्ता वहिःपत्रच्छन्नाः, तथा पत्रैश्च पुष्पैश्च अवच्छन्नपरिच्छन्नाः—अत्यन्तमाच्छादिताः, तथा नीरोगकाः—रोगवर्जिता अकण्टककाः—कण्टकरहिताः, न तेषां प्रत्यासन्ना वव्वूलादिदृक्षाः सन्तीति भावः, तथा स्वादूनि फलानि येषां ते स्वादुफलाः, तथा स्निग्धानि फलानि येषां ते स्निग्धफलाः, तथा प्रत्यासन्नैर्नानाविधैः—नानाप्रकारैर्गुच्छैः—दृन्ताकीप्रभृतिभिर्गुल्मैः—नवमालिकादिभिर्मण्डपकैः शोभिता नानाविधगुच्छगुल्ममण्डपक-शोभिताः, तथा विचित्रैः—नानाप्रकारैः शुभैः—मण्डनभूतैः केतुभिः—ध्वजैर्वहुला—व्याप्ता विचित्रशुभकेतुवहुलाः, तथा 'वाविपुक्खरिणीदी-हियासु य सुनिवेशियरम्मजालघरगा' वाप्यश्चतुरसाकारास्ता एव वृत्ताः पुष्करिण्यः, यदिवा पुष्कराणि वर्तन्ते यासु ताः पुष्क-रिण्यः, दीर्धिका—ऋजुसारिण्यः, वापीषु पुष्करिणीषु दीर्धिकासु च सुष्ठु निवेशितानि रम्याणि जालगृहकाणि येषु ते वापीपुष्करिणी-दीर्धिकासु सुनिवेशितरम्यजालगृहकाः, तथा पिण्डिमा—पिण्डिता सती निर्होरिमा—दूरं विनिर्गच्छन्ती पिण्डिमानिर्होरिमा तां सुगन्धि-सुगन्धिकं शुभसुरभिभ्यो गन्धान्तरेभ्यः सकाशात् मनोहरा शुभसुरभिमनोहरा तां च, 'महया' इति प्राकृतत्वात् द्वितीयार्थे तृतीया, महतीमित्यर्थः, गन्धघ्राणि यावद्भिर्गन्धपुद्गलैर्गन्धविषये गन्धघ्राणिरुपजायते तावती गन्धपुद्गलसंहतिरुपचारात् गन्धघ्राणिरित्युच्यते, तां निरन्तरं मुञ्चन्तः, तथा 'सुहसेउकेउवहुला' इति शुभाः—प्रधाना इति सेतवो—मार्गा आलवालपाल्यो वा केतवो—ध्वजा बहुला-वहवो येषां ते तथा, 'अणेगरहसगडजाणजुगगिद्धिथिसिवियसंदमाणियपदिमोयणा' इति, रथा द्विविधाः—क्रीडारथाः सङ्घ्रा-मरथाश्च, शकटानि प्रतीतानि, यानानि—सामान्यतः शेषाणि वाहनानि युग्यानि—गोष्ठविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि वेदिकोपशो-भितानि जम्पानानि शिर्विकाः—कूटाकारेणाच्छादिता जम्पानविशेषाः—पुरुषप्रमाणजम्पानविशेषाः, अनेकेषां रथशकटा-

दीना मध्येऽतिविस्तीर्णत्वात् प्रतिमोचनं येषु तत्तथा, 'पासादीया' इत्यादिपदचतुष्टयं प्राग्वत्, 'ते णं तिलगा' इत्यादि पाठसिद्धं, नवरं 'नागलयाहिं' ति नागाः-दुमविशेषाः 'वणलयाहिं' ति वना अपि दुमविशेषाः, दुमाणां च लतात्वमेकशाखाकानां द्रष्टव्यं, ये हि दुमा ऊर्ध्वगतैकशाखा न तु दिग्विदिक्प्रसृतवहुशाखास्ते लता इति प्रसिद्धाः, 'निच्चं कुसुमियाओ जाव पडिरूवाओ' इत्यत्र यावच्छब्दकरणात् 'निच्चं कुसुमियाओ निच्चं मालइयाओ निच्चं लवइयाओ निच्चं थवइयाओ निच्चं गुच्छिइयाओ निच्चं गुम्मियाओ निच्चं जमलियाओ निच्चं जुयलियाओ निच्चं विणमियाओ निच्चं पणमियाओ सुविभत्तपडिमंजरि-वडिसगधरीओ निच्चं कुसुमियमालइयथवइयलवइयगुम्मियजमलियजुयलियगुच्छियविणमियपणमियसुविभत्तपडिमंजरिवडिसगधरीओ संपिंडियदरियभमरमहुयरिपहकरपरिल्लित्तमत्तल्लण्यकुसुमासवलोलमहुरगुमगुमेंतुंजंतदेसभागाओ पासाइयाओ दरिसणिज्जाओ अभिरूवाओ पडिरूवाओ इति' एतच्च समस्तं प्राग्वद् व्याख्येयं, तस्य 'ण'मिति प्राग्वत्, अशोकवरपादपस्य उपरि वहूनि अष्टावष्टौ मङ्गलकानि मञ्जसानि, तद्यथा-स्वस्तिकः श्रीवृक्षो 'नंदियावत्ते' इति नन्द्यावर्त्तः, कचिद् नन्दावत्त इति पाठः, तत्र नन्दावर्त्त इति शब्दसंस्कारः, वर्द्धमानकं-शरावसम्पुटं भद्रासनं कलशो मत्स्ययुग्मं दर्पणः, एतानि चाष्टावपि मङ्गलकानि सर्वरत्नमयानि अच्छानि-आकाशस्फटिकवदतीव स्वच्छानि श्लक्ष्णानि-श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नानि श्लक्ष्ण (तन्तु) निष्पन्नपटवद् लण्णानि-मसृणानि घुण्टितपटवद् 'घट्टाहं'ति घृष्टानीव घृष्टानि खरशाणया पाषाणप्रतिमावत् 'भट्टाहं'ति मृष्टानीव मृष्टानि, सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमेव, अत एव नीरजांसि-स्वाभाविकरजोरहितत्वात्, निर्मलानि-आगन्तुकमलाभावात्, निष्पङ्कानि-कलङ्कविकलानि कर्दमरहितानि वा निष्कङ्कटा-निष्कवचा निरानवरा निरुपघातेति भावार्थः छाया-दीप्तिर्येषां तानि

निष्कङ्कटच्छायायानि 'सप्रभाणि' स्वरूपतः प्रभावन्ति 'समरीचीनि' वहिर्विनिर्गतार्किरणजालानि, अत एव सोद्योतानि—वहिव्यवस्थित-
तवस्तुस्तोमप्रकाशकराणि 'पासाइया' इत्यादिपदचतुष्टयव्याख्या पूर्ववत् । 'तस्स णमि'त्यादि, तस्य 'ण'मिति प्राग्वत्, अशोकवर-
पादपस्योपरि बहवः कृष्णचामरध्वजाः, चामराणि च ध्वजाश्च चामरध्वजाः कृष्णाश्च ते चामरध्वजाश्च कृष्णचामरध्वजाः, एवं नील-
चामरध्वजाः, लोहितचामरध्वजाः, हारिद्रचामरध्वजाः, शुक्लचामरध्वजाः, एते च कथम्भूता इत्याह—अच्छाः—स्फटिकवदति-
निर्मलाः, श्लक्ष्णाः—श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नाः, 'रूपपट्टा' इति रूप्यो—रूप्यमयो वज्रमयस्य दण्डस्योपरि पट्टो येषां ते रूप्यपट्टाः
'वइरदण्डा' इति वज्रो—वज्ररत्नमयो दण्डो रूप्यपट्टमध्यवर्ती येषां ते वज्रदण्डाः, तथा जलजानामिव—जलजकुसुमानां पद्मादीनामिवा-
मलो गन्धो येषां ते जलजामलगन्धकाः अत एव सुरम्याः—अतिशयेन रमणीयाः 'पासाइया' इत्यादि पूर्ववत्, तस्स णमिति
प्राग्वत्, अशोकवरपादपस्योपरि बहूनि छात्रातिच्छत्राणि छात्रात्—लोकप्रसिद्धादेकसङ्ख्याकादतिशायीनि छात्राणि उपर्यधोभागेन
द्विसङ्ख्यानि त्रिसङ्ख्यानि वा छात्राणि छात्रातिच्छत्राणि, तथा बह्वयः 'पडागाइपडागा' इति पताकाभ्यो लोकप्रसिद्धाभ्योऽतिश-
यिन्यः पताकाः पताकातिपताकाः बहूनि तेष्वेव छात्रातिच्छत्रादिषु वण्टापुगलानि चामरयुगलानि, तथा तत्र तत्र प्रदेशे उत्पलहस्तकाः—
उत्पलाख्या जलजकुसुमसङ्घातविशेषाः, एवं पद्महस्तकाः कुमुदहस्तकाः नलिनहस्तकाः सुभगहस्तकाः सौगन्धिकहस्तकाः पुण्डरीक-
हस्तका महापुण्डरीकहस्तकाः शतपत्रहस्तकाः सहस्रपत्रहस्तकाः सुभगहस्तकाः, उत्पलं—गर्दभकं पद्मं—सूर्यविकाशी पङ्कजं मुकुदं—कैरवं
नलिनम्—ईषद्रक्तं पद्मं सुभगं—पद्मविशेषः सौगन्धिकं—कल्हारं पुण्डरीकं—श्वेताम्बुजं तदेवातिविशालं महापुण्डरीकं शतपत्रसहस्रपत्रे
पत्रसङ्ख्याविशेषावच्छिन्नौ पद्मविशेषौ, एते च छात्रातिच्छत्रादयः सर्वेऽपि सर्वरत्नमयाः—सर्वात्मना रत्नमयाः 'अच्छा सण्हा'

इत्यादि विशेषणजातं पूर्ववत्, 'तस्स ण'मित्यादि, तस्य 'ण'मिति प्राग्वत् अशोकवरपादपस्याधस्तात्, 'एत्थ ण'मिति अशोकवर-
 पादपस्य यदथो अत्र 'ण'मिति पूर्ववत् एको महान् पृथ्वीशिलापट्टकः प्रज्ञप्तः, कथम्भूत इत्याह—'इसिखंधो समल्लीणे' इत्यादि, इह
 स्कन्धः स्थुडमित्युच्यते, तस्याशोकवरपादपस्य यत् स्थुडं तत् ईपद्—मनाक् सम्यग् लीनस्तदासन्न इत्यर्थः, 'विवस्वम्भायामसुप्पमाणे'
 इति, विष्कम्भेनायामेन च शोभनम्—औचित्यानतिवर्ति प्रमाणं यस्य स विष्कम्भायामसुप्पमाणः, कृष्णः, कृष्णत्वमेव निरूप-
 यति—'अंजणघणकुवलयहलहरकोसेज्जसरिसो' अञ्जनको—वनस्पतिविशेषः घनो—मेघः कुवलयं—नीलोत्पलं हलधरकौशेयं—वल-
 देववस्त्रं तैः सदृशः—समानवर्णः, 'आगासकेसकज्जलक्केयणइंदनीलअयसिकुसुमप्पगासे' आकाशं धूलीमेघादिविरहितं, केशाः—
 शिरसिजाः, कज्जलं—प्रतीतं, कर्केतनेन्द्रनीलौ—मणिविशेषौ अतसीकुसुमं प्रसिद्धमेतेषामिव प्रकाशो—दीप्तिर्यस्य स तथा, 'भिगं-
 जणभंगमेयरिट्ठगनीलगुलियगवलाइरेगे' इति भृङ्गः—चतुरिन्द्रियः पक्षिविशेषः अञ्जनं—सौवीराञ्जनं तस्य भङ्गेन—विच्छिद्य-
 भेदः—छेदोऽञ्जनभङ्गभेदो रिष्टको—रत्नविशेषः नीलगुटिकाः—प्रतीताः, गवलं—माहिषं शृङ्गं तेभ्योऽपि कृष्णत्वेनातिरेको यस्य
 स तथा, 'भमरनिकुरम्बभूए' इति अत्र भूतशब्द औपम्यवाची, यथाऽयं लाटदेशः सुरलोकभूतः, सुरलोकोपम इत्यर्थः,
 ततोऽयमर्थः—भ्रमरनिकुरम्बोपमः, 'जंवूफलअसणकुसुमवंशणनीलुप्पलपत्तनिकरमरगयआसासगनयणकीयासिवन्ने' जम्बूफलानि प्रती-
 तानि, असनकुसुमबन्धनं—असनपुष्पवृन्तं नीलोत्पलपत्रनिकरो मरकतमणिः प्रतीतः, आसासको—वीयकाभिधानो वृक्षः, नयन-
 कीको—नेत्रमध्यताराः, असि—खड्गं तेषामिव वर्णो यस्य स तथा, स्निग्धो न तु रूक्षः घनो—निविडो न तु कोष्ठक इव मध्यशुषिरः
 'अज्जुसिरे' इति श्लक्ष्णशुषिररहितः, 'रूवगणडिरूवगदरिसणिज्जे' इति रूपकाणां यानि तत्र सङ्क्रान्तानि (प्रतिरूपकाणि)

प्रतिविम्बानि तैः दर्शनीयो रूपकप्रतिरूपकदर्शनीयः, 'आदर्शतलोपमः' आदर्शो-दर्पणस्तस्य तलं तेन समतयोपमा यस्य स आदर्शतलोपमः, सुष्ठु मनांसि रमयतीति सुरभ्यः 'कृद्ग्रहुल'मिति वचनात् कर्त्तरि यप्रत्ययः, 'सिंहासणसंठिण' इति सिंहासनस्येव संस्थित-संस्थानं यस्य स सिंहासनसंस्थितः, अत एव सुरूपः-शोभनं रूपम्-आकारो यस्य स सुरूपः, इतश्च सुरूपो यत आह-'मुत्ताराजालखदयंतकम्मे' मुक्ताजालानि-मुक्ताफलसमूहाः खचितानि अन्तर्कर्मसु-प्रान्तप्रदेशेषु यस्य स मुक्ताजालखचितान्तर्कर्मो, 'आइणगरूय-वूरनवनीयतूलफासे' आजिनकं-चर्ममयं वस्त्रं रूतं-प्रतीतं चूरो-वनस्पतिविशेषः नवनीतं-झक्षणं तूलं-अर्कतूलं तेषामिव कोमल-तया स्पर्शो यस्य स आजिनकरूतवूरनवनीततूलस्पर्शः, 'सव्वरयणामण' इत्यादिविशेषणकदम्बकं प्राग्वत् ॥

सेओ राया धारिणी देवी, सामी समोसडे, परिमा निगया, जाव राया पज्जुवासइ (सू० ४)

'सेओ राया धारिणी देवी जाव समोसरणं समत्त'मिति तस्यां आमलकपायां नगर्यां श्वेतो नाम राजा, तस्य समस्तान्तःपुरप्रधाना भार्या सकलगुणधारिणी धारिणीनामा देवी, 'जाव समोसरणं समत्त'मिति यावच्छब्दकरणाद्राजवर्णको देवीवर्णकः समवसरणं चौपपातिकानुसारेण तावद्वक्तव्यं यावत्समवसरणं समाप्तं, तच्चैवं-तत्थ णं आमलकपाए नयरीए सेओ नाम राजा होत्था, महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे अच्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पम्पुए निरंतरं रायलकूखणविराइयंगमंगे बहुजणबहुमाणपूइए सव्वगुणसामिद्धे खत्तिए मुइए मुद्धाभिसित्ते माउपिउजाए दय(व्व)पत्ते सीमंकरे सीमंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिदे जणवयपिया जणवयपाले जणवयपुरोहिण्ण सेउकरे केउकरे नरपवरे पुरिसवरे पुरिससीहे पुरिसवग्घे पुरिसआसीविसे पुरिसवरपोंडरीए पुरिसवरगंधहत्थी अहुं दित्ते वित्ते विच्छिन्नविपुलभवणसयणासणजाणवाहणाइन्ने बहुधणवहुजायखरजए आओगपओगसंपउत्ते विच्छड्डिय-

पउरभत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलप्पभुए पडिपुनजंतकोसकोट्टागाराउहयरे बहुदुव्वलपच्चापित्ते ओहयकंटयं मलियकंटयं
 उद्धियकंटयं अप्पडिकंटयं ओहयसत्तुं निहयसत्तुं मलियसत्तुं उद्धियसत्तुं निज्जियसत्तुं पराइयसत्तुं ववगयदुब्बिक्खदोसमारिभयविप्प-
 मुक्कं खेमं सिवं सुभिक्ष्वं पसंतडिंडमरं रज्जं पसासेमाणे विहरइ । तस्स णं सेयोरण्णो धारिणीनामं देवी होत्था, सुकुमालपाणि-
 पाया अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरा लक्खणवज्जणगुणोव्वेया माणुस्माणपमाणपडिपुणसुजायसव्वंगसुदरंगा ससिसोमागारकंतपि-
 यदंसणा सुरूवा करयलपरिमियपसत्थतिवलिवलियमज्झा कुंडल्लिहिय[वीण]गंडल्लहा कोमुइयरयणियरविमलपडिपुणसोम-
 वयणा सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसियभणियचिट्ठियविलासललियसंलावनिउजुत्तोवयारकुसला सुंदरथणजघणवयणकर-
 चरणयणलायणविलासकलिया सेएण रण्णा सद्धिं अपुरत्ता अविरत्ता इट्ठे सद्धफरिसे रसरूवगंधे पंचविहे माणुस्सए कामभोगे
 पच्चणुभवमाणा विहरइ' एप राजदेवीवर्णकः, अस्य व्याख्या—'महयाहिमवंतेति' महाहिमवान् हैमवतस्य क्षेत्रस्योत्तरतः सीमाकारी
 वर्षथरपर्वतः मलयः—पर्वतविशेषः सुप्रतीतो मन्दरो—मेरुमहेंद्रः—शक्रादिको देवराजस्तद्वत् सारः—प्रधानो महाहिमवन्तमहामलयमन्दर-
 महेन्द्रसारः, तथा अत्यन्तविशुद्धे राजकुलवंशे प्रभूतोऽत्यन्तविशुद्धराजकुलवंशप्रभूतः, तथा 'निरन्तरं रायलकूखणविराइयंगमंगे' इति
 निरन्तरम्—अपलक्षणव्यवधानाभावेन राजलक्षणैः—राज्यसूचकैर्लक्षणैर्विराजितानि अङ्गमङ्गानि—अङ्गप्रत्यङ्गानि यस्य स निरन्तर-
 राजलक्षणविराजिताङ्गमङ्गः, तथा बहुभिर्जनैः बहुमानेन—अन्तरङ्गप्रीत्या पूजितो बहुजनबहुमानपूजितः, कस्मादित्याह—'सव्वगुणस-
 मिद्धे' सर्वैः शौर्योपशमादिभिर्गुणैः समृद्धः—स्फीतः सर्वगुणसमृद्धः ततो बहुजनबहुमानपूजितो, गुणवत्सु प्रायः सर्वेषामपि बहुमानसम्भवात्,
 तथा 'खत्तिये' इति क्षत्रस्यापत्यं क्षत्रियः 'क्षत्रादिय' इति इयप्रत्ययः, अनेन नवमाष्टमादिनन्दवत् राजकुलप्रभूतोऽपि न हीन-

जातीयः, किन्तु उत्तमजातीय इत्यावेदितं, तथा 'मुदितः' सर्वकालं हर्षवान्, प्रत्यनीकोपद्रवासम्भवात्, तदसम्भवश्च प्रत्यनीकानामेवाभावात्, तथा चाह—'मुद्धाभिसिन्धे' प्रायः सर्वैरपि प्रत्यन्तराजैः प्रतापमसहमानैर्नान्यथाऽस्माकं गतिरिति परिभाव्य मूर्द्धभिः—मस्तकैरभिषिक्तः—पूजितो मूर्धाभिषिक्तः, तथा मातृपितृभ्यां सुजातो मातृपितृसुजातः, अनेन समस्तगर्भाधानप्रभृतिसम्भविदोषविकल इत्यावेदितः, तथा दया(द्रव्य)प्राप्तः स्वभावतः शुद्धजीवद्रव्यत्वात्, तथा सेवागतानामपूर्वापूर्ववृत्पाणां सीमां—मर्यादां करोति यथा एवं वाचि-तव्यमेवं नेति सीमङ्करः, तथा पूर्वपुरुषपरम्परायातां स्वदेशप्रवर्त्तमानां सीमां—मर्यादां धारयति—पालयति न तु विलुम्पतीति सीमन्धरः, तथा क्षेमं—वशवर्त्तिनां उपद्रवाभावं करोति क्षेमङ्करः चौरादिसंहारात् तथा तत् धारयति आरक्षकनियोजनात् क्षेमन्धरः, अत एव मनुष्येन्द्रः, तथा जनपदस्य पितेव जनपदपिता, कथं पितेवेत्यत आह—'जनपदपालः' जनपदं पालयतीति जनपदपालः, ततो भवति जनपदस्य पितेव, तथा जनपदस्य शान्तिकारितया पुरोहित इव जनपदपुरोहितः, तथा सेतुः—मार्गस्तं करोतीति सेतुकरः, मार्गदेशक इति भावः, केतुः—चिह्नं तत्करोतीति केतुकरः, अद्भुतसंविधानकारीति भावः, तथा नरेषु—मनुष्येषु मध्ये प्रवरो—नरप्रवरः, स च सामान्यमनुष्यापेक्षयापि स्यादत आह—'पुरिसवरे' पुरुषेषु—पुरुषाभिमानेषु मध्ये वरः—प्रधान उत्तमपौरुषोपेतत्वादिति पुरुषवरः, यतः पुरुषः सिंह इवाप्रतिमल्लतया पुरुषसिंहः, तथा पुरुषो व्याघ्र इव शूरतया पुरुषव्याघ्रः, पुरुष आसीविष इव दोषविनाशनशीलतया पुरुषासीविषः पुरुषः वरपुण्डरीकमिवोत्तमतया भुवनसरोवरभूषकत्वात् पुरुषवरपुण्डरीकः, पुरुषः वरगन्धहस्तीव परानसहमानान् प्रतीति पुरुषवरगन्धहस्ती ततो भवति पुरुषवरः, तथा आढ्यः—समृद्धो दीप्तः शरीरत्वचा देदीप्यमानत्वात् दृप्तो वा दृप्पारिमानमर्दनशीलत्वात् अत एव वित्तो—जगत्प्रतीतो, यदुक्तमाढ्य इति तदेव सार्वस्तरमुपदर्शयति—'विच्छिण्णे'त्यादि, विस्तीर्णानि—

विस्तारवन्ति विपुलानि-प्रभूतानि भवनानि-गृहाणि शयनानि आसनानि च प्रतीतानि यानानि-रथादीनि वाहनानि-अश्वादीनि
 एतैराकीर्णो-व्याप्तो युक्तो विस्तीर्णविपुलभवनशयनासनयानवाहनाकीर्णः, तथा बहुधनं बहुजातरूपं-सुवर्णं रजतं च-रूप्यं यस्य
 स बहुधनबहुजातरूपरजतः, तथा आयोगप्रयोगसम्प्रयुक्तः-आवाहनविसर्जनकुशलः, तथा विच्छर्दितं-तथाविधविशिष्टोपकाराकारि-
 तथा विसृष्टमुकुरिटकादिषु प्रचुरं भक्तपानं यस्मिन् राज्यमनुशासति स विच्छर्दितप्रचुरभक्तपानः, अनेन पुण्याधिकतया न तस्मिन्
 राज्यमनुशासति दुर्भिक्षमभूदिति कथितं, तथा बहूनां दासीनां दासानां गर्वा-बलीवर्द्धानां महिषाणां गर्वा-स्त्रीगवानां एडकानां
 च प्रभुः बहुदासीदासगोमहिषगवेलगप्रभुः, ततः स्वार्थिकप्रत्ययविधानात् प्रभुः, तथा परिपूर्णानि-भृतानि यन्त्रकोशकोष्ठागाराणि
 यन्त्रगृहाणि कोशगृहाणि-भाण्डागाराणि कोष्ठगृहाणि-धान्यानां कोष्ठागाराणि गृहाणि इति भावः, आयुधगृहाणि च यस्य स प्रति-
 पूर्णयन्त्रकोशकोष्ठागारायुधगृहः, तथा बलं शारीरिकं मानसिकं च यस्यास्ति स बलवान्, दुर्बलप्रत्ययमित्रो, दुर्बलानामकारणवत्सल
 इति भावः, एवंभूतः सन् राज्यं प्रशासत् विहरति-अवतिष्ठते इति योगः, कथम्भूतं राज्यमित्याह-अपहतकण्टकं, इह देशोपद्रव-
 कारिणश्चरटाः कण्टकाः ते अपहता अवकाशानामादनेन स्थगिता यस्मिन् तत् अपहतकण्टकं, तथा मलिताः-उपद्रवं कुर्वाणा मान-
 म्लानिमापादिताः कण्टका यत्र तन्मलितकण्टकं, तथा उद्धृताः स्वदेशत्याजनेन जीवितत्याजनेन वा कण्टका यत्र तत् उद्धृतकण्टकं,
 तथा न विद्यते प्रतिमल्लः कण्टको यत्र तदप्रतिमल्लकण्टकं, तथा 'ओहयसत्तु' इति प्रत्यनीकाः राजानः शत्रवस्ते अपहताः स्वावकाशमलभ-
 मानीकृता यत्र तत् अपहतशत्रु तथा निहताः-रणाङ्गणे पातिताः शत्रवो यत्र तन्निहतशत्रु, तथा मलिताः-तद्गतसैन्यत्रासापादनतो मान-
 म्लानिमापादिताः शत्रवो यत्र तत् मलितशत्रु, तथा स्वातन्त्र्यत्याजनेन स्वदेशत्याजनेन जीवितत्याजनेन वा उद्धृताः शत्रवो यत्र तत्

उद्धृतशत्रु, एतेदेव विशेषणद्वयेन व्याचष्टे—निर्जितशत्रु, पराजितशत्रु, तथा व्यपगतं दुर्भिक्षं दोषो मारिश्च यत्र तत् व्यपगतदुर्भिक्षदोष-
मारि, तथा भयेन स्वदेशोत्थेन परचक्रकृतेन वा विप्रमुक्तं, अत एव क्षेमं—निरुपद्रवं शिवं—शान्तं सुभिक्षं शोभना—शुभा भिक्षा दर्शनिनां
दीनानाथादीनां च यत्र तत् सुभिक्षं, तथा प्रशान्तानि डिम्बानि—विघ्ना इमराणि—राजकुमारादिकृतविकृतविड्वरा यत्र तत्प्रशान्तडिम्बडमरं।
देवीवर्णकं—‘सुकुमालपाणिपाया’ इति सुकुमारौ पाणी पादौ च यस्याः सा सुकुमारपाणिपादा, तथा अहीनानि—अन्यूनानि स्वरूपतः प्रति-
पूर्णानि लक्षणतः पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन् तथाविधं शरीरं यस्याः सा अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, तथा लक्षणानि—स्वस्तिकचक्रा-
दीनि व्यञ्जनानि—मणीतिलकादीनि गुणाः—सौभाग्यादयस्तेरुपेता लक्षणव्यञ्जनगुणोपेता, उप अप इत इति शब्दत्रयस्थाने
‘पृषोदरादय’ इत्यपाकारस्य लोपे उपेता इति द्रष्टव्यं, ‘माणुस्माणपमाणपडिपुणसुजायसवङ्गसुदंरङ्गी’ इति तत्र मानं—जलद्रोण-
प्रमाणता, कथमिति चेत्, उच्यते, जलस्यातिभृते कुण्डे पुरुषे स्त्रियां वा निवेशितायां यज्जलं निस्सरति तद्यदि द्रोणप्रमाणं भवति
तदा पुरुषः स्त्री वा मानप्राप्त उच्यते, तथा उन्मानं—अर्द्धभारप्रमाणता, सा चैवं—तुलायामारोपितः पुरुषः स्त्री वा यद्यर्द्धभारं तुलति
तदा स उन्मानप्राप्तोऽभिधीयते, प्रमाणं—स्वाङ्कुलेनाष्टोत्तरशतोच्छ्रयिता, ततो मानोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्णानि—अन्यूनानि सुजातानि—
जन्मदोषरहितानि सर्वाणि अङ्गानि—शिरःप्रभृतीनि यानि तैः सुन्दराङ्गी मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गमुन्दराङ्गी, तथा
शशिवत्सोमाकारम्—अरौद्राकारं कान्तं—कमनीयं प्रियं—द्रष्टृणामानन्दोत्पादकं दर्शनं—रूपं यस्याः सा शशिसोमाकारकान्तप्रियदर्शना,
अत एव सुरूपा, तथा करतलपरिमितो—मुष्टिग्राह्यः प्रशस्तलक्षणोपेतस्त्रिवलीको—वलित्रयोपेतो रेखात्रयोपेतो बलिको—बलवान् मन्थो-
मन्थभागो यस्याः सा करतलपरिमितप्रशस्तत्रिवलीकवलिकमन्थ्या, तथा कुण्डलाभ्यां उल्लिखिता—घृष्टा गण्डलेखा—कपोलविरचितमृग-

मदादिरेखा यस्याः सा कुण्डलोद्धिखितगण्डलेखा, 'कौमुदी-कार्तिकीपौर्णमासी तस्यां
रजनिकरः-चंद्रमास्तद्विभक्तं-निर्मलं प्रतिपूर्णम्-अन्यूनातिरिक्तमानं सौम्यम्-अरौद्राकारं वदनं यस्याः सा तथा, शृङ्गारस्य-रस-
विशेषस्यागारमिवागारं, अथवा शृङ्गारो-मण्डनभूषणोटोपस्तत्प्रधान आकारः-आकृतिर्यस्याः सा तथा, चारु वेधो-नेपथ्यं यस्याः
सा तथा, ततः कर्मधारयः, शृङ्गारगारचारुवेधा, तथा सङ्गता ये गतहसितभणितचेष्टितविलासललितसंलापनिपुणयुक्तोपचार-
कुशला, तत्र सङ्गतं नासङ्गतं गतं यदगुप्ततया तद्गुह्यैवान्तर्गमनं न तु वहिः स्वेच्छाचारितया सङ्गतं हसितं-यत्कपोलविकाशमात्र-
सूचितं न त्वद्गुह्यसादि 'हसियं कपोलकहकहिय' मिति वचनात्, सङ्गतं भणितं यत्समागते प्रयोजने नर्मभणितिपरिहारेण
विवक्षितार्थमात्रप्रतिपादनं सङ्गतं चेष्टितं यत्कुचजघनाद्यवयवाच्छादनपरतयोपवेशनशयनोत्थानादि सङ्गतो विलासः-स्वकुलौ-
चित्येन शृङ्गारादिकरणं, तथा सुन्दरै स्तनजघनवदनकरचरणनयनलावण्यविलासैः कलिता, अत्र विलासः-स्थानासनगमनादि-
रूपश्चेष्टाविशेषः, उक्तं च-"स्थानासनगमनानां, हस्तभ्रूनेत्रकर्मणां चैव । उत्पद्यते विशेषो यः स्निग्धोऽसौ विलासः स्यात् ॥ १ ॥"
अन्ये त्वाहुः-विलासो नेत्रजो विकारः, तथा चोक्तं-"हावो मुखविकारः स्यात्, भावश्चित्तसमुद्भवः । विलासो नेत्रजो ज्ञेयो,
विभ्रमो भ्रूसमुद्भवः ॥ १ ॥" "ते नं कालेनं ते नं समएणं समणे भगवं महावीरे जाव चउतीसबुद्धवयणाइसेससंपत्ते पणतीस-
सचवयणातिसेससंपत्ते आगासगएणं चक्केणं आगासगतेणं छत्तेणं आगासगयाहिं सेयचामराहिं आगासफालिहमएणं सपायपीढेण
सीहासणेण पुरतो धम्मज्झएणं पगडिजमाणेणं चउदसहिं समणसाहस्सीहिं छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं सद्धिं सम्परिवुडे
पुव्वाणुपुर्वि चरमाणे गामाणुगामं दुइजमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव आमलकपा नयरी जेणेव वणसंडे जेणेव

असोगवरपायवे जेणेव पुढविसिलापट्टे तेणेव उवागच्छइ, २ ता अहापडिखं उगहं उगिणिहत्ता असोगवरपायवस्स अहे
पुढविसिलापट्टंगंसि पुरस्थाभिमुहे संपलिअंकनिसन्ने संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति” । इदं सुगमं, नवरं ‘जाव
चोत्तीसाए’ इत्यत्र यावच्छब्दकरणात् ‘आइकरे तित्थगरे’ इत्यादिकः समस्तोऽपि औपपत्तिकग्रन्थप्रसिद्धो भगवद्दर्णको वाच्यः, स
चातिगरीयानिति न लिख्यते, केवलमौपपत्तिकग्रन्थादवसेयः, ‘चोत्तीसाए बुद्धवयणातिसेसंपत्ते’ चतुस्त्रिंशद् बुद्धानां—भगवता-
मर्हतां वचनप्रमुखाः ‘सर्वस्वभाषानुगतं वचनं धर्मावबोधकर’मित्यादिना उक्तस्वरूपा ये अतिशेषा—अतिशयास्तान् प्राप्तश्चतुस्त्रिंश-
द्बुद्धवचनातिशेषसम्प्राप्तः, इह वचनातिशेषस्योपादानमत्यन्तोपकारितया प्राधान्यख्यापनार्थम्, अन्यथा देहवैमल्यादयस्ते पठ्यन्ते,
तथा (चाह)—देहं विमलसुगन्धं आमयपस्सेयवज्जियं अरयं । रुहरं गोक्खीरामं निव्विस्सं पंडुरं मंस ॥ १ ॥ मित्यादि, ‘पणती-
साए सच्चवयणातिसेसंपत्ते’ पञ्चत्रिंशत् ये सत्यवचनस्यातिशेषा—अतिशयास्तान् सम्प्राप्तः पञ्चत्रिंशद्वचनातिशेषसम्प्राप्तः, ते
चामी सत्यवचनतिशेषाः—संस्कारवत्त्वं १ उदात्तत्वं २ उपचारोपेतत्वं ३ गम्भीरशब्दत्वं ४ अनुनादित्वं ५ दक्षिणत्वं ६ उपनीत-
रागत्वं ७ महार्थत्वं ८ अव्याहतपौर्वापर्यत्वं ९ शिष्टत्वं १० असन्दिग्धत्वं ११ अपहृतान्योत्तरत्वं १२ हृदयग्राहित्वं १३ देशकाल-
युतत्वं १४ तत्त्वानुरूपत्वं १५ अप्रकीर्णप्रसृतत्वं १६ अन्योऽन्यगृहीतत्वं १७ अभिजातत्वं १८ अतिस्निग्धमधुरत्वं १९ अपरमर्मे-
वेधित्वं २० अर्थधर्माभ्यासानुपेतत्वं २१ उदारत्वं २२ परनिन्दात्मोत्कर्षविप्रसुक्तत्वं २३ उपगतश्लाघत्वं २४ अनपनीतत्वं २५
उत्पादिताविच्छिन्नकौतूहलत्वं २६ अद्भुतत्वं २७ अनतिविलम्बित्वं २८ विभ्रमविक्षेपकिलिक्लिश्चितादिवियुक्तत्वं २९ अनेकजाति-
संश्रयाद्विचित्रत्वं ३० आहितविशेषत्वं ३१ साकारत्वं ३२ सत्त्वपरिगृहीतत्वं ३३ अपरिखेदितत्वं ३४ अव्युच्छेदित्वं ३५ चेति,

तत्र संस्कारवत्त्वं संस्कृतादिलक्षणयुक्तत्वं, उदात्तत्वं उच्चैर्वृत्तिता उपचारोपेतत्वम्—अग्राम्यता, गम्भीरशब्दत्वं मेघस्येव, अनुनादिता प्रतिरवोपेतत्वं, दक्षिणत्वं सरलता, उपनीतरागत्वं—उत्पादिता श्रोतृजने स्वविषयबहुमानता, एते सप्त शब्दापेक्षा अतिशयाः, अत ऊर्द्धं त्वर्थोश्रयाः, तत्र महार्थत्वं—परिशुश्रूषार्थोभिराधायिता, अव्याहृतपौर्वापर्यत्वं—पूर्वापरवाक्याविरोधः, शिष्टत्वं वक्तुः शिष्टत्व-सूचनात्, असन्दिग्धत्वं परिस्फुटार्थप्रतिपादनात्, अपदुतान्योत्तरत्वं—परद्रूपणाविषयता, हृदयग्राहित्वं—दुर्गमस्याप्यर्थस्य परहृदये प्रवेशकरणं, देशकालाव्यतीतत्वं प्रस्तावोचितता, तत्त्वानुरूपत्वं—विप्रक्षितवस्तुस्वरूपानुसारिता, अप्रकीर्णप्रसृतत्वं—सम्बन्धाधिकार-परिमितता, अन्योऽन्यप्रगृहीतत्वं—पदानां वाक्यानां वा परस्परसापेक्षता, अभिजातत्वं—यथाविवक्षितार्थोभिधानशीलता, अतिस्निग्ध-मधुरत्वं—बुभुक्षितस्य घृतगुडादिवत्परमसुखकारिता, अपरमर्मेवेधित्वं—परमार्मानुद्धृष्टनशीलता, अर्थधर्मोभ्यासानपेतत्वं—अर्थधर्मप्रति-वद्धता, उदारत्वं—अतिविशिष्टगुण्युक्तता अतुच्छार्थप्रतिपादकता वा, परनिन्दात्मोत्कर्षविप्रयुक्तत्वं प्रतीतं, उपगतश्चाद्यत्वं—उक्तगुणयोगतः प्राप्तश्चाद्यता, अनुपनीतत्वं—कारककालवचनलिङ्गादिव्यत्ययरूपवचनदोषापेता, उत्पादिताविच्छिन्नकुतूहलत्वं—श्रोतॄणां स्वविषये उत्पादितं—जनितमविच्छिन्नं कौतूहलं—कौतुकं येन तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं, श्रोतॄणु स्वविषयाद्भुतविस्मयकारितेति भावः, अद्भुतत्वमनतिविलम्बित्वं च प्रतीतं, विभ्रमविक्षेपकिलिकिञ्चितादिविद्युक्तत्वमिति—विभ्रमो—वक्तुर्भ्रान्तमनस्कता विक्षेपो—वक्तुरेवाभिधे-यार्थं प्रत्यनासक्तता किलिकिञ्चितं—रोषभयलोभादिभावानां गुणपदसकृत्करणं आदिशब्दान्मनोदोषान्तरपरिग्रहः तैर्वियुक्तं यत्तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं, अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रत्वं—सर्वभाषानुयायितया चित्ररूपता, आहितविशेषत्वं—शेषपुरुषवचनोपेक्षया शिष्येषूत्पादितमति-विशेषता, साकारत्वं—विच्छिन्नपदवाक्यता, सत्त्वपरिशुद्धीतत्वम्—ओजस्विता, अपरिखेदित्वम्—अनायाससम्भवात्, अव्यवच्छेदित्वं—

विवक्षितार्थसम्यक्सिद्धिं यावदविच्छिन्नवचनप्रभयेति । 'आगासफालियामएणं' आकाशस्फटिकं-यदाकाशवत् अतिस्वच्छं स्फटिकं तन्मयेन 'धम्मज्झएणं'ति धर्मचक्रवर्तित्वसूचकेन केतुना महेन्द्रध्वजेनेत्यर्थः, तथा 'पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे' इति पूर्वानुपूर्व्या क्रमेणेत्यर्थः चरन्-सञ्चरन्, एतदेवाह-'गामाणुगामं दूहज्जमाणे' इति ग्रामश्चानुग्रामश्च-विवक्षितग्रामादनन्तरं ग्रामो ग्रामानुग्रामं, तत् द्रवन्-गच्छन्, एकस्मादनन्तरं ग्राममनुलुङ्घयन् इत्यर्थः, अनेनाप्रतिबद्धविहारिता ख्यापिता, तत्राप्यौत्सुक्याभावमाह-'सुहंसुहेणं विहरमाणे' सुखंसुखेन-शरीरखेदाभावेन संयमवाधाविरहेण च ग्रामादिषु विहरन्-अवतिष्ठमानो 'जेणेवे'ति प्राकृतत्वात्सप्तम्यर्थे तृतीया यस्मिन्नेव देशे आमलकल्पा नगरी यस्मिन्नेव च प्रदेशे वनखण्डो यस्मिन्नेव देशे सोऽनन्तरोक्तस्वरूपः शिलापट्टकः 'तेणामेवे'ति तस्मिन्नेव देशे उपागच्छति, उपागत्य च पृथिवीशिलापट्टके पूर्वोभिमुखः, तीर्थकृतो हि भगवन्तः सदा समवसरणे पृथिवीशिलापट्टके वा देशनायै पूर्वोभिमुखा अवतिष्ठन्ते संपर्यङ्कनिषण्णाः, संयमेन तपसा चात्मानं भावयन् विहरन् आस्ते ॥ ततः पर्षन्निर्गमो वाच्यः, स चैवं-'तए णं आमलकप्पानयरीए सिंघाडगतियचउक्कचरउम्मुहमहापहेसु बहुज्जणो अणमणं एवमाइक्खइ एवं भासेइ एवं पणवेइ एवं परूवेइ-एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे जाव आगासगएणं छत्तेणं जाव संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति, तं महाफलं खलु देवाणुप्पियाणं तहारूवाणं अरहंताणं नामगोयस्सवि सवणयाए किमंग पुण अभिगमणवंदण-नमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए ?, तं सेयं खलु एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमंग पुण विउलस्स अट्टस्स गहणयाए ?, तं गच्छामो णं देवाणुप्पिया ! समणं भगवं महावीरं वंदामो णमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कट्ठाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासेमो, एयं तं इहभवे परभवे य हियाए (सुहाए खमाए निस्सेसाए) आणुगामियत्ताए भविस्सइ, तए णं आमलकप्पाए

नयरीए वहवे उग्गा भोगा' इत्याद्यौपपातिकग्रन्थोक्तं सर्वमवसातव्यं यावत् समग्राऽपि राजप्रभृतिका परिषत्पर्युपासीना अवतिष्ठते ॥

ते णं काले णं ते णं समए णं स्वरियाभे देवे सोहम्मए कण्ये स्वरियाभे विमाणे सभाए सुहम्मए स्वरिया-
भंसि सिंहासणंसि चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं चउहिं अगमाहिस्सीहिं सपरिवाराहिं तिहिं परिमाहिं
सत्तहिं अणियाहिं सत्तहिं अणियाहिर्वहीहिं सोलसाहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं स्वरियाभ-
विमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे महयाऽऽहयनट्टगीयवाइयंततीतलतालतु-
डियघणमुंडंगपडुण्यवादियरेवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरति, इमं च णं केवलकण्यं जंबुदीवं
दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे २ पासति ।

‘ते णं काले णं’मित्यादि, ते इति प्राकृतशैलीवशात्तास्मिन्निति द्रष्टव्यं, यस्मिन्काले भगवान् वर्द्धमानस्वामी साक्षाद्विहरति तस्मि-
न्काले ‘ते णं समए णं’ति तस्मिन् समये यस्मिन्नवसरे भगवानाश्रयालवने चैत्ये देशनां कृत्योपरतस्तस्मिन्नवसरे इति भावः, सूर्याभो-
नाम्ना देवो, नामशब्दो ह्यव्ययरूपोऽप्यस्ति, ततो विभक्तिलोपः, ततो सौधर्म्मार्ण्ये कल्पे यत्सूर्याभनामकं विमानं तस्मिन् या सभा
सुधर्म्माभिधा तस्यां यत्सूर्याभाभिधानं सिंहासनं तत्रोपविष्टः सन्निति गम्यते, ‘चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं’ इति समाद्युने तिविभ-
वादौ भवाः सामानिकाः, अध्यात्मादित्वादिकण्, विमानाधिपतिस्सूर्याभदेवसदृशद्युतिविभवादिका देवा इत्यर्थः, ते च मातृपितृगुरू-
पाध्यायमहत्तरवत्सूर्याभदेवस्य पूजनीयाः, केवलविमानाधिपतित्वहीना इति सूर्याभं देवं स्वामिनं प्रतिपन्नाः, तेषां सहस्राणि सामा-

निकसहस्राणि तैश्चतुर्भिः, प्राकृतत्वाच्च सूत्रे सकारस्य दीर्घत्वं स्त्रीत्वं च, 'चतसृभिरग्रमहिषीभिः' इह कृताभिषेका देवी महिषीत्युच्यते, सा च स्वपरिवारभूतानां सर्वासामपि देवीनामग्रे इत्यग्राः, अग्राश्च ता महिष्यश्च अग्रमहिष्यस्ताभिश्चतसृभिः, कथम्भूताभिरित्याह—'सपरिवाराभिः' परिवारः सह यासां ताः सपरिवारस्ताभिः, परिवारश्चैकस्या देव्याः सहस्रं २ देवीनां, तथा तिसृभिः पर्षद्भिः, तिस्रो हि विमानाधिपतेः सर्वस्यापि पर्षदः, तद्यथा—अभ्यन्तरा मध्या बाह्या च, तत्र या वयस्यमण्डलीकस्थानीया परमभिन्नसंहतिसदृशी सा अभ्यन्तरपर्षत्, तथा सहापर्यालोचितं स्वल्पमपि प्रयोजनं न विदधाति, अभ्यन्तरपर्षदा सह पर्यालोचितं यथेदमस्माकं पर्यालोचितं सम्मतमागतं युष्माकमपीदं सम्मतं किंवा नेति सा मध्यमा, यस्याः पुनरभ्यन्तरपर्षदा सह पर्यालोचितं मध्यमया च सह दृढीकृतं यस्यै करणायैव निरूप्यते यथेदं क्रियतामिति सा बाह्या, तथा 'सत्तहिं अणिएहिं' इति अनीकानि—सैन्यानि, तानि च सप्त, तद्यथा—हयानीकं गजानीकं पदात्यनीकं वृषभानीकं गन्धर्वानीकं नाट्यानीकं, तत्राद्यानि पञ्चानीकानि सङ्ग्रामाय कल्पन्ते, गन्धर्वनाट्यानीके पुनरुपभोगाय, तैः सप्ताभिरनीकैः, अनीकानि स्वस्वाधिपतिव्यतिरेकेण न सम्यक् प्रयोजने समागते सत्पुष्पकल्पन्ते ततः सप्तानीकाधिपतयोऽपि तस्य वेदितव्याः, तथा चाह—'सत्तहिं अणियाहिवईहिं,' तथा 'षोडशभिरात्मरक्षदेवसहस्रैरिति विमानाधिपतेः सूर्याभस्य देवस्यात्मानं रक्षयन्तीत्यात्मरक्षाः,' 'कर्मणोऽणि' त्यण् प्रत्ययः, ते च शिरस्त्राणकल्पाः, यथा हि शिरस्त्राणं शिरस्याविद्धं प्राणरक्षकं भवति तथा तेऽप्यात्मरक्षका गृहीतधनुर्दण्डादिप्रहरणाः समन्ततः पृष्ठतः पार्श्वतोऽग्रतश्चावस्थायिनो विमानाधिपतेः सूर्याभस्य देवस्य प्राणरक्षकाः, देवानामपायाभावात् तेषां तथाग्रहणपुरस्सरमवस्थानं निरर्थकमिति चेत्, न, स्थितिमात्रपरिपालनहेतुत्वात् प्रकर्षहेतुत्वाच्च, तथा हि ते समन्ततः सर्वासु दिक्षु गृहीतप्रहरणा ऊर्द्धस्थिता अवतिष्ठानाः

स्वनायकशरीररक्षणपरायणाः स्वनायकैकनिषण्णदृष्टयः परेषामसहमानानां क्षोभमापादयन्तो जनयन्ति स्वनायकस्य परां प्रीतिमिति, एते च नियतसङ्ख्याकाः सूर्याभस्य देवस्य परिवारभूता देवा उक्ताः, ये तु तस्मिन् सूर्याभे विमाने पौरजनपदस्थानीया ये त्वाभि-
योग्याः—दासकल्पास्तेऽतिभूयांसः आस्थानमण्डल्यामपि चानियतसङ्ख्याका इति तेषां सामान्यत उपादानमाह—‘अत्रेहिं वदूहिं सुखियाभ-
विमाणवासीहिं देवेहिं देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे’ एतैः सामानिकप्रभृतिभिः सार्द्धं संपरिवृतः—सम्यग्नायकैकचित्ताराधनपरतया परिवृतः,
‘महयाऽऽहये’त्यादि, महता रवेणेति योगः ‘आहया’ इति आख्यानकप्रतिबद्धानीति वृद्धाः, अथवा अहतानि—अव्याहतानि, अक्षतानीति
भावः, नाट्यगीतवादितानि च तन्त्री-वीणा तला-हस्ततालाः कंसिकाः तुटितानि—शेषतूर्याणि, तथा घनो—घनसदृशो ध्वनिसाधर्म्यत्वात्
यो मृदङ्गो—मर्दलः पटुना—दक्षपुरुषेण प्रवादितः, तत एतेषां पदानां द्वन्द्वः, तेषां यो रवस्तेन, दिव्यान्—दिवि भवान् अतिप्रधाना-
नित्यर्थः, ‘भोगभोगाई’ इति भोगार्हा ये भोगाः—शब्दादयस्तान्, सूत्रे नपुंसकता प्राकृतत्वात्, प्राकृते हि लिङ्गव्यभिचारः, यदाह
पाणिनिः स्वप्राकृतलक्षणे—‘लिङ्गं व्यभिचार्यपी’ति, भुञ्जानो ‘विहरति’ आस्ते, न केवलमास्ते किंत्वमं—प्रत्यक्षतया उपलभ्यमानं
‘केवलकल्पं’ इषदपरिसमाप्तं केवलं—केवलज्ञानं केवलकल्पं, परिपूर्णतया केवलसदृशमिति भावः, जञ्वा रत्नमय्या उत्तरकुरुवा-
सिन्या उपलक्षितो द्वीपो जम्बूद्वीपस्तं जम्बूद्वीपाभिधानं द्वीपं ‘विपुलेन’ विस्तीर्णैर्नावधिनो, तस्य हि सूर्याभस्य देवस्यावधिरधः
प्रथमां पृथिवीं यावत्तियक् असङ्ख्येयान् द्वीपसमुद्रानिति भवति विस्तीर्णस्तेनाभोगयन्—परिभावयन् पश्यति, अनेन सत्यप्यवधौ
यदि तं ज्ञेयविषयमाभोगं न करोति तदा न किञ्चिदपि तेन जानाति पश्यति वेत्यावेदितं ॥

तथ्य समणं भगवं महावीरं जंबूद्वीवे भारहे वासे आमलकण्पाए नयरीए बहिधा अंबसालवणे चेइए

अहापडिरूवं उंग्गह उगिगणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणं पासति, पासित्ता हट्टुट्टुचित्त-
माणंदिए णंदिए पीइमणे परमसोमणास्सिए हरिसवसविसप्पमाणहिए विकसियवरकमलणयणे पय-
लियवरकडगतुडियेकेउरमउडकुंडलहारविरायंतरइयवच्छे पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरिय-
चवलं सुरवरे (जाव) [सीहासणाओ अब्भुट्टुइ २ ता पायपीढाओ पञ्चोरुहति, २ ता एगसाडियं उत्तरासंगं
करेति, २ ता सत्तट्टुपयाइं तित्थयराभिमुहे अणुगच्छति, २ ता वामं जाणुं अंचेति, २ ता दाहिणं
जाणुं धरणितलंसि णिहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि णिवेसेइ, णिवेसित्ता ईसिं पञ्चुन्नमइ, ईसिं
पञ्चुन्नमइत्ता करतलपरिगगहियं दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी-णमोऽत्थु णं अरि-
हंताणं भगवंताणं आदिगराणं तित्थगराणं सयंसंबुद्धाणं पुरिसोत्तमाणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरीयाणं
पुरिसवरगंधहत्थीणं लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहिआणं लोगपईवाणं लोगपज्जोयगराणं अभयदयाणं
चक्खुदयाणं मग्गदयाणं जीवदयाणं सरणदयाणं बोहिदयाणं धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगाणं
धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्कवट्ठीणं अप्पडिहयवरनाणंदंसणधराणं वियट्टुछउमाणं जिणाणं जावयाणं
तिण्णाणं तारयाणं बुद्धाणं बोहयाणं मुत्ताणं मोयगाणं सब्वन्नूणं सब्वदरसीणं सिवमयलमरुयमणं-
तमक्खयमन्वावाहमपुणरावत्तं सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संयत्ताणं, नमोऽत्थु णं समणस्स भगवओ

महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स, वंदामि णं भगवन्तं तत्थगयं इह गते] पासइ मे भगवं तत्थ गते
इहगतंतिकहु वंदति णमंसति वंदित्ता णमंसित्ता सीहासणवरगए पुब्बाभिमुहं सणिसण्णे । (सू० ५) तए णं
तस्स सुरियाभस्स इमे एताखे अब्भत्थिते चिंतिते मणोगते संकप्पे समुपज्जित्था

‘तत्र’ तस्मिन्विपुलेनावधिना जम्बूद्वीपविषये दर्शने प्रवर्तमाने सति ‘श्रमणं’ श्राम्यति—तपस्यति नानाविधमिति श्रमणः, भगः—
समग्रैश्वर्यादिलक्षणः, उक्तं च—“ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः । धर्मस्याथ प्रयत्नस्य, षण्णां भग इतीङ्गन्ना ॥ १ ॥”
भगोऽस्यास्तीति भगवान् भगवन्तं ‘सूर वीर विक्रान्तौ’ वीरयति—कषायान् प्रति विक्रामति स्मेति वीरः महंश्चासौ वीरश्च महा-
वीरस्तं, जम्बूद्वीपे भारते वर्षे आमलकल्यायां नगर्यां वहिराम्रशालवने चैत्ये अशोकवरपादपस्याधः पृथिवीशिलापट्टके सम्पर्यङ्क-
निषण्णं श्रमणगणसमृद्धिसंपरिवृत प्रतिरूपमवग्रहं गृहीत्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन्तं पश्यति, दृष्ट्वा च—‘हृदुदुमानंदिण’ इति,
हृदुदुष्टोऽतीवतुष्ट इति भावः, अथवा हृष्टो नाम विस्मयमापन्नो, यथा—अहो भगवानास्ते इति, तुष्टः—सन्तोषं कृतवान्, यथा—भव्य-
मभूत् यन्मया भगवानात्पाक्षिको निष्ठान्तस्य परनिपातः, मकारः प्राकृतत्वाद्लाक्षणिकस्ततः पदत्रयस्य पदद्वय २ मीलने कर्मधारयः, ‘पीडमणे
इति’ प्रीतिर्नमसि यस्यासौ प्रीतिमनाः, भगवति बहुमानपरायण इति भावः, ततः क्रमेण बहुमानोत्कर्षवशात् ‘परमसोमणस्सिण’
इति शोभनं मनो यस्य स सुमनास्तस्य भावः सौमनस्यं परमं च तत्सौमनस्यं तत्सञ्जातमस्येति परमसौमन-

स्यितः, एतदेव व्यक्तीकुर्वन्नाह—‘हरिसवसविसप्पमाणहियए’ हर्षवशेन विसर्पत्—विस्तारयायि हृदयं यस्य स हर्षवशविसर्पद्ध-
दयः, हर्षवशादेव ‘वियसियवरकमलनयणे’ विकसिते वरकमलवत् नयने यस्य स तथा, हर्षवशादेव शरीरोद्धर्षेण ‘पयलियवरकड-
गुडियकेउरमडकुडले’ति प्रचलितानि वराणि कटकानि—कलाचिकाभरणानि त्रुटितानि—बाहुरक्षकाः केउराणि—बाह्याभरण-
विशेषरूपाणि मुकुटो—मौलिभूषणं कुण्डले—कर्णाभरणे यस्य स प्रचलितवरकटकत्रुटितकेतूरमुकुटकण्डलः, तथा हारेण विराज-
मानेन रचितं—शोभितं वक्षो यस्य स हारविराजमानरचितवक्षाः, ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः समासः, तथा प्रलम्बते
इति प्रलम्बः—पदकस्तं प्रलम्बमानं—आभरणविशेषं घोलन्ति च भूषणानि धरन्तीति प्रलम्बप्रलम्बमानघोलद्धूषणधरः, सूत्रे
च प्रलम्बमानपदस्य विशेष्यात्परतो निपातः प्राकृतत्वात्, हर्षवशादेव ‘ससंभमं’ संभ्रम इह विवक्षितक्रियाया बहुमानपूर्विका
प्रवृत्तिः सह सम्भ्रमो यस्य वन्दनस्य नमनस्य वा तत्ससम्भ्रमं, क्रियाविशेषणमेतत्, त्वरितं—शीघ्रं चपलं—सम्भ्रमवशादेव व्याकुलं
यथा भवत्येवं सुरवरो—देववरो यावत्करणात् ‘सीहासणाओ अब्बुट्टेइ अब्बुट्टित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहति २ चा पाउयाओ ओसुयइ
ओसुयइत्ता तित्थयरभिमुहे सत्तट्ठुपायां अणुगच्छइ अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ [उत्पाटयति] दाहिणं जाणुं धरणितलंसि
निहट्टु तिवुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निमेइ निमित्ता (निवेसेइ २ चा) ईसिं पच्चुन्नमइ पच्चुन्नमित्ता कडियतुडियथंभियश्रुयाओ
साहरइ साहरित्ता करयलपरिगाहियं दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—नमोऽस्त्यु णं अरिहंताणं भगवंताणं जाव ठाणं
संपत्ताणं, नमोऽस्त्यु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स तित्थयरस्स जाव संपाविउकामस्स, वंदामि ण भगवंतं तत्थ-
गयं इह गाए’ इति परिग्रहः, पश्यति मां स भगवान् तत्र गत इह गतमिति कृत्वा वन्दते—स्तौति नमस्यति—कायेन मनसा च

वन्दित्वा नमस्यत्वा च भूयः सिंहासनवरं गतो गत्वा च पूर्वाभिमुखं सन्निषण्णः ॥ 'तए नं तस्से 'त्यादि, 'ततो' निषदनानन्तरं 'तस्य' सूर्याभदेवस्य अयमेतद्रूपः सङ्कल्पः समुदपद्यत, कथम्भूत इत्याह—' मनसि गतो—व्यवस्थितो, नाद्यापि वचसा प्रकाशित-स्वरूप इति भावः, पुनः कथम्भूत इत्याह—आध्यात्मिकः आत्मन्यध्यध्यात्मं तत्र भव आध्यात्मिकः, आत्मविषय इति भावः, सङ्कल्पश्च द्विधा भवति—कश्चिद् ध्यानात्मकः अपरश्चिन्तात्मकः, तत्रायं चिन्तात्मक इति प्रतिपादनार्थमाह—चिन्तितः चिन्ता सञ्जाता-ज्येति चिन्तितः, चिन्तात्मक इति भावः, सोऽपि कश्चिद्भिलाषात्मको भवति कश्चिदन्यथा, तत्रायमभिलाषात्मकः, तथा चाह—प्रार्थितं प्रार्थनं प्रार्थो णिजन्तत्वात् अल्पत्ययः, प्रार्थः सञ्जातोऽस्येति प्रार्थितः, अभिलाषात्मक इति भावः, किंस्वरूप इत्याह—

एवं (सेयं) (मे) खलु समणे भगवं महावीरे जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाणयरीए बहिया अंबसालवणे चेइए अहापिडिरूवं उगहं उगिगणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति, तं महाफलं खलु तहारूवाणं भगवंताणं णामगोयस्सवि सवणयाए किमंग पुण अहिगमणवंदणमंसणप-डिपुच्छणपज्जुवासणयाए ?, एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्य सुवयणस्स सवणयाए ?, किमंग पुण विउलस्स अट्टस्स गहणयाए ?, तं गच्छामि णं समणं भगवं महावीरं वंदामि णमंसामि सक्कारेमि सम्भा-णेमि कल्लाणं संगलं चेतियं देवयं पज्जुवासामि, एयं मे पेच्चा हियाए सुहाए खमाए णिस्सेसाए आणु-

गामियत्ताए भविस्सतिच्चिकहु एवं संपेहेइ, एवं संपेहित्ता आभिओगे देवे सद्दवेइ २ ता एवं वयासी (सू० ६)
—एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए बहिया
अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उगहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ

‘ सेयं खलु ’ इत्यादि, श्रेयः ‘ खलु ’ निश्चितं ‘ मे ’ मम श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दितुं कायेन मनसा च प्रणन्तुं सत्कार-
यितुं कुसुमाञ्जलिमोचनेन पूजयितुं सन्मानयितुम्—उचितप्रतिपत्तिभिराराधयितुं कल्याणं कल्याणकारित्वात् मङ्गलं दुरितोपशम-
कारित्वात् दैवतं—देवं त्रैलोक्याधिपतित्वात् चैत्यं सुप्रशस्तमनोहेतुत्वात् पर्युपासितुं—सेवितुम् ‘ इतिकृत्वा ’ इतिहेतोः ‘ एवं ’ यथा
वक्ष्यमाणं तथा ‘ सम्प्रेक्षते ’ बुद्ध्या परिभावयति, सम्प्रेक्ष्य च आभियोगिकान्—आभिमुख्येन योजनं अभियोगः—प्रेष्यकर्मसु व्यापार्य-
माणत्वं अभियोगेन जीवन्तीत्याभियोगिकाः ‘ वेतनादेर्जीवन्ती ’ ति इकणप्रत्ययः, आभियोगिकाः—स्वकर्मकरास्तान् शब्दापयति—
आकारयति शब्दापयित्वा च तेषां सम्मुखमेवमवादीत्—एवं खलु देवानां प्रियाः इत्यादि सुगमं, नवरं देवानां प्रियाः—
ऋजवः माज्ञाः,

तं गच्छह णं तुमे देवाणुप्पिया ! जंबूद्वीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं णयरिं अंबसालवणं चेइयं
समणं भगवं महावीरं तिसुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह करेत्ता वंदह णमंसह वंदित्ता णमंसित्ता साइं
साइं नामगोयाइं साहेह साहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स (सब्वओ समंता) जोयणपरिमंडलं जंकिंचि

तणं वा पत्तं वा कटुं वा सकरं वा असुदं अचोक्खं वा पूइअं दुब्भिगंधं सव्वं आहुणिय आहुणिय
एगंते एडेह एडेत्ता णच्चोदगं णाइमट्ठियं पविरलपप्फुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदयवासं वसह
वासित्ता णिहयरयं णट्ठुरयं भट्ठुरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेह करित्ता जलथलयभासुरप्पभूयस्स बिट्ठ्ठा-
इस्स दसद्धवणस्स कुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमित्तं ओहिं वासं वासह वासित्ता कालागुरुपवरकुंदुरु-
क्कतुरुक्कधूवमधमधंतगंधुद्धूयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठिभूतं दिव्वं सुरवराभिगमणजोगं करेह
कारेवह करित्ता य कारेत्ता य खिप्पामेव (मम) एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह (सू० ७)

‘तं गच्छह णमि’त्यादि, यस्मादेवं भगवान् विहरन् वर्त्तते तत्—तस्माद्देवानां प्रिया ! यूयं गच्छत जम्बूद्वीपं २ तत्रापि भारतं वर्षं
तत्राप्यामलकल्पां नगरीं तत्राप्याम्रशालवनं चैत्यं श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः—त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत, आदक्षिणाद्
—दक्षिणहस्तादारभ्य प्रदक्षिणः—परितो भ्राभ्यतो दक्षिण आदक्षिणप्रदक्षिणस्तं कुरुत, कृत्वा च वन्दव्वं नमस्यत, वन्दित्वा नमस्यित्वा च
‘साइं साइंति’ स्वानि २ आत्मीयानि २ नामगोत्राणि, गोत्रम्—अन्वर्थस्तेन युक्तानि नामानि नामगोत्राणि, राजदन्तादिदर्शनान्नामशब्दस्य
पूर्वनिपातः, साधयत—कथयत, कथयित्वा च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्व्वतः—सर्व्वसु दिक्षु समन्ततः—सर्व्वसु विदिक्षु योजन-
परिमण्डलं—परिमाण्डल्येन योजनप्रमाणं यत् क्षेत्रं तत्र यत् ‘तुणं’ किलिञ्चादि काण्डं वा काष्ठशकलं वा पत्रं वा निम्बाश्चत्थादिपत्रजातं कच-
वरं वा—श्लक्ष्णतृणधूल्यादिपुञ्जरूपं, कथम्भूतमित्याह—‘अशुचि’ अशुचिसमन्वितमचोक्षम्—अपवित्रं पूयितं—कुथितमत एव दुरभि-

गन्धं तत्संवर्त्तकवातविकुर्वणेनाहत्याहत्य एकान्ते—योजनपरिमण्डलात्क्षेत्राद्वीयसि देशे 'एडयत' अपनयत एडयित्वा च नात्युदकं नाप्यतिमृत्तिकं यथा भवति एवं सुरभिगन्धोदकवर्षं वर्षत, कथम्भूतमित्याह—दिव्यं—प्रधानं सुरभिगन्धोपेतत्वात्, पुनः कथम्भूतमित्याह—'पविरलपफुसिसि'मिति प्रकर्षेण यावद्रेणवः स्थगिता भवन्ति तावन्मात्रेणोत्कर्षेणेति भावः, स्पर्शनानि प्रस्पृष्टानि प्रविरलानि घनभावे कर्दमसम्भवात् प्रस्पृष्टानि—प्रकर्षवन्ति स्पर्शनानि मन्दस्पर्शनसम्भवे रेणुस्थगनासम्भवात् यस्मिन्वर्षे तत्प्रविरल-प्रस्पृष्टं, अत एव 'स्यरेणुविणासर्णं' श्लक्ष्णतरा रेणुपुद्गला—रजः त एव स्थूला रेणवः, रजांसि च रेणवश्च रजोरेणवस्तेषां विनाशनं, एवम्भूतं च सुरभिगन्धोदकं वर्षं वर्षित्वा योजनपरिमण्डलं क्षेत्रं निहत रजः कुरुतेति योगः, निहतं रजो भूय उत्थानासम्भवात् यत्र तन्निहत रजः, तत्र निहतत्वं रजसः क्षणमात्रमुत्थानाभावेनापि सम्भवति तत आह—नष्ट रजः—नष्टं सर्वथाऽदृश्यीभूतं रजो यत्र तन्नष्ट रजः, तथा भ्रष्टं—वातोद्धूततया योजनमात्रात् क्षेत्रात् दूरतः पलायितं रजो यस्मात्तद् भ्रष्ट रजः, एतदेव एकार्थिकद्वयेन प्रकटयति—उपशान्तरजः प्रशान्तरजः कुरुत, कृत्वा च कुसुमस्य जातोवेकवचनं कुसुमजातस्य जानूत्सेधप्रमाणमात्रमोघेन—सामान्येन सर्वत्र योजनपरिमण्डले क्षेत्र वर्षं वर्षत, किंविशिष्टस्य कुसुमस्येत्याह—'जलथलयभासुरप्पभूयस्स' जलजं च स्थलजं च जलस्थलजं जलजं पद्मादि स्थलजं विचकिलादि भास्वरं—दीप्यमानं प्रभूतं—अतिप्रचुरं, ततः कर्मधारयः, भास्वरं च तत्प्रभूतं च भास्वरप्रभूतं जलज-स्थलजं च तत् भास्वरप्रभूतं च जलजस्थलजभास्वरप्रभूतं तस्य, पुनः कथम्भूतस्येत्याह—'विट्ठुइस्स' वृन्तेन—अधोवर्तिना तिष्ठतीत्येवंशीलं वृन्तस्थायि तस्य वृन्तस्थायिनः, वृन्तमधोभागे उपरि पत्राणीत्येवं स्थानशीलस्येत्यर्थः, 'दसद्धवन्नस्स' दशानामर्द्धं पञ्च दशार्द्धं वर्णा यस्य तद् दशार्द्धवर्णं तस्य पञ्चवर्णस्येति भावः, इत्थम्भूतस्य च कुसुमजातस्य वर्षं वर्षित्वा ततः योजनपरि-

मण्डलं क्षेत्रं दिव्यं—प्रधानं सुरवराभिगमनयोग्यं कुरुत, कथम्भूतं सत् कृत्वा सुरवराभिगमनयोग्यं कुरुतेत्यत आह—‘कालागुरुप्रवरकुन्दुरुकतुरुकधूमधमधंतगंधुडुयाभिरामं’ कालागुरुः प्रसिद्धः प्रवरः—प्रधानः कुन्दुरुकः—चीडा तुरुकं—सिल्हकं कालागुरुश्च प्रवरकुन्दुरुकतुरुकौ च कालागुरुप्रवरकुन्दुरुकतुरुकाः तेषां धूपस्य यो मधमधायमानो गन्धः उद्धूतः—इतस्ततो विप्रसृतस्तेनाभिरामं—रमणीयं कालागुरुप्रवरकुन्दुरुकतुरुकधूमधमधायमानगन्धोद्धूताभिरामं तथा शोभनो गन्धो येषां ते सुगन्धास्ते च ते वरगन्धाश्च—वासाः सुगन्धवरगन्धास्तेषां गन्धः सोऽस्यास्तीति सुगन्धवरगन्धिकं ‘अतोऽनेकस्वरादिति’ इकप्रत्ययः, अत एव गन्धवर्त्तिभूतं, सौरभ्यातिशयात् गन्धगुटिकाकारमिति भावः, न केवलं स्वयं कुरुत किन्त्वन्यैरपि कारयत, कृत्वा च कारयित्वा च एतां ममाज्ञसिकां क्षिप्रमेव—शीघ्रमेव प्रत्यर्पयत, यथोक्तकार्यसम्पादनेन सफलां कृत्वा निवेदयत ॥

तए णं ते आभियोगिया देवा स्वरियामेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्टुटु जाव हियया करयलपरिगगहियं (दसनहं) सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं देवो तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति, एवं देवो तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेत्ता उत्तरपुरच्छिमं दिसिभागं अवक्कमंति, उत्तरपुरच्छिमं दिसिभागं अवक्कमित्ता वेउब्बियसमुग्घाएणं समोहणंति २ ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सरन्ति, तंजहा—रयणाणं वयराणं वेरुलियाणं लोहियकुस्वाणं मसारगल्लाणं हंसगब्भाणं पुग्गलाणं सोगंधियाणं जोइरसाणं अंजणपुलगाणं अंजणाणं रयणाणं जायरूवाणं अंकाणं फलिहाणं रिट्ठाणं अहावायरे पुग्गले

परिसांडंति अहा० ता अहासुहुमे पुगले परियायंति २ ता दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति
२ ता उत्तरेउव्वियाइं रुवाइं विउव्वंति २ ता ताए उक्किट्ठाए (पसत्थाए) तुरियाए चवलाए चंडाए
जयणाए सिग्घाए उद्धूयाए दिव्वाए देवगइए तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं वीईवय-
माणे २ जेणेव जंबुदीवे २ जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा गयरी जेणेव अंबसालवणे चेतिए
जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, तेणेव उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो
आयाहिणपयाहिणं करेति २ ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वदासि-अम्हे णं भंते ! सूरि-
याभस्स देवस्स आभियोगा देवा देवाणुप्पियाणं वंदामो णमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कल्लाणं मगलं
देवयं चेइयं पज्जुवासामो (सू० ८)

‘तए णमि’त्यादि, ततो णमिति पूर्ववत् ते आभियोगिका देवाः सूर्याभेन देवेन एवमुक्ताः सन्तो ‘हट्ठुट्ठ
हियया’ इति, अत्र यावच्छब्दकरणात् ‘हट्ठुट्ठुच्चित्ताणांदिआ पीइमणा परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्पमाणहियया’ इति
द्रष्टव्यं, ‘करयलपरिणहिय’मित्यादि, द्वयोर्हस्तयोरन्योऽन्यान्तरिताङ्गुलिकयोः सम्पुटरूपतया यदेकत्र मीलनं सा अञ्जलिस्तां
करतलाभ्यां परिगृहीता-निष्पादिता करतलपरिगृहीता तां दश नखा यस्यां एकैकस्मिन् हस्ते नखपञ्चकसम्भवात् दशनखा
तां तथा आवर्त्तनमावर्त्तः शिरस्यावर्त्तो यस्याः सा शिरस्यावर्त्तो ‘कण्ठेकाल उरसिलोमे’त्यादिवत् अलुक् समासः, ताम्,

अत एवाह—मस्तके कृत्वा विनयेन वचनं स्तूर्याभस्य देवस्य प्रतिशृण्वन्ति—अभ्युपगच्छन्ति, कथम्भूतेन विनयेनेत्याह—‘एवं देवो तहत्ति आणाए’ इति हे देव ! ‘एवं’ यथैव यूयमादिशत तथैवाज्ञया—भवदादेशेन कुर्म इत्येवंरूपेण, देवो इत्यत्रौकार आमन्त्रणे प्राकृतलक्षणवशात्, यथा ‘अज्जो’ इत्यत्र, प्रतिश्रुत्य वचनं ‘उत्तरपुरच्छिमं’ उत्तरपूर्वदिग्भागं, ईशानकोणमित्यर्थः, तस्यात्यन्तमशस्तत्वात्, अपक्रामन्ति—गच्छन्ति, अपक्रम्य च वैक्रियसमुद्घातेन—वैक्रियकरणाय प्रयत्नविशेषेण समोहनन्ति—समवहन्यन्ते समवहता भवन्तीत्यर्थः, समवहताश्चात्मप्रदेशान् दूरतो विक्षिपन्ति, तथा चाह—‘संवेज्जाणि जोयणाणि दंडं निस्सरन्ति’ दण्ड इव दण्डः—ऊर्द्धाध आयतः शरीरवाहल्यो जीवमदेशसमूहस्तं शरीराद्बहिः सङ्ख्येयानि योजनानि यावन्निसृजन्ति—निष्काशयन्ति, निसृज्य तथाविधान् पुद्गलानाददते, एतदेव दर्शयति, तद्यथा—रत्नानां कर्केतनादीनां १ वज्राणां २ वैडूर्याणां ३ लोहिताक्षाणां ४ मसारगच्छाणां ५ हंसगर्भणां ६ पुद्गलानां ७ सुगन्धिकानां ८ ज्योतीरसानां ९ अञ्जनपुलकानां १० अञ्जनानां ११ रजतानां १२ जातरूपाणां १३ अङ्गानां १४ स्फटिकानां १५ रिष्टानां १६ योग्यान् यथावादरान्—असारान् पुद्गलान् परिशातयन्ति यथासूक्ष्मान्—सारान् पुद्गलान् पर्याददते पर्यादाय चिकीर्षितरूपनिर्माणार्थं द्वितीयमपि वारं वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यन्ते, समवहत्य च यथोक्तानां रत्नादीनामयोग्यान् यथावादरान् पुद्गलान् परिशातयन्ति यथासूक्ष्मानाददते आदाय च ईप्सितानि उत्तरवैक्रियाणि विकुर्वन्ति, ननु रत्नादीनां प्रायोग्याः पुद्गला औदारिका उत्तरवैक्रियरूपयोग्याश्च पुद्गला ग्राह्या वैक्रियास्ततः कथमेवं युक्तमिति ?, उच्यते, इह रत्नादिग्रहणं सारतामात्रप्रतिपादनार्थं, ततो रत्नादीनामिवेति द्रष्टव्यमिति न कश्चिद्विषयः, अथवा औदारिका अपि तैः गृहीताः सन्तो वैक्रियतया परिणमन्ते, पुद्गलानां तत्तत्सामग्रीवशात् (तथा) तथापरिणमनस्वभावत्वादतोऽपि न कश्चिद्विषयः, तत एवमुत्तरवैक्रियाणि

श्रीराजप्रश्री-
मलयगिरी-
या वृत्तिः
॥ २० ॥

रूपाणि कृत्वा तथा देवजनप्रसिद्धया उत्कृष्टया प्रशस्तविहायोगतिनामोदयात् प्रशस्तया ' त्वरितया ' त्वरा-
सज्जाता अस्या इति त्वरिता तथा प्रदेशान्तरक्रमणवती चपला तथा क्रोधाविष्टस्येव श्रमासंवेदनात् चण्डेव चण्डा तथा निरन्तरं
शीघ्रत्वगुणयोगात् शीघ्रा तथा शीघ्रया परमोत्कृष्टवेगपरिणामोपेता जवना तथा वातोद्धृतस्य दिगन्तव्यापिनो रजस इव या गतिः
सा उद्धूता तथा दिव्यया—दिवि देवलोके भवा दिव्या तथा देवगत्या तिर्यगसङ्ख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमंध्येन, मध्येनेत्यर्थः,
गुह्यगृहेण मध्यमंध्येन पदंपदेन सुखंसुखेनेत्यादयः शब्दाश्चिरन्तनव्याकरणेषु सुसाधवः प्रतिपादिता इति नायमप्रयोगः, अव-
पतन्तोऽवपतन्तः, समागच्छन्त इति भावः, पूर्वान् पूर्वान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिक्रामन्तो व्यतिक्रामन्तः, उल्लङ्घयन्त इत्यर्थः, शेषं
सुगमं यावत्

देवाइ समणे भगवं महावीरे देवा एवं वदासी—पोराणमेयं देवा ! जीयमेयं देवा ! किञ्चमेयं देवा ! करणिज्ज-
मेयं देवा ! आइन्नमेयं देवा ! अब्भणुणायमेयं देवा ! जणं भवणवइवाणमंतरजोइसियेवमाणिया देवा
अरंहते भगवंते वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंस्सिता तओ साइं साइं पामगोयाइं साधिंति तं पोराणमेयं
देवा ! जाव अब्भणुणायमेयं देवा ! ॥ (सू० ९)

‘ देवाइ समणे’त्यादि, देवादियोगात् देवादि श्रमणो भगवान् महावीरस्तान् देवानेवमवादीत्—पुराणेषु भवं पौराणमेतत्कर्म
भो देवाः !, चिरन्तनैरपि देवैः कृतमिदं चिरन्तनान् तीर्थङ्करान् प्रतीति तात्पर्यार्थः, जीतेमेतद्—वन्दनादिकं तीर्थकृद्भ्यो भो देवा !,

१ इतः प्राक् अब्भणुणायमेयमिति वृत्तिः ।

आभियो-
गिकागमः

सू० ८

श्रीवीरानु-
मतिः

० ९

॥ २० ॥

यतोऽभ्यनुज्ञातमेतत् सर्वरपि तीर्थकृद्भिर्भो देवास्ततः कर्तव्यमेतद् शुष्मादृशां भो देवाः !, एतदेव व्याचष्टे—कर्णीयमेतद् भो देवाः !, आचीर्णमेतत्—कल्पभूतमेतद् भो देवाः !, किं तदित्याह—‘जन्म’मित्यादि, यत् ‘णमि’ति पूर्ववत् भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कैवैमानिका देवा अर्हन्तो भगवतो वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च पश्चात्त्वानि २—आत्मीयानि २ नामगोत्राणि कथयन्ति, ततो शुष्माकमपि भो देवाः ! पौराणमेतत् यावदार्चिर्णमेतदिति ॥

तए नं ते आभिओगिया देवा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया समणं भगवं० वंदंति णमंसंति वंदित्ता णमंसित्ता उत्तरपुरत्थिच्छिमं दिसीभागं अवक्कमंति अवक्कमित्ता वेउव्विय-समुग्घाएणं समोहणंति २ ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सरंति, तंजहा—रणणाणं जाव रिट्ठाणं अहावा-यरे पोगगले परिसाडंति अहावायरे २ ता दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति २ ता संवट्ठवाए विउव्वंति, से जहानामए भइयदारए सिया तरुणे जुगवं बलवं अप्पायंके [थिरसंघयणे] थिरगहत्थे पडिपुण्णपाणिपायपिट्ठरोरु [संघाय] परिणए घननिचियवट्ठवल्लिय (वल्लियवट्ठ) खंघे चम्मेट्ठगडुघणमुट्ठि-यसमाहयगत्ते उरस्सबलसमन्नागए तलजमलजुयल [फलिहनिभ] बाहू लंघणपवणजइणपमद्वणसमत्थे छेए दक्खे पट्ठे कुसले मेहावी णिउणसिण्णोवगए एणं महं दंडसंपुच्छणिं वा सलागाहत्थगं वा वेणुसलाइयं वा गहाय रायंगणं वा रायंतेपुरं वा देवकुलं वा सभं वा पवं वा आरामं वा उज्जाणं वा अतुरियम-

चवलमसंभते निरंतरं सुनिउणं सब्वतो समंता संपमजेज्जा, एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स देवस्स आभि-
ओगिया देवा संवट्ठवाए विउव्वंति, संवट्ठवाए २ ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सब्वतो समंता
जोयणपरिमण्डलं जं किंचि तणं वा पत्तं वा तहेव सब्वं आहुणिय २ एगंते एडेंति एगंते २ ता खिप्पा-
मेव उवसमंति, खिप्पा २ ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, दोच्चंपि २ ता अब्भवद्दलए
विउव्वंति अब्भ० २ ता से जहाणामए भइगदारए सिया तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं दगवारणं
वा दगथालगं वा दगकलसगं वा दगकुंभगं वा आरामं वा जाव पवं वा अतुरिय जाव सब्वतो समंता
आवरिसेज्जा, एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा अब्भवद्दलए विउव्वंति अब्भ० २
ता खिप्पामेव पयणुतणायन्ति २ यित्ता खिप्पामेव विज्जुयायंति २ ता समणस्स भगवओ महावीरस्स
सब्वओ समंता जोयणपरिमंडलं णच्चोदगं णातिमद्धियं तं पविरलपप्फुसियं रयरंणुविणासणं दिव्वं सुरभि-
गंधोदगं (वासं) वासंति वासेत्ता णिहयरं णट्टुरं उवसंतरं पसंतरं करंति, २ ता खिप्पामेव
उवसामंति २ ता तच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति २ ता पुप्फपडलए विउव्वंति, से जहाणामए
मालागारदारए सिया तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं पुप्फपडलगं वा पुप्फचंगेरियं वा पुप्फछज्जियं
वा गहाय रायंगणं वा जाव सब्वतो समंता कयग्गाहगहियकरयलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवन्नेणं कुसु-

भेणं मुक्कपुष्पकुंजोवयारकलितं करेज्जा, एवामेव ते सूरियाभस्स देवस्स आभिओगिया देवा पुष्पवद्दलए विउब्बंति २ ता खिप्पामेव पयणुतणायन्ति खिप्पा २ ता जाव जोयणपरिमण्डलं जलथलयभासुरप्प-भूयस्स बिंटुइस्स दसद्धवन्नकुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमेत्तिं ओहिवासं वासंति वासित्ता कालागुरुपवर-कुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमवमधंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूतं दिव्वं सुरवराभिगमणजोगं करंति कारयंति करेत्ता य कारेवेत्ता य खिप्पामेव उवसामंति २ ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव वंदित्ता नमंसित्ता सम-णस्स भगवओ महावीरस्स अंतियातो अंबसालवणातो चेइयाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमिन्ता ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणे २ जेणेव सोहम्भे कप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव सभा सुहम्मा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति २ ता सूरियाभं देवं करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु जएणं विजएणं वद्धावैति २ ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ (सू० १०)

‘तए णमित्यादि’ सुगमं, यावत् ‘से जहानामए भइयदारए सिया’ इत्यादि, स वक्ष्यमाणगुणो यथानामकोऽनिर्दिष्टनामकः काश्चिद्भृतिकदारकः—भृतिं करोति भृतिकः—कर्मकरः तस्य दारको भृतिकदारकः स्यात्, किंविशिष्ट इत्याह—तरुणः प्रवर्द्धमानवयाः (ननु दारकः वर्धमानवया) एव भवति ततः किमेन विशेषणेन?, न, आसन्नमृत्योः प्रवर्द्धमानवयस्त्वाभावात्, न ह्यासन्न-

मृत्युः प्रवर्धमानवया भवति, न च तस्य विशिष्टसामर्थ्यसम्भवः, आसन्नमृत्युत्वोदेव, विशिष्टसामर्थ्यप्रतिपादनार्थश्चैवं आरम्भस्त-
तोऽर्थवद्दिशेषणं, अन्ये तु व्याचक्षते-इह यद्वच्यं विशिष्टवर्णादिगुणोपेतमभिनवं च तत्तरुणमिति लोके प्रसिद्धं, यथा तरुणमिदमश्वत्थ-
पत्रमिति, ततः स भृतिकदारकस्तरुण इति, किमुक्तं भवति ?-अभिनवो विशिष्टवर्णादिगुणोपेतश्चेति, बलं-सामर्थ्यं तद् यस्यास्तीति
बलवान्, तथा युगं-सुषमदुष्पमादिकालः स स्वेन रूपेण यस्यास्ति न दोषदुष्टः स युगवान्, किमुक्तं भवति ?-कालोपद्रवोऽपि
सामर्थ्यविघ्नहेतुः स चास्य नास्तीति प्रतिपत्त्यर्थमेतद्विशेषणं, युवा-यौवनस्थः, युवावस्थायां हि बलातिशय इत्येतदुपादानं,
'अप्यायंके' इति अल्पशब्दोऽभाववाची, अल्पः-सर्वथा अविद्यमान आतङ्को-ज्वरादिर्यस्य सोऽल्पातङ्कः स्थिरोऽग्रहस्तो यस्य
स स्थिराग्रहस्तः, 'दृढपाणिपायपिण्डुरोरुपरिणए' इति दृढानि-अतिनिबिडचयापन्नानि पाणिपादपृष्ठान्तरोरुणि परिणतानि
यस्य स दृढपाणिपादपृष्ठान्तरोरुपरिणतः, सुखादिदर्शनात् पाक्षिकः क्तान्तस्य परनिपातः, तथा घनम्-अतिशयेन निचितौ-निबिडतर-
चयमापन्नौ बलिताविव बलितौ वृत्तौ स्कन्धौ यस्य स घननिचितबलितवृत्तस्कन्धः, 'चम्मेदुगदुघणमुष्टिकसमाहतनिचितगात्रारतेषामिव गात्रं यस्य स
दुघणेन मुष्टिकया च-मुष्ट्या समाहत्य २ ये निचितीकृतगात्रास्ते चर्मेष्टकदुघणमुष्टिकसमाहतनिचितगात्रारतेषामिव गात्रं यस्य स
चर्मेष्टकदुघणमुष्टिकसमाहतनिचितगात्राः, 'उरस्सवलसगणागए' इति उरसि भवं उरस्यं तच्च तद्वलं च उरस्यवलं तत्समन्वा-
गतः-समनुप्राप्तः उरस्यवलसमन्वागतः आन्तरोत्साहवीर्ययुक्त इति भावः, 'तलजमलयुगलवाहू' तलौ-तालवृक्षौ तयोर्यमलयुगलं-
समश्रेणीकं युगलं तलयमलयुगलं तद्वदतिसरलौ पीवरौ च बाहू यस्य स तलयमलयुगलवाहुः 'लंघणपवणजङ्घणपमङ्गणसमन्थे'
इति लङ्घने-अतिक्रमणे सुवने-मनाक् पृथुतरविक्रमवति गमने जवने-अतिशीघ्रगतौ प्रमर्दने-कठिनस्यापि वस्तुनश्चूर्णनकरणे

समर्थः लङ्घनपुवनजनप्रमर्दनसमर्थः, क्वचित् 'लंघनपवणजङ्घवायामणसमर्थे' इति पाठः, तत्र व्यायामने-व्यायामकरणे इति व्याख्येयं, छेको-द्वासप्ततिकलापण्डितो, दक्षः-कार्यणामविलम्बितकारी प्रष्टो-वाग्मी कुशलः-सम्यक्क्रियापरिज्ञानवान् मेधावी परस्परव्याहतः-पूर्वापरानुसन्धानदक्षः, अत एव 'निपुणसिम्पेवगए' इति निपुणः यथा भवति एवं शिल्पं-क्रियासु कौशलं उपगतः-प्राप्तो निपुणाशिल्पोपगतः एकं महान्तं शिलाकाहस्तकं-सरित्पर्णादिशलाकासमुदायं सरित्पर्णादिशलाकामयीं सम्मार्जनीमित्यर्थः, वाशब्दो विकल्परथो, 'दंडसंपुच्छणिं वा' इति दण्डयुक्ता सम्पुच्छनी-सम्मार्जनी दण्डसम्पुच्छनी तां वा 'वेषुसिलागिणं वा' इति वेषुः-वंशस्तस्य शलाका वेषुशलाकास्ताभिर्निर्वृत्ता वेषुशलाकिकी-वेषुशलाकामयी सम्मार्जनी तां वा गृहीत्वा राजाङ्गणं राजान्तःपुरं वा देवकुलं वा 'सभां वा' सन्तो भान्त्यस्यामिति सभा-ग्रामप्रधानानां नगरप्रधानानां यथासुखमवस्थानहेतुर्मण्डपिका तां वा 'प्रपां वा' पानीयशालां 'आरामं वेति' आगत्यागत्य भोगपुरुषा वरतरुणीभिः सह यत्र रमन्ते-क्रीडन्ति स आरामो-नगरान्नातिदूरवर्त्ती क्रीडाश्रयः तरुखण्डः तं 'उज्जाणं वेति' ऊर्द्धं विलम्बितानि प्रयोजनाभावात् यानानि यत्र तदुद्यानं-नगरा-त्यत्यासन्नवर्त्ती यानवाहनक्रीडागृहाद्याश्रयस्तरुखण्डः, तथा अत्वरितमचपलमसम्भ्रान्तं, त्वरायां चापत्ये सम्भ्रमे वा सम्यक्चवरा-द्यपगमासम्भवात्, निरन्तरं न त्वपान्तरालमोचनेन, सुनिपुणं श्लक्ष्णस्याप्यचोक्षस्यापसारणेन, सर्वतः-सर्वासु दिक्षु विदिक्षु समन्ततः-सामस्त्येन सम्भ्रमार्जयेत्, 'एवमेवे'त्यादि, सुगमं यावत् 'खिण्णमेव पच्चुवसमंती'त्यादि, एकान्ते तृणकाष्ठाद्यप-नीय क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव प्रत्युपशाम्यन्ति प्रत्येकं ते आभियोगिका देवाः 'उपशाम्यन्ति', संवर्त्तकवायुविकुर्वणान्निव-र्त्तन्ते, संवर्त्तकवातविकुर्वणमुपसंहरन्तीति भावः, ततो 'दोच्चपि वेज्विवयसमुद्घाएणं समोहणंति', संवर्त्तकवातविकुर्वणार्थं

हि यद्वेलाद्वयमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवहनं तत्कलैकं इदं त्वञ्चार्दलकविकुर्वणार्थं द्वितीयमत उक्तं—द्वितीयमपि वारं वैक्रिय-
समुद्घातेन समवहन्यन्ते (घ्नन्ति), समवहत्य चाञ्चार्दलकानि विकुर्वन्ति, वाः—पानीयं तस्य दलानि वार्दलानि तान्येव वार्दलकानि
मेघा इत्यर्थः, अपो विभ्रतीति अञ्च्राणि—मेघाः, अञ्च्राणि सन्त्यस्मिन्निति ‘अञ्चादिभ्य’ इति मत्वर्थोऽप्रत्ययः, आकाशमित्यर्थः,
अञ्च्रे वार्दलकानि अञ्च्रवार्दलकानि तानि विकुर्वन्ति, आकाशे मेघानि विकुर्वन्तीत्यर्थः, ‘से जहानामए भइगदारगे सिया’ इत्यादि
पूर्ववत् ‘निउणसिणोवगए एगं महमि’त्यादि, स यथानामको भूतिकदारक एकं महान्तं ‘दकवारकं वा’ मृत्तिकामयभाजनविशेषं
दगकुं भगं वा’ ति दकयटं, दकस्थालकं वा—कंसादिमयमुदकभृतं भाजनं दककलसं वा—उदकभृतं भृङ्गारं ‘आवरिसिज्जा’ इति
आवर्पेत् आ—समन्तात्सिञ्चेत्, ‘खिण्णोमेव पतणुतणायंति’ अनुकरणवचनमेतत् प्रकर्षेण स्तनितं कुर्वन्तीत्यर्थः, ‘पविज्जुयाइति’ चि
प्रकर्षेण विद्युतं विदधति, ‘पुफ्फवदलए विउव्वंति’ पुष्पवार्दलकानि पुष्पवार्दलकानि—पुष्पवर्षुकान् मेघान् विकु-
र्वन्तीति भावः, ‘एगं महं पुफ्फछज्जियं वा’ एकां महतीं छाद्यते—उपरि स्थग्यते इति छाद्या छाद्यैव पुष्पैर्भूता छाधिका
पुष्पछाधिका तां वा पटलकानि—प्रतीतानि, ‘कयग्गाहगहियकरयलपब्भट्टुवि(प्प)मुक्केण’ ति इह मैथुनसंस्मभे यत् युवतेः केशेषु ग्रहणं
स कचग्रहस्तेन गृहीतं कचग्रहगृहीतं तथा करतलाद्वि(प्र)मुक्तं सत्पञ्चं करतलपञ्चवि(प्र)मुक्तं, प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययस्ततो विशेषणसमासः,
तेन, शेषं सुगमं यावत् ‘जएणं विजएणं वद्धावेंति’ जयेन विजयेन वद्धापयन्ति, जयतु देवेत्येवं वद्धापयन्तीत्यर्थः, तत्र जयः—
परैरनभिभूयमानता प्रतापवृद्धिश्च विजयस्तु—परेषामसहमानामभिभवोत्पादः, वद्धापयित्वा च तां पूर्वोक्तामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयन्ति,
आदिष्टकार्यसम्पादनेन निवेदयन्तीत्यर्थः ॥

तए णं से सूरियाभे देवे तेसिं आभियोगियाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्भ हट्ठुट्ठ जाव हियए पायत्ताणियाहिबइं देवं सद्देवेति सद्देवेत्ता एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सूरियाभे विमाणे समाए सुहम्माए मेघोधरसियगंभीरमहुरसइं जोयणपरिमंडलं सुसरधंटं तिक्खुत्तो उल्लालेमाणे २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वयासी-आणवेति णं भो सूरियाभे देवे जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए णयरीए अंबसालवणे चेतिते समणं भगवं महावीरं अभिवंदए, तुब्भेऽवि णं भो देवाणुप्पिया ! सन्विट्ठीए जाव णातियरवेणं णियगपरिवाल सद्धिं संपरिवुडा सातिं २ जाणविमाणाइं दुरूढा समाणा अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतियं पाउब्भवह । (सू० ११)

‘तए णमि’त्यादि, ततो ‘णमिति’ पूर्ववत् स सूर्याभो देवस्तेषां ‘आभियोगाणं’ति आ-समन्तादाभिमुख्येन युज्यन्ते-प्रेष्य-कर्मसु व्यापार्यन्ते इत्याभियोग्या आभियोगिका इत्यर्थः, तेषामाभियोग्यानां देवानामन्तिके-समीपे एनम्-अनन्तरोक्तमर्थं ‘श्रुत्वा’ श्रवणविषयं कृत्वा श्रवणानन्तरं च निशम्य-परिभाव्य ‘हट्ठुट्ठजावहियए’ इति यावच्छब्दकरणात् ‘हट्ठुट्ठचित्तमाणांदिए पीइमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणाहियए’ इति द्रष्टव्यं, पदात्यनीकाधिपतिं देवं शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानां प्रिय ! सभायां सुधर्मायां-सुधर्माभिधानायां ‘मेघोधरसियगंभीरमहुरसइ’ इति मेघानामोद्यः-सङ्घातो मेघौघस्तस्य रसितं-गर्जितं तद्गम्भीरो मधुरश्च शब्दो यस्याः सा मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दा तां ‘जोयणपरिमंडलं’ ति योजनं-योजनप्रमाणं

परिमण्डलं—गुणप्रधानोऽयं निर्देशः पारिमण्डल्यं यस्याः सा योजनपरिमण्डला तां सुस्वरां—सुस्वराभिधानां घण्टामुल्लालयन् २—
ताडयन् ताडयन्नित्यर्थः, महता २ शब्देन उद्घोषयन्—उद्घोषणां कुर्वन् एवं वदति—आज्ञापयति भोः सूर्याभो देवो
गच्छति भोः सूर्याभो देवो जम्बूद्वीपं भारतं वर्षं आमलकल्पां नगरीमाश्रमशालवनं चैत्यं यथा (तत्र) श्रमणं भगवं महावीरं वन्दितुं,
तत्—तस्मात्, 'तुभ्येऽवि णमि'ति यूयमाप 'णमि'ति पूर्ववद्, देवानां प्रियाः ! पूर्ववद्—परिवारादिकया सर्वद्युत्या—
यथाशक्तिविस्फारितेन समस्तेन शरीरतेजसा सर्ववलेन—समस्तेन हस्त्यादिसैन्येन सर्वसमुदायेन—स्वस्वाभियोग्यादिसमस्तपरि-
वारेण, सर्वोदरेण—समस्तयावच्छक्तितुलनेन सर्वविभूत्या—सर्वया अभ्यन्तरवैक्रियकरणादिबाह्यरत्नादिसम्पदा सर्वविभूषया—
यावच्छक्तिस्फारोदारशृङ्गारकरणेन 'सर्वसंभमे'ति, सर्वोत्कृष्टेन संभ्रमेन, सर्वोत्कृष्टसम्भ्रमो नामेह स्वनायकविषयबहुमान-
ख्यापनपरा स्वनायकोपदिष्टकार्यसम्पादनाय यावच्छक्तित्वरितत्वरिता प्रवृत्तिः, 'सर्वपुण्यवत्थगंधमल्लालंकारेण', अत्र गन्धा-
वासाः माल्यानि—पुष्पदामानि अलङ्कारा—आभरणविशेषाः, ततः समाहारो द्वन्द्वस्ततः सर्वशब्देन सह विशेषणसमासः,
'सर्व्वदिव्वतुडियसद्वसंनिनाणमि'ति सर्वाणि च तानि दिव्यत्रुटितानि च सर्वदिव्यत्रुटितानि तेषां शब्दाः सर्वदिव्यत्रु-
टितशब्दाः तेषामेकत्र मीलनेन यः सङ्गतेन नितरां नादो—महान् घोषः सर्वत्रुटितदिव्यशब्दसन्निनादस्तेन, इह अल्पेष्वपि
सर्वशब्दो दृष्टो यथा 'अनेन सर्वं पीतं घृतमिति, तत आह—'महता इड्डीए' इत्यादि महत्या यावच्छक्तितुलितया ऋद्धत्या—
परिवारादिकया, एवं 'महता जुईए' इत्याद्यपि भावनीयं, तथा महतां—स्फूर्तिमतां वराणां—प्रधानानां तुडितानां—आतोद्यानां यमक-
समकम्—एककालं पटुभिः पुरुषैः प्रवादितानां यो रवस्तेन, एतदेव विशेषेणाचष्टे—'संखपणवपडहेरिञ्जल्लरिस्वरमुहिहुडुकमुरव-

मुङ्गदुङ्गुभिनिघोसनाइतरवेण ' शङ्खः—प्रतीतः, पणवो भाण्डानां, पडहः प्रतीतः भेरी—ढक्का झल्लरी—चर्मावनद्धा विस्तीर्णा वलयकाकारा खरमुही—काहला हुडुका—प्रतीता महाप्रमाणो मईलो सुरजः स एव लघुमुदङ्गे दुन्दुभिः—भेर्याकारा सङ्कटमुखी एतेषां द्वन्द्वस्तासां निर्घोषो—महान् ध्वनो नादितं च—घण्टायामिव वादनोत्तरकालभावी सततध्वनिस्तल्लक्षणो यो रवस्तेन, 'नियगपरिवार सद्धिं संपरिवुडा ' इति निजकः—आत्मीयः आत्मीयो यः परिवारस्तेन सार्द्धं, तत्र सहभावः परिवाररीतिमन्तरेणापि सम्भवति तत आह—'संपरिवुडा ' सम्यक्—परिवाररीत्या परिहृताः सम्परिहृताः, 'अकालपरिहीणं चेवे'ति परिहानिः—परिहीनं कालस्य परिहीनं काल-विलम्ब इति भावः न विद्यते कालपरिहीनं यत्र प्रादुर्भवने तदकालपरिहीनं, क्रियाविशेषणमेतत्, 'अंतिए पाउब्बनह ' अन्तिके—समीपे प्रादुर्भवत्, समागच्छतेति भावः ॥

तए णं से पायत्ताणि याहि वती देवे सूरियाभेणं देवणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठजावहियए एवं देवा ! तहन्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेति, पडि २ चा जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव सभा सुहम्भा जेणेव मेघोघरसितगंभीरमहुरसद्दा जोयणपरिमंडला सुस्सरा घंटा तेणेव उवागच्छति २ चा तं मेघोघरसितगंभीरमहुरसद्दं जोयणपरिमंडलं सुसरं घटं तिखुत्तो उल्लालेति । तए णं तीसे मेघो-घरसितगंभीरमहुरसद्दाते जोयणपरिमंडलाते सुसराते घंटाए तिक्खुत्तो उल्लालियाए समाणीए से सूरि-याभे विमाणे पासायविमाणणिक्खुडावीडियसद्दघंटापडिसुयासयसहस्ससंकुले जाए यावि होत्था । तए णं ते सूरियाभविमाणवासिणं बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य एगंतरइपसत्तनिच्चप्पमत्तविसयसुहमुच्छि-

याणं सुसरंधारवविउलबोल (तुरियचवल) पडिबोहणे कए समाणे घोसणकोउहलादिअकअगगगाचित्त-
उवउत्तमाणसाणं से पांयत्ताणीयाहिबई देव तंसि घंटारवंसि णिसंतपसंतंसि महया महया सदेणं उगघोसे-
माणे उगघोसेमाणे एवं वदासी-हंत सुणंतु भवंतो सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा यदेवीओ
य ! सूरियाभविमाणवइणो वयणं हियसुहत्थं आणवणियं भो ! सूरियाभे देवे गच्छइ णं भो सूरियाभे देवे
जंबूदीवं २ भारहं वासं आमलकणं नयरीं अंबसालवणं चेइयं समणं भगवं महावीरं अभिवंदए, तं तुब्भेऽवि
णं देवाणुप्पिया ! सन्विडूए अकालपरिहीणा चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतियं पाउब्भवह ॥ (सू० १२)

‘तए णं से’ इत्यादि ‘जाव पडिसुणित्ता’ इति, अत्र यावच्छब्दकरणत् ‘करयलपरिगहियं दसनहं सिरसावत्तं
मत्थए अंजलिं कहु एवं देवा ! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ’त्ति द्रष्टव्यं, ‘तिक्खुत्तो उछालेइ’त्ति
त्रिकृत्वः-त्रीन् वारान् उछालयति-ताडयति, ततो ‘ण’ मिति वाक्यालङ्कारे तस्यां मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दायां योजनपरि-
मण्डलायां सुस्वराभिधानायां घण्टायां त्रिकृत्वस्ताडितायां सत्यां यत् सूर्योभविमानं (तत्र) तत्प्रासादनिष्कटेषु च ये आपतिताः शब्दाः-
शब्दवर्गणापुद्गलास्तेभ्यः समुच्छलितानि यानि घण्टाप्रतिश्रुताशतसहस्राणि-घण्टाप्रतिशब्दलक्षाणि तैः सङ्कुलमपि जातमभूत्,
किमुक्तं भवति ?-घण्टायां महता प्रयत्नेन ताडितायां ये विनिर्गताः शब्दपुद्गलास्तत्प्रातिघातवशतः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च दिव्यानु-
भागतः समुच्छलितैः प्रतिशब्दैः सकलमपि विमानमेकयोजनलक्षमानमपि वधिरितमजायत इति ॥ एतेन द्वादशभ्यो योजनेभ्यः
समागतः शब्दः श्रोत्रग्राह्यो भवति, न परतः, ततः कथमेकत्र ताडितायां घण्टायां सर्वत्र तच्छब्दश्रुतिरुपजायते ? इति यच्चोद्यते

तदपाकृतमवसेयं, सर्वत्र दिव्यानुभावतः तथारूपप्रतिशब्दोच्छलने यथोक्तदोषासम्भवात् । 'तए णमि'त्यादि, ततो 'णमि'ति पूर्ववत् तेषां सूर्याभिदेवविमानवासिनां बहूनां वैमानिकदेवानां देवीनां च एकान्तेन सर्वात्मना रतौ—रमणे प्रसक्ता एकान्तरतिप्रसक्ता अत एव नित्यं—सर्वकालं प्रमत्ता नित्यप्रमत्ताः, कस्मादिति चेदत आह—'विसयसुहमुच्छ्रियति' विषयसुखेषु मूर्च्छिता—अध्युपपन्ना विषयसुखमूर्च्छिता अध्युपपन्नास्ततो नित्यप्रमत्ताः, ततः पदत्रयस्य पदद्वयमीलेनेन विशेषणसमासः, तेषां 'सुसरधंठारविउलबोलतुरियचवलपडिवोहणे' इति सुस्वराभिधानाया घण्टाया रवस्य यः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च प्रतिशब्दोच्छलनेन विपुलः—सकलविमानव्यापितया विस्तीर्णो बोलः—कोलाहलस्तेन त्वरितं—शीघ्रं चपलं—आकुलं प्रतिबोधने कृते सति 'घोसणकोउहलादिक्कन्नएगगगचिच्चउवउत्तमाणसाणमिति' कीदृग् नाम घोषणं भविष्यतीत्येवं घोषणे कुतूहलेन दत्तौ कण्ठौ यैस्ते घोषणकुतूहलदत्तकण्ठाः, तथा एकाग्रं—घोषणाश्रवणैकविषयं चित्तं येषां ते एकाग्रचिन्ताः, एकाग्रचिन्तत्वेऽपि कदाचिदनुपयोगः स्यादत आह—उपयुक्तमानसाः, ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासस्तेषां, पदात्यनीकाधिपतिर्देवस्तास्मिन् घण्टारवे 'निसंतपसंतंसी'ति नितरां शान्तो निशान्तः—अत्यन्तमन्दीभूतस्ततः प्रकर्षेण—सर्वात्मना शान्तः प्रशान्तः, ततश्छिन्नप्ररूढ इत्यादाविव विशेषणसमासस्तस्मिन् महता २ शब्देन उद्घोषयन्नेवमवादीत्—'हन्त सुणंतु' इत्यादि, हन्तेति हर्षे, उक्तं च—'हन्त हर्षेऽनुकम्पायामि'त्यादि, हर्षश्च स्वाभिनाऽऽदिष्टत्वात् श्रीमन्महावीरपादवन्दनार्थं च प्रस्थानसमारम्भात्, शृण्वन्तु भवन्तो वहवः सूर्याभविमानवासिनो वैमानिकदेवा देव्यश्च, सूर्याभविमानपतेर्वचनं हितसुखार्थं हितार्थं सुखार्थं चेत्यर्थः, तत्र हितं जन्मान्तरेऽपि कल्याणावाहं तथाविचकुशलं, सुखं तस्मिन् भवे निरुपद्रवता, आज्ञापयति भो देवानां प्रियाः ! सूर्याभो देवो यथा गच्छति भोः ! सूर्याभो देवो ! 'जम्बूद्वीपं द्वीपमि'त्यादि तदेव यावदन्तिके प्रादुर्भवत ॥

तए णं ते स्वरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिआ देवा देवीओ य पायत्ताणिआहिवइस्स देवस्स अंतिए
एयमटुं सोच्चा णिसम्म हट्टुट्ट जावहियआ अप्पेगइया वंदणवत्तिआए अप्पेगइया पूयणवत्तिआए अप्पेगइया
सक्कारवत्तिआए एवं संमाणवत्तिआए कोउहलवत्तिआए अप्पे० असुयाइं सुणिस्सामो सुयाइं अट्टाइं हेऊइं पसि-
णाइं कारणइं वागरणाइं पुच्छिस्सामो, अप्पेगइया स्वरियाभस्स देवस्स वयणमणुयत्तमाणा अप्पे-
गतिआ अन्नमन्नमणुयत्तमाणा अप्पेगइया जिणभत्तिरागेणं अप्पेगइया धम्मोत्ति अप्पेगइया जीयमेयंति
कट्टुसन्विड्डीए जाव अकालपरिहीणा चेव स्वरियाभस्स देवस्स अंतियं पाउब्भवंति। (सू० १३)। तए णं से स्वरि-
याभे देवे ते स्वरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिआ देवा यदेवीओ य अकालपरिहीणा चेव अंतियं पाब्भु-
भवमाणे पासति पासित्ता हट्टुट्ट जाव हियए आभिओगियं देवं सदावेति आभिओ० २ सदावित्ता एवं
वयासी-खिप्पाभेव भो देवाणुप्पिया ! अणेगसंभसयसंनिविट्ठं लीलट्टियसालभंजियागं ईहामियउसम-
तुरगनरमगरविहगवालगकिंनरुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं संभुगयवरवइरेइया-
परिगयाभिरामं विज्जाहरजमलयजंतजुत्तंपिव अच्चीसहस्समालिणीयं रूवगसहस्सकलियं भिसमाणं
चक्कुल्लोयणलेसं सुहफासं सस्सिरीयरूवं घंटावलचलियमहुरमणहरसरं सुहं कंतं दरिसणिज्जं णिउणो-
चियमिसिमिसिंतमणिरयणघंटियाजालपरिक्रुखित्तं जोयणसयसहस्सविच्छिणं दिव्वं गमणसज्जं सिगव-

गमणं णाम दिव्वं जाणं (जाणविमाणं) विउव्वाहि, विउव्वित्ता खिण्णामेव एयमाणत्तियं पच्च-
ण्णिणाहि (सू० १४)

‘तए णं ते’ इत्यादि, ततस्ते सूर्याभविमानवासिनो वहवो वैमानिका देवा देव्यश्च पदात्यनीकाधिपतेर्देवस्य समीपे
एनम्—अनन्तरोक्तमर्थं श्रुत्वा ‘णिसम्म हट्ठ जुहु जाव हियया’ इति यावत्करणत् ‘हट्ठुट्ठुचित्तमाणंदिया पीइमणा परमसो-
मणस्सिया हरिसवसविसण्णमाणहियया’ इति परिग्रहः, ‘अण्णेगइया वंदणवत्तियाए’ इति अपिः सम्भावनायामेककाः—केचन
वन्दनप्रत्ययं वन्दनम्—अभिवादनं प्रशस्तकायवाग्मनःप्रवृत्तिरूपं तत्प्रत्ययं तत् मया भगवतः श्रीमन्महावीरस्य कर्तव्यमि-
त्येवंनिमित्तम्, अयेककाः पूजनप्रत्ययं पूजनं—गन्धमालयादिभिः समभ्यर्चनं अयेककाः सत्कारप्रत्ययं सत्कारः—स्तुत्यादिगुणो-
न्नतिकरणं अयेककाः सन्मानो—मानसः प्रीतिविशेषः, अयेककाः कुतूहलजिनभक्तिरागेण—कुतूहलेन—कौतुकेन कीदृशो भगवान्
सर्वज्ञः सर्वदर्शी श्रीमन्महावीर इत्येवंरूपेण यो जिने—भगवति वर्द्धमानस्वामिनि भक्तिपूर्वकोऽनुरागस्तेन अयेके सूर्याभस्य
वचनम्—आज्ञामनुवर्त्तमानाः अयेककाः अश्रुतानि—पूर्वमनाकर्णितानि स्वर्गमोक्षप्रसाधकानि वचांसि श्रोष्याम इतिबुद्ध्या अयेककाः
श्रुतानि—पूर्वमाकर्णितानि यानि शङ्कितानि जातानि तानि इदानीं निःशङ्कितानि करिष्याम इति बुद्ध्या अयेकका जीतमेतत्—कल्प
एष इतिकृत्वा, ‘सव्विडीए’ इत्यादि प्राग्वत् ।

त ए णं से आभिओगिए देवे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठे जाव हियए करयलपरिगहियं जाव

पडिसुणेइ जाव पडिसुणेत्ता उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं अवक्कमत्ति अवक्कमत्ति वेउवियसमुग्घाएणं समोहणइ
२त्ता संखेज्जाइं जौयणाइं जाव अहाबायरे पोगगले २त्ता अहासुहुमे पोगगले परियाएइ २त्ता दोच्चं पि वेउविय-
समुग्घाएणं समोहणत्ता अणेगखंभसयसन्निविट्ठं जाव दिव्वं जाणविमाणं विउव्विउं पवत्ते यावि होत्था ।
तए णं से आभिओगिए देव तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स तिदिसिं तओ तिसोवाणपडिरूवए विउव्वति,
तंजहा-पुरच्छिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं, तेसिं तिसोवाणपडिरूवगाणं इमे एयारूवे वण्णावासे पणत्ते,
तंजहा-वइरामया णिम्मा रिट्ठामया पत्तिट्ठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप्पमया फलगा लोहि-
तकूखमइयाओ सूइओ वयरामया संधी णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणवाहाओ य पासादीया
जाव पडिरूवा । तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ तोरणे विउव्वति, तोरणा [तेसि णं] णाणा-
मणिमएसु थंभेसु उव्वं निविट्ठसंनिविट्ठविविहमुत्तरोवचिया विविहतारारूवोवचिया [ईहामियउसभ-
तुरगणरमगरविहगवालगा किंनररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचिच्चा खंभुगय(वर)वइरेवइया-
परिगताभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविअचीसहस्समालिणीया रूवगसहस्सकलिया भिसमाणा
भिब्भिसमाणा चखुकळोयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाइया] जाव पडिरूवा

‘तए णमि’त्यादि ‘अणेगखंभसयसन्निविट्ठ’मिति अनेकेषु स्तम्भशतेषु सन्निविट्ठं, ‘लीलट्टियसालिभंजियाग’मिति लीलया

स्थिता लीलास्थिताः, अनेन तासां पुत्तलिकानां सौभाग्यमावेदयति, लीलास्थिताः शालभज्जिकाः—पुत्तलिका यत्र तत्तथा 'ईहा-
मियउसभतुरगनरमगरविहगवालङ्गंजररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपडमलयभत्तिचिच्चिमि'ति ईहामृगा—वृका व्यालाः—स्वापदभुजङ्गा
ईहामृगऋषभतुरगनरमगरविहगव्यालकिन्नररुरुसरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलतानां भक्त्या—विच्छिन्त्या चित्रम्—आलेखो यत्र तत्तथा,
तथा स्तम्भोद्गतया—स्तम्भोपरिवर्त्तिन्या वज्ररत्नमय्या वेदिकया परिगतं सत् यदभिरामं तत्स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामं,
'विज्जाहरजमलजुगलजंतजुत्तंपिव' इति विद्याधरयोरेयद् यमलयुगलं—समश्रेणीकं द्वन्द्वं विद्याधरयमलयुगलं तच्च तद् यन्त्रं च—
सञ्चरिणुपुरुषप्रतिमाद्वयरूपं तेन युक्तं तदेव तथा, अर्चिषां—किरणानां सहस्रमालिनीयं—अर्चिःसहस्रमालिनीयं, तथा
रूपकसहस्रकलितं, 'भिसमाणंति' दीप्यमानं 'भिडिभसमानम्' अतिशयेन देदीप्यमानं, 'चक्खुल्लोयणलेसंति' चक्षुः कर्तुं
लोकने लिसतीव—दर्शनीयत्वातिशयात् श्लिष्यतीव यत्र तत्तथा, 'सुहफासंति' शुभः—कोमलः स्पर्शो यस्य तत्तथा, सश्रीकानि—
सशोभाकानि रूपाणि—रूपकाणि यत्र तत् सश्रीकरूपं, 'घण्टावाल्लिचलियमहुमणहरसर'मिति घण्टावलेः—घण्टापङ्केर्वातवशेन चलि-
तायाः—कम्पितायाः मधुरः—श्रोत्रभियो मनोहरो—मनोनिवृत्तिकरः स्वरो यत्र तत्तथा, चलितशब्दस्य विशेषात्परनिपातः प्राकृत-
त्वात्, 'शुभं' यथोदितवस्तुलक्षणोपेतत्वात् 'कान्तं' कमनीयं, अत एव दर्शनीयं, तथा 'निउणोचियमिसिमिसिंसितमाणिरयण-
घाटियाजालपरिक्खित्त' मिति निपुणक्रियमुचितानि—खचितानि 'मिसिमिसिंसित'त्ति देदीप्यमानानि मणिरत्नानि यत्र तत्तथा तेन,
कथंभूतेन ? घण्टिकाजालेन—धुद्रघण्टिकासमूहेन परिः—सामस्त्येन क्षिप्तं—व्याप्तं यत्तत्तथा, योजनशतसहस्रविस्तीर्णं—योजनलक्षविस्तीर्णं
'दिव्यं' प्रधानं 'गमनसज्जं' गमनप्रवर्णं शीघ्रगमननामधेयं 'जाणविमाणं' यानरूपं—वाहनरूपं विमानं यानविमानं, शेषं प्राग्वत् ।

‘तस्मिन् ण’मित्यादि, तस्मिन् णमिति पूर्ववत् दिव्यस्य यानविमानस्य ‘तिदिसि’ इति तिस्रो दिशः समाहुतास्त्रिदिक् तस्मिन् त्रिदिशि, तत्र ‘तिसोवाणपडिरुवण’ इति त्रीणि एकैकस्यां दिशि एकैकस्य भावात् त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रतिविशिष्टं रूपं येषां तानि प्रतिरूपकाणि त्रयाणां सोपानानां समाहारस्त्रिसोपानं त्रिसोपानानि च तानि प्रतिरूपकाणि चेति विशेषणसमासः, विशेषण-स्यात्र परनिपातः प्राकृतत्वात् । ‘तेसि णमि’त्यादि, तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणामयमेतद्रूपो-वक्ष्यमाणस्वरूपो ‘वर्णावासो’ वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—‘वज्रमया’ वज्ररत्नमया ‘नेमी’ नेमिभूमिका तत्र ऊर्द्धं निर्गच्छन्तः प्रदेशाः रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि-निष्ठानानि त्रिसोपानमूलप्रदेशाः वैडूर्यमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूपमयानि फलकानि-त्रिसोपानाङ्गभूतानि, लोहिताक्षमयः सूचयः-फलकद्वयसम्बन्धविधटनाभावेहेतुपादुकास्थानीयाः ‘वज्रमया’ वज्ररत्नपूरिताः ‘सन्धयः’ फलकद्वयापान्तरालप्रदेशाः नानामणि-मयानि अवलम्ब्यन्ते इति अवलम्बनानि-अवतरतामुत्तरतां चालम्बनहेतुभूता अवलम्बनवाहातो विनिर्गताः केचिदवयवाः, ‘अव-लम्बणवाहाओ य’ति अवलम्बनवाहाश्च नानामणिमयः, अवलम्बनवाहा नाम उभयोः पार्श्वयोरवलम्बनवाहनाश्रयभूता भित्तयः, ‘पासा-इयाओ’ इत्यादि पदचतुष्टयं प्राणवत् । ‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां ‘णमि’ति वाक्यालङ्कारे त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं तोरणं प्रज्ञप्तं, तेषां च तोरणानामयमेतद्रूपो वर्णावासो-वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-तोरेणा नानामणिमया इत्यादि, कचि-देवं पाठः—‘तेसि णं तिसोवाणपडिरुवणं पुरतो तोरणे विउव्वइ तोरेणा नाणामणिमया’ इत्यादि, मणयः-चन्द्रकान्ताद्याः, विविधमणिमयानि तोरणानि नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टानि-सामीप्येन स्थितानि, तानि च कदाचिच्चलानि अथवा अपदपति-तानि वाऽऽशङ्क्येरन् तत आह-सम्यक्-निश्चलतया अपदपरिहारेण च निविष्टानि, ततो विशेषणसमासः, उपनिविष्टसन्निविष्टानि,

‘विविहुमुत्तरो (गरुवो) वचियाइं’ इति विविधा—विविधविच्छित्तिकलिता मुक्ता—मुक्ताफलानि ‘अन्तरे’ति अन्तराशब्दोऽगृहीतवीप्सोऽपि सामर्थ्याद्वीप्सां गमयति, अन्तरा २ रूपोपचितानि यावता यत्र तानि तथा, ‘विविहतारोवचियाइं’ विविधैस्तारारूपैः—तारिकारूपैरुपचितानि, तोरणेषु हि शोभार्थं तारिका निबध्यन्ते इति प्रतीतं लोकेऽपीति विविधतारारूपोपचितानि ‘जाव पडिरूवा’ इति यावत्करणात् ‘ईहाभिगउसभतुरगनरमगरविहगालगकिंनररुहसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुगयवइरवेइयापरिगयाभिरामा विज्जाहरजमलगजंजंतुत्ताविव’ एवं नाम स्तम्भद्वयसन्निविष्टानि तोरणानि व्यवस्थितानि यथा विद्याधरयमलयुगलयन्त्र—युक्तानीव प्रतिभासते इति, ‘अच्चीसहस्समालणीया रूवगसहस्सकलिया भिसिमाणा भिब्भिसमाणा चक्कुलुहोयणलेसा सुहफासा सस्सिसरीयरूवा पासाइया दरिसणिज्जा अभिरूवा’ इति परिग्रहः, कचिदेतत्साक्षाद्विखितमपि दृश्यते ।

तेसि णं तोरणणं उण्णिं अट्टुमंगलगा पण्णत्ता, तंजहा—सोत्थियसिरिवच्छणंदिवावत्तवद्धमाण-गमद्दासणकलसमच्छदण्णणा (जाव पडिरूवा) । तेसिं च णं तोरणणं उण्णिं बहवे किण्हचामरज्झए जाव सुक्किलचामरज्झए अच्छे सण्हे रुण्णपट्टे वइरामयंदंडे जलयामलगंधिए सुरम्मे पासादीए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे विउव्वति । तेसि णं तोरणणं उण्णिं बहवे छत्तातिच्छत्ते घंटाजुगले पडागाइ-पडागे उण्णलहत्थए कुमुदणालिणसुभगसोगंधियपोंडरीयमहापांडरीयसतपत्तसहस्सपत्तहत्थए सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे विउव्वति । तए णं से आभिओगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वति ।

‘तेसिं तोरणानं उष्णिमित्यादि सुगमं, नवरं ‘जाव पडिरुवा’ इति यावच्छब्दकरणात् ‘घट्टा मट्टा नीरया निम्मला निपंका निक्कंठच्छाया समिरीया सउज्जोया पासाइया दरिसणिज्जा अभिरुवा’ इति द्रष्टव्यं । ‘तेसिं णमि’त्यादि, तेषां तोरणानामुपरि बहवः कृष्णचामरयुक्ता ध्वजाः कृष्णचामरध्वजाः, एवं बहवो नीलचामरध्वजाः, लोहितचामरध्वजाः, हरितचामरध्वजाः, शुक्लचामरध्वजाः, कथम्भूता एते सर्वेऽपीत्यत आह—अच्छा—आकाशस्फटिकवदतिनिर्मलाः श्लक्ष्णाः—श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धानिर्मापिताः ‘रुणपट्टा’ इति रूपाय—रूपयमयो वज्रमयस्य दण्डस्योपरि पट्टो येषां ते रूपपट्टाः ‘वइरदंढा’ इति वज्रो—वज्ररत्नमयो दण्डो रूपपट्टमध्यवर्त्ती येषां ते वज्रदण्डाः, तथा जलजानामिव—जलजकुसुमानां पद्मादीनामिवामलो न तु कुद्रव्यगन्धसन्धिश्चो यो गन्धः स जलजामलगन्धः स विद्यते येषां ते जलजामलगन्धिकाः, अत एव सुरभ्याः ‘प्रासादीया’ इत्यादिविशेषणचतुष्टयं प्राग्वत् । ‘तेसिं णमित्यादि, तेषां तोरणानामुपरि बहूनि छत्रातिच्छत्राणि—छत्रात्—लोकप्रसिद्धात् एकसङ्ख्याकात् अतिशायीनि छत्राणि उपर्यधोभावेन द्विसङ्ख्याकानि त्रिसङ्ख्याकानि वा छत्रातिच्छत्राणि, बाह्यपताकाभ्यो लोकप्रसिद्धाभ्योऽतिशायिन्यो दीर्घत्वेन विस्तारेण च पताकाः पताकातिपताकाः, बहूनि घण्टायुगलानि, बहूनि चामरयुगलानि, बहव उत्पलहस्ताः—उत्पलारव्यजलजकुसुमसमूहविशेषाः, एवं बहवः पत्रहस्ताः नलिनहस्ताः सुभगहस्ताः सौगन्धिकहस्ताः शतपत्रहस्ताः सहस्रपत्रहस्ताः, पद्मादिविभागव्याख्यानं प्राग्वत्, एते च छत्रातिच्छत्रादयः सर्वेऽपि रत्नमया अच्छा—आकाशस्फटिकवदतिनिर्मला यावत्करणात् ‘सण्हा लण्हा वट्टा मट्टा नीरया निम्मला निपंका निक्कंठच्छाया सप्पभा समिरीया सउज्जोया पासाइया दरिसणिज्जा अभिरुवा’ इति परिग्रहः । ‘तस्स णमित्यादि, तस्स णमिति पूर्ववत् दिव्यस्य यानविमानस्य अन्तः—मध्ये बहुसमः सन् रमणीयो बहुरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, किंविशिष्टः ? इत्याह—

से जहाणामए आलिङ्गपुक्खरे ति वा मुङ्गपुक्खरे इ वा सरतले इ वा चंदमंडले इ
 वा सूरमंडले इ वा आयंसमंडले इ वा उरब्धचम्मे इ वा (वसहचम्मे इ वा) वराहचम्मे इ वा सीह-
 चम्मे इ वा वग्धचम्मे इ वा मिगचम्मे इ वा (छगलचम्मे इ वा) दीवियचम्मे इ वा अणेगसंकुकीलगसह-
 स्सवितए णाणाविहपंचवेहिं मणीहिं उवसोभिंते आवडपच्चावडसेट्ठिपसेट्ठिसोत्थिय (सोवत्थिय) पूसमाण-
 ग (वद्धमाणग) मच्छंडगमरंडगजारामाराफुल्लावलिवपउमपत्तसागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचिच्चेहिं
 सच्छाएहिं सप्पभेहिं समरीइएहिं सउज्जोएहिं णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिंते तंजहा—किण्हेहिं
 णीलेहिं लोहिंएहिं हालिंइहिं सुक्खिंइहिं, तत्थ णं जे ते किण्हा मणी तेसिणं मणीणं इमे एतारूवे
 वण्णावासे पणत्ते, से जहानामए जीमूतए इ वा अंजणे इ वा खंजणे इ वा कज्जले इ वा गवले इ वा
 गवलगुलिया इ वा भमरे इ वा भमरावलिया इ वा भमरपतंगसारे ति वा जंबूफले ति वा अदारिट्ठे इ
 वा परहुते इ वा गए इ वा गयकलभे इ वा किण्हसप्पे इ वा किण्हकेसरे इ वा आगासथिगले इ वा
 किण्हासोए इ वा किण्हकणवीरे इ वा किण्हबंजुजीवे इ वा, भवे एयारूवे सिया ?, णो इणट्ठे समट्ठे,
 (ओवम्मं समणाउसो !) ते णं किण्हा मणी इत्तो इट्ठतराएचेव कंततराएचेव मणामतराएचेव मणुणतराए
 चेव वण्णेणं पणत्ता । तत्थ णं जे ते नीला मणी तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पणत्ते,

से जहानामए भिंगे इ वा भिंगपत्ते इ वा सुए इ वा सुयपिच्छे इ वा चासे इ वा चासापिच्छे इ वा नीली इ वा
नीलीभेदे इ वा नीलीगुलिया इ वा सामा इ वा उच्चन्ते इ वा वणराती इ वा हलधरवसणे इ वा
मोरगगीवा इ वा अयसिकुसुमे इ वा बाणकुसुमे इ वा अंजणकेसियाकुसुमे इ वा नीलुप्पले इ वा
नीलासोगे इ वा नीलबंधुजीवे इ वा नीलकणवीरे इ वा, भवेयारूवे सिया ?, णो इण्ठे समंठे, ते णं
णीला मणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पणत्ता । तत्थ णं जे ते लोहियगा मणी तेसि णं मणीणं
इमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते, से जहानामए उरब्भरुहारे इ वा सररुहारे इ वा नररुहारे इ वा वराहरुहारे
इ वा (महिसरुहारे इ वा) बालिंदगोवे इ वा बालदिवाकरे इ वा संझब्भरागे इ वा गुंजद्धरागे इ वा जासु-
अणकुसुमे इ वा किंसुयकुसुमे इ वा पालियायकुसुमे इ वा जाइहिंगुलए ति वा सिलप्पवाले ति वा
पवालअंकुरे इ वा लोहियक्खमणी इ वा लक्खारसगे ति वा किमिरागकंबले ति वा चीणपिट्ठरासी
ति वा रत्तुप्पले इ वा रत्तासोगे ति वा रत्तकणवीरे ति वा रत्तबंधुजीवे ति वा, भवेयारूवे सिया ?, णो
इण्ठे समंठे, ते णं लोहिया मणी इत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पं० । तत्थ णं जे ते हालिद्धा
मणी तेसिणं मणीणं इमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते- से जहानामए चंये ति वा चंपछल्ली
ति वा (चंपगमेए इ वा) हल्लिद्धा इ वा हल्लिद्धाभेदे ति वा हल्लिद्धगुलिया ति वा हरियालिया

वा हरियालभेदे ति वा हरियालगुलिया ति वा चिउरे इ वा चिउरंगराते ति वा वरकणगे
 इ वा वरकणगनिघसे इ वा [सुवणसिण्या ति वा] वरपुरिसवसणे ति वा अल्लुकीकुसुमे ति वा
 चंपाकुसुमे इ वा कुहंडियाकुसुमे इ वा तडवडाकुसुमे इ वा घोसेडियाकुसुमे इ वा सुवणकुसुमे इ वा
 सुहिरणकुसुमे ति वा कोरंटवरमल्लुदामे ति वा बीयो (यकुसुमे) इ वा पीयासोगे ति वा पीयकणवीरे
 ति वा पीयबंधुजीवे ति वा, भवेयारूवे सिया ?, णो इणंठे समंठे, ते णं हालिद्दा मणी एत्तो इट्टतराए चेव
 जाव वण्णेणं पणत्ता । तत्थ णं जे ते सुक्खिद्धा मणी तेसिणं मणीणं इमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते ।
 से जहानामए अंके ति वा संखे ति वा चंदे ति वा कुंदे ति वा इ वा (कुमुदोदकदयरयदहिघणगोक्खी-
 रपूर) हंसावली इ वा कौंचावली ति वा हारावली ति वा चंदावली ति वा सारतियबलाहए ति वा थंतयोय-
 रुण्णपट्टे इ वा सालिपिट्ठरासी ति वा कुंदपुण्णरासी ति वा कुमुदरासी ति वा सुक्काच्छिवाडी ति वा पिहुणमिं-
 जिया ति वा भिसे ति वा मुणालिया ति वा गयंदे ति वा लवंगदलए ति वा पौडारियदलए ति वा सेया-
 सोगे ति वा सेयकणवीरे ति वा सेयबन्धुजीवे ति वा, भवेयारूवे सिया ?, णो इणंठे समंठे, ते णं
 सुक्खिद्धा मणी एत्तो इट्टतराए चेव जाव वन्नेणं पणत्ता ।

'से जहानामए' इत्यादि, तत्-सकललोकप्रसिद्धं 'यथे'ति दृष्टान्तोपदर्शने 'नामे'ति शिष्यामन्त्रणे, 'ए' इति वाक्यालङ्कारे,

‘आलिङ्गपुक्खरे इ वे’ति आलिङ्गे-मुरजनामा वाद्यविशेषः तस्य पुष्करं-चर्मपुटं तत्कलात्यन्तसममिति तेनोपमा क्रियते, इति-
शब्दाः सर्वेऽपि स्वस्वोपमाभूतवस्तुपरिसमाप्तिद्योतकाः, वाशब्दाः समुच्चये, मृदङ्गे लोकप्रतीतो मर्दलस्तस्य पुष्करं मृदङ्गपुष्करं
‘परिपूर्णं’ पानीयेन भूतं तडाकं सरस्तस्य तलम्-उपरितनो भागः सरस्तलं, करतलं प्रतीतं, चन्द्रमण्डलं सूर्यमण्डलं च यद्यपि तत्त्व-
वृत्त्या उत्तानीकृतार्द्धकपित्थाकारं पीठप्रासादापेक्षया वृत्तालैखमिति तद्वतो दृश्यमानो भागो न समतलस्तथापि प्रतिभासतेः समतल
इति तदुपादानं, आदर्शमण्डलं सुप्रसिद्धं, ‘उरुभचम्मे इ वे’त्यादि, अत्र सर्वत्रापि ‘अणेगसंकुलीलगसहस्रवितते’, इति विशेषण-
योगः, उरभ्रः-ऊरणः, वृषभवराहसिंहव्याघ्रच्छगलाः प्रतीताः द्वीपी-चित्रकः, एतेषां प्रत्येकं चर्म अनेकैः शङ्कुप्रमाणैः कीलक-
सहस्रैः, महद्भिर्हि कीलकैस्ताडितं प्रायो मध्ये क्षामं भवति, तथारूपताडासम्भवात् अतः शङ्कुग्रहणं, ‘विततं’ विततीकृतं ताडितमिति
भावः, यथाऽत्यन्तं बहुसमं भवति तथा तस्यापि यानविमानस्यान्तर्वहुसमो भूमिभागः, पुनः कथम्भूत इत्याह-‘णाणाविहपंचवन्नेहि
मणीहिं उवसोभिते’ नानाविद्याः-जातिभेदानानाप्रकारा ये पञ्चवर्णा मणयस्तरूपशोभितः, कथम्भूतैरित्याह-‘आवडे’ इत्यादि,
आवर्त्तादीनि मणीनां लक्षणानि, तत्रावर्त्तः प्रतीतः एकस्यावर्त्तस्य प्रत्यभिमुख आवर्त्तः प्रत्यावर्त्तः श्रेणिः-तथाविधविन्दुजा पङ्क्ति-
स्तस्याश्च श्रेणेर्या च निर्गता अन्या श्रेणिः सा प्रश्रेणिः स्वस्तिकः प्रतीतः सौवस्तिकपुष्पमाणवौ लक्षणविशेषौ लोकात्प्रत्येतव्यौ
वर्द्धमानकं-शरावसम्पुटं मत्स्यकाण्डकमकरकाण्डके प्रतीते ‘जारमारेति’ लक्षणविशेषौ सम्यग्मणिलक्षणवेदिनो लोकाद्भेदितव्यौ,
पुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्तीलतापद्मलताः सुप्रतीताः तासां भक्त्या-विच्छित्त्या चित्रम्-आलेखौ येषु ते आवर्त्तप्रत्यावर्त्त-
श्रेणिप्रश्रेणिस्वस्तिकसौवस्तिकपुष्पमाणवर्द्धमानकमत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्तीलतापद्मलताभ-

किञ्चिन्नास्तैः, किमुक्तं भवति ?-आवर्त्तादिलक्षणोपेतैः, तथा सच्छायैः सती-शोभना छाया-निर्मलत्वरूपा येषां ते सच्छायाः,
 तथा सती-शोभना प्रभा-कान्तिर्येषां ते सत्प्रभाः तैः, 'समरीड्एहि' इति समरीचिकैः-बहिर्विनिर्गतकिरणजालसहितैः सोद्योतैः-
 बहिर्व्यवस्थितप्रत्यासन्नवस्तुस्तोमप्रकाशकरोद्योतसहितैः एवम्भूतेर्नानाजातीयैः पञ्चवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः, तानेव पञ्चवर्णानाह-
 'तंजहा-कण्हेहि' इत्यादि सुगमं, 'तत्र' तेषां पञ्चवर्णानां मणीनां मध्ये 'णमि'ति वाक्यालङ्कारे, ये ते कृष्णा मणयः,
 ते कृष्णमणय इत्येव सिद्धे ये इति वचनं भाषाक्रमार्थं, तेषां 'णमि'ति पूर्ववत्, अयम्-अनन्तरमुद्दिश्यमान एतद्रूपः-अनन्तरमेव
 ब्रक्ष्यमाणस्वरूपो वर्णोवासो-वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-'से जहानामए' इत्यादि, स यथा नाम 'जीमूत' इति जीमूतो-
 वलाहकः, स चेह प्राट्प्रारम्भसमये जलभृतो वेदितव्यः, तस्यैव प्रायोऽतिकालिमसम्भवात्, इतिशब्द उपमाभूतवस्तुनामपरिसमा-
 प्तिद्योतकः, वाशब्द उपमानान्तरापेक्षया समुच्चये, एवं सर्वत्र, अञ्जनं-सौवीराञ्जनं रत्नविशेषो वा, खञ्जनं-दीपमल्लिकामलः,
 कज्जलं-दीपशिखापतितं, मषी-तदेव कज्जलं ताम्रभाजनादिषु सामग्रीविशेषेण घोलितं मसीगुलिका-घोलितकज्जलगुटिका, कचित्
 'मसी' इति वा मसीगुलिया 'इति न दृश्यते, 'गवलं' माहिषं शृङ्गं तदपि चोपरितनत्वगभागापसारेण द्रष्टव्यं, तत्रैव विशिष्टस्य
 कालिन्नः सम्भवात्, तथा तस्यैव माहिषशृङ्गनिविडतरसारनिर्वर्त्तिता गुटिका गवलगुटिका भ्रमरः-प्रतीतः भ्रमरावली- भ्रमर-
 पङ्क्तिः भ्रमरपतङ्गसारः-भ्रमरपक्षान्तर्गतो विशिष्टकालिमोपचितप्रदेशः, जम्बूफलं प्रतीतं, आर्द्रारिष्टकः-कोमलः काकः, परपुष्टः-
 कोकिलः, गजो गजकलभश्च प्रतीतः, कृष्णसर्पः-कृष्णवर्णसर्पजातिविशेषः, कृष्णकेसरः-कृष्णवकुलः, 'आकाशथिगलं' शरदि
 मेघविनिर्मुक्तमाकाशखण्डं, तद्धि कृष्णमतीव प्रतिभातीति तदुपादानं, कृष्णाशोककृष्णकणवीरकृष्णवन्धुजीवाः अशोककणवरिवन्धु-

जीववृक्षभेदाः, अशोकादयो हि पञ्चवर्णा भवन्ति ततः शेषवर्णव्युदासार्थं कृष्णग्रहणं, एतावत्युक्ते त्वरावानिव शिष्यः पृच्छति-
, भवे एयारूवे' इति भवेत् मणीनां कृष्णो वर्णः 'एतद्रूपो' जीमूतादिरूपः?, स्वरिराह- 'नायमर्थः समर्थः' नायमर्थ उपपन्नो,
यदुत-एवम्भूतः कृष्णो वर्णो मणीनामिति, यद्येवं तर्हि किमर्थं जीमूतादीनां दृष्टान्तत्वेनोपादानमत आह-औपम्यम्-उपमामात्रमेतत्
उदितं हे श्रमण आयुष्मन् !, यावता पुनस्ते कृष्णा मणय 'इतो' जीमूतादेरिष्टतरका एव-कृष्णेन वर्णेन अभीप्सिततरका एव,
तत्र किञ्चिदकान्तमपि केषाञ्चिदिष्टतमं भवति ततोऽकान्तताव्यवच्छिद्यर्थमाह- 'कान्ततरका एव' अतिस्निग्धमनोहारिकालिमोप-
चिततया जीमूतादेः कमनीयतरकाः, अत एव मनोज्ञतरका एव-मनसा ज्ञायते-अनुकूलतया स्वप्रवृत्तिविषयीक्रियते इति मनोज्ञ-
मनोऽनुकूलं ततः प्रकर्षविवक्षायां तरप्पत्ययः, तत्र मनोज्ञतरमपि किञ्चिन्मध्यमं भवेत्, ततः सर्वोत्कर्षप्रतिपादनार्थमाह- 'मन आप-
तरका एव' द्रष्टृणां मनांसि आमुवन्ति-आत्मवशतां नयन्तीति मनआपास्ततः प्रकर्षविवक्षायां तरप्पत्ययः, प्राकृतत्वाच्च प्रकारस्य
मकारे मणामतरा इति भवति । तथा 'तत्थ णमि'त्यादि, तत्र तेषां मणीनां मध्ये ये ते नीला मणयस्तेषामयमेतद्रूपो वर्णावासो-
वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा- 'से जहानामए' इत्यादि स यथा नाम भृङ्गः-कीटाविशेषः पक्ष्मलः 'भृङ्गपत्रं' तस्यैव भृङ्गाभि-
धानस्य कीटाविशेषस्य पक्ष्मः, शुकः-कीरः, शुकपिच्छं-शुकस्य पत्रं, चाषः-पक्षिविशेषः, 'चाषपिच्छं' चाषपक्षः, नीली प्रतीता,
नीलीभेदो-नीलीच्छेदः, नीलीगुलिका-गुलिकाद्रव्यगुटिका, श्यामाको-धान्यविशेषः, 'उच्चंतगो' दन्तरागः, वनराजी प्रतीता,
हलधरो-बलदेवस्तस्य वसनं हलधरवसनं, तच्च किल नीलं भवति सदैव तथास्वभावतया, हलधरस्य नीलवस्त्रपरिधानात्,
मयूरग्रीवापारापतग्रीवाअतसीकुसुमवाणवृक्षकुसुमानि प्रतीतानि, इत ऊर्द्धं कचित् 'इंदनीले' इ वा महानीले इ वा मरगते

इ वा ' इति दृश्यते तत्रेन्द्रनीलमहानीलमरकता रत्नविशेषाः प्रतीताः, अञ्जनकेशिका-वनस्पतिविशेषस्तस्य कुसुममञ्जनकेशिकाकुसुमं, नीलोत्पलं-कुवल्यं, नीलाशोककणवीरनीलवन्धुजीवाअशोकादिदृष्टविशेषाः, ' भवेयारूवे ' इत्यादि प्राग्वद् व्याख्येयं । तथा ' तस्य णमि'त्यादि, ' तत्र ' तेषां मणीनां मध्ये ये ते लोहिता मणयस्तेषामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-' से जहानामए ' इत्यादि, तद्यथा नाम शशकरुधिरं उरभ्रः-ऊरणस्तस्य रुधिरं, वराहः-शूकरस्तस्य रुधिरं, मनुष्यरुधिरं महिपरुधिरं च प्रतीतं, एतानि हि किल शेषरुधिरभ्यो लोहितवर्णोत्कटानि भवन्ति तत एतेषामुपादानं, बालेन्द्रगोपकः-सद्योजातेन्द्रगोपकः स हि प्रवृद्धः सन्नीषत्पाण्डुरो रक्तो भवति ततो बालग्रहणं, इन्द्रगोपकः-प्रथमप्रावृट्कालभावी कीटाविशेषः, बालदिवाकरः-प्रथममुद्गच्छन् सूर्यः, सन्ध्याभ्ररागो-वर्षासु सन्ध्यासमयभावी अभ्ररागः, गुञ्जा-लोकप्रतीता तस्यार्द्धे रागो गुञ्जार्द्धरागः, गुञ्जाया हि अर्द्धमतिरक्तं भवति अर्द्धं चातिकृष्णमिति गुञ्जार्द्धग्रहणं, जपाकुसुमकिंसुकुसुमपारिजातकुसुमजात्यहिङ्गुला लोकप्रसिद्धाः, शिलाप्रवालं-प्रवालनामा रत्नविशेषः प्रवालाङ्कुरः-तस्यैव रत्नविशेषस्य प्रवालस्याङ्कुरः, स हि तत्प्रथमोद्गतत्वेनात्यन्तरक्तो भवति ततस्तदुपादानं, लोहि-ताक्षमणिनाम रत्नविशेषः, लाक्षारसंकुमिरागरक्तम्बलचीनपिष्टराशिरक्तोत्पलरक्ताशोककणवीररक्तवन्धुजीवाः प्रतीताः, ' भवे-यारूवे ' इत्यादि प्राग्वत् । 'तस्य णमि'त्यादि, 'तत्र' तेषां मणीनां मध्ये ये हरिद्रा मणयस्तेषामेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-' से जहानामए ' इत्यादि, स यथानाम चम्पकः सामान्यतः सुवर्णचम्पको वृक्षः, चम्पकच्छल्ली-सुवर्णचम्पकत्वक्, चम्पकभेदः-सुवर्णचम्पकच्छेदः, हरिद्रा प्रतीता, हरिद्राभेदो-हरिद्राच्छेदः, हरिद्रागुटिका-हरिद्रासारनिर्वर्तिता गुटिका, हरितालिका-पृथिवीविकार-रूपा प्रतीता हरितालिकाभेदो-हरितालिकाच्छेदः, हरितालिकागुटिका-हरितालिकासारनिर्वर्तिता गुलिका, चिकुरो-रागद्रव्यविशेषः,

चिकुराङ्गरागः—चिकुरसंयोगनिर्मितो वस्त्रादौ रागः, वरकनकस्य—जात्यसुवर्णस्य यः कषपट्टके निर्घर्षः स वरकनकनिर्घर्षः वरपुरु-
षो—वासुदेवस्तस्य वसनं वरपुरुषवसनं, तच्च किल पीतमेव भवतीति तदुपादानं, अल्लकीकुसुमं लोकतोऽवसेयं, चम्पककुसुमं—सुवर्ण-
चम्पकपुष्पं कृष्णार्णकुसुमं—पुष्पफलीकुसुमं, कोरण्टकः—पुष्पजातिविशेषः तस्य दाम कोरण्टकदाम तडवडा—आडली तस्याः कुसुमं
तडवडाकुसुमं, घोशातकीकुसुमं सुवर्णयूथिकाकुसुमं च प्रतीतं, सुहिरण्यका—वनस्पतिविशेषस्तस्याः कुसुमं सुहिरण्यकाकुसुमं, वीयको-
वृक्षः प्रतीतः तस्य कुसुमं वीयककुसुमं, पीताशोकपीतकणवीरपीतबन्धुजीवाः प्रतीताः, 'भवेयारूवे' त्यादि प्राग्वत् । 'तत्थ णमि'—
त्यादि, 'तत्र' तेषां मणीनां मध्ये ये शुक्ला मणयस्तेषामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा 'से जहानामए' इत्यादि,
स यथानाम 'अङ्कणे' रत्नविशेषः, शङ्खचन्द्र (दतकुन्द) कुमुदोदकोदकरजोदधिघनगोक्षीरपूरक्रीञ्चावलिहारावलिहंसावलित्रलाका-
वलयः प्रतीताः, चन्द्रावली—तडागादिषु जलमध्यप्रतिविम्बितचन्द्रपङ्क्तिः, 'सारइयबलाहगे' इति वा 'शारदिकः—शरत्काल-
भावी बलाहको—मेघः, 'धन्तधोयरुपपट्टे' इवेति 'ध्मातः—अग्निसम्पर्केण निर्मलीकृतो धौतः—भूतिखरण्डितहस्तसंतर्जनेन अतिनि-
शितीकृतो यो रूप्यपट्टो—रजतपत्रकं स ध्मातधौतरूप्यपट्टः, अन्ये तु व्याचक्षते—ध्मातेन—अग्निसंयोगेन यो धौतः—शोधितो रूप्यपट्टः
स ध्मातधौतरूप्यपट्टः, शालिपिष्टराशिः—शालिक्षोदपुञ्जः, कुन्दपुष्पराशिः कुमुदराशिश्च प्रतीतः, 'सुक्कछेवाडिया इ वे' ति छेवाडिनाम—
बल्लादिफलिका सा च कचिद्देशविशेषे शुष्का सती अतीव शुक्ला भवति ततस्तदुपादानं, 'पेहुणमिजिया इ वेति' पेहुणं—मयूरपिच्छं तन्मध्य-
वर्त्तिनी पेहुणमिजिका सा चातिशुक्लेति तदुपन्यासः, 'विसं' पद्मनीकन्दः, 'मुणालं' पद्मतन्तु गजदन्तलवङ्गदलपुण्डरीकदलध्वेताशो-
कध्वेतकणवीरध्वेतबन्धुजीवाः प्रतीताः, 'भवेयारूवे सिया' इत्यादि प्राग्वत् । तदेवमुक्तं वर्णस्वरूपं, सम्प्रति गन्धस्वरूपं प्रतिपादनार्थमाह—

तेसि णं मणीणं इमेयारूवे गंधे पण्णत्ते, से जहानामए कोट्टपुडाण वा तगरपुडाण वा एलापुडाण वा चोयपुडाण वा चंपापुडाण वा दमणापुडाण वा कुंकुमपुडाण वा चंदणपुडाण वा उसीरपुडाण वा मरु-
 आपुडाण वा जातिपुडाण वा जूहियापुडाण वा मल्लियापुडाण वा पहाणमल्लियापुडाण वा केतगिपुडाण
 वा पाडलिपुडाण वा गोमालियापुडाण वा अगुरुपुडाण वा लवंगपुडाण वा कप्पूरपुडाण वा वासपु-
 डाण वा अणुदायंसि वा ओभिज्जमाणान वा कोट्टिज्जमाणान वा भंजिज्जमाणान वा उक्किरिज्जमाणान वा
 विक्किरिज्जमाणान वा परिभुज्जमाणान वा परिभाइज्जमाणान वा भंडओ वा भंडं साहरिज्जमाणान
 वा ओराला मणुण्णा मणहरा घाणमणनिव्वुतिकरा सब्वतो समंता गंधा अभिनिस्सवंति, भवेयारूवे,
 सिया?, णो इण्हं सम्हं, ते णं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव गंधेणं पन्नत्ता ।

‘तेसि णमि’त्यादि, तेषां मणीनामयमेतद्रूपो गन्धः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—‘से जहानामए’ इत्यादि, प्राकृतत्वात् ‘से’ इति बहु-
 वचनार्थः प्रतिपत्तव्यः, ते यथा नाम गन्धा अभिनिर्गच्छन्तीति सम्बन्धः, कोष्ठं—गन्धद्रव्यं तस्य पुटः कोष्ठपुटास्तेषां, वाशब्दाः
 सर्वत्रापि समुच्चये, इह एकस्य पुटस्य प्रायो न तादृशो गन्ध आयाति, द्रव्यस्याल्पत्वात्, ततो बहुवचनं, तगरमपि गन्धद्रव्यं,
 एलाः प्रतीताः, चोर्यं—गन्धद्रव्यं चम्पकदमनकुङ्कुमचन्दनोशीरमरुकजातीयैथिकामल्लिकानमल्लिकोकेतकीपाटलीनमालिकाऽगु-
 रलवङ्कुमुमवासकर्पूराणि प्रतीतानि, नवरसुशीरं—वीरणीमूलं स्नानमल्लिका—स्नानयोग्यो मल्लिकाविशेषः, एतेषां पुटानाम-

नुवाते-आध्यायकविवक्षितपुरुषाणामनुकूले वाते वाति सति उद्भिद्यमानानामुद्वाध्यमानानां वाशब्दः सर्वत्रापि समुच्चये 'कु-
द्विज्जमाणाण वा' इति इह पुटः परिमितानि यानि कोष्ठादीनि गन्धद्रव्याणि तान्यपि परिमेये परिमाणोपचारात् कोष्ठपुटादीनीत्यु-
च्यन्ते तेषां कुट्यमानानाम्-उदृखले खुद्यमानानां 'भंजिज्जमाणाण वा' इति श्लक्ष्णखण्डीक्रियमाणानां 'एतच्च विशेषणद्वयं कोष्ठादिद्रव्या-
णामवसेयं, तेषामेव प्रायः कुट्टनश्लक्ष्णखण्डीकरणसम्भवात्, न तु यूथिकादीनां, 'उक्किरिज्जमाणाण वा' इति क्षुरिकादिभिः कोष्ठादिपुटानां
कोष्ठादिद्रव्याणां वा उत्कीर्यमाणानां 'विकिरिज्जमाणाण वा' इति विकीर्यमाणानामितस्ततो विप्रकीर्यमाणानां 'परिभुज्जमाणाण
वा' परिभोगाय उपयुज्यमानानां, क्वचित् 'परिभाइज्जमाणाण वा' इति पाठस्तत्र परिभाइज्जमाणानां-पार्श्ववर्त्तिभ्यो मनाग् दीय-
मानानां, 'भंडाओ भंडं साहरिज्जमाणाण वा' इति भाण्डात्-स्थानोदकस्मादन्यद् भाण्डं-भाजनान्तरं संहियमाणानां उदाराः-
स्फारास्ते वामनोज्ञा अपि स्युरत आह-मनोज्ञा-मनोऽनुकूलाः तच्च मनोज्ञत्वं कुत इत्याह-मनोहराः-मनो हरन्ति-आत्मवशं नयन्तीति
मनोहराः, इतस्ततो विप्रकीर्यमाणेन मनोहरत्वं, कुतः? इत्याह-घ्राणमनोनिर्वृतिकराः, एवंभूताः सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समन्ततः-
सामस्त्येन गन्धा अभिनिस्सरन्ति, जिघ्रतामभिमुखं निस्सरन्ति, क्वचित् 'अभिनिस्सवन्तीति' पाठः, तत्रापि स एवार्थो नवरमभितः
स्रवन्तीति शब्दसंस्कारः, एवमुक्ते शिष्यः पृच्छति-'भवेयारूवे सिया' स्यादेतत् यथा भवेद् एतद्रूपस्तेषां मणीनां गन्धः?, स्वरि-
राह-'नो इण्ठे सम्ठे' इत्यादि प्राग्वत् ।

तेसि णं मणीणं इमेयारूवे फासे पणन्ते, से जहानामए आइणेति वा रूपेति वा बूरे इ वा णवणी-

ए इ वा हंसगम्भतूलिया इ वा सिरीसकुसुमनिचये इ वा बालकुसुमपत्तरासी ति वा, भवेयारूवे भिया?,
णो इण्डे समेट्, ते णं मणी एत्तो इट्तराए चैव जाव फासेणं पन्नत्ता ॥

‘तेसि णमि’त्यादि, तेषां ‘णमि’ति प्राग्वन्मणीनामयमेतद्रूपः स्पर्शः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—‘से जहानामए’ इत्यादि, तद्यथा—
अजिनकं—चर्ममयं वस्त्रं रतं—प्रतीतं बूरो—वनस्पतिविशेषः नवनीतं—अक्षणं हंसगम्भतूलीशिरीषकुसुमनिचयाश्च प्रतीताः, ‘बालकुसुदप-
त्तरासी इव’ इति बालानि—अचिरकालजातानि यानि कुमुदपत्राणि तेषां राशिर्बालकुमुदपत्रराशिः, कचिद्‘बालकुसुमपत्रराशिः’ इति
पाठः, ‘भवे एयारूवे’ इत्यादि प्राग्वत् ।।

तए णं से आभियोगिए देवे तस्स दिवस्स जाणविमाणस्य बहूमज्झदेसभागे एत्थ णं महं पिच्छाघरमं-
डवं विउब्बइ अणेगस्वंभसयसंनिविट्ठं अब्भुगगयसुकयवेइयातोरणवरइयसालभंजियागं सुसिलिट्ठ-
विसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थंवरुलियविमलस्वंभं णाणामणि [कणगरयण] खचियउज्जलवहुन्मसमसुविभ-
त्तेदेसभाइए ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नरुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिच्चित्तं
कंचणमणिरयणथूभियागं णाणाविहंपंचवण्णघंटापडागपरिमंडियगसिहरं चवलं मरीतिकवयं वि-
णिम्मयुतं लाउल्लोइयमहिंयं गोसीस [सरस] रत्तचंदणदहरदिन्नपंचंगुलितलं उवाचियचंदणकलसं चंदण-
घडसुकयतोरणपडिडुवारदेसभागं आसत्तोसत्तविउलवट्ठवघारियमल्लुदामकलावं पंचवण्णसरससुरभि-

मुक्कपुण्फपुंजोवयारकलियं कालागुरुयवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूमधमधंतगंङ्कुडुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधव-
द्विभूतं दिव्वं तुडियसदसंपणाइयं अच्छरगणसंधविकिण्णं पासाइयं दरिसणिज्जं जाव पडिरूवं । तस्स णं
पिच्छाघरमंडवस्स बहुससरमणिज्जभूमिभागं विउव्वति जाव मणीणं फासो । तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स
उद्धोयं विउव्वति पउमलयभत्तिचित्तं जाव पडिरूवं । तस्स णं बहुससरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झ-
देसभाए एत्थ णं महं एगं वइरामयं अक्खाडगं विउव्वति । तस्स णं अक्खाडयस्स बहुमज्झदेसभागे
एत्थ णं महंगं मणिपेढियं विउव्वति अट्टजोयणाइं आयामविकूखंभेणं चत्तारि जेयणाइं बाहल्लेणं सव्वं
मणिमयं अच्छं सण्हं जाव पडिरूवं । तीसे णं मणिपेढियाए उवरि एत्थ णं महंगं सिंहासणं विउव्वइ,
तस्स णं सीहासणस्स इमेयरूवे वण्णावासे पण्णत्ते-तवणिज्जमया चक्कला रययामया सीहा
सोवणिण्या पाया णाणामणिमयाइं पायसीसगाइं जंबूणयमयाइं गत्ताइं वइरामया संधी णाणामणिम-
ये वेच्चे, से णं सीहासणे इहामियउसभटुरगनरमगरविहगवालगकिंन्नररुसरभचमरकुंजरवणलयपउ-
मलयभत्तिचित्तं[सं]सारसारोवचियमणिरयणपायवीढे अच्छरगमिउमसूरगणवतयकुसंतलिम्बकेसरपच्च-
त्थुयाभिरामे सुविरइयरयत्ताणे उवाचियखोमडुगुल्लपट्टपडिच्छायणे रत्तंसुअसंबुए सुरम्मे आईणगरूय-
वरूणवणीयतूलफासे मउए पासाइए ४ ।

'तए णमि'त्यादि, ततः स आभियोगिको देवस्तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महत्प्रेक्षागृहमण्डपं विकु-
 र्वति, कथम्भूतमित्याह—अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टं तथा अभ्युद्गता—अत्युत्कटा सुकृता—सुप्तु निष्पादिता वरवेदिकानि तोरणानि वर-
 चिताः शालभञ्जिकाश्च यत्र तदभ्युद्गतसुकृतवरवेदिकातोरणवरचितशालभञ्जिकाकं, तथा सुश्लिष्टा विशिष्टा लष्टसंस्थिताः—मनोज्ञ-
 संस्थानाः प्रशस्ताः—प्रशस्तवास्तुलक्षणोपेता वैडूर्यविमलस्तम्भा—वैडूर्यरत्नमया विमलाः स्तम्भा यत्र तत् सुश्लिष्टविशिष्टलष्टसंस्थितप्रश-
 स्तवैडूर्यविमलस्तम्भं, तथा नाना मणयः खचिता यत्र भूमिभागे स नानामणिखचितः सुखादिदर्शनात् क्तान्तस्य पाक्षिकः परनिपातः
 नाणामणिखचित उज्ज्वलो बहुसमः—अत्यन्तसमः सुविभक्तो भूमिभागे यत्र तत् नानामणिखचितोज्ज्वलबहुसमसुविभक्तभूमिभागं, तथा
 इहामृगा—वृकाः ऋषभतुरगनरमगरविहगाः प्रतीताः व्यालाः—स्वापदभ्रुजगाः किनरा—व्यन्तरविशेषाः रुरवो—मृगाः सरभाः—आटव्या
 महाकायाः पशवः चमरा—आटव्या गावः कुञ्जरा—दन्तिनः वनलता—अशोकादिलताः पद्मलताः—पद्मिन्यः एतासां भक्त्या—विच्छिन्न्या
 चित्रम्—आलेखो यत्र तदिहामृगऋषभतुरगनरमकरविहगव्यालकिन्नररुरसरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं, तथा स्तम्भो-
 द्रुतया—स्तम्भोपरिवर्त्तिन्या वज्ररत्नमय्या वेदिकया परिगतं सद् यदभिरामं तत् स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामं, 'विज्जाहरजम-
 लजुगलजन्तजुत्तं पिव अच्चीसहस्समालिणीय'मिति विद्या धरन्तीति विद्याधरा—विशिष्टविद्याशक्तिप्रन्तः तेषां यमलयुगला-
 नि—समानशीलानि द्वन्द्वानि तेषां यन्त्राणि—प्रपञ्चविशेषास्तैर्युक्तमिव अर्चिषां—प्रणिरत्नप्रभाज्ज्वालानां सहस्रैर्मालनीयं—परिचा-
 रणीयं, किमुक्तं भवति ?—एवं नाम अत्यद्भुतैर्मणिगरत्नप्रभाजैराकलितमिव भाति यथा नूनमिदं न स्वाभाविकं, किन्तु
 विशिष्टविद्याशक्तिमत्पुरुषप्रपञ्चप्रभावितमिति, 'रुवगसहस्सकलितं भिसिमाणं भिन्निमसमाणं चक्रवुडोयणलेसं सुहफासं सस्सि-

रीयरूव'मिति प्राग्वत्, कचिदेतन्न दृश्यते, 'कञ्चणमणिरयणथूभियाग'मिति काञ्चनं च मणयश्च रत्नानि च काञ्चनमणिर-
त्नानि तेषां-तन्मयी स्तूपिका-शिखरं यस्य तत्तथा नानाविधाभिः-नानाप्रकाराभिः-पञ्चवर्णाभिर्घण्टाभिः-पताकाभिश्च परि-सामस्त्येन
मण्डितमग्रं-शिखरं यस्य तन्नानाविधपञ्चवर्णघण्टापताकापरिमण्डिताग्रशिखरं, चपलं-चञ्चलं चिकचिकीयमानत्वात् मरीचिकवचं-कि-
रणजालपरिक्षेपं विनिर्मुञ्चत् 'लाउल्लोइयमहिय'मिति लाइयं नाम-यद्भूमौभयादिनोपलेपनं उल्लोइयं-कुडयानां मालस्य च सेटि-
कादिभिः सम्मृष्टीकरणं लाउल्लोइयाभ्यामिव महितं-पूजितं लाउल्लोइयमहियं, तथा गोशीर्षेण-गोशीर्षनामकचन्दनेन दर्दरेण-बहलेन
चपेटाकारेण वा दत्ताः पञ्चाङ्गुलयस्तला-हस्तका यत्र तद्गोशीर्षरक्तचन्दनदर्दरत्तपञ्चाङ्गुलितलं, तथा उपचिता-निवेशिताः चन्दनक-
लशा-मङ्गलकलशा यत्र तदुपचितचन्दनकलशं, 'चन्दणघडसुक्यतोरणपडिदुवारदेसभागमिति' चन्दनघटैः-चन्दनकलशैः मुकुता-
नि-मुण्ठ कृतानि शोभितानीति तात्पर्यार्थः, यानि तोरणानि तानि चन्दनघटमुकुतानि तानि तोरणानि प्रति द्वारदेशभागं-द्वारदेश-
भागे यत्र तत् चन्दनघटमुकुततोरणप्रतिद्वारदेशभागं, तथा 'आसत्तोसत्तविपुलवट्टवग्यारियमल्लदामकलाव'मिति आ-अवाङ्-
अधोभूमौ लग्न इत्यर्थः, उत्सक्तं-ऊर्ध्वसक्तं उल्लोचतले उपरि सम्बद्ध इत्यर्थः विपुलो-विस्तीर्णः वृत्तो-वर्तुलः वग्यारिय इति-प्रल-
म्बितो माल्यदामकलापः-पुष्पमालासमूहो यत्र तदासक्तोत्सक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापं, तथा पञ्चवर्णेन सरसेन-सच्छा-
येन सुरभिणा सुक्तेन-क्षितेन पुष्पपुञ्जलक्षणेनोपचारेण-पूजया कलितं पञ्चवर्णसरससुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं, 'कालागुरुपव-
रकुन्दुरेकतुरेकधूमधमधतगन्धुदुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूय'मिति प्राग्वत्, तथा अप्सरोगणानां सङ्घः-समुदायस्तेन
सम्भ्यग्-रमणीयतया विकीर्णं-व्याप्तमप्सरोगणसङ्घविकीर्णं, तथा दिव्यानां व्रुटितानाम् आतोद्यानां-वेणुवीणामृदङ्गनादीनां ये

शब्दास्तैः सम्प्रणादितं—सम्यक्—श्रोत्रमनोहारितया प्रकर्षेण नादितं—शब्दवद् दिव्यत्रुटितशब्दसम्प्रणादितं, 'अच्छं जाव पडिरुव'मिति यावच्छब्दकरणात् 'अच्छं सण्हं घट्टं मट्टं नीरयं निम्मलं निष्पकं निक्कडच्छायं सण्णं समिरियं सउज्जोयं पासाइयं दरिसणिज्जं अभिरुवं पडिरुव' मिति द्रष्टव्यं, एतच्च प्राग्वद्वाख्येयं । 'तस्स णमि'त्यादि, तस्य 'णमि'ति प्राग्वत्प्रेक्षागृहमण्डपस्यान्तः—मध्ये बहु-समरमणीयं भूमिभागं विकुर्वन्ति, तद्यथा—आलिङ्गपुष्करमिति वे त्यादि, तदेव तावद्वक्तव्यं यावन्मणिस्पर्शसूत्रपर्यन्तः, तथा चाह—'जाव-मणीणं फासो' इति । 'तस्स णमि'त्यादि, तस्य णमिति पूर्ववत्प्रेक्षागृहमण्डपस्य उल्लोकम्—उपरिभागं विकुर्वन्ति पद्मलताभक्तिचित्रं 'जाव पडिरुवमि'ति, यावच्छब्दकरणात् 'अच्छं सण्ह'मित्यादिविशेषणकदम्बकपरिग्रहः । 'तस्स णमि'त्यादि, तस्य—बहुसम-रमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र 'ण'मिति पूर्ववत् एकं महान्तं वज्रमयमक्षपाटं विकुर्वन्ति, तस्य चाक्षपाटकस्य बहु-मध्यदेशभागे तत्रैकां महतीं मणिपीठिकां विकुर्वन्ति, अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहुल्येन—उच्चैस्त्वेनेति भावः, कथंभूतां तां विकुर्वन्तीत्यत आह—'सर्वमणिमयीं' सर्वात्मना मणिमयीं यावत्करणादच्छामित्यादिविशेषणसमूहपरिग्रहः, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपर्यत्र महदेकं सिंहासनं विकुर्वन्ति, तस्य च सिंहासनस्यायमेतद्रूपो वर्णवासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—तपनीयमयाः चकला रजतमयाः सिंहास्तरुपशोभितं सिंहासनमुच्यते, सौवर्णिकाः—सुवर्णमयाः पादाः नानामणिमयानि पादशीर्षिकाणि—पादानामुपरितना अवयवविशेषाः, जम्बूनदमयानि गात्राणि वज्रमया—वज्ररत्नापूरिताः सन्धयो—गात्राणां सन्धिमेलाः नानामणिमयं वेच्चं—तज्जातः 'से णं सीहासण इत्यादि' तत् सिंहासनमीहामृगक्रुधभतुरगनरमकरव्यालककिन्नररुहसस्वचमरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं '[सं] सार-सारोवचियमणिरयणपायपीढ'मिति [सं]सारसारैः—प्रधानैः मणिरत्नैरुपचितेन पादपीठेन—सह यत्तत्तथा, प्राकृतत्वाच्च पदोपन्यासव्य-

त्ययः 'अच्छरयमउमसूरगनवतयकुसन्तलिम्बकेसरपच्चत्थुयाभिरामे' इति 'अस्तरकम्-आच्छादकं मृदु यस्य मसूरकस्य तद-
स्तरकमृदु, विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात्, नवा त्वक् येषां ते नवत्वचः कुशान्ताः-दर्भपर्यन्ता नवत्वचश्च ते कुशान्ताश्च नवत्व-
कुशान्ताः-प्रत्यग्रत्वगद्भर्भपर्यन्तरूपाणि लिङ्गानि-कोमलानि नमनशीलानि च केसराणि मध्ये यस्य मसूरकस्य तत् नवत्वक्कु-
शान्तलिम्बकेसरम् आस्तरकमृदुना मसूरकेण नवत्वकुशान्तलिम्बकेसरेण प्रत्यवस्तुतम्-आच्छादितं सत् यदभिरामं तत्तथा,
विशेषणपूर्वापरनिपातो यादृच्छिकः प्राकृतत्वात्, 'आईगरुअबूरनवणीयतूलफासे' इति पूर्ववत्, तथा 'सुविरइयरयत्ताणे' तथा सुष्ठु
विरचितं सुविरचितं रजस्त्राणमुपरि यस्य तत्सुविरचितरजस्त्राणं, 'उवचियखोमियदुगुष्ठपडिच्छयण'मिति, उपचितं-परिकर्मितं
यत्क्षौभं दुक्कलं-कार्पासिकं वस्त्रं परिच्छादनं रजस्त्राणस्योपरि द्वितीयमाच्छादनं यस्य तत्तथा, तत् उपरि 'रत्तंसुयसंबुडे' इति रत्तांशु-
केन-अतिरमणीयेन रक्तेन वस्त्रेण संबृतम्-आच्छादितमत एव सुरम्यं, 'पासाइए दरिसणिज्जे अभिरुवे पडिरुवे' इति प्राग्वत् ॥

तस्स णं सिंहासणस्स उवरि एत्थ णं मेहं विजयदूसं विउवंति, संखं (संख) कुंददणयअमय-
सहियेणपुंजसंनिगासं सव्वरयणाअयं अच्छं सण्हं पासादीयं दरिसणिज्जं अभिरुवं पडिरुवं । तस्स णं
सीहासणस्स उवरिं विजयदूसस्स य बहुमज्झदेसमागे एत्थ णं (महं एणं) वयशअयं अंकुसं विउवंति,
तस्सिं च णं वयरामयंसि अंकुसंसि कुंभिके मुत्तादामं विउवंति । से णं कुंभिके मुत्तादामे अन्नहिं च-
उहिं अद्धकुंभिकेहिं मुत्तादामेहिं तदद्दुच्चत्तपमाणेहिं सव्वओ समंता संपरिखित्ते । ते णं दासा तवणिज्ज-

लंबूसगा सुवण्णपयसमंडियग्गा णाणामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभियसमुदाया ईसिं अण्णमण्णम-
संपत्ता वाएहिं पुब्बावरदाहिणुत्तरागएहिं मंडाय मंडाय एइज्जमाणाणि २ पलंबमाणाणि २ पेज्जंज[पज्झंझ]
माणानि २ उरालेण मणुन्नेणं मणहरेणं कण्णमणिवुत्तिकरेणं सेट्ठेणं ते पएसे सब्बओ समंता आपूरे-
माणा सिरीए अतीव २ उवसोभेमाणा चिट्ठंति । तए णं से आभिओगिए देवे तस्स सिंहासणस्स अवरुत्त-
रेणं उत्तरेणं उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं सूरिआभस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि
भद्दासणसाहस्सीओ विउवइ, तस्स णं सीहासणस्स पुरच्छिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं
अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ विउवइ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिण-
पुरच्छिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स अब्भितरपरिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठ भद्दासणसाह-
स्सीओ विउवइ, एवं दाहिणेणं मज्झिमपरिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं दस भद्दासणसाहस्सीओ विउ-
वति दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरपरिसाए बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस भद्दासणसाहस्सीओ विउवति
पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं अणियाहिवतीणं सत्त भद्दासणे विउवति, तस्स णं सीहासणस्स चउट्ठिं एत्थ णं सूरिया-
भस्स देवस्स सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलस भद्दासणसाहस्सीओ विउवति, तंजहा-पुर-
च्छिमेणं चत्तारि साहस्सीओ दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ पच्चत्थिमे णं चत्तारि साहस्सीओ उत्तरेणं

चत्तारि साहस्रीओ । तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स इमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते, से जहानामए अइरुग्गयस्स वा हेमंतियच्चालियसूरियस्स वा खयरिंगालाण वा रत्तिं पज्जालियाण वा जावाकुसुमवणस्स वा किंसुवणस्स वा पारियायवणस्स वा सब्वतो समंता संकुसुमियस्स, भवेयारूवे सिया ?, णो इण्हे समंहे, तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पणत्ते, गंधो य फासो य जहा मणीणं । तए णं से आभिओगिए देवे दिवं जाणविमाणं विउव्वइ २ ता जेणेव सुरियाभे देवे तेणेव उवागच्छइ २ ता सूरियाभं देवं करयलपरिगहिं जाव पच्चप्पिणंति ॥ (सू० १५)

‘तस्स णमि’त्यादि, तस्य सिंहासनस्योपर्युल्लोके ‘अत्र’ अस्मिन् स्थाने महदेकं विजयदूष्यं—वस्त्रविशेषः, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत्—‘विजयदूष्यं वस्त्रविशेष’ इति, तं विकुर्वन्ति—स्वशक्त्या निष्पादयन्ति, कथम्भूतमित्याह—‘शङ्खकुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशं’ शङ्खः प्रतीतः, कुन्देति—कुन्दकुसुमं दकरजः—उदककणाः अमृतस्य—क्षीरोदधिजलस्य मथितस्य यः फेनपुञ्जो—डिण्डीरोत्करः तत्सन्निकाशं—तत्समप्रभं, पुनः कथम्भूतमित्याह—‘सव्वरयणामयं’ सर्वात्मना रत्नमयं ‘अच्छं सण्हं पासाइयमि’—त्यादिविशेषणजालं प्राग्वत् । ‘तस्स णमि’त्यादि, तस्य सिंहासनस्योपरि तस्य विजयदूष्यस्य बहुमध्यदेशभोगेऽत्र महान्तमेकं वज्रमयं—वज्ररत्नमयमङ्गकुशम्—अङ्कुशाकारं मुक्तादामावलम्बनाश्रयं विकुर्वन्ति, तस्मिंश्च वज्रमयेऽङ्कुशे महदेकं कुम्भाग्रं—मगधदेशप्रसिद्धं कुम्भपरिमाणं मुक्तादाम विकुर्वन्ति । ‘से णमि’त्यादि, तत्कुम्भाग्रं मुक्तादाम अन्यैश्चतुर्भिः कुम्भाग्रैः—कुम्भपरिमाणैर्मुक्तादाम-

भिस्तदर्थोच्चत्वप्रमाणमात्रैः 'सर्वतः' सर्वासु दिक्षु समन्ततः—सामस्त्येन सम्परिक्षिप्तं—व्याप्तं । 'ते णं दामा' इत्यादि, तानि पञ्चापि
 दामानि 'तवणिज्जलंबूसगा (गङ्गा ?)' तपनीयमया लम्बूसगा—आभरणविशेषरूपा (पाः सुवर्णप्रतरकाः—सुवर्णपत्राणि
 तैः मण्डितं—शोभितं अग्रं—अग्रभागो येषां तानि तथा अ) ग्रभागे येषां प्रलम्बमानानां तानि तथा, ' नानामणिरत्नैः '
 नानामणिरत्नमयैर्विविधैः—विविधैर्हरैरर्द्धहरैश्चोपशोभितः—सामस्त्येनोपशोभितः समुदायो येषां तानि तथा, तथा ईषत्—मनाक्
 अन्योऽन्यं—परस्परं असंमाप्तानि—असंलग्नानि पूर्वापरदक्षिणोत्तरगतैः (वातैः) मन्दाय मन्दाय इति—मन्दं मन्दं 'एज्जमानानि'
 कम्पमानानि ' भृशाभीण्याविच्छेदे द्विः प्राकृतमवादे'रित्यविच्छेदे द्विवचनं यथा पचन्ति पचन्तीत्यत्र, एवमुत्तरत्रापि, ईषत्कम्पनवशा-
 देव प्रकर्षत इतस्ततो मनाक् चलनेन लम्बमानानि २ ततः परस्परं सम्पर्कवशतः 'पेज्जमाणा पेज्जमाणा' इति शब्दायमानानि २
 उदारेण स्फारेण शब्देनेति योगः, स च स्फारशब्दो मनःप्रतिकूलोऽपि भवति तत आह—' मनोज्ञेन ' मनोऽनुकूलेन, तच्च मनोऽनु-
 कूलत्वं लेशतो स्यादत आह—' मनोहरेण ' मनांसि श्रोतॄणां हरति—एकान्तेनात्मवशं नयतीति मनोहरो ' ल्लिहादेराकृतिगणत्वादच्-
 प्रत्ययः ', तेन, तदपि मनोहरत्वं कुत इत्याह—' कर्णमनोनिवृत्तिकरेण ' ' निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां विभक्तीनां प्रायो दर्शन'मिति
 वचनात् हेतौ तृतीया, ततोऽयमर्थः—प्रतिश्रोतॄ कर्णयोर्मनसश्च निवृत्तिकरः—सुखोत्पादकस्ततो मनोहरस्तेनेत्यम्भूतेन शब्देन तान् प्रत्यास-
 न्नान् प्रदेशान् सर्वतो—दिक्षु समन्ततो—विदिक्षु आपूरयन्ति २, शत्रन्तस्य स्यादाविदं रूपं, अत एव श्रिया—शोभया अतीवोपशोभमानानि
 २ तिष्ठन्ति । 'तए णमि'त्यादि, ततः स आभियोगिको देवस्तस्य सिंहासनस्यापरोत्तरेण, वायव्ये कोणे इत्यर्थः, उत्तरेण—उत्तरस्यां—उत्तरपुर-
 च्छिमेण' ईशान्यां 'अत्र' एतासु तिसृषु दिक्षु मूर्याभस्य देवस्य चतुर्णां सामानिकसहस्राणां योग्यानि चत्वारि भद्रासनसहस्राणि विकु-

वर्षति, पूर्वस्यां चतसृणामग्रमहिषीणां सपरिवाराणां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि दक्षिणपूर्वस्यामभ्यन्तरपर्षदोऽष्टानां देवसहस्राणां योग्यानि अष्टौ भद्रासनसहस्राणि दक्षिणस्यां मध्यमपर्षदो दशानां देवसहस्राणां योग्यानि दश भद्रासनसहस्राणि, दक्षिणापरस्यां नैर्ऋतकोण इत्यर्थः, बाह्यपर्षदो द्वादशानां देवसहस्राणां द्वादश भद्रासनसहस्राणि पश्चिमायां सप्तानामनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि विकुर्वति । तदनन्तरं तस्य सिंहासनस्य चतसृषु दिक्षु अत्र सामानिकादिदेवभद्रासनानां पृष्ठतः सूर्याभस्य देवस्य सम्बन्धिनं षोडशानामात्मरक्षकदेवसहस्राणां योग्यानि षोडश भद्रासनसहस्राणि विकुर्वति, तद्यथा—चत्वारि भद्रासनसहस्राणि पूर्वस्यां चत्वारि दक्षिणतश्चत्वारि पश्चिमायां चत्वारि उत्तरतः सर्वसङ्ख्यया सप्ताधिकानि चतुःपञ्चाशत्सहस्राणि ५४००७ भद्रासनानां विकुर्वति । ‘तस्स णं दिवस्से’त्यादि, तस्य ‘णमि’ति पूर्ववत् दिव्यस्य यानविमानस्यायम्—अनन्तरं वक्ष्यमाणस्वरूपो वर्णावासो—वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—‘से जहानामए’ इत्यादि, स यथानाम अचिरोद्भूतस्य—क्षणमात्रमुद्भूतस्य ‘हेमन्तिकस्य’ शिशिरकालभाविनो बालसूर्यस्य स ह्यत्यन्तमारक्तो भवति दीप्यमान-श्चेत्युपादानं, वाशब्दाः सर्वेऽपि समुच्चये, स्वादिराङ्गाराणि वा ‘रत्ति’मिति सप्तम्यर्थे द्वितीया प्राकृतत्वात् यथा—‘उय विणयभत्तिह्ले पूरेमसिसिरे देहे गए सुरे कत्तो रत्तिं सुद्धे पाणियसद्धा सउणयाणमि’ त्यत्र, ततोऽयमर्थः—रात्रौ प्रज्वलितानां जपाकुसुमवनस्य वा किंशुकवनस्य वा पारिजातवनस्य वा सर्वतः—सर्वासु दिक्षु समन्ततः—सामस्त्येन ‘सद्धुसुमितस्य’ सम्यक् कुसुमितस्य, अत्रान्तरे शिष्यः पृच्छति—यादृग्रूप एतेषां वर्णः ‘भवेयारूवे सिया’ इति स्यात्—कथञ्चिद् भवेदेतद्रूपस्तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य वर्णः ? । स्मरिराह—‘नो इण्ठे सम्ठे, तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स एत्तो इट्ठराए चेव कंततरागे चेव मणुन्नतरागे चेव मणामत-रागे चेव वण्णे पणत्ते’ इति प्राग्वत् व्याख्येयम्, ‘गंधो फासो जहा मणीण’मिति गन्धः स्पर्शः यथा प्राग् मणीनामुक्तस्तथा

वक्तव्यः, स चैवं—‘तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स इमे एयारूवे गंधे पणत्ते, तंजहा—से जहानामए कोट्टुपुडाण वा’ इत्यादि । ‘तए णं से आभिओगिए देवे’ इत्यादि, यावत्करणात् ‘करयलपरिणहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कहु जएणं विजएणं वद्धावेइ वद्धावित्ता एयमाणच्चियमि’ति द्रष्टव्यम् ॥

तए णं से सूरिआभे देवे आभिओगस्स देवस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठ जाव हियए दिव्वं जिणिंदाभिगमणजोगं उत्तरवेउव्वियरूवं विउव्वति २ ता चउहिं अगगमाहिसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं अणीएहिं, तंजहा—गंधव्वणीएण य णट्ठाणीएण य सद्धिं संपरिवुडे तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणीकरेमाणे २ पुरच्छिभिहेणं तिसोमाणपडिरूवएणं दुरूहति दुरूहिच्चा जेणेव सिंहासणे तेणेव उवागच्छइ २ ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे । तए णं तस्स सूरिआभस्स देवस्स चत्तारि सामाणिथसाहस्सीओ तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणीकरेमाणा उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहति दुरूहिच्चा पंचयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति, अवसेसा देवा य देवीओ य तं दिव्वं जाणविमाणं जाव दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहंति २ ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं निसीयंति । तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स तं दिव्वं जाणविमाणं दुरूढस्स समाणस्स अट्ठमंगलगा पुरतो अहाणुपुव्वीए संपत्थिता, तंजहा—सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा ।

तयाणतरं च णं पुण्णकलसभिंणार दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरतिया आलोयदरिसणिज्जा वाउ-
द्धुयविजयेवेजयंतीपडागा ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरतो अहाणुपुब्बीए संपत्थिया । तयाणंतरं
च णं वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लुदामोवसोभितं चंदमंडलनिमं समुस्सियं विषलमा-
यवत्तं पवरसीहासणं च मणिरयणभत्तिचित्तं सपायपीढं सपाउयाजोयसमाउत्तं बहुकिंकरामर-
परिगाहियं पुरतो अहाणुपुब्बीए संपत्थियं । तयाणंतरं च णं वइरामयवड्डलुसंठियसुसिलिहुप-
रिघट्टमट्टसुपतिट्टिए विसिट्ठे अणेगवरपंचवण्णकुडभीसहस्सुस्सिए [परिसंडियाभिरामे] वाउद्धुय-
विजयेवेजयंतीपडागच्छत्तातिच्छत्तकलिते तुंणे गगणतलमणुलिहंतसिहरे जोअणसहस्समूस्सिए मह-
तिमहालए महिंदज्झए पुरतो अहाणुपुब्बीए संपत्थिए । तयाणंतरं च णं सुरुवणेवत्थपरिकच्छिया
सुसज्जा सव्वालंकारभूसिया महया भडचडगहपहरेणं पंचअणीयाहिवईणो पुरतो अहाणुपुब्बीए
संपत्थिया । [तयाणंतरं च णं बहवे आभिओगिया देवा देवीओ य सएहिं २ रूवेहिं सएहिं २
विसेसेहिं सएहिं २ विंदेहिं सएहिं २ णेज्जाएहिं सएहिं २ णेवत्थेहिं पुरतो अहाणुपुब्बीए संपत्थिया]
तयाणंतरं च णं सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सविट्ठीए जाव रूवेणं
सूरियाभं देवं पुरतो पासतो य मगगतो य समणुगच्छंति ॥ सू० १६ ॥

'तए णं से सूरियाभे देवे' इत्यादि, दिव्यं—प्रधानं जिनेन्द्रस्य—भगवतो वर्द्धमानस्वामिनोऽभिगमनाय—अभिमुखं गमनाय
 योग्यम्—उचितं जिनेन्द्राभिगमनयोग्यमुत्तरवैक्रियं रूपं विकुर्वति, विकुर्वित्वा चतसृभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिर्द्वीभ्यामनीकाभ्यां,
 तद्यथा—गन्धर्वानीकेन नाट्यानीकेन च, सार्द्धं, तत्र सहभावः स्वस्वामिभावमन्तरेणापि दृष्टो, यथा समानगुणविभवयोर्द्वयोर्मित्रयोः,
 अतः स्वस्वामिभावप्रकटनार्थमाह—'संपरिवुडे' सम्यगाराधकभावं विभ्राणैः परिवृतः—सम्परिवृतः तत् दिव्यं यानावमानमनुप्रदक्षिणी-
 कुर्वन्—पूर्वतोरणानुकूल्येन प्रदक्षिणीकुर्वन् पूर्वेण तोरणेनानुप्रविशति—स्वसिंहासनानुकूलं प्रविशति, प्रविशन् पूर्वेण 'त्रिसोपानप्रति-
 रूपकेण' प्रतिविशिष्टरूपेण त्रिसोपानेन तद् यानविमानं 'दुरुहइ'ति आरोहति, आरुह्य च 'जेणेवे'ति यस्मिन्नेव देशे तस्य मणि-
 पीठिकाया उपरि सिंहासनं तत्रोपागच्छति, उपागत्य च सिंहासनवरगतः सन् पूर्वाभिमुखः 'सन्निवण्णः' सम्यक्—सकलसेवक-
 जनचमत्कारकारिण्या उपवेशनस्थित्योपविष्टः । 'तए णमि'त्यादि, ततस्तस्य सूर्याभस्य देवस्य चत्वारि सामानिकदेवसहस्राणि तद्
 दिव्यं यानविमानमनुप्रदक्षिणीकुर्वन्ति, उत्तरेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेणारोहन्ति, 'पुव्वणत्थेहि' इत्यादि, अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया, पूर्व-
 न्यस्तेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति, अवशेषाः—अभ्यन्तरपर्वदादयो देवा देव्यश्च दक्षिणेन त्रिसोपानप्रतिरूपकेणारोहन्ति, आरुह्य च
 स्वेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति । 'तए णमि'त्यादि, ततस्तस्य सूर्याभस्य देवस्य तद् दिव्यं यानविमानमारूढस्य पुरतोऽष्टाष्टमङ्गलकानि
 यथानुपूर्व्या—वक्ष्यमाणपाठक्रमेणेत्यर्थः, सम्प्रस्थितानि, तद्यथा—'सोत्थियसिरिवच्छे'त्यादि, पूर्वं स्वस्तिकः तदनन्तरं श्रीवत्स-
 स्तदनन्तरं पूर्णकलशभृङ्गारदिव्यातपत्रपाताकाः सचामराः, कथम्भूताः ? इत्याह—'दर्शनरतिका' दर्शने—अवलोकने रतिर्यासु ता दर्शनरति-
 काः, इह दर्शनरतिकमपि किञ्चिदालोकदर्शनीयं न भवत्यमङ्गलत्वात् यथा गर्भवती युवतिः, अत आह—आलोके—वहिः प्रस्थानसमयभाविनि

दर्शनीया—द्रष्टु योग्या मङ्गल्यत्वात्, अन्ये त्वाहुः—आलोके दर्शनीया न पुनरत्युच्चा आलोकदर्शनीया, तथा वातोद्धृता विजयसूचिका
वैजयन्तीति विजयवैजयन्ती च उत्सृता—ऊर्ध्वकृता गगनतलम्—अम्बरतलमनुलिखन्ती—अभिलङ्घयन्ती ‘पुरतो’ यथानुपूर्व्या सम्प्र-
स्थिता । ‘तयनन्तरं च णमि’त्यादि, तदनन्तरं ‘वेशलियभिसंतविमलदंड’मिति ‘वैदूर्यो’ वैदूर्यरत्नमयो भिसंतो—दीप्यमानो विमलो—
निर्मलो दण्डो यस्य तत्तथा ‘पलंबकोरंमल्लदामोवसोहिय’मिति, प्रलम्बते इति प्रलम्बि तेन—प्रलम्बमानेन कोरण्टमालयदाम्ना—कोरण्ट-
पुणमालयोपशोभितं प्रलम्बकोरण्टमालयदामोपशोभितं चन्द्रमण्डलनिभं दीप्त्या शोभया वर्तुलतया चन्द्रमण्डलाकारं समुत्सृतं
सम्यगूर्ध्वकृतं विमलमातपत्रं तथा प्रवरं सिंहासनं मणिरत्नैः भक्त्या—विच्छित्त्या चित्रं यत् तन्मणिरत्नभक्तिचित्रं, सह पादपीठं यस्य
तत्सपादपीठं, तथा ‘सपाडयाजोगसमाजुत्त’मिति, पादुकायोगः—पादुकाद्वितयं तस्य समायोजनं समायुक्तं सह पादुकायोगसमायुक्तं
यस्य तत्तथा ‘वहुकिङ्करामरपरिगाहियमि’ति बहुभिः किङ्करैः—किङ्करकल्पैरमरैः परिगृहीतं ‘पुरतो’ यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितं । तद-
नन्तरं ‘वह्रामयवट्टलुसंठियसुसिलिट्टुपरिघट्टुमट्टुपट्टिण’त्ति, वज्रमयो—वज्ररत्नमयः तथा दृत्तं—वर्तुलं लष्टं—मनोज्ञं संस्थितं—संस्थान-
माकारो यस्य स दृत्तलष्टसंस्थितः तथा सुत्रिलष्टः—सुश्लेषापन्नावयो मसृण इत्यर्थः परिघट्ट इव परिघट्टः खरशानया पाषाणप्रति-
मावत् मृष्ट इव मृष्टः सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमेव सुप्रतिष्ठितो न तु तिर्यक्यपतिततया वक्रः तत एतेषां पदानां पदद्वयमीलनेन कर्म-
धारयः, अत एव शेषध्वजेभ्यो विशिष्टः—अतिशायी, तथा अनेकानि—अनेकसङ्ख्याकानि वराणि—प्रधानानि पञ्चवर्णानि कुडभी-
सहस्राणि उत्सृतानि यत्र सोऽनेकवरपञ्चवर्णकुडभीसहस्रोत्सृतः, कान्तस्य परनिपातो सुखादिदर्शनात्, वातोद्धृतविजयवैजयन्ती-
पताकाच्छत्रातिच्छत्रकलितः, तुङ्गः—अत्युच्चो योजनसहस्रप्रमाणोच्छ्रयत्वात्, तथा गगनतलम्—अम्बरतलमनुलिखत् शिखरम्—अग्रभागो

यस्य स तथा योजनसहस्रमुत्तः अत एव 'महइमहालए' इति, अतिशयेन महान् महेन्द्रध्वजः 'पुरतो' यथानुपूर्व्यां संप्रस्थितः । तदनन्तरं 'सुरूवनेवत्थपरिकाच्छया' इति, सुरूपं नेपथ्यं परिकक्षितं—परिगृहीतं यैस्ते तथा, तथा सुष्ठु—अतिशयेन सज्जाः—परिपूर्णाः स्वसामग्रीसमायुक्ततया प्रगुणीभूताः—सर्वालङ्कारविभूषिताः 'महता भटचङ्गरपहकरेण'ति महता—अतिशयेन भटचटकरपहकरेण—चटकरप्रधानभटसमूहेन पञ्चानीकानि पञ्चानीकाधिपतयः 'पुरतो' यथानुपूर्व्यां सम्प्रस्थिताः । तदनन्तरं च सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवा देव्यश्च सर्वध्यां यावत्करणात् 'सव्वजुईए सव्ववेलण'मित्यादि परिग्रहः, सूर्याभं देवं पुरतः पार्श्वतो मार्गतः—पृष्ठतः समनुगच्छति ।

तए णं से स्सरियाभे देवे तेणं पंचाणीयपरिस्वित्तेणं वइरामयवट्टलुसंठिएण जाव जोगणसहस्समूसिएण महतिमहालतेणं माहिंदज्जएणं पुरतो कड्डिजमाणेणं चउहिं सामाणियसहस्सेहिं जाव सोलसहिं आय-
रक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं स्सरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सद्धिं संप-
रिबुडे सव्विड्डिए जाव रेवेणं सोधम्मस्स कप्पस्स मज्झंमज्जेणं तं दिव्वं देविड्डिं दिव्वं देवजुतिं दिव्वं देवाणुभावं
उवदंसेमाणे २ पडिजागरेमाणे २ जेणेव सोहम्मकप्पस्स उत्तरिह्ले णिज्जाणमग्गे तेणेव उवागच्छति,
२ जोगणसयसाहस्सितेहिं विग्गहेहिं ओवयमाणे वीतीवयमाणे ताए उक्किट्टाए जाव तिरियमसंखिज्जाणं
दीवसमुद्धानं मज्झंमज्जेणं वीइवयमाणे २ जेणेव नंदीसरवरदीवे जेणेव दाहिणपुराच्छिमिह्ले रतिकरपव्वते

तेणेव उवागच्छति २ ता तं दिवं देविङ्गु जाव दिवं देवाणुभावं पडिसाहरेमाणे २ पडिसंखेवमाणे २ जेणेव जंबूद्वीवे २ जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकण्या नयरी जेणेव अंबसालवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ ता समणं भगवं महावीरं तेणं दिवेणं जाणविमाणेणं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ २ ता समणस्स भगवतो महावीरस्स उत्तरपुरच्छिमे दिसिभागे तं दिव्वं जाणविमाणं ईसिं चउरंगुलमसंपत्तं धराणितलंसि ठवेइ ठविता चउहिं अगमहिंसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं अणीयाहिं तंजहा गंधवाणिएण य णट्ठाणिएण य सद्धिं संपरिवुडे ताओ दिवाओ जाणविमाणाओ पुरच्छिभिह्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहति । तए णं तस्स स्वरियाभस्स देवस्स चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ ताओ दिवाओ जाणविमाणाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहति, अवसेसा देवा य देवीओ य ताओ दिवाओ जाणविमाणाओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहति । तए णं से स्वरियाभे देवे चउहिं अगमहिंसीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खेदेवसाहस्सीहिं अण्णेहि य बहूहिं स्वरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे सविट्ठीए जाव णाइयरवेणं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति २ ता समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति २ ता वंदति नमंसति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—अहं णं भते ! स्वरियाभे देवे देवाणुप्पियाणं वंदामि

णमंसांमि जाव पञ्जुवासांमि (सू० १७) स्वरियाभाति समणे भगवं महावीरे स्वरियाभं देवं एवं वयासी-
पोराणमेयं स्वरियाभा ! जीयमेयं स्वरियाभा ! किञ्चमेयं स्वरियाभा ! करणिज्जमेयं स्वरियाभा ! आडण-
मेयं स्वरियाभा ! अब्भणुण्णायमेयं स्वरियाभा ! जे णं भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणिया देवा अरहंते
भगवंते वंदंति नमंसंति वन्दिता नमंसित्ता तओ पच्छा साइं नामगोत्ताइं साद्धिंति, तं पोराणमेयं
स्वरियाभा ! जाव अब्भणुन्नायमेयं स्वरियाभा ! (सू० १८) तए णं से स्वरियाभे देवे समणेणं भगवया
महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसति वंदित्ता नमंसित्ता णच्चासण्णे
णातिदूरे सुस्सुसमाणे णमंसमोण अभिमुहे विणएणं पंजलिउडे पञ्जुवासति ॥ (सू० १९ ॥)

‘तएणमित्यादि ततः स सूर्याभो देवः तेन पञ्चानीकपरिक्षिप्तेन यथोक्तविशेषणविशिष्टेन मेन्द्रध्वजेन पुरतः प्रकृष्यमाणेन
चतुर्भिः सामानिकसहस्रैश्चतसृभिः सपरिवाराभिग्रमहिषीभिस्तिसृभिः पर्षद्भिः सप्ताभिरनीकाधिपतिभिः षोडशभिरात्मरक्षदेवसहस्रै-
रन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासिभिरैकैर्देवदेवीभिश्च सार्द्धं सम्परिवृतः सर्वद्धर्चा सर्वधृत्या यावत्करणात्—‘सर्व्वबलेणं सर्व-
समुदएणं सद्वादेरेणं सर्व्वविभूसाए सर्व्वविभूइए सर्व्वसंभमेणं सर्व्वपुष्पवत्थगंधमल्लालंकारेणं सर्व्वदिवतुडियसद्वसन्निनाएणं महया इड्डीए
महया जुइए महया बलेणं महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमयपड्डुपवाइयरवेणं संखपणवपड्डभेरिञ्जल्लरिखरमुहिहुडुक्कसुरयमुइ-
गडुंदुभिनिग्घोसनाइयरवेण’ मिति परिगृह्यते, सौधर्मस्य कल्पस्य मध्येन तां दिव्यां देवद्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यां देवानुभूतिं ‘लाले-

माणे २ 'इति उपलालयन् २ लीलया उपभुञ्जान इति भावः, येनैव सौधर्मस्य कल्पस्योत्तराहो निर्याणमार्गो-निर्गमनमार्गस्तेनैव पार्थेनोपागच्छति, 'ताए उक्किट्टाए' इत्यादि पूर्ववद्वावत् दिव्यया योजनशतसहस्रकैः-योजनलक्षप्रमाणैर्विग्रहैः-क्रमै-रुपपतन्-अधस्तादवतरन् व्यतिव्रजंश्च-गच्छंश्च तिर्यग् असङ्ख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन 'जेणव'ति नन्दीश्वरो द्वीपः यस्मिन् प्रदेशे यस्मिन्नेव च प्रदेशे तस्मिन्नन्दीश्वरे द्वीपे दक्षिणपूर्वः-आग्नेयकोणवर्त्ती रतिकरनामा पर्वतस्तस्मिन्नुपागच्छति, उपागत्य च तां दिव्यां देवर्द्धिं यावद् दिव्यं देवानुभावं शनैः २ प्रतिसंहरन् २ एतदेव पर्यायेण व्याचष्टे-प्रतिसङ्क्षिपन् २ यस्मिन् प्रदेशे जम्बूद्वीपो नाम द्वीपः तत्र च जम्बूद्वीपे यस्मिन् प्रदेशे भारतवर्षे तस्मिन् प्रदेशे आमलकल्पा नगरी तस्याश्चाऽऽमलकल्पाया नगर्यां बहि-र्यस्मिन्प्रदेशे आम्रशालवनं चैत्यं तस्मिन् चैत्ये यस्मिन् प्रदेशे श्रमणो भगवान् महावीरः 'तेणेवे'ति तत्रोपागच्छति, सर्वत्र तृतीया सप्तम्यर्थे द्रष्टव्या प्राकृतत्वात्, उपागत्य च श्रमणं भगवन्तं महावीरं तेन-प्रागुक्तस्वरूपेण दिव्येन यानविमानेन सह त्रिकृत्वः-त्रीन् चारान् आदक्षिणप्रदक्षिणीकरोति, आदक्षिणप्रदक्षिणीकृत्य च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यापेक्षया य उत्तरपूर्वो दिग्भा-गस्तमपक्रामति-गच्छति अपक्रम्य च तद् दिव्यं यानविमानमीषद् एतदेव प्रकटयति-चतुरङ्गुलं, चतुर्भिर्गङ्गुलैरित्यर्थः असम्प्राप्तं सत् धरणीतले स्थापयति स्थापयित्वा चतस्रभिरग्रमाहिषीभिः सपरिवाराभिः द्वाभ्यामनीकाभ्यां तद्यथा-गन्धर्वानीकेन नाटयानीकेन च सार्द्धं सम्परिवृतस्तस्माद् दिव्यात् यानविमानात् पूर्वेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवतरति, चत्वारि सामानिकेदवसहस्राण्युत्तरेण, शेषा दक्षिणेन । 'तए णमि' त्यादि, 'वंदामि नमंसामि जाव पज्जुवासामी'त्यत्र यावच्छब्दकरणात् 'सक्कारेमि सम्माणेमि कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासेमि' इति परिग्रहः, ततः 'सुरियाभाइ' इत्यादि, सुरियाभात् आदिः-मुख्यः पर्युपासकतया यस्य स

सूर्याभादिः श्रमणो भगवान् महावीरस्तं सूर्याभं देवमेवमवादीत्—‘पोरणमेयमि’त्यादि प्राग्वत्, ‘नच्चासन्ने’ इत्यादि, नात्यासन्नः—
नातिनिकटोऽवग्रहपरिहारात् नात्यासन्ने वा स्थाने वर्तमान इति गम्यम् ‘नाइदूरे’ इति न—नैवातिदूरः—अतिविप्रकृष्टोऽनौचि-
त्यपरिहारात् नातिदूरे वा ‘सुस्सुसमाणे’ इति भगवद्वचनानि श्रोतुमिच्छन् ‘अभिमुहे’ इति अभि—भगवन्तं लक्ष्यीकृत्य मुखमस्येति
अभिमुखो, भगवतः सम्मुख इत्यर्थः, विनयेन हेतुना ‘पंजलिउडे’ इति प्रकृष्टः—प्रधानो ललाटतटघटितत्वेन अञ्जलिः—हस्तन्यास-
विशेषः कृतो येन स प्राञ्जलिकृतः, सुखादिदर्शनात् कान्तस्य परनिपातः, पर्युपास्ते—सेवते ।

तए णं समणे भगवं महावीरे स्वरियाभस्स देवस्स तीसे य महतिमहालियाए परिसाए जाव परिसा जामेव
दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया (सू० २०) तए णं से स्वरियाभे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतिए धम्मं सांच्चा निसम्म हट्टुट्ठ जाव हयाहियाए उट्ठाए उट्ठति उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ
णमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—अहन्नं भंते ! स्वरियाभे देवे किं भवसिद्धिए अभवसिद्धते ?
सम्मादिट्ठी मिच्छदिट्ठी ? परित्तसंसारिते अणंतसंसारिए ? सुलभवोहिए ? आराहते विराहते ?
चरिमे अचरिमे ? स्वरियाभाइ समणे भगवं महावीरे स्वरियाभं देवं एवं वदासी—स्वरियाभा ! तुअं णं भव-
सिद्धिए णो अभवसिद्धिते जाव चरिमे णो अचरिमे (सू० २१) तए णं से स्वरियाभे देवे समणे
भगवया महावीरेणं एवं बुत्ते समाणे हट्टुट्ठ चित्तमाणंदिए परमसोमणस्से समणं भगवं महावीरं वंदति

नमंसति २ एवं वदासी-तुब्भे णं भंते ! सवं जाणह सव्वं पासह (सव्वओ जाणह सव्वओ पासह) सवं कालं जाणह सवं कालं पासह सवे भावे जाणह सवे भावे पासह जाणंति णं देवाणुप्पिया मम पुविं वा पच्छा वा ममेयरूवं दिवं देविङ्खं दिवं देवजुइं दिवं देवाणुभागं लद्धं पत्तं अभिसमणणागयंति, तं इच्छामि णं देवाणुपियाणं भत्तिपुव्वणं गोयमातियाणं समणाणं निगंथाणं दिवं देविङ्खं दिवं देवजुइं दिवं देवाणुभावं दिवं वत्तीसतिवद्धं नट्टविहिं उवदंसित्तए (सू० २२) तए णं समणे भगवं महावीरे सुखि-याभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे सुखियाभस्स देवस्स एयमट्ठं णो आढाति णो परियाणति तुसिणीए संचि-ठ्ठति । तए णं से सुखियाभे देवे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि एवं वयासी-तुब्भे णं भंते ! सवं जाणह जाव उवदंसित्तए तिकट्ठु समणं भगवं महावीरं तिसुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ वंदति नमंसति २ ता उत्तरपुरिच्छमं दिसीभागं अतिक्रमति २ ता वेउवियसमुग्घाएणं समोहणति २ ता संखिज्जाइं जोयणाइं-दंडं निस्सरति २ ता अहावाये० २ अहासुद्धुमे० २ दोच्चंपि विउव्वियसमुग्घाएणं जाव बहु-समरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वति, से जहानामए आलिंगपुक्खरे इ वा जाव मणीणं फासो, तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभागे पिच्छाघरमंडवं विउव्वति, अणेगखंभसयसंनिविट्ठं वणणतो बहुसमरमणिज्जभूमिभागं विउव्वइ उल्लोयं अक्खाडगं च मणिपेढियं च विउव्वति, तीसे णं मणि-

पेढियाए उवारि सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिट्ठति । तए णं से सूरियाभे देवे सभणस्स भगवतो
 महावीरस्स आलोए पणामं करेति २ ता धणुजाणउ मे भगवंतिकड्डु सीहासणवरगाए तित्थय-
 राभिमुहे सणिसणणे । तए णं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणो-
 वचियमिसिमिसितविरतियमहाभरणकडगतुडियवरभूसणुज्जलं पीवरं पलंबं दाहिणं भुयं पसारेति ।
 तओ णं सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिस्वयाणं सरिसलावणरूवजोवनमुणोवेवयाणं एगाभरणवसण-
 गहियणिज्जोआणं दुहतोसंवलयगगणियत्थाणं आविद्धतिलयामेलाणं पिणिद्धगेविज्जकंचुयाणं उप्पी-
 लियचित्तपट्टपरियरसफेणकावत्तरइयसंगयपलंबंवत्थंतचित्तचिल्ललगनियंसणाणं एगावलिकंठरइयसोभं-
 तवच्छपरिहत्थभूसणाणं अट्टसयं णट्टसज्जाणं देवकुमाराणं णिगच्छति । तयाणंतरं च णं णाणामणि
 जाव पीवरं पलंबं वामं भुयं पसारेति, तओ णं सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिस्वतीणं सरिसलावणरूवजो-
 वणगुणोदेवयाणं एगाभरणवसणगहियनिज्जोआणं दुहतोसंवेल्लियगगनियत्थीणं आविद्धतिलयामेलाणं
 पिणद्धगेवज्जकंचुतीणं णाणामणिरयणभूसणविराइयंगमंगाणं चंदाणणाणं चंदद्धसमनिलाडाणं चंदाहि-
 यसोमदंसणाणं उक्का इव उज्जोवेमाणीणं सिंगारागारचारुवेसाणं हसियभणियाचिट्ठियविलाससललियसं-
 लावनिउणजुत्तोवयारकुसलाणं गहियाउज्जाणं अट्टसयं नट्टसज्जाणं देवकुमारियाणं णिगच्छइ । तए णं

से सूरियाभे देवे अट्टसयं संखाणं विउवइ अट्टसयं सिंगाणं विउवइ अट्ट-
यसं सिंगवायाणं विउवइ अट्टसयं संखियाणं विउवइ अट्टसयं संखियायाणं विउवइ अट्टसयं
खरमुहीणं विउवइ अट्टसयं खरमुहिवाइयाणं विउवइ अट्टसयं पेयाणं विउवइ अट्टसयं पेयावायगाणं
अट्टसयं पीरपीरियाणं विउवइ एवमाइयाइं एगुणपणं आउज्जविहाणाइं विउवइ २ ता तए णं ते बहवे
देवकुमारा य देवकुमारीयाओ य सद्दावेति, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीयो य सूरियाभेणं
देवेणं सद्दाविया समाणा हट्ट जाव जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव २ ता सूरियाभं देवं
करयलपरिगगहिं जाव वद्धावित्ता एवं वयासी-संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं अम्हेहिं कायवं, तए णं से
सूरियाभे देवे ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! समणं
भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह करित्ता वंदह नमंसह वंदित्ता नमंसित्ता गोयमा-
इयाणं समणाणं निगंथाणं तं दिवं देविड्डिं दिवं देवजुतिं दिवं दिवाणुभावं दिवं वत्तीसइवद्धं णट्टविहिं
उवदंसेह उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तिं पच्चप्पिणह । तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारियो य
सूरियाभेणं देवेणं एवं बुत्ता समाणा हट्टजाव करयल जाव पडिस्सुणंति २ जेणेव समणे भगवं महावीरे
तेणेव उवागच्छंति २ समणं भगवं महावीरं जाव नमंसित्ता जेणेव गोयमादिया समणा निगंथा तेणेव

उवागच्छति, तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारियो य समामेव समोसरणं करोति, समा २ ता
 समामेव पंतिओ बंधति, समामेव पंतिओ बंधिता समामेव पंतिओ नअंसति समामेव २ सिता
 समामेव पंतीओ अवणमंति २ ता समामेव उन्नमंति २ एवं सहितामेव ओनमंति एवं सहितामेव
 उन्नमंति सहियामेव उण्णभिस्ता थिमियाधेव ओणमंति थिमियामेव उन्नमन्ति संगयामेव ओनमंति संगया-
 मेव उन्नमंति २ ता समामेव पसरंति २ ता समामेव आउज्जविहाणाइं गेण्हंति समामेव पवांसु पगा-
 इंसु पणच्चिंसु, किं ते?, उरेण मंदं सिरेण तारं कंठेण वितारं तिविहं तिसमयेरयरइयं गुंजावक्कुह-
 रोवगूढं रत्तं तिठाणकरणसुद्धं सक्कुहरगुंजंतवंसंततीतलताललयगहसुसंपउत्तं महुरं समं सल्लियं षणो-
 हरं मिउरिभियपयसंचारं सुरइ सुणइ वरचारुखवं दिवं णट्टसज्जं गेयं पगीया वि होत्था, किं ते?, उद्धमंताणं
 संखाणं सिंगाणं संखियाणं खरमुहीणं पेयाणं परपिरियाणं आहंमंताणं पणवाणं पडहाणं अष्फाल्लिज्जमा-
 णाणं भंभाणं होरंभाणं [वीणाणं विथधी(पंची)णं] ताल्लिज्जंताणं भेरीणं झल्लुरीणं इंदुहीणं आलिवंताणं
 [मुरयाणं] मुइंगाणं नन्दीमुइंगाणं उच्चाल्लिज्जंताणं आलिंगाणं कुंतुवाणं गोमुहीणं मदलाणं मुच्छिज्जंताणं
 वीणाणं विपंचीणं वल्लुकीणं कुट्टिज्जंताणं महंतीणं कच्छभीणं चित्तवीणाणं सारिज्जंताणं बद्धीसाणं
 सुघोसाणं णंदिघोसाणं फुट्टिज्जंतीणं भाभरीणं छब्भाभरीणं परिवायणीणं छिप्पंतीणं तूणाणं तूववीणाणं

आमोडिज्जंताणं आमोताणं कुंमाणं नउलाणं अच्छिज्जंतीणं मुगुंदाणं हुडुक्कीणं विचिक्कीणं वाडज्जंताणं करडाणं डिंडिमाणं किणियाणं कडंवाणं वाइज्जंताणं दद्धरगाणं दद्धरिगाणं कुतुंवाणं कलसियाणं मड्डयाणं आवडिज्जंताणं तलाणं कंसतालाणं घट्टिज्जंताणं रिंगिरिसियाणं लत्तियाणं मगरियाणं सुसुमारियाणं फूमिज्जंताणं वंसाणं वेलूणं वालीणं परिल्लीणं बद्धगाणं, तए णं से दिव्वे गीए दिव्वे नेट्टे दिव्वे वाइए एवं अब्बुए सिंगारे उराले मणुन्ने मणहरे गीते मणहरे नेट्टे मणहरे वातिए उज्जिं-जलभूते कहकहभूते दिव्वे देवरमणे पवत्तेयावि होत्था, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स सोत्थियसिखिच्छणं दियावत्तवद्धमाणगभद्दासणकलसमच्छदप्पणमं गल्लभत्तिचित्तं णामं दिव्वं नट्टविधिं उवदंसेति (सू. २३)

ततः श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभस्य देवस्य श्वेतस्य राज्ञो धारणीप्रमुखानां च देवीनां तस्याश्च 'महश्महालिताए' इति अतिशयेन महत्या 'इसिपरिसाए' इति ऋषयः—त्रिकालदर्शनिनस्तेषां पर्वत् तस्याः, अवध्यादिजिनपर्वद इत्यर्थः, मुनिपर्वदो—यथोक्तानुष्ठानानुष्ठायिसाधुपर्वदः 'जतिपरिसाए' इति यतन्ते उत्तरगुणेषु विशेषत इति यतयो—विचित्रद्रव्याद्यभिग्रहाद्युपेताः साधवस्तेषां पर्वदो यतिपर्वदः, 'विदुपरिसाए' इति विद्वत्परिषदः—अनेकविज्ञानपर्वदो देवपर्वदः इक्ष्वाकुपर्वदः क्षत्रियपर्वदः कौरव्यपर्वदः कथम्भूताया इत्याह—'अणेगसयाए' इति अनेकानि पुरुषाणां शतानि सङ्ख्यया यस्यां सा अनेकशता तस्याः 'अणेगवंदाए' इति अनेकानि वृन्दानि यस्याः सा तथा तस्याः, 'अणेगसयवंदपरिवाराए' इति अनेकशतानि—अनेकशतसङ्ख्यानि वृन्दानि परिवारो

यस्याः सा तथा तस्याः, 'महतिमहालियाए परिसाए' अतिशयेन महत्या पर्षदः 'ओहवले' इति ओघेन-प्रवाहेण वलं यस्य, न तु कथयतो वलहानिरूपजायते इति भावः, 'एवं जहा उववाइए तथा भाणियव्वमि'ति, एवं यथा औपपातिके ग्रन्थे तथा वक्तव्यं, तच्चैवं- 'अइवले महावले अपरिमियवलवीरियतेयमाहप्पकंतिजुत्ते सारदनवथणियमहुरंगंभीरकुंचनिग्घोसंदुडुभिस्सरे उरेवित्थडाए कंटेवट्ठियाए सिरेसमावन्नाए अगरलाए अमम्मणाए फुडविसयमहुरंगंभीरगाहिगाए सव्वक्खरसन्निवाइयाए गिराए सव्वभासाणुगा-भिणीए सव्वसंसयविमोयणीए अपुणरुत्ताए सरस्सइए जोयणनीहारिणा सरेणं अद्धमागहाए भासाए भासइ, अरिहायम्मं परिकेहइ, तंजहा-अत्थि लोए अत्थि अलोए अत्थि जीवे अत्थि अजीवेत्यादि, तावत् यावत् तए णं सा महइमहालिया मणुस्सपरिसा समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टुट्टा समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ २ सा एवं वयासी-सुयक्खाए णं भंते ! निगंथे पावयणे, नत्थि णं केइ समणे माहणे वा एरिसं धम्ममा-इविक्खत्ताए, एवं वइत्ता जामेव दिसिं पाउब्भूता तामेव दिसिं पडिगया । तए णं सेए राया समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टुट्टुच्चित्तमाणांदिए जाव हरिसवसविसप्पमाणाहियाए समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता पसिणाइं पुच्छइ पुच्छित्ता अट्टाइं परियाएइ परियाइत्ता उट्टाए उट्टुइ उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ एवं वयासी-सुयक्खाए णं भंते ! निगंथे पावयणे जाव एरिसं धम्ममाइक्खत्ताए, एवं वइत्ता हत्थिं दुरुहइ दुरुहित्ता समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतियाओ अंयसालवणाओ केइवाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगते" इति, इदं च प्रायः सकलमपि सुगमं नवरं यामेव दिशमवलब्ध्य, किमुक्तं भवति ?-यतो दिशः सकाशात् प्रादुर्भूतः-समवसरणे

समागतस्तामेव दिशं प्रतिगतः । सम्प्रति सूर्याभो देवो धर्मदेशनाश्रवणतो जातप्रभूततरसंसारविरागः स्वविषयं भव्यत्वादिकं पिपृ-
च्छिषुर्यत्करोति तदाह—‘तए णमि’त्यादि, ‘भवसिद्धि’ इति प्रवैः सिद्धिर्यस्यासौ भवसिद्धिको, भव्य इत्यर्थः, तद्विपरीतोऽभवसि-
द्धिकः, अभव्य इत्यर्थः, भव्योऽपि कश्चिन्मिथ्यादृष्टिर्भवति कश्चित्सम्यग्दृष्टिस्तत आत्मनः सम्यग्दृष्टित्वनिश्चयाय पृच्छति—सम्यग्-
दृष्टिको मिथ्यादृष्टिकः, सम्यग्दृष्टिरपि कश्चित्परिमितसंसारो भवति कश्चिदपरिमितसंसारः, उपशमश्रेणिशिरःप्राप्तानामपि केषाञ्चि-
दनन्तसंसारभावाद्, अतः पृच्छति—परीत्तसंसारिकोऽनन्तसंसारिकः ?, परीत्तः—परिमितः स चासौ संसारश्च परीत्तसंसारः सोऽस्या-
स्तीति परीत्तसंसारिकः, ‘अतोऽनेकस्वरादि’कप्रत्ययः, एवमनन्तश्चासौ संसारश्चानन्तसंसारः सोऽस्यास्तीति अनन्तसंसारिकः, परीत्त-
संसारिकोऽपि कश्चित् सुलभवोधिको भवति यथा शालिभद्रादिकः, कश्चिदुल्लभवोधिको यथा पुरोहितपुत्रजीवः, ततः पृच्छति
सुलभा वोधिः—भवान्तरे जिनधर्मप्राप्तिर्यस्यासौ सुलभवोधिकः, एवं दुर्लभवोधिकः, सुलभवोधिकोऽपि कश्चिदुल्लोधिं लब्ध्वा
विराधयति ततः पृच्छति—आराधयति—सम्यक् पालयति बोधिमित्याराधकः, तद्विपरीतो विराधकः, आराधकोऽपि कश्चि-
त्तद्वयमोक्षगामी न भवति ततः पृच्छति—चरमोऽचरमो वा ?, चरमोऽनन्तरभावी भवो यस्यासौ चरमः ‘अन्नादिभ्य’
इति मत्वर्थीयोऽप्रत्ययस्तद्विपरीतोऽचरमः, एवमुक्ते सूर्याभादिः श्रमणो भगवान् महावीरस्तं सूर्याभं देवमेवमवादीत्—भोः
सूर्याभ ! त्वं भवसिद्धिको नाभवसिद्धिकः, यावत्करणात् ‘सम्मद्विही नो मिच्छादिही नो परित्तसंसारिणो अणंतसंसारिण सुल्लभ-
वोहिण नो दुल्लभवोहिण आराहण नो विराहण’ इति परिग्रहः ॥ ‘तुब्भे णं भंते !’ तुब्भे इति यूयं णमिति वाक्यालङ्कारे भदन्त !
सर्वं केवलवेदसा जानीथ सर्वं केवलदर्शनेन पश्यथ, अनेन द्रव्यपरिग्रहः, तत्र सर्वशब्दो देशकात्स्न्येऽपि वर्तते यथा अस्य सर्वे-

स्यापि ग्रामस्यायमधिपतिरिति सचराचरविषयज्ञानदर्शनप्रतिपादनार्थमाह—‘सर्वतो जाणह सर्वओ पासह’ सर्वतः—सर्वत्र दिक्षु ऊर्ध्वमधो लोकेऽल्लोके चेति भावः, जानीथ पश्यथ च, अनेन क्षेत्रपरिग्रहः, तत्र सर्वद्रव्यसर्वक्षेत्रविषयं वार्त्तमानिकमात्रमपि ज्ञानं दर्शनं वा सम्भाव्येत ततः सकलकालविषयज्ञानदर्शनप्रतिपादनार्थमाह—सर्वकालम्—अतीतमनागतं वर्त्तमानं च जानीथ पश्यथ, एतेन कालपरिग्रहः, तत्र काश्चित् सर्वद्रव्यसर्वक्षेत्रसर्वकालविषयमपि ज्ञानं सर्वपर्यायविषयं न सम्भाव्येत यथा मीमांसकादिः अत आह—सर्वान् भावान्—पर्यायान् प्रतिद्रव्यमात्मीयान् परकीयांश्च केवलवेदसा जानीथ केवलदर्शनेन पश्यथ, अथ भावा दर्शनविषया न भवन्ति ततः कथमुक्तं—‘सर्वे भावे पासह’ इति?, नैष दोषः, उत्कलितरूपतया हि ते भावा दर्शनविषया न भवन्ति, अनुत्कलितरूपतया तु ते भवन्त्येव, तथा चोक्तम्—“निर्विशेषं विशेषाणां, ग्रहो दर्शनमुच्यते,” इति, ततो ‘जाणति ण’ मिति पूर्ववत् देवानां प्रियाः पूर्वमपि अनन्तरमुपदर्श्यमाननाट्यविधेः पश्चादपि च उपदर्श्यमाननाट्यविधेः, उत्तरकालं मम एतद्रूपां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं लब्धं (लब्धं) देशान्तरगतमपि किञ्चिद्भवति तत आह—प्राप्तं, प्राप्तमपि किञ्चिदन्तरायवशादनात्मवशं भवति तत आह—अभिसम्बन्धागतं, तत ‘इच्छामि णमि’त्यादि, इच्छामि णमिति पूर्ववत् देवानां प्रियाणां पुरतो भक्तिपूर्वकं—बहुमानपुरस्सरं गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावमुपदर्शयितुं द्वात्रिंशद्विधं—द्वात्रिंशत्प्रकारं नाट्यविधिं—नाट्यविधानमुपदर्शयितुमिति । ‘तए णमि’त्यादि, ततः श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभेगे देवेन एवमुक्तः सन् सूर्याभस्य देवस्यैनम्—अनन्तरोदितमर्थं नाद्रियते—न तदर्थकरणादरपरो भवति, नापि परिजानाति—अनुमन्यते, स्वतो वीतरागत्वात् गौतमादीनां च नाट्यविधेः स्वाध्यायादिविधातकारित्वात्, केवलं तूष्णीकोऽवतिष्ठते, एवं द्वितीयमपि वारं, तृतीयमपि वारमुक्तः सन् भगवानेवमवतिष्ठति ।

‘तए णमि’त्यादि, ततः पारिणामिक्या बुद्ध्या तत्त्वमवगम्य मौनमेव भगवत उचितं न पुनः किमपि वक्तुं, केवलं मया भक्तिरात्मीयो-
पदर्शनीयेति प्रमोदातिशयतो जातपुलकः सन् सूर्याभो देवः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते-स्तौति नमस्यति-कार्येन बन्दित्वा नमस्यत्वा
च ‘उत्तरपुरच्छिन्नं दिसीभागमि’त्यादि सुगमं, नवरं बहुसम्भूतिवर्णनेप्रेक्षागृहमण्डपवर्णनमाणिपीठिकासिंहासनतदुपर्युद्धोचाङ्कुशमुक्ता-
दामवर्णनानि च प्राग्वद् भावनीयानि । ‘तए णमि’त्यादि, ततः सूर्याभो देवस्तीर्थङ्करस्य भगवतः आलोके प्रणामं करोति, कृत्वा
चानुजानातु भगवान् मामित्यनुज्ञापनां कृत्वा सिंहासनवरगतः सन् तीर्थकराभिमुखः सन्निषण्णः । ‘तए णमि’त्यादि, ततः सूर्याभो देवः
‘तत्प्रथमतया’ तस्य-नाट्यविधेः प्रथमतायां दक्षिणं भुजं प्रसारयति, कथम्भूतमित्याह-‘नानामणिकणगरयणविमलमहारिहनिपुणो-
वचियमिसिमिसंतत्रिरइयमहाभरणकडगतुडियवरभूसणुज्जलं’ इति नानाविधानि मणिकनकरत्नानि येषु तानि नानामणिकन-
करत्नानि, मणयो नानाविधाश्चन्द्रकान्तादयः कनकानि नानाविधानि नानावर्णतया रत्नानि नानाविधानि कर्केतनादीनि,
तथा विमलानि-निर्मलानि तथा महान्तमुपभोक्तामर्हन्ति यदिवा महम्-उत्सवं क्षणमर्हन्तीति महार्हाणि तथा निपुणं-निपुणबुद्धिगम्यं
यथा भवति एवं ‘ओविया’ इति परिकर्मितानि ‘मिसिमिसंतत्ति’ दीप्यमानानि विरचितानि महाभरणानि यानि कटकानि-
कलाचिकाभरणानि तुटितानि-बाहुरक्षका अन्यानि च यानि वरभूषणानि तैरुज्ज्वलं-भास्वरं तथा पीवरं-स्थूलं प्रलम्बं-दीर्घं ।
‘तए णमि’त्यादि, ततः-तस्माद् दक्षिणभुजात् अष्टशतम्-अष्टाधिकं शतं देवकुमाराणां निर्गच्छति, कथम्भूतानामित्याह-सदृशानां,
समानाकाराणामित्यर्थः, तत्राकारेण कस्यचि(श्चि)त् सदृशोऽपि वर्णतः सदृशो न भवति ततः सदृग्वर्णत्वकृतिपादनार्थमाह-‘सरि-
त्तयाण’मिति, सदृशी-सदृग् वर्णत्वक् येषां ते तथा, सदृक्त्वगपि कश्चित् वयसा विसदृशः सम्भाव्येत तत आह-‘सरिव्वयाणं’

सदृक्-समानं वयो येषां ते तथा तेषां 'सरिसलावणरूवजोव्वणगुणोव्वेयाण'मिति सदृशेन लावण्येन-लवणिम्ना अतिमुभगया शरीरकान्त्येति भावः, रूपेण-आकृत्या यौवनेन-यौवनिकया गुणैः-दक्षत्वप्रियंवदत्वादिभिरुपपेताः सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेतास्तेषां, 'एगाभरणवसनगहियनिज्जोगाणमि'ति एकः-समानः आभरणवसनलक्षणो गृहीतो नियोगः-उपकरणमर्थान्नाट्योपकरणं यैस्ते तथा तेषां, 'दुहओ संवेहियगनियत्थाण'ति द्विधातो-द्वयोः पार्श्वयोः संवेष्टितानि-संष्टतानि अग्राणि यस्य तद्द्विधातःसंवेष्टिताग्रं न्यस्तं सामर्थ्यादुत्तरीयं यैस्ते तथा तेषां, तथा 'उप्पीलियचित्तपट्टपरियरसफेणावत्तरइयसंगयपलंवत्थंतचित्तचिह्ललगनियंसणाण'मिति, उत्पीडितः-अत्यन्तावद्धाश्चित्रपट्टो-विचित्रवर्णपट्टरूपः परिकरो यैस्ते तथा यस्मिन्नावर्त्तने फेनविनिर्गमो भवति स सफेनकावर्त्त उच्यते ततः सफेनकावर्त्तेन रचिता सङ्गता-नाट्यविधायुपपन्नाः प्रलम्बा वल्लान्ता यस्य निवसनस्य तत्तथा तत् चित्रं-चित्रवर्णं चिह्ललगं-देदीप्यमानं निवसनं-परिधानं येषां ते तथा, ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासस्तेषां, 'एगावलिकंठरइयसोभंतवच्छपरिहत्थभूसणाण' मिति, एकावलिर्या कण्ठे रचिता तथा शोभमानं वक्षो येषां ते तथा, परिहत्थशब्दो देश्यः परिपूर्णवाचकः, पडिहत्थानि-पूर्णानि भूषणानि येषां ते तथा, ततः पूर्वपदेन कर्मधारयस्तेषां, 'नट्टसज्जाणं' नृत्ये सज्जाः-प्रगुणीभूता नृत्यसज्जास्तेषां । तदनन्तरं च यथोक्तविशेषणविशिष्टं वामं भुजं प्रसारयति, तस्माद्-वामभुजात् अष्टशतं देवकुमारिकाणां विनिर्गच्छति, कथम्भूतमित्याह-'सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिव्वयाणं सरिसलावणरूवजोव्वणगुणोव्वेयाणं एगाभरणवसनगहियनिज्जोईणं दुहतोसंवेहियगनियत्थीणमि'ति पूर्ववत् 'आविद्धतिलयामेलाणं' आविद्धस्तिलक अभिलेश-शेखरको यकाभिस्ता आविद्धतिलकामेलास्तासां 'पिणद्धगेवेज्जकञ्चुकाण'मिति, पिणद्धं श्रेवयकं-ग्रीवाभरणं कञ्चुकश्च यकाभिस्तास्तथा तासां,

‘नानामणिक्रमग्रयणभूषणविराश्यंमंगीण’मिति, नानाविधानि मणिकनकरत्नानि येषु भूषणेषु तानि नानामणिकनकरत्नानि तैर्नानामणिकनकरत्नैर्भूषणैर्विराजितान्यङ्गमङ्गानि-अङ्गप्रत्यङ्गानि यासां तास्तथा तासां, ‘चंदाणगाणं चन्दद्वसमनिडालाणं चन्दा-
हियसोमदंसणाणं उक्का इव उज्जोवेमाणीण’मिति सुगमं ‘सिङ्गरागराचारुवेमाणं हसियभगियचिट्टियविलाससललियसंलावणिउण-
जुत्तोवथारकुसलाणं गहियाउज्जाणं नट्टसज्जाण’मिति पूर्ववत् । ‘तए णं से स्सरियाभे देवे’ इत्यादि, ततः (स) स्वर्याभो देवोऽष्टशतं शङ्खानां
विकुर्वति, अष्टशतं शङ्खवादकानाम् २, अष्टशतं शङ्खवादकानां २ अष्टशतं शङ्खवादकानां २, ह्रस्वः
शङ्खो जात्यन्तरात्मकः शङ्खिका, तस्या हि स्वरो मनाक् तक्षिणो भवति, न तु शङ्खवदतिगम्भीरः, तथा अष्टशतं स्वरमुखीनां-काहलानां
अष्टशतं स्वरमुखीवादकानाम् ३, अष्टशतं पेयानां, पेया नाम महती काहला, अष्टशतं पेयावादकानां ४, अष्टशतं पीरिपीरिकाणां-कोलिक-
पुटावनद्धमुखवाद्यविशेषरूपाणामष्टशतं पीरिपीरिवादकानां ५ अष्टशतं पणवानां, पणवो-भाण्डपटहो लघुपटहो वा अष्टशतं पणववादकानां
६ अष्टशतं पटहानां अष्टशतं पटहवादकानां ७ अष्टशतं भम्भानां भम्भा-ढक्का अष्टशतं भम्भावादकानां ८ अष्टशतं होरम्भानां,
होरम्भा-महाढक्का अष्टशतं होरम्भावादकानां ९ अष्टशतं भेरीणां-ढक्काकृतिवाद्यविशेषरूपाणामष्टशतं भेरीवादकानां १० अष्टशतं
झल्लरीणां झल्लरीनाम-चर्मोवनद्धा विस्तीर्णयलयाकारा अष्टशतं झल्लरीनामष्टशतं दुन्दुभीनामष्टशतं दुन्दुभिवादकानां
दुन्दुभिर्भेरीयाकारा सङ्कटमुखी देवातोद्यविशेषः १२ अष्टशतं मुरुजानां महाप्रमाणो मर्दलो मुरुजः अष्टशतं मुरुजवादकानां
१३ अष्टशतं मृदङ्गानां लघुमर्दलो मृदङ्गेऽष्टशतं मृदङ्गवादकानां १४ अष्टशतं नन्दीमृदङ्गानां नन्दीमृदङ्गो नाम एकतः
सङ्कीर्णोऽन्यत्र विस्तृतो मुरजविशेषः, अष्टशतं नन्दीमृदङ्गवादकानां १५ अष्टशतमालिङ्गानां आलिङ्गो-मुरजवाद्यविशेष एवाष्टश-

तमालिङ्गवादकानां १६ अष्टशतं कुस्तुम्बानां कुस्तुम्बः—चर्मविनद्धपुटो वाद्यविशेषः अष्टशतं कुस्तुम्बवादकानां १७ अष्टशतं गोमुखीनां, गोमुखी लोकतोऽवसेया, अष्टशतं गोमुखीवादकानां १८ अष्टशतं मर्दलानां, मर्दलः—उभयतः समः, अष्टशतं मर्दलवादकानां १९ अष्टशतं विपश्चीनां, विपश्ची—त्रितन्त्री वीणा, अष्टशतं विपश्चीवादकानां २०, अष्टशतं वल्लकीनां, वल्लकी—सामान्यतो वीणा, अष्टशतं वल्लकीवादकानां २१ अष्टशतं भ्रामरीणामष्टशतं भ्रामरीवादकानां २२ अष्टशतं षड्भ्रामरीणामष्टशतं षड्भ्रामरीवादकानां २३ अष्टशतं परिवादिनी—सप्ततन्त्री वीणा अष्टशतं परिवादिनीवादकानां २४ अष्टशतं ववीसानामष्टशतं ववीसावादकानां २५ अष्टशतं सुवोषाणामष्टशतं सुवोषावादकानां २६ अष्टशतं नन्दिघोषाणामष्टशतं नन्दिघोषवादकानां २७ अष्टशतं महतीनां, महती—शततन्त्रिका वीणा अष्टशतं महतीवादकानां २८ अष्टशतं कच्छभीनामष्टशतं कच्छभीवादकानां २९ अष्टशतं चित्रवीणानां अष्टशतं चित्रवीणावादकानां ३० अष्टशतमामोदानामष्टशतं आमोदवादकानां ३१ अष्टशतं झञ्झानामष्टशतं झञ्झावादकानां ३२ अष्टशतं नकुलानां अष्टशतं नकुलवादकानां ३३ अष्टशतं तूणानामष्टशतं तूणावादकानां ३४ अष्टशतं तुम्बवीणानां तुम्बयुक्ता वीणा या तुम्बवीणा अद्यकल्यप्रसिद्धा अष्टशतं तुम्बवीणावादकानां ३५ अष्टशतं मुकुन्दानां, मुकुन्दो—मुरजवाद्यविशेषो योऽतिलीनं प्रायो वाद्यते अष्टशतं मुकुन्दवादकानां ३६ अष्टशतं हुडुकानामष्टशतं हुडुकावादकानां हुडुकाप्रतीता ३७, अष्टशतं चिवि[विचि]क्कीनामष्टशतं चिवि[विचि]क्कीवादकानां ३८, अष्टशतं करटीनामष्टशतं करटीवादकानां, करटी प्रतीता ३९ अष्टशतं डिण्डिमानामष्टशतं डिण्डिमवादकानां, प्रथमप्रस्तावनास्तत्रकः पणवविशेषः डिण्डिमः ४०, अष्टशतं किणितानामष्टशतं किणितवादकानां ४१ अष्टशतं कडवानामष्टशतं कडवावादकानां, कडवा—करटिका ४२, अष्टशतं दर्दरकाणामष्टशतं दर्दरवादकानां, दर्दरकः

प्रतीतः ४३, अष्टशतं दर्दरिकाणामष्टशतं दर्दरिकावादकानां लघुदर्दरको दर्दरिका ४४ अष्टशतं कुस्तुम्बराणामष्टशतं कुस्तुम्बर-
वादकानां ४५ अष्टशतं कलशिकानामष्टशतं कलशिकावादकानां ४६, अष्टशतं कलशानामष्टशतं कलशवादकानां ४७, अष्टशतं
तालानामष्टशतं तालवादकानां ४८, अष्टशतं कांस्यतालानामष्टशतं कांस्यतालवादकानां ४९, अष्टशतं रिंगिसिकानामष्टशतं रिंगिसि-
कावादकानां ५०, अष्टशतमङ्गरिकाणामष्टशतमङ्गरिकावादकानां ५१, अष्टशतं शिशुमारिकाणामष्टशतं शिशुमारिकावादकानां ५२,
अष्टशतं वंशानामष्टशतं वंशवादकानां ५३ अष्टशतं बालीनामष्टशतं बालीवादकानां, बाली-तूणाविशेषः, स हि मुखे दत्त्वा वाद्यते ५४,
अष्टशतं वेणूनामष्टशतं वेणुवादकानां ५५, अष्टशतं परिलीनामष्टशतं परिलीवादकानां ५६, अष्टशतं बद्धकानामष्टशतं बद्धकवादकानां,
बद्धकस्तूणाविशेषः ५७, अव्याख्यातारस्तु भेदा लोकतः प्रत्येतव्याः, एवमादीनि बहून्यातोद्यानि आतोद्यवादकांश्च विकुर्वति, सर्वसङ्ख्ये-
या तु मूलभेदोपेक्षयाऽऽतोद्यभेदा एकोनपञ्चाशत्, शेषास्तु भेदा एतेष्वेवान्तर्भवन्ति, यथा वंशातोद्यविधाने बालीवेणुपरिलीववगा
इति । ' एवमाद्यां एगुणपणं आतोज्जविहाणं विज्वह ' इति, विकुर्वित्वा च तान् स्वयंविकुर्वितान् देवकुमारान् देवकुमारि-
काश्च शब्दयति, ते च शब्दिता हृष्टुष्टानन्दितचिन्ताः सूर्याभसमीपमागच्छन्ति, आगत्य च करतलपरिगृहीतं दशनखं शिरसावर्त्तं च
मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धोपयित्वा एवमवादिषुः-सन्दिशन्तु देवानां प्रिया यदस्माभिः कर्त्तव्यं, ततः स सूर्याभो
देवस्तान् बहून् देवकुमारान् देवकुमारिकाश्च एवमवादीत्-गच्छत यूयं देवानां प्रियाः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षि-
णप्रदक्षिणं कुरुत कृत्वा च बन्दध्वं नमस्यत वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमादीनां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां तां देवजनप्रसिद्धां दिव्यां देवर्द्धिं
दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विधं नाट्यविधिसुपदर्शयत, उपदर्श्य चैतामाज्ञासिकां क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत । 'तए गमि-

त्यादि, ततस्ते वहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च सूर्याभेन देवेन एवमुक्ताः सन्तो हृष्टा यावत्प्रतिशृण्वन्ति, अभ्युपगच्छन्तीत्यर्थः, प्रतिश्रुत्य च यत्र श्रमणो भगवान्महावीरस्तत्रोपागच्छति उपागत्य च श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणीकुर्वन्ति कृत्वा च वन्दन्ते नमस्यन्ति वन्दित्वा नमस्यित्वा च यस्मिन्प्रदेशे गौतमादयः श्रमणास्तत्र समकालमेव—एककालमेव समवसरन्ति, मिलन्तीत्यर्थः, समवसृत्य च समकमेव—एककालमेव अवनमन्ति—अधो नीचा भवन्ति, अवनम्य च समकमेव उन्नमन्ति, ऊर्ध्वमवाति-
 पुन्ते इति भावः, तदनन्तरं चैवं क्रमेण सहितं सङ्गतं स्तिमितं चावनमनमुन्नमनं च वाच्यम्, अमीषां च सहितादीनां भेदः सम्य-
 कौशलोपेतनाट्योपाध्यायादेवागन्तव्यः, ततः स्तिमितं समकमुन्नम्य समकमेव प्रसरन्ति, प्रसृत्य च समकमेव यथायोगमातोद्यावि-
 धानानि गृह्णन्ति, गृहीत्वा च समकमेव प्रवादितवन्तः समकमेव प्रगीतवन्तः, ‘किन्ते’ इत्यादि, किञ्च ते देव-
 कुमारा देवकुमारिकाश्च एवं प्रगीता अप्यभवन्ति योः, कथमित्याह—‘उरेण मन्द’मिति, सर्वत्र समस्यर्थे तृतीया, उरसि मन्दं यथा
 भवति एवं प्रगीताः, ‘शिरेण तारं कण्ठेन वितार’मिति शिरसि कण्ठे च तारं अतिशयेन यथाबलक्षणेपेतं, किमुक्तं भवति ?—उरसि
 प्रथमतो गीतमुत्क्षिप्यते उत्क्षेपकाले च गीतं मन्दं भवति, ‘आदिमिडमारभता’ इति वचनात्, अन्यथा गीतगुणक्षतेः, तत
 उक्तं ‘उरसि मन्द’मिति, ततो गायता मूर्द्धानमभिघ्नन् स्वर उच्चैस्तरो भवति, स्थानकं च द्वितीयं तृतीयं वा समधिरोहति, ततः
 शिरसि तारमित्युक्तं, शिरसश्च प्रतिनिवृत्तः सन् स्वरः कण्ठे पुलति पुलति पुलति ध्रुलंश्चातिमधुरो भवति ततः कण्ठे वितारमित्युक्तं तिविहितसमयरे-
 यगरइयमिति, ‘गुंजावंकहरोवगूढं’ गुञ्जनं गुञ्जा गुञ्जाप्रधानानि यानि अवक्राणि—शब्दमार्गाप्रतिकूलानि कुहराणि तेषूपगूढं गुञ्जाऽ-
 वककुहरोपगूढं, किमुक्तं भवति ?—तेषां देवकुमाराणां देवकुमारिकाणां च तस्मिन् प्रेक्षागृहमण्डपे गायता गीतं तेषु प्रेक्षागृहमण्डपस-

केचन्येषु च कुहरेषु स्त्रानुरूपणि प्रतिशब्दसहस्राण्युत्थापयद्वर्त्तते इति, 'रत्तमि'ति रक्तं इह यद् गेयरागानुरक्तेन गीतं गीयते तत् रक्तमिति तद्विदां प्रसिद्धं, 'तिट्ठाणकरणसुध्ध'मिति त्रीणि स्थानानि—उरःप्रभृतीनि तेषु करणेन—क्रियया शुद्धं त्रिस्थानकरणशुद्धं, तद्यथा—उरःशुद्धं कण्ठशुद्धं शिरोविशुद्धं च, तत्र यदि उरसि स्वरः स्वभूमिकानुसारेण विशालो भवति तत उरोविशुद्धं स एव यदि कण्ठे वर्त्तितो भवति अस्फुटितश्च ततः कण्ठविशुद्धं यदि पुनः शिरः प्राप्तः सन् सानुनासिको भवति ततः शिरोविशुद्धं, यदि वा यत उरःकण्ठशिरोभिः श्लेष्मणा अव्याकुलितैर्विशुद्धैर्गीयते तत उरःकण्ठशिरोविशुद्धत्वात्रिस्थानकरणविशुद्धं, तथा सकुहरो गुञ्जनयो वंशो ये च तन्त्रीतलताललयग्रहास्तेषु सुष्ठु—अतिशयेन सम्प्रयुक्तं सकुहलगुञ्जदंशतन्त्रीतलताललयग्रहसुसम्प्रयुक्तं, किमुक्तं भवति ?—सकुहरे वंशे गुञ्जति तन्त्र्यां च वाद्यमानायां यदंशतन्त्रीस्वरेणाविरुद्धं तत् सकुहलगुञ्जदंशतन्त्रीसुसम्प्रयुक्तं, तथा परस्परहतहस्ततलस्वरानुवर्त्ति यत् तत् तलसुसम्प्रयुक्तं, यत् मुरजंक्षिकादीनामातोद्यानामाहतानां यो ध्वनिः पादोत्क्षेपो यश्च वृत्यतां नर्त्तिकापादोत्क्षेपस्तेन समं तत् तालसुसम्प्रयुक्तं, तथा शृङ्गभयो दारुभयो दन्तमयो वा योऽङ्गुलिकौशिकस्तेनाहतायास्तन्त्र्याः स्वरप्रकारो लयस्तमनुसरन् गेयलयसुसम्प्रयुक्तं, तथा यः प्रथमं वंशतन्त्र्यादिभिः स्वरो गृहीतस्तन्मागर्गानुसारि ग्रहसुसम्प्रयुक्तं, तथा 'महुरा'ति मधुरस्वरेण गीयमानं, मधुरं कोकिलारुतवत्, तथा 'सममि'ति तलवंशस्वरादिसमनुगतं समं 'सललियं'ति यत्स्वरघोलनाप्रकारेण ललतीव तत् सह ललितेन—ललनेन वर्त्तते इति सललितं, यदि वा इति यत् श्रोत्रेन्द्रियस्य शब्दस्पर्शनमतीव सूक्ष्ममुत्पादयति सुकुमारमिव च प्रतिभासते तत्सललितमिति, अत एव यनोहरं, पुनः कथम्भूतमित्याह—'भरिभितपदसञ्चारं' तत्र मृदुमृदुनास्वरेण युक्तो न निष्ठुरेण तथा यत्र स्वरोऽक्षरेषु घोलनास्वरविशेषेषु च सञ्चारन् रङ्गतीव प्रतिभासते(स)पदसञ्चारो रिभित उच्यते, मृदुरि-

भितः पदेषु गेयनिबद्धेषु संचारो यत्र गेये तन्मृदुरिभितपदसञ्चारं, तथा 'सुरइ' इति शोभना रतिर्यस्मिन् श्रोतॄणां ततः सुरति तथा
 शोभना नतिर्नामोऽवसानो यस्मिन् तत् सुनति तथा वरं-प्रधानं चारु-विशिष्टचङ्गिणोपेतं रूपं-स्वरूपं यस्य तद्वरचारुरूपं दिव्यं-
 प्रधानं वृत्तसज्जं गेयं प्रगीता अप्यभवन्, 'किं ते' इत्यादि, किञ्च ते देवकुमारा देवकुमारिकाश्च प्रगीतवन्तः प्रनर्तितवन्तश्च 'उद्धु-
 मंताणं संखाणमि'त्यादि, अत्र सर्वत्रापि षष्ठी सप्तम्यर्थे, ततोऽयमर्थो-यथायोगमुद्धमायमानादिषु शृङ्गादिषु, इह शृङ्गशृङ्गाङ्गिका-
 खरमुहीपेया विरिपिरिकाणां वादनमुद्धम्भानमिति प्रसिद्धं, प्रणवपटहानामामोदनं भंभाहोरम्भाणामास्फालनं धेरीझलरीदुन्दुभीनां ताडनं
 मुरजमुद्धङ्गनन्दीमृदङ्गनामालपनं आलिङ्गकुस्तुम्भगोमुखीमर्दलानामुत्तालनं वीणाविपश्चीवल्लकीनां सूच्छनं आभरीपङ्कजा-
 मरीपरिवादनीनां स्यन्दनं वध्वासा (ववीसा) सुघोषानन्दिबोषाणां सारणं महतीकच्छपीचित्रवीणानां कुट्टनं आशोदक्षज्झान-
 कुलानामामोदनं तुम्भवतूणवीणानां स्पर्शनं मुकुन्दहुडुकाविचिकीकडवानां सूच्छनं करटाडिडिमक्रिणिककडवानां वादनं दर्दर-
 दर्दरिकाकुस्तुम्भरुक्कलसिकामडुकानामुत्ताडनं तलतालकंसतालानामाताडनं रिङ्गिसिकालत्तिकाभक्रिकाशिशुमारिकाणां घट्टनं वंशयेणु-
 वालीपिरलीपिरलीवध्वाणानां फुंकनमत उक्तं 'उद्धुमंताणं संखाण'मित्यादि, 'तए णं से दिव्हे गीए' इत्यादि, यत एवं प्रगीत-
 वन्त इत्यादि, ततो णमिति पूर्ववत् तद्विव्यं गीतं दिव्यं वादितं दिव्यं वृत्तमभवदितियोगः, दिव्यं नाम प्रधानं, 'एवमब्धुए गीए'
 इत्यादि, 'अब्धुए गीए अब्धुए वाइए अब्धुए नहे' अद्भुतं-आश्चर्यकारि 'सिंगारे वाइए सिंगारे नहे' सिंगारं-शृङ्गारं शृङ्गारसोपेतत्वात्,
 अथवा शृङ्गारं नामालङ्कृतमुच्यते, तत्र यदन्यान्यविशेषकरणेनालङ्कृतमिव गीतं वादनं वृत्तं वा तत् शृङ्गारमिति, 'उराले गीए उराले
 वाइए उराले नहे' उदरं-स्फारं परिपूर्णगुणोपेतत्वात्, नतु कचिदपि हीनं, 'मणुणे गीए मणुणे वाइए मणुणे नहे' मनोहं-मनोज्ञमुत्कृष्टं

द्रष्टृणां श्रोतॄणां च मनोनिवृत्तिकरमिति भावः, तच्च मनोनिवृत्तिकरत्वं सामान्यतोऽपि स्यात् अतः प्रकर्षविशेषप्रतिपादनार्थमाह—
'मणहर' इति, 'मणहरे गीए मणहरे वाइए मणहरे नहे' मनो हरति—आत्मवशं नयति तद्विदामप्यतिवभत्कारकारितयेति मनोहरम्,
एतदेवाह—'उष्पिञ्जलभूते' उष्पिञ्जलम्—आकुलकं उष्पिञ्जलभूते आकुलकं भूते, किमुक्तं भवति ?—महर्द्धिकदेवानामप्यतिशायितया
परमक्षोभोत्पादकत्वेन सकलदेवासुरमनुजसमूहविचाक्षेपकारीति, 'कहकहभूते' इति कहकहेत्यनुकरणं, कहकहेति भूतं—प्राप्तं कह-
कहभूतं, किमुक्तं भवति ?—निरन्तरं तत्तद्विशेषदर्शनतः समुच्छलितप्रमोदभरपरवशसकलदिक्चक्रवालवर्त्तिप्रेक्षकजनकृतप्रशं-
सावचनवोलकोलाहलव्याकुलीभूतामिति, अत एव दिव्यं देवरमणमपि देवानामपि रमणं—कीडनं प्रवृत्तमभूत् । 'तए
णं ते बहवे देवकुमारा य' इत्यादि, ततस्ते बहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पुरतो
गौतमादिश्रमणानां स्वरितकश्रीवत्सनन्द्यावर्त्तवर्द्धमानकभद्रासनकलशमत्स्यदर्पणरूपानामष्टानां मङ्गलकानां भक्त्या—विच्छिन्त्या
चित्रम्—आलेखनमाकाराभिधानं वा यास्मिन् स स्वरितकश्रीवत्सनन्द्यावर्त्तवर्द्धमानकभद्रासनकलशमत्स्यदर्पणमङ्गलभक्तिचित्रः, एवं
सर्वत्रापि व्युत्पत्तिमात्रं यथायोगं परिभावनीयं, सम्यग्भावना तु कर्तुं न शक्यते, यतोऽभीषां नाट्यविधीनां सम्यक् स्वरूपप्रतिपादनं
पूर्वान्तर्गते नाट्यविधिप्राभूते, तच्चेदानीं व्यवच्छिन्नमिति प्रथमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयति,

तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारिओ य सममेव समोसरणं करेति २ ता तं चेव
भाणिण्यं जाव दिवे देवरमणे पर्वत्तयावि होत्था, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारिओ य

समणस्स भगवओ महावीरस्स आवडपच्चावडसेढिगसेढिसोत्थिसोवत्थिअपूसमाणगमच्छंडमगरंड-
जारामाराफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवसंतलतापउमलयभत्तिचिचिं णाम दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति ।
एवं च एकेकियाए णट्ठविहीए समोसरणादीया एसा वत्तवया जाव दिव्हे देवरमणे पवत्ते-
वि यावि होत्था । तए णं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारियाओ य समणस्स भगवतो महावीरस्स
ईहामिहउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिंनररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचिचिं णामं दिवं
णट्ठविहिं उवदंसेति ३ । एगतो वक्कं दुहओ वक्कं [एगतो खुहं दुहओ खुहं] एगओ चक्कवालं दुहओ
चक्कवालं चक्कद्वचक्कवालं ४ णामं दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति चंदावलिपविभत्तिं च बलियावलिपविभत्तिं च
हंसावलिपविभत्तिं च सूरावलिपविभत्तिं च एगावलिपविभत्तिं च तारावलिपविभत्तिं च भुत्तावलिपविभत्तिं
च कणगावलिपविभत्तिं च रयणावलिपविभत्तिं च णामं दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति ५ चंदुग्गमणपविभत्तिं
सूरुग्गमणपविभत्तिं च उग्गमणुग्गमणपविभत्तिं च णामं दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति ६ चंदोग्गमणपविभत्तिं
च सूरागमणपविभत्तिं च आगमणागमणपविभत्तिं च णामं दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति ७ चंदावरण-
पविभत्तिं च सूरावरणपविभत्तिं च णामं दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति ८ चंदत्थमणपविभत्तिं च सूरत्थमण-
पविभत्तिं च अत्थमणऽत्थमणपविभत्तिं नाम दिवं णट्ठविहिं उवदंसेति ९ चंदमंडलपविभत्तिं च सूरभं-

डलपविभत्तिं च नागमंडलपविभत्तिं च जवखमंडलपविभत्तिं च भूतमंडलपविभत्तिं च [रक्खस० महोरग०
गंध० मंडलपविभत्तिं च] मंडलपविभत्तिं नामं दिवं णट्टविहं उवदंसेति १० उस्तमललियवक्कंतं सीह-
ललियवक्कंतं हयविलंबियं गयविलंबियं मत्तहयविलसियं अत्तगयविलसियं दुयविलंबियं नामं दिवं णट्टविहिं
उवदंसेति ११ सागरपविभत्तिं च नागरपविभत्तिं च सागरनागरपविभत्तिं च नामं दिवं णट्टविहं उवदं-
सेति १२ णंदापविभत्तिं च चंपापविभत्तिं च नन्दाचंपापविभत्तिं च नामं दिवं णट्टविहं १३ अच्छंडापवि-
भत्तिं च अश्रंडापविभत्तिं च जारापविभत्तिं च मारापविभत्तिं च अच्छंडामयंरंडाजारापविभत्तिं च
णामं दिवं णट्टविहिं उवदंसेति १४ कत्तिककारपविभत्तिं च खत्तिखकारपविभत्तिं च गत्तिगकारप-
विभत्तिं च घत्तिघकारपविभत्तिं च छत्तिछकारपविभत्तिं च ककारखकारगकारधकारडकारपविभत्तिं
च नामं दिवं णट्टविहं उवदंसेति १५ एवं चकारवग्गोवि १६ टकारवग्गोवि १७ तकारवग्गोवि १८
पकारवग्गोवि १९ असोयपल्लवपविभत्तिं च अंवपल्लवपविभत्तिं च जंबूपल्लवपविभत्तिं च कोसंबपल्लवप-
विभत्तिं च पल्लव २ पविभत्तिं च नामं दिवं णट्टविहं उवदंसेति २० पउमलयापविभत्तिं च जाव साम-
लयापविभत्तिं च लयालयापविभत्तिं च नामं दिवं णट्टविहं उवदंसेति २१ दुयणामं णट्टविहं उवदंसेति
२२ विलंबियं नामं णट्टविहिं २३ दुयविलंबियं नामं णट्टविहिं २४ अंचियं २५ रिभियं २६ अंचियारि-

भियं २७ आरभंडं २८ भसोलं २९ आरभडभसोलं ३० उप्पयनिवयपवत्तं संकुचियं पसारियं रया
 (सिय)रइयभंतसंभंतणामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेति ३१ । तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारी-
 याओ य सभामेव सभोसरणं करेति जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था तए णं ते बहवे देवकुमारा
 य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स पुवभवचरियणिवद्धं च (देवलोयचरियनिवद्धं च)
 चवणचरियणिवद्धं च संहरणचरियणिवद्धं च जब्धणचरियणिवद्धं च अभिसेअचरियणिवद्धं च बालभा-
 वचरियणिवद्धं च जोवणचरियणिवद्धं च कामभोगचरियणिवद्धं च निक्खमणचरियणिवद्धं च तव-
 चरणचरियणिवद्धं च (णाणुप्पायचरियणिवद्धं च) तित्थपवत्तणचरियणिवद्धं च निवणचरियणिवद्धं च
 चरिअचरियणिवद्धं च णाभं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेति ३२ । तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारी-
 याओ य चउविहं वाइत्तं वाएत्ति, तंजहा-तत्तं वितत्तं घणं छुसिं, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देव-
 कुमारीओ य चउविहं गेयं गायंति, तंजहा-उक्खित्तं पायत्तं भंदायं रोइयावत्साणं च । तए णं
 ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउविहं णट्टविहिं उवदंसान्ति, तंजहा-
 अंचियं रियिं आरभंडं भसोलं च, तए णं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउविहं
 अमिणयं अमिणयंति, तंजहा-दिट्ठितियं पाडितियं सामन्तोवणिवाइयं अंतोवज्झावसाणियं, तए णं ते

वहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य गोयमादियाणं समणाणं निगंथाणं दिवं देविङ्गि दिवं देवजुत्तिं दिवं देवाणुभागं दिवं बत्तीसइबद्धं नाडयं उवदंसित्ता समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव स्वरियाभे देवे तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव उवागच्छित्ता स्वरियाभं देवं करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कहु जएणं विजएणं वद्धवेति २ ता एवमांणत्तियं पच्चप्पिणंति (सू. २४) तएणं से स्वरियाभे देवे तं दिवं देविङ्गि दिवं देवजुइ दिवं देवाणुभावं पडिसाहरइ पडिसाहरेत्ता खणेणं जाते एगे एगभूए तएणं से स्वरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ वंदंति णमंसित्ता वंदित्ता णमंसित्ता नियगपरिवालसद्धिं संपरियुद्धे तमेव दिवं जाणविमाणं दुरुहति दुरुहत्ता जामेव दिसिं पाउभूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ (सू. २५)

ततो द्वितीयं नाट्यविधिमुपदर्शयितुं कामा भूयोऽपि प्रागुक्तप्रकारेण समकं समवसरणादिकं कुर्वन्ति, तथा चाह—‘तए णं ते वहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समकमेव समोसरणं करेति’ इत्यादि प्रागुक्तं तदेव तावद्वक्तव्यं यावत् ‘दिवे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था’ इति । ‘तए णमि’त्यादि, ततस्ते वहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पुरतो गौतमादीनां श्रमणानां आवर्त्तप्रत्यावर्त्तेश्चिप्रश्रेणिस्वस्तिकपुष्पमाणवकवर्द्धमानकमत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्ती-लतापद्मलताभक्तिचित्रं नाम द्वितीयं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति २। तदनन्तरं तृतीयं नाट्यविधिमुपदर्शयितुं भूयस्तथैव समवसरणादिकं

कुर्वन्ति, एवं समवसरणादिकरणविधिरेकैकस्मिन्नाध्याविधौ प्रत्येकं २ तावद्वक्तव्यो यावद्देवरमणे पवते यावि होत्या इति तत ईहामृग-
 ऋषभतुरगनरमकरविहगव्यालकिन्नररुखसरभचभरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं नाम तृतीयं दिव्यं नाट्यविधियुपदर्शयन्ति ३,
 तदनन्तरं भूयोऽपि समवसरणादिविधिकरणानन्तरमेकतो चक्रं—एकतश्चक्रवालं द्विधातश्चक्रवालं चक्रार्द्धं चक्रवालं नाम चतुर्थं दिव्यं
 नाट्यविधियुपदर्शयन्ति ४, तदनन्तरमुक्तविधिपुंरसरं चन्द्रावलप्रभक्ति सूर्यावलप्रभक्ति वलयावलप्रभक्ति हंसावलप्रभक्ति
 एकावलप्रभक्ति तारावलप्रभक्ति मुक्तावलप्रभक्ति कनकावलप्रभक्ति रत्नावलिप्रभक्तियभिनयात्मकमावलप्रभक्ति नाम
 पञ्चमं नाट्यविधियुपदर्शयन्ति ५ तदनन्तरमुक्तक्रमेण चन्द्रोद्गमप्रभक्तिसूर्यागमनप्रभक्तियुक्तमुद्गमनोद्गमनप्रभक्ति नाम षष्ठं नाट्य-
 विधियुपदर्शयन्ति ६ तत उक्तप्रकारेण चन्द्रागमनप्रभक्तिसूर्यागमनप्रभक्तियुक्तमागमनप्रभक्तिनाम सप्तमं नाट्यविधियुपदर्शय-
 न्ति ७, तदनन्तरमुक्तक्रमेण चन्द्रावरणप्रभक्तिसूर्यावरणप्रभक्तियुक्तगावराणप्रभक्तिनामकमष्टमं नाट्यविधिं ८ तत उक्त-
 क्रमेणैव चन्द्रास्तमयनप्रभक्तिसूर्यास्तमयनप्रभक्तियुक्तमस्तमयनप्रभक्तिनामकं नवमं नाट्यविधिं ९ तत उक्तप्रकारेण चन्द्रमण्ड-
 लप्रभक्तिसूर्यमण्डलप्रभक्तिनागमण्डलप्रभक्तियक्षमण्डलप्रभक्तिभूतमण्डलप्रभक्तियुक्तं मण्डलप्रभक्तिनामकं दशमं दिव्यं
 नाट्यविधिं १० तदनन्तरं उक्तक्रमेण ऋषभमण्डलप्रभक्तिसिंहमण्डलप्रभक्तिहयविलम्बितगजविलम्बितहयविलम्बितगजविलम्बित-
 मत्तहयविलम्बितगजविलम्बितमत्तहयविलम्बितमत्तगजविलम्बितं विलम्बिताभिनयं द्रुतविलम्बितं नाम एकादशं नाट्यविधिं ११ तदन-
 न्तरं सागरप्रभक्तिनागरप्रभक्तिअभिनयात्मकं सागरनागरप्रभक्तिनाम द्वादशं नाट्यविधिं १२ ततो नन्दाप्रभक्तिचम्पाप्रवि-
 भक्त्यात्मकं नन्दाचम्पाप्रभक्तिनाम त्रयोदशं नाट्यविधिं १३ ततो मत्स्याण्डकप्रभक्तिमकराण्डकप्रभक्तिजारप्रभक्तिमारप्र-

विभक्तियुक्तं मत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारप्रविभक्तिनाम चतुर्दशं नाट्यविधिं १४ तदनन्तरं क्रमेण क इति कंकारप्रविभक्तिः, ख इति खंकारप्रवि० ग इति गंकारप्र० घ इति घंकारप्र० ङ इति ङंकारप्रविभक्तिरित्येवं क्रमभाविक्कारादिप्रविभक्तिअभिनयात्मकं ककारखकारगकारघकारङकारप्रविभक्तिनामकं पञ्चदशं दिव्यं नाट्यविधिं १५ एवं चकारछकारझकारञकारप्रविभक्तिनामकं षोडशं दिव्यं नाट्यविधिं १६ टकारठकारडकारणकारप्रविभक्तिनामकं सप्तदशं दिव्यं नाट्यविधिं १७ तकारथकारदकारधकारनकारप्रविभक्तिनामकं अष्टादशं नाट्यविधिं १८ पकारफकारवकारभकारमकारप्रविभक्तिनामकमेकौनविंशतितमं दिव्यं नाट्यविधिं १९ ततोऽशोकपल्लवप्रविभक्त्याप्रपल्लवप्रविभक्तिजम्बूपल्लवप्रविभक्तिकोशम्बपल्लवप्रविभक्त्याभिनयात्मकं पल्लवप्रविभक्तिनामकं विंशतितमं दिव्यं नाट्यविधिं २० तदनन्तरं पद्मलताप्रविभक्तिनागलताप्रविभक्तिअशोकलताप्रविभक्तिचम्पकलताप्रविभक्तिचतूलताप्रविभक्तिवनलताप्रविभक्तिवासन्तीलताप्रविभक्तिकुन्दलताप्रविभक्तिअतिमुक्तकलताप्रविभक्तिअभिनयात्मकं लताप्रविभक्तिनामकमेकविंशतितमं दिव्यं नाट्यविधिं २१ तदनन्तरं द्रुतं नाम द्वाविंशतितमं नाट्यविधिं २२ ततो विलम्बितं नाम त्रयोविंशतितमं २३ द्रुतविलम्बितं नाम चतुर्विंशतितमं २४ अश्वितं नाम पञ्चविंशतितमं २५ रिभितं नाम षड्विंशतितमं २६ अश्वितरिभितनाम सप्तविंशतितमं २७ आरभटं नाम अष्टाविंशतितमं २८ भसोलं नाम एकोनत्रिंशति(त्त)मं २९ आरभटभसोलं नाम त्रिंशत्तमं ३० तदनन्तरमुत्पातनिपातप्रसक्तं सङ्कुचितप्रसारितरेवकरचितं भ्रान्तसम्भ्रान्तं नाम एकत्रिंशत्तमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ३१ तदनन्तरं च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य चरमपूर्वमनुष्यभवचरमच्यवनचरमगर्भसंहरणचरमरतक्षेत्रावसर्पिणीतीर्थकरजन्माभिषेकचरमबालभावचरमयौवनचरमकामभोगचरमानिष्कमणचरमतपश्चरणचरमज्ञानोत्पादचरमतीर्थप्रवर्तनचरमपरिनिर्वाणनिबद्धं चरमनिबद्धं

नाम द्वात्रिंशत्तमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ३२ । तदनन्तरं वहवो देवकुमारा देवकुमारिकाश्च नाट्यविधिपरिसमाप्तिमङ्गलभूतं चतुर्विधं वादित्रं वादयन्ति, तद्यथा—ततं—मृदङ्गपटहादि विततं—वीणादि घनं—फंसिकादि सुषिरं—शङ्खरुहाहलादि, तदनन्तरं चतुर्विधं गीतं गायन्ति, तद्यथा—उत्क्षिप्तं प्रथमतः समारभ्यमाणं पादान्तं पादवृद्धं वृद्धादिचतुर्भागरूपपादवृद्धमितिभावः, ‘मन्दाय’ मिति मध्यभागे मूर्च्छनादिगुणोपेततया मन्दं मन्दं धोलनात्मकं रोचितावसानमिति—रोचितं यथोक्तलक्षणोपेततया भावितं सत्यापितमिति—यावत् अवसानं यस्य तद्रोचितावसानं । ‘तए ण’मित्यादि, ततश्चतुर्विधं नर्तनविधिमुपदर्शयन्ति, तद्यथा—‘अश्वित’मित्यादि, ‘तए ण’मित्यादि, ततश्चतुर्विधमाधिनयमभिनयन्ति, तद्यथा—दार्ष्टान्तिकं प्रात्यन्तिकं सामान्यतो विनिपातं लोकमध्यावसानिकमिति, एते नर्तनविधयोऽभिनयविधयश्च नाट्यकुशलेभ्यो वेदितव्याः ‘तए णं ते वहवे देवकुमारा देवकुमारीओ’ इत्यादि उपसंहारसूत्रं सुगमं, नवरं ‘एगभूए’ इति एकभूतः अनेकीभूयैकत्वं प्राप्त इत्यर्थः, ‘नियगपरियाल सद्धि संपरिवुडे’ इति, निजकपरिवारेण सार्द्धं संपरिवृतः ।

भंतेति भयवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसति २ एवं वयासी—सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स एसा दिवा देविङ्गी दिवा देवजुत्ती दिवे देवाणुभावे कहिं गते कहिं अणुपविट्ठे ?, गो० ! सरीरं गते सरीरं अणुपविट्ठे, से केणेट्ठणं भंते ! एवं बुच्चइ ?—सरीरं गते सरीरं अणुपविट्ठे ?, गो० ! से जहानामए कूडागारसाला सिया दुहतो लिता दुहतो गुत्ता गुत्ता दुवारा णिवायगंभीरा, तीसे णं कूडागारसालाते अदूरसामंते

एतद्य णं महेगे जणसमूहे चिट्ठति, तए णं से जणसमूहे एगं महं अब्बवद्धलगं वा वासवद्धलगं वा महा-
वायं वा इज्जमाणं पासति २ ता तं कूडागारसालं अंतो अणुपविसित्ता णं चिट्ठइ, से तेणट्ठेणं गो-
यमा ! एवं बुच्चति-सरीरं अणुपविट्ठे (सू. २६)

भदन्तेत्यामन्त्रणपुरस्सरं भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा ' एवं ' वक्ष्यमाण-
प्रकारेणावादीत्, पुस्तकान्तरे त्विदं वाचनान्तरं दृश्यते, ' तेणं कालेणं तेणं सभएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जिट्ठे अंते-
वासी ' इत्यादि, अस्य व्याख्या-तस्मिन् काले तस्मिन् समये णंशब्दो वाक्यालङ्कारार्थः, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ' ज्येष्ठ ' इति प्रथमोज्ज्वलवासी-शिष्यः, अनेन पदद्वयेन तस्य सकलसङ्घाधिपतित्वमात्रेदयति, इन्द्रभूतिरिति मातापितृकृतं नामधेयं नामेतिप्राकृ-
तत्वात् विभक्तिपरिणामेन नाम्नेति द्रष्टव्यं, एवमन्यत्रापि यथायोगं भावनीयम्, अन्तेवासी च किल विवक्षायां श्रावकोऽपि स्यादत-
स्तदाशङ्क्यवच्छेदार्थमाह- ' अनगरः ' न विद्यते अगारं-गृहमस्येत्यनगरः, अयं च विगीतगोत्रोऽपि सम्भाव्येतात आह-गौतमो
गोत्रेण गौतमाह्वयगोत्रसमन्वित इत्यर्थः, अयं च तत्कालोचितदेहपरिमाणोपेक्षया न्यूनधिकेदहोऽपि स्यादत आह-सप्तहस्त-
प्रमाणशरीरोच्छ्रायः, अयं चेत्यभूतो लक्षणहीनोऽपि शङ्क्येतातस्तदाशङ्क्यपनोदार्थमाह- ' समचउरंससंठाणसंठिए ' इति, समाः-शरीर-
लक्षणशास्त्रोक्तप्रमाणाविसंवादिन्यश्चतस्रोऽस्रयो यस्य तत् समचतुरस्रं अस्रयस्त्वह चतुर्दिग्विभागोपलक्षिताः शरीरावयवा द्रष्टव्याः, अन्ये
त्वाहुः-समा-अन्यूनाधिकाश्चतस्रोऽयस्रयो यत्र तत् समचतुरस्रं तच्च तत् संस्थानं च, संस्थानम्-आकारः तच्च, वामदक्षिणजान्वो-

रन्तरं आसनस्य ललाटोपरिभागस्य चान्तरं वामस्कन्धस्य दक्षिणजानुअन्तरमिति, अपरे त्वाहुः—विस्तारोत्सेधयोः समत्वात्
 समचतुरस्रं तच्च तत्संस्थानं च २, संस्थानम्—आकारस्तेन संस्थितो—व्यवस्थितो यः स तथा 'जाव उट्टाए उट्टेइ' इति यावत्करणात्
 'वज्जरिसहसंघयणे कणगपुलगानिघसम्भगौरे उगगतवे दित्ततवे तत्ततवे महातवे उराले घौरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरवंभचेर-
 वासी उच्छूढसरीरे संखित्तविपुलतेयलेसे चउदसपुवी चउनाणोवगए सव्वक्खरसन्निवाइ समणस्स भगवतो महावीरस्स अदूरसामन्ते
 उडुंजाणू अहोसिरे ज्ञाणकोट्टोवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तए णं से भावं गोयेमे जायसेट्टु जायसंसए जायको-
 उहल्ले उप्पन्नसट्टे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले संजायसट्टे संजायमंसए संजायकोउहल्ले समुप्पणसंसए समुप्पणकोउहल्ले
 उट्टाए उट्टेइ ' इति द्रष्टव्यं, तत्र नाराचमुभयतो मर्कटवन्यः ऋषभस्तदुपरि वेष्टनपट्टः कीलिका अस्थित्रयस्यापि भेदकमस्थि एवं-
 रूपं संहननं यस्य स तथा, तथा कनकस्य—सुवर्णस्य यः पुलको—लवस्तस्य यो निकषः—कषपट्टके रेखारूपस्तथा पद्मग्रहणेन पद्म-
 केसराण्युच्यन्ते अवयवे समुदायोपचारात् यथा देवदत्तस्य हस्ताग्ररूपोऽवयवोऽपि देवदत्तः, तथा च देवदत्तस्य हस्ताग्रं स्पृष्ट्वा लोको
 वदति—स्पृष्टो मया देवदत्त इति, कनकपुलकनिकषवत् पद्मवच्च यो गौरः स कनकपुलकनिकषपद्मगौरः, अथवा कनकस्य यः
 पुलको—द्रवत्वे सति बिन्दुस्तस्य निकषो वर्णतः सदृशः कनकपुलकनिकषः, तथा पद्मवत्—पद्मकेसरवत् यो गौरः स पद्मगौरः, ततः
 पदद्वयस्य कर्मधारयसमासः, अयं च विशिष्टचरणरहितोऽपि शङ्क्येत तत आह—'उगगतवे' इति, उग्रम्—अधृष्यं तपः—अनशनादि
 यस्य स तथा, यदन्येन प्राकृतेन पुंसा न शक्यते चिन्तयितुमपि मनसा तद्विधेन तपसा युक्त इत्यर्थः, तथा दीप्तं—जाज्वल्यमान-
 दहन इव कर्मवचनगहनदहनसमर्थतया ज्वलितं तपो—धर्मध्यानानादि यस्य स तथा, 'तत्ततवे' इति तप्तं तपो येन स तप्तपाः, एवं

हि तेन तपस्तप्तं येन सर्वाण्यपि अशुभानि कर्माणि भस्मसात् कृतानीति 'महातवे' इति महान्-प्रशस्तमाशंसादोषराहितत्वात् तपो यस्य स महातपाः, तथा 'उराले' इति, उदारः-प्रधानः अथवा उरालो-भीष्मः उग्रादिविशिष्टपःकरणतः पार्श्वस्थानामल्पसत्त्वा-नामतिभयानक इति भावः, तथा घोरो-निर्वृणः परीषहेन्द्रियादिरिपुगणविनाशनमधिकृत्य निर्देय इतियावत्, तथा घोरा-अन्यैर्दुरनु-चरा गुणा मूलगुणादयो यस्य स घोरगुणः, तथा घोरैस्तपोभिस्तपस्वी घोरतपस्वी, 'घोरबंधवेचरवासी' इति घोरं-दारुणमल्प-सत्त्वैर्दुरनुचरत्वात् वह्नचर्यं यत् तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा, 'उच्छूढम्-उज्झितमिवोज्झितं संस्कारपरित्या-गात् शरीरं येन स उच्छूढशरीरः', 'संखितविउलतेउलसे' इति साङ्गिष्ठा-शरीरान्तर्गतत्वेन नृस्वतां गता विपुला-विस्तीर्णा अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनसमर्थत्वात् तेजोलेश्या-विशिष्टतपोजन्यलब्धिविशेषप्रभवा तेजोज्वाला यस्य स तथा, 'च-उदसपुर्वी' इति चतुर्दश पूर्वाणि विद्यन्ते यस्य तेनैव तेषां रचितत्वात् असौ चतुर्दशपूर्वा, अनेन तस्य श्रुतकेवलतामाह, स चाव-धिज्ञानादिविकलोऽपि स्यादत आह-'चउनाणोवगए' मतिश्रुतावाधिमनःपर्यायज्ञानचतुष्टयसमन्वितः, उक्तविशेषणद्वययुक्तोऽपि कश्चिन्न समग्रश्रुतविषयव्यापिज्ञानो भवति चतुर्दशपूर्वविदामपि षट्स्थानपतितत्वेन श्रवणादत आह-'सर्वाक्षरसन्निपाती' अक्षराणां सन्निपाताः-संयोगाः अक्षरसन्निपाताः सर्वे च ते अक्षरसन्निपाताश्च सर्वाक्षरसन्निपातास्ते यस्य ज्ञेयाः स तथा, किमुक्तं भवति ?-या काचित् जगति पदानुपूर्वी वाक्यानुपूर्वी वा संभवति ताः सर्वा अपि जानातीति, एवंगुणविशिष्टो भगवान् विनयराशिर्वि साक्षा-दितिकृत्वा शिष्याचारत्वाच्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यादूरसामन्ते विहरतीति योगः, तत्र दूरं-विप्रकृष्टं सामन्तं-सन्निकृष्टं तत्प्र-तिपेधाददूरसामन्तं ततो नातिदूरे नातिनिकटे इत्यर्थः, किंविशिष्टः सन् तत्र विहरतीत्यत आह-'ऊडुजाण अहोसिरे' ऊर्ध्वं

जानुनी यस्यासावूर्ध्वजानुः, अधःशिरा नोर्द्धं तिर्यग्वा विशिष्टदृष्टिः किन्तु नियतभूभागनियमितदृष्टिरित्यर्थः, 'ज्ञाणकोट्योवगए' इति ध्यानं-धर्मध्यानं शुक्रध्यानं च तदेव कोष्ठः-कुशलो ध्यानकोष्ठस्तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतो, यथा हि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तम-विप्रसृतं भवति एवं भगवानपि ध्यानतोऽविप्रकीर्णोन्द्रियान्तःकरणवृत्तिरित्यर्थः, 'संयमेन' पञ्चाश्रवनिरोधादिलक्षणेन तपसा-अनशनादिना चशब्दोऽत्र समुच्चयार्थो लुप्तो द्रष्टव्यः, संयमतपोग्रहणमनयोः प्रधानमोक्षाङ्गताख्यापनार्थं, प्राधान्यं संयमस्य नवकर्मानुपादानहेतुत्वेन तपसश्च पुराणकर्मनिर्जराहेतुत्वेन, तथाहि- अभिनवकर्मानुपादानात् पुराणकर्मक्षपणाच्च जायते सकलकर्मक्षय-लक्षणो मोक्षस्ततो भवति संयमतपसोर्मोक्षं प्रति प्राधान्यमिति 'अप्याणं भावेमाणे विहरति' इति, आत्मानं वासयन् तिष्ठति । 'तए ण' मित्यादि, ततो ध्यानकोष्ठोपगतविहरणादनन्तरं 'ण'मिति वाक्यालङ्कारे स भगवान् गौतमो 'जातसङ्गे' इत्यादि, जात-श्रद्धादिविशेषणविशिष्टः सन् उत्तिष्ठतीति योगः, तत्र जाता-प्रवृत्ता श्रद्धा-इच्छा वक्ष्यमाणार्थतत्त्वावगमं प्रति यस्यासौ जातश्रद्धः तथा जातः संशयो यस्य स जातसंशयः, संशयो नाम अनवधारितार्थं ज्ञानं, स चैवं-इत्थं नामास्य दिव्या देवर्द्धिर्विस्तृता अभवत् इदानीं सा क्व गतेति, तथा 'जायकुतूहले' इति जातं कुतूहलं यस्य स जातकुतूहलः, जातौत्सुक्य इत्यर्थः, तथा कथममुमर्थं भगवान् प्ररूपयिष्यति इति, तथा 'उत्पन्नसङ्गे' उत्पन्ना प्रागभूता सती भूता श्रद्धा यस्यासौ उत्पन्नश्रद्धः, अथ जातश्रद्ध इत्येतेदेवास्तु किमर्थमुत्पन्नश्रद्ध इति, प्रवृत्तश्रद्धत्वेनोत्पन्नश्रद्धत्वस्य लब्धत्वात्, न हि अनुत्पन्ना श्रद्धा प्रवर्त्तते इति, अत्रोच्यते, हेतुत्वप्रदर्शनार्थं, तथाहि-कथं प्रवृत्तश्रद्धः?, उच्यते, यत उत्पन्नश्रद्धः, इति हेतुत्वदर्शनं चोपपन्नं, तस्य काव्यालङ्कारत्वात् यथा 'प्रवृत्तदीपाम-प्रवृत्तभास्करां, प्रकाशचन्द्रां बुबुधे विभावरी'मित्यत्र, अत्र हि यद्यपि प्रवृत्तदीपादित्वादेवाप्रवृत्तभास्करत्वमुपगतं तथाप्यप्रवृत्तभास्करत्वं

प्रवृत्तदीपत्वादेर्हेतुतयोपन्यस्तमिति सम्यक्, 'उपन्नसङ्गे उपपन्नसंसे' इति प्राग्वत्, तथा 'संजायसङ्गे' इत्यादि पदषट्कं प्राग्वत्, नवरभिह संशब्दः प्रकर्षादिवचनो वेदितव्यः, 'उद्गाए उद्देइ' इति उत्थानमुत्था-ऊर्द्धं वर्त्तनं तथा उत्तिष्ठति, इह 'उद्देइ' इत्युक्ते क्रियारम्भमात्रमपि प्रतीयेत यथा वज्रमुत्तिष्ठते ततस्तद्वयवच्छेदार्थमुत्थायेत्युक्तं उत्थया उत्थाय 'जेणेवे'त्यादि यस्मिन् दिग्भागे श्रमणो भगवान् महावीरो वर्त्तते 'तेणेवे'ति तस्मिन्नेव दिग्भागे उपागत्य च श्रमणं त्रिकृत्वः-त्रिवारान् आदक्षिण-प्रदक्षिणीकरोति, आदक्षिणप्रदक्षिणीकृत्य च वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत् । 'सुरियाभस्स णं भंते!' इत्यादि, 'कहिंणए' इति क गतः, तत्र गमनमन्तरप्रवेशाभावेऽपि दृष्टं यथा भित्तौ गतो धूलिरिति, एषोऽपि दिव्यानुभावो यद्येवं कचित्प्र-त्यासन्ने प्रदेशे गतः स्यात्ततो दृश्यते न चासौ दृश्यते, ततो भूयः पृच्छति-'कहिं अणुपविट्ठे' इति कानुप्रविष्टः? कान्तर्लान इति भावः । भगवानाह-गौतम ! शरीरं गतः शरीरमनुप्रविष्टः पुनः पृच्छति-'सेकेणट्ठेण' इत्यादि, अथ केनार्थेन-केन हेतुना भदन्त ! एवमुच्यते-शरीरं गतः शरीरमनुप्रविष्टः, भगवानाह-गौतम ! 'से जहानामए' इत्यादि, कूटस्येव-पर्वतशिखरस्येवाकारो यस्याः सा कूटाकारा, यस्या उपरि आच्छादनं शिखराकारं सा कूटाकारेति भावः, कूटाकारा चासौ शाला च कूटाकारशाला, यदिवा कूटाकारेण शिखराकृत्योपलक्षिता शाला कूटाकारशाला स्यात्, 'दुहते लित्ता' इति बहिरन्तश्च गोमयादिना लिप्ता गुप्ता-बहिःप्राकारा-वृता गुप्तद्वारा द्वारस्थगता यदिवा गुप्ता गुप्तद्वारा-केवाश्चित् द्वाराणां स्थगितत्वात् केवाश्चिन्नास्थगितत्वादिति निवाता-वायोरप्रवे-शात् किल महद् गृहं निवातं प्रायो न भवति तत आह-निवातगम्भीरा-निवाता सती गम्भीरा निवातगम्भीरा, निवाता सती विशाला इत्यर्थः, ततस्तस्याः कूटाकारशालाया अदूरसामन्ते-नातिदूरे निकटे वा प्रदेशे महान् एकोऽन्यतरो जनसमूहस्तिष्ठति, स च एकं

महत् अन्नरूपं वार्दलं अन्नवार्दलं, धाराभिपातरहितं सम्भाव्यवर्षं वार्दलमित्यर्थः, वर्षप्रधानं वार्दलकं वर्षवार्दलकं वर्षं कुर्वन्तं वार्दलकं महावातं वा 'एज्जमाण' मिति आयान्तं-आगच्छन्तं पश्यति, दृष्ट्वा च तं 'कूडागारसालं' द्वितीया पष्ठवर्थे तस्याः कूटाकारशालाया अन्तरं ततोऽनुप्रविश्य तिष्ठति, एवं सूर्याभस्यापि देवस्य सा तथा विशाला दिव्या देवद्युतिर्दिव्या देवानुभावः शरीरमनुप्रविष्टः 'से-एणट्टेण' मित्यादि, अनेन प्रकारेण गौतम ! एवमुच्यते- 'सूरियाभस्से' त्यादि, भूयो गौतमः पृच्छति-

कहिं णं भंते ! सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे णामं विमाणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! जंबूद्वीवे दीवे मंदरस्स पवयस्स दाहिणेणं इभीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जातो भूमिभागतो उड्डुं चंदिमसूरियगहगण-णक्खत्ततारारूवाणं बहूइं जोयणाइं बहूइं जोयणसयाइं बहूइं जोयणसहस्साइं बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहुइओ जोयणकोडीओ बहुइओ जोयणसयसहस्सकोडीओ उड्डुं दूरं वीतीवइत्ता एत्थ णं सोहम्मे कण्णे नामं कण्णे पन्नत्ते पाईणपडीणआयेते उदीणदाहिणविच्छिण्णे अद्धचंदंसाणसंठिते अच्चिमालिभासरासिव-ण्णाभे असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ आयामविक्रखंभेणं असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ धरि-क्खेवेणं इत्थ णं सोहम्माणं देवाणं वत्तीसं विमाणावाससयसहस्साइं भवंतीति मक्ख्वायं, ते णं विमाणा सधरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तेसिणं विमाणणं बहुमज्झदेसभाए पंच वडिंसया पं० तंजहा-

१ असोगवडिंसते २ सत्तवन्नवडिंसते ३ चंपकवडिंसते ४ चूयगवडिंसते ५ मज्झे सोहम्मवडिंसए, ते णं

वडिसगा सधरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तस्स णं सोहम्मवडिसगस्स महाविमाणस्स पुरच्छि-
मेणं तिरियमसंखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं वीईवइत्ता एत्थ णं स्सरियाभस्स देवस्स स्सरियाभे नामं
विमाणे पन्नत्ते, अद्धत्तेरस जोयणसयसहस्साइं आयामविक्रखंभेणं गुणयालीसं च सयसहस्साइं वावन्नं
च सहस्साइं अद्ध य अडयालेजोयणसते परिक्रखेवेणं, से णं एगेणं पागारेणं सवओ समंतासंपरिखित्ते,
से णं पागारे तिन्नि जोयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं मूले एणं जोयणसयं विक्रखंभेणं मज्झे पन्नासं जोयणाइं
विक्रखंभेणं उब्धिं पणवीसं जोयणाइं विक्रखंभेणं मूले विच्छिन्ने मज्झे संखित्ते उब्धिं तणुए गोपुच्छ-
संठाणसंठिए सवकणगामए अच्छे जाव पडिरूवे, से णं पागारे णाणा[मणि]विहपंचवन्नेहिं कविसीसएहिं
उवसोभिते, तंजहा-किण्हेहिं नीलेहिं लोहितेहिं हाल्लिदेहिं सुक्खिहेहिं कविसीसएहिं, ते णं कविसीसगा
एणं जोयणं आयामेणं अद्धजोयणं विक्रखंभेणं देसूणं जोयणं उड्डं उच्चत्तेणं सवमणि(रयणा)मया अच्छा
जाव पडिरूवा, स्सरियाभस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए दारसहस्सं २ भवतीति मक्खुवायं, ते णं
दाग पंचजोयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं अड्डाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्रखंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं सेया
वरकणगथूभियागा ईहामियउसभतुरगणरमगरविहगवालगाकिन्नररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलय-
भत्तिचित्ता खंभुगयवरवरवेइया परिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुलजंतजुत्तंपिव अच्चीसहस्समा-

लिणीया रूवगसहसकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुल्लोयणलेसा सुहफासा ससिरीयरूवा
 वन्नो दारणं तेसिं होइ, तंजहा-वइरामया णिम्मा रिट्ठामया पइट्ठणा वेरुलियमया सूइखंभा जाय-
 रूवोवाचियपवरपंचवन्नमणिरयणकोट्टिमतला हंसगब्भमया एलुया गोमेज्जमया इंदकीला लोहि-
 यक्खमतीतो दारचेडीओ जोईरसमया उत्तरंगा लोहियक्खमईओ सूईओ वयरामया संधी नाणा-
 मणिमया समुग्गया वयरामया अग्गला अग्गलपासाया रययामयाओ आवत्तणपेढियाओ अंकुत्तरपा-
 सगा निरंतरियधणकवाडा भिचीसु चेव भित्तिगुलिता छप्पन्ना तिण्णि होंति गोमाणसिया तइया पाणा-
 मणिरयणवालरूवगलीलट्ठिअसालभंजियागा वयरामया कुट्ठा रययामया उम्मेहा सवतवणिज्जमया
 उल्लोया पाणामणिरयणजालंपजरमणिवंसगलोहियक्खपडिवंसगरययमोमा अंकामया पक्खा पक्खवा-
 हाओ जोइरसामया वंसा वंसकवेल्लुयाओ रयणामयाओ पट्टियाओ जायरूवमईओ ओहाडणीओ वइरा-
 मईओ उवरिपुच्छणाओ सवसेयरययामयाच्छायणे अंकामया कणगकूडतवणिज्जथूभियागां सेया संख-
 तलविमलनिम्मलदधिधणगोखीरेफणरययणिगरप्पगासा तिलगरयणद्धचंदचिन्ता नाणामणिदामालंकिया
 अंतो बहिं च सण्हा तवणिज्जवालुयापत्थडा सुहफासा ससिरीयरूवा पासाईया दरिसणिज्जा अभि-
 रूवा पडिरूवा (सूत्र २७)

क सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं विमानं प्रज्ञप्तं, भगवानाह—गौतम ! अस्मिन् जम्बूद्वीपे यो मन्दरः पर्वतस्तस्य दक्षिणतोऽस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्या बहुसमरमणीयात् भूमिभागादूर्ध्वं चन्द्रसूर्यग्रहगणनक्षत्रतारारूपाणामपि पुरतो बहूनि योजनशतानि ततो बुद्ध्या बहुबहुतरोत्प्लवनेन बहूनि योजनसहस्राण्येवमेव बहूनि योजनशतसहस्राणि एवमेव च बह्वीर्योजनकोटीरेवमेव च बह्वीर्योजनकोटीकोटीरूर्ध्वं दूरमुत्तल्य अत्र—सार्द्धरज्जुप्रमाणे प्रदेशे सौधर्मो नाम कल्पः प्रज्ञप्तः, स च प्राचीनापाचीनायतः, पूर्वापरायतः इत्यर्थः, उदग्दक्षिण-विस्तीर्णः, अर्द्धचन्द्रसंस्थानसंस्थितो, द्वौ हि सौधर्मेशानदेवलोको समुदितौ परिपूर्णचन्द्रमण्डलसंस्थानसंस्थितौ, तयोश्च मेरोदक्षिणवर्ती सौधर्मकल्प उत्तरवर्ती ईशानकल्पः ततो भवति सौधर्मकल्पः चन्द्रसंस्थानसंस्थितः, ‘अक्षिमाली’ इति अर्चापि—किरणानि तेषां माला अर्च्चिमाला सा अस्यास्तीति अर्च्चिमाली किरणमालासङ्कुल इत्यर्थः, असङ्ख्येययोजनकोटीकोटीः ‘आयामविक्रवंभेण’ ति आयामश्च विक्रम्भश्चायामविक्रम्भं समाहारो द्वन्द्वस्तेन, आयामेन च विक्रम्भेन चेत्यर्थः, असङ्ख्येया योजनकोटीकोट्यः ‘परिक्रवेण’ परिधिना ‘सवरयणामए’ इति सर्वात्मना रत्नमयः ‘जाव पडिखे’ इति यावत्करणात् ‘अच्छे सण्हे घट्टे मट्टे’ इत्यादिविशेषणकदम्बकपरिग्रहः, ‘तत्थ ण’ मित्यादि, तत्र सौधर्मो कल्पे द्वात्रिंशत् विमानशतसहस्राणि भवन्ति इत्याख्यातं मया शेषैश्च तीर्थकृद्भिः ॥ ‘ते णं विमाणे’ त्यादि, तानि विमानानि सूत्रे पुंस्त्वं प्राकृतत्वात् सर्वरत्नमयानि—सामस्त्येन रत्नमयानि ‘अच्छानि’ आकाशस्फटिकवदतिनिर्म्मलानि अत्रापि यावत्करणात् ‘सण्हा लण्हा घट्टा मट्टा नीरया’ इत्यादि विशेषणजातं द्रष्टव्यं, तच्च प्रागेवानेकशो व्याख्यातं ‘तेसिण’ मित्यादि, तेषां विमानानां बहुमध्यदेशभागे त्रयोदशप्रस्तटे सर्वत्रापि विमानावतंसकानां स्वस्वकल्पचरमप्रस्तटवर्तितात् पञ्चावतंसकाः—पञ्च विमानावतंसकाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—अशोकावतंसकः—अशोकावतंसकनामा,

स च पूर्वस्यां दिशि, ततो दक्षिणस्यां सप्तपर्णिवतंसकः पश्चिमायां चम्पकावतंसकः उत्तरस्यां चूतावतंसकः मध्ये सौधर्मावतंसकः,
 ते च पञ्चापि विमानावतंसकाः सर्वरत्नमया 'अच्छा जात्र पडिरूवा' इति यावत्करणादत्रापि 'सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा' इत्यादि विशेषे-
 षणजातमवगन्तव्यम्, अस्य च सौधर्मावतंसकस्य पूर्वस्यां दिशि तिर्यक् असङ्ख्येयानि योजनशतसहस्राणि व्यतिव्रज्य—आतिक्रम्यात्र
 सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं नाम विमानं प्रज्ञप्तं, अर्द्धं त्रयोदशं येषां तानि अर्द्धत्रयोदशानि, सार्द्धानि द्वादशेत्यर्थः, योजनशतसहस्रा-
 ण्यायामविष्कम्भेन, एकोनचत्वारिंशत् योजनशतसहस्राणि द्विपञ्चाशत्सहस्राणि अष्टौ च योजनशतानि अष्टचत्वारिंशदधिकानि
 ३९५२८४८ किञ्चिद्विशेषाधिकानि 'परिक्षेपेण' परिधिना, इदं च परिक्षेपपरिमाणं 'विवस्वभगवणदहगुणकरणी वट्टस्स परिरओ
 होइ' इति करणवशात् स्वयमानेतव्यं, सुगमत्वात् । 'से णं पागारे' मित्यादि, तद्विमानमेकेन प्राकारेण सर्वतः—सर्वासु दिक्षु सम-
 न्ततः—सामस्त्येन परिक्षिप्तं ॥ 'से णं पागारे' इत्यादि, स प्राकारः त्रीणि योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन मूले एकं योजनशतं विष्क-
 म्भेण मध्यभागे पञ्चाशत्, मूलादारभ्य मध्यभागं यावत् योजने योजने योजनत्रिभागस्य विष्कम्भतस्तुदितत्वात्, उपरि—मस्तके
 पञ्चविंशतियोजनानि विष्कम्भेण, मध्यभागादारभ्योपरितनमस्तकं यावत् योजने योजने योजनषड्भागस्य विष्कम्भतो हीयमानतया
 लभ्यमानत्वात्, अत एव मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्तः, पञ्चाशतो योजनानां तुदितत्वात्, उपरि तनुकः पञ्चविंशतियोजनमात्रावि-
 स्तारात्मकत्वात्, अत एव गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः, 'सव्वरयणामए अच्छे' इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत्, 'से णं पागारे'
 इत्यादि, स प्राकारो 'णाणाविहंपंचवन्नेहि' इति नानाविधानि च तानि पञ्चवर्णानि च नानाविधपञ्चवर्णानि तैः, नानाविधत्वं च
 पञ्चवर्णपेक्षया द्रष्टव्यं कृणादिवर्णतारतम्यपेक्षया वा, पञ्चवर्णत्वमेव प्रकटयति—'किण्हेहि' इत्यादि, 'ते णं कविसीसगा'

इत्यादि, तानि कापिशिर्षकाणि प्रत्येकं योजनमेकमायामतो-दैर्घ्येणाद्धं योजनं विष्कम्भेण देशोनयोजनमुच्चैस्त्वेन 'सधरयणामया' इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत् । 'सूरियाभस्स ण' मित्यादि, एकैकस्यां वाहायां द्वारसहस्राणि सर्वसङ्ख्यया चत्वारि द्वारसहस्राणि, तानि च द्वाराणि प्रत्येकं पञ्चयोजनशतान्यूर्ध्वं उच्चैस्त्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भतः 'तावद्वयं चेवे' ति अर्द्धतृतीयान्येव योजनशतानि प्रवेशतः 'सेया' इत्यादि, तानि च द्वाराणि सर्वाण्युपरि श्वेतानि-श्वेतवर्णोपितानि बाहुल्येनाङ्कुरत्नमयत्वात् 'वरकणगधूभियागा' इति वरकनका-वरकनकमयी स्तूपिका-शिखरं येषां तानि तथा, 'ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगा-किन्नररुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुगयवरवरवेइयापरिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अची-सहस्समालिणीया ख्वगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुल्लोयणलेसा मुहफासा सस्सिरीयरूवा' इति विशेषणजातं यानविमानवद्भावनीयं, 'वनो दाराणं तेसि होइ' इति तेषां द्वाराणां वर्णः-स्वरूपं व्यावर्णनमयं भवति, तमेव कथयति- 'तंजेह' त्यादि, तथा- 'वइरामया णिम्मा' इति नेया नाम द्वाराणां भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रामन्तः प्रदेशस्ते सर्वे वज्रमया-वज्र-रत्नमया; वज्रशब्दस्य दीर्घत्वं प्राकृतत्वात्, एवमन्यत्रापि द्रष्टव्यं, 'रिट्टमया-रिट्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि-मूलपादाः 'वेहलियमया खंभा' इति वैडूर्यरत्नमया; स्तम्भाः 'जायख्वोवचियपवरपंचवन्न[वर]मणिरयणकुट्टिमतला' जातरूपेण-सुवर्णेन उपचितैः-युक्तैः प्रवरैः-प्रधानैः पञ्चवर्णैर्मणिभिः-चन्द्रकान्तादिभिः रत्नैः-कर्केतनादिभिः कुट्टिमतलं-वज्रभूमितलं येषां ते तथा 'हंसगन्धमया एलुम्मा' हंसगर्भमया-हंसगर्भोख्यरत्नमया एलुका-देहल्यः 'गोमेज्जमया इंदकीला' इति गोमेज्जकरत्नमया इन्दकीला; 'लोहियक्खवईओ' लोहिताक्षरत्नमयः 'चेडाओ' इति द्वारशाखा 'जोइरसमया उत्तरंगा' इति द्वारस्योपरि

तिर्यग्व्यवस्थितमुत्तरङ्गं तानि ज्योतीरसमयानि—ज्योतीरसाख्यरत्नात्मकानि ‘लोहितयक्ष्मर्मईओ’ लोहिताक्षमय्यो लोहिताक्षर-
 त्नायिकाः सूचयः—फलकद्वयसम्बन्धविघटनाभावेहेतुः पादुकास्थानीयाः ‘वहरामया संधी’ वज्रमयाः सन्धयः सन्धिमैलाः फलकानां,
 किमुक्तं भवति ?—वज्ररत्नयूरीताः फलकानां सन्धयः, ‘नाणामणिमया समुगया’ इति समुद्रका इव समुद्रकाः—शूचिकागृहाणि
 तानि नानामणिमयानि ‘वयरामया अगला अगलपासाया’ अर्गलाः—प्रतीताः अर्गलाप्रासादा यत्रार्गला नियम्यन्ते, आह च जीवा-
 भिगममूलटीकाकारः—“अर्गलाप्रासादो यत्रार्गला नियम्यन्ते इति” एते द्वये अपि वज्ररत्नमय्यौ ‘रययामयाओ आवत्तणपेडियाओ’
 इति आवर्त्तनपीठिका नाम यत्रेन्द्रकीलको भवति, उक्तञ्च विजयद्वारचिन्तायां जीवाभिगममूलटीकाकारेण— “आवर्त्तनपीठिका
 यत्रेन्द्रकीलको भवती”ति ‘अंकुत्तरपासगा’ इति अङ्का—अङ्करत्नमया उत्तरपार्श्वो येषां द्वाराणां तानि अङ्कोत्तरपार्श्वकाणि ‘निर्-
 तरियघणकवाडा’ इति निर्गता अन्तरिका—लघ्वन्तररूपा येषां ते निरन्तरिका अत एव घना निरन्तरिका घनाः कपाटा येषां द्वाराणां
 तानि निरन्तरिकघनकपाटानि ‘भित्तिसु चैव भित्तिगुलिया छप्पन्ना तिन्निहोति’ इति तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोः भित्तिसु—
 भित्तिगताः भित्तिगुलिका—पीठकस्थानीयाः तिस्रः षट्षाश्चाश्रयमाणा भवन्ति ‘गोमाणसिया (सज्जा) तइया’ इति गोमनस्यः शय्या
 ‘तइया’ इति तावन्मात्राः षट्षाश्चाश्रितिकसङ्ख्याका इत्यर्थः ‘णाणामणिरयणवालरूवगलीलट्टियसालभंजियामा’ इति इदं
 द्वारविशेषणमेव, नानामाणिरत्नानि—नानामाणिरत्नमयानि व्यालरूपकाणि लीलास्थितशालभञ्जिकाश्च—लीलास्थितपुत्तल्लिका येषु तानि
 तथा ‘वयरामया कूडा रययामया उस्सेहा’ इति कूडो—माडभाग उच्छूयः—शिखरं, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत—‘कूडो माड-
 भाग उच्छूयः शिखर’ इति, नवरमत्र शिखराणि तेषामेव माडभागानां सम्बन्धीनि वेदितव्यानि, द्वारशिखराणासुक्तत्वात् वक्ष्य-

माणत्वाच्च, 'सर्वतवणिज्जमया उल्लोया', उल्लोका-उपरिभागाः सर्वतपनीयमयाः-सर्वात्मना तपनीयरूपसुवर्णविशेषमयाः, 'नाणा-
मणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहियवखपाडिवंसगरयभोमा', इति मणयो-मणिमया वंशा येषु तानि मणिमयवंशकानि लोहिता-
ख्यानि-लोहिताख्यमयाः प्रतिवंशा येषु तानि लोहिताख्यप्रतिवंशकानि रजता-रजतमयी भूमिर्येषां तानि रजतभूमानि प्राकृत-
त्वात्समासान्तः मणिवंशकानि लोहिताख्यप्रतिवंशकानि रजतभूमानि नानामणिरत्नानि-नानामणिरत्नमयानि जालपञ्जराणि-
गवाक्षापरपर्यायाणि येषु तानि तथा, पदानामनन्वयोपनिपातः प्राकृतत्वात्, 'अंकामया पक्खा पक्खवाहाओ', इति अङ्को-रत्न-
विशेषस्तन्मयाः पक्षास्तदेकदेशभूताः पक्षवाहवोऽपि तदेकदेशभूता एवाङ्कुमय्यः, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत-“अङ्कुमयाः
पक्षास्तदेकदेशभूता एवं पक्षवाहवोऽपि द्रष्टव्या” इति, 'जोईरसागया वंसा वंसकेवेल्लुका य', इति ज्योतीरसं नाम रत्नं तन्मया
वंशाः-महान्तः पृष्ठवंशा 'वंसकेवेल्लुका य', इति महतां पृष्ठवंशानामुभयतस्तिर्यक् स्थाप्यमाना वंशाः कवेल्लुकानि प्रतीतानि 'रयया-
मईओ पट्टिआओ', इति रजतमय्यः पट्टिका-वंशानामुपरि कम्बास्थानीयाः 'जायरुवमईओ ओहाडणीयो', जातरूपं-सुवर्णविशेष-
स्तन्मय्यः 'ओहाडणीओ', अवघाटिन्यः आच्छादनेहेतुकगोपरिस्थाप्यमानमहाप्रमाणिकिलिञ्चस्थानीयाः 'वयरामईओ उवरि
पुञ्छणाओ', इति वज्रमय्यो-वज्ररत्नात्मिका अवघाटनीनामुपरि पुञ्छन्यो-निविडतराच्छादनेहेतुश्चक्षुणतरतृणविशेषस्थानीयाः,
उक्तं च जीवाभिगममूलटीकाकारेण-“ओहाडणाग्रहणं महत् क्षुल्लकं च पुञ्छना इति” 'सवसेयरयामयाच्छायणे', इति सर्वथेन
रजतमयं पुञ्छनीनामुपरि कवेल्लुकानामथ आच्छादनं 'अङ्कुमयकणगकूडतवणिज्जथूभियागा', अङ्कुमयानि बाहुल्येनाङ्कुरत्न-
मयानि पक्षरवाह्यादीनामङ्कुरत्नात्मकत्वात् कनकानि-कनकमयानि कूटानि-महान्ति शिखराणि येषां तानि कनककूटानि तप-

नीयानि—तपनीयस्तूपिकानि, ततः पदत्रयस्यापि कर्मधारयः, एतेन यत् प्राक् सामान्येन उत्क्षिप्तं 'सेयावरकणधूम्रभियागा' इति तदेव प्रपञ्चतो भावितमिति, सम्प्रति तदेव श्वेतत्वमुपसंहारव्याजेन भूय उपदर्शयति—सेया—श्वेतानि, श्वेतत्वमेवोपमया द्रढयति—'संखतलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरयथीनिरपगसा' इति विगतं मलं विमलं यत् शङ्खतलं—शङ्खरयोपरितनो भागो यश्च निर्मलो दधिघनः—घनीभूतं दधि गोक्षीरफेनो रजतनिकरश्च तद्वत् प्रकाशः—प्रतिभासो येषां तानि तथा 'तिलगरयणद्धचंदचिन्ता' इति तिलकरत्नानि—गुण्डाविशेषास्तैरर्द्धचन्द्रैश्च चित्राणि—नानारूपाणि तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राणि, क्वचित् 'सङ्खतलविमलनिम्मलदहिघणगोखीरफेणरयथीनिरपगसाद्धचंदचिन्ता' इति पाठः, तत्र पूर्ववत् पृथक् पृथक् व्युत्पत्तिं कृत्वा पश्चात् पदद्वयस्य २ कर्म-धारयः, 'नाणामणिदामालंक्रिया' इति नानामणयो—नानामणिमयानि दामानि—मालास्तैरलङ्कृतानि नानामणिदामालङ्कृतानि अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णानि—श्लक्ष्णपुद्गलरक्न्धनिर्मापितानि 'तवणिज्जवालुयापत्थडा' इति तपनीयाः—तपनीयमर्थो या वालुकाः—सिकता-स्तासां प्रस्तटः—प्रस्तरो येषु तानि तथा 'सुहफासा' इति सुखः—सुखहेतुः स्पर्शो येषु तानि सुखस्पर्शानि सश्रीकरूपाणि प्रासा-दीयानीत्यादि प्राग्वत् ।

तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस २ चंदणकलसपरिवाडीओ पन्नत्ताओ, ते णं चंदणकलसा वरकमलपइट्ठणा सुरभिवरवारिपडियुण्णा चंदनकयचच्चागा आविद्धकंठेगुणा पउमु-ज्जलपिहाणा सवरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा महया २ इंदकुंभसमाणा पन्नत्ता समणाउसो !, तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस २ पागदंतपरिवाडीओ पन्नत्ताओ, ते णं पागदंता

सुत्ताजालंतरुसियेहमजालगवकूखजालस्विषिणी(धंटा)जालपरिखित्ता अब्भुगया अभिणिसिद्धा तिरियसु-
संपगगहिया अहेपन्नगद्धरूवा पन्नगद्धसंठाणसंठिया सवययामया अच्छा जाव पडिरूवा सहया सहया
गयइंतमभाणा पन्नत्ता समणाउसो !, तेसु णं णागदंतएसु बहवे किण्हसुत्तवद्धवगधारितमल्लुदाम-
कलावा णील०लोहित०हालिद०सुक्किलसुत्तवद्धवगधारितमल्लुदामकलावा, ते णं दाभा तवणिज्जलंबूसगा
सुवन्नपययमंडियगा जाव कन्नभणणिब्बुत्तिकरेणं सदेणं ते पदेसे सवओ समंता आपूरेमाणा २
सिरीए अईव २ उवसोभेभाणा चिट्ठति । तेसिणं णागदंताणं उवरिं अन्नाओ सोलस सोलस नाग-
दंतपरिवाडीओ पं०, ते णं णागदंता तं चेव जाव महता २ गयदंतसमाणा पन्नत्ता समणाउसो !, तेसु
णं णागदंतएसु बहवे रययामया सिक्कगा पन्नत्ता, तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलियामईओ
धूवघडीओ पं०, ताओ णं धूवघडीओ कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूमधमधंतगंधुद्धुयामिरामाओ
सुगंधवरगंधियातो गंधवाट्टिसूयाओ ओरालेणं मणुणेणं मणहरेणं घाणमणणिब्बुइकरेणं गंधेणं ते पदेसे
सवओ समंता जाव चिट्ठति । तेसि णं दाराणं उमओ पासे इहओ णिसीहियाए सोलस सोलस सालभं-
जियापरिवाडीओ पन्नत्ताओ, ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्टियाओ सुपइट्टियाओ सुअलंकियाओ णाणा-
विहरागवसणाओ णाणामल्लुपिणद्धाओ मुट्ठिगिज्जसुमज्झाओ आमेलगजमल्लुयलवट्टियअब्भुन्नयपीयर-

इयंसीठियपीवरपओहराओ रत्तावंगाओ असियकेसीओ मिउविसयपसत्थलक्खणसंवेह्लियगगसिर-
याओ ईसिं असोगवरपायवसमुट्ठियाओ वामहत्थगगहियगसालाओ ईसिं अद्धच्छिकडक्खचिट्ठिएणं
लूसमाणीओ विव चक्खुल्लोयणलेसेहिं अन्नमन्नं खेज्जमाणिओ (विव) पुढविपरिणामाओ सासयभावमुवग-
याओ चन्दाणणाओ चंदविलासिणीओ चंदद्धसम्मणिडालाओ चंदाहियसोमंदसणाओ उक्का(विव उज्जो-
वेमाणाओ) विज्जुघणामिरियसूरदिपंततेयअहिययरसन्निकासाओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासा०
दरसि० (पडि० अभि०) चिट्ठंति (सूत्रम् २७)

तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन 'दुहतो' इति द्विधातो द्विप्रकारायां नैषेधिकां, नैषेधिकी-
निर्पीदनस्थानं, आह च जीवाभिगममूलटीकाकृत — "नैषेधिकी निर्पीदनस्थान"मिति, प्रत्येकं षोडश २ [कलश]
परिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ते च चन्दनकलशा 'वरकमलपट्टाणा' इति वरं-प्रधानं यत्कमलं तत् प्रतिष्ठानम्-आधारो
येषां ते वरकमलश्रुतिष्ठानाः, तथा सुराभिवरवारिप्रतिपूर्णाश्चन्दनकृतचर्चकाः-चन्दनकृतोपरामाः 'आविद्धकण्ठेगुणा'
इति आविद्धः-आरोपितः कण्ठे गुणो-रक्तसूत्ररूपो येषां ते आविद्धकण्ठेगुणाः, कण्ठेकालवत् सप्तम्या अलुक्, 'पउमुपल-
पिहाणा' इति पञ्चमुत्पलं च यथायोगं पिधानं येषां ते पञ्चोत्पलपिधानाः 'सव्वरयणामया अच्छा सण्हा लण्हा' इत्यादि यावत्
'पडिरूवगा' इति विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् 'महया' इति अतिशयेन म्हान्तः कुम्भानामिन्द्र इन्द्रकुम्भो राजदन्तादिदर्शना-
दिन्द्रराब्दस्य पूर्वनिपातः महोश्वासौ इन्द्रकुम्भश्च तस्य समाना महेन्द्रकुम्भसमानाः-महाकलशप्रमाणाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ।

‘तसिणं दाराण’ मिति तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीभावेन या द्विधा नैषेधिकी तस्यां प्रत्येकं षोडश नागदन्तपरिपाट्यः प्रज्ञप्ताः, नागदन्ता-अङ्कुटकाः, ते च नागदन्ता ‘मुक्ताजालंतरुसिंहेमजालगवकुखजालखिखिणि(धंटा)जाल-परिखित्ता’ इति मुक्ताजालानामन्तरेषु यानि उत्सृतानि-लम्बमानानि हेमजालानि-सुवर्णमयदामसमूहा यानि च गवाक्षजालानि-गवाक्षकृतिरत्नविशेषमालासमूहा यानि च किङ्किणीधंटाजालानि-क्षुद्रघण्टासमूहास्तैः परिक्षिप्ताः-सर्वतो व्याप्ताः ‘अब्भु-ग्गया’ इति अभिमुखमुद्रताः अग्रिमभागे मनेक् उन्नता इति भावः ‘अभिनिस्सिद्धा’ इति अभिमुखं-बहिर्भागाभिमुखं निस्पृष्टा-निर्गता अभिनिस्पृष्टाः ‘तिरियसुसंपरिगहिया’ इति तिर्यक् भित्तिप्रदेशैः सुष्ठु-अतिशयेन सम्यक्-सनागयचलेनेन परिगृहीताः सुसम्परिगृहीताः, ‘अहेपन्नगद्धरूवा’ इति अधः-अधस्तनं यत् पन्नगस्य सर्पस्यार्द्धं तस्यैव रूपम्-आकारो येषां ते अधःपन्नगार्धरूपाः अधःपन्नगार्द्धवदतिसरला दीर्घाश्चेति भावः, एतदेव व्याचष्टे-‘पन्नगार्द्धसंस्थानसंस्थिताः अधःपन्नगार्द्धसंस्थानाः ‘सववयरामया’ सर्वात्मना वज्रमया ‘अच्छा सण्हा’ इत्यारभ्य ‘जाव पडिरूवा’ इति विशेषणजातं प्राग्वत्, ‘महया’ इति अतिशयेन महान्तो गजदन्तसमाना-गजदन्ताकाराः प्रज्ञप्ताहे श्रमण ! हे आयुःमन् ! ‘तेसु णं नागदंतएसु वहवे किण्हसुतवद्धा’ तेषु नागदन्तकेषु वहवः कृष्ण-सूत्रवद्धा ‘वग्धारिय’ इति अवलम्बिता माल्यदामकलापाः-पुष्पमालासमूहा वहवो नीलसूत्रावलम्बितमाल्यदामकलापा एवं लोहितहारि-द्रशुक्लसूत्रवद्धा अपि वाच्याः । ‘ते णं दामा’ इत्यादि, तानि दामानि ‘तवणिज्जलंबूसगा’ इति तपनीयः-तपनीयमयो लम्बूसगो-दाम्नाम-ग्रिमभागे मण्डनविशेषो येषां तानि तथा, जाव लंबूसकानि, ‘सुवन्नपयरगमंडिया’ इति पार्श्वतः सामस्त्येन सुवर्णप्रतरेण-सुवर्णपत्रकेण मण्डितानि सुवर्णप्रितरमण्डितानि ‘नाणाविहमणिरयणविहहारउवसेहियसमुदया’ इति नानारूपाणां मणीनां रत्नानां च

विविधा-विचित्रवर्णा हारा-अष्टादशसरिका अर्द्धहारा-नवसारिकारैरुपशोभितः समुदायो येषां तानि तथा 'जाव सिरीए अईव २
 उवसोभेमाणा चिट्ठति' इति अत्र यावत्करणादेवं परिपूर्णः पाठो द्रष्टव्यः 'ईसिमणोणमसंपत्ता पुवावरदाहिणुत्तरागएहि वाएहि
 मंदायं मंदायं एइजमाणा पइजमाणा पलंजमाणा ओरालेण मणुणेणं मणहरेणं क्किणमणनिव्हुक्करेणं सदेणं ते पएसे
 सबओ समंता आपूरेमाणा २ सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिट्ठति' एतच्च प्रागेव यानविमानवर्णने व्याख्यातमिति न भूयो
 व्याख्यायते । 'तेसि णं णागदंताण'मित्यादि, तेषां नागदन्तानामुपरि प्रत्येकमन्याः षोडश षोडश नागदन्तपरिपाटयः प्रज्ञप्ताः
 ते च नागदन्ता यावत्करणात् 'मुत्ताजालंतसुसियेहमजालंगेवह्दिजालखिणिधंटाजालपरिखित्ता' इत्यादि प्रागुक्तं सर्वं द्रष्टव्यं
 योंवत् गजदन्तसमानाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण ! हे आयुषमन् ! 'तेसु णं णागदंतएसु' । इत्यादि, तेषु नागदन्तकेषु बहूनि रजतमर्यानि
 सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि, तेषु वररजतमयेषु सिक्ककेषु बहवो-बह्व्यो वैडूर्यमय्यो-वैडूर्यरत्नात्मिका धूपघटिकाः 'कालागुरुपरवकुंदुरुक्क-
 तुरुक्कधूवमघमंते'त्यादि प्रागवत् नवरं 'घाणमणनिव्हुक्करेण'मिति घ्राणेन्द्रियमनोनिष्ठितिकरेण । 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां द्वाराणां
 प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकैकनैपथिकीभावेन द्विधातो-द्विप्रकारायां नैवेधिक्यां षोडश षोडश शालभञ्जिकापरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ताश्च
 शालभञ्जिका लीलया-ललिताङ्गनिवेशरूपया स्थिता लीलास्थिताः, 'सुपइट्टियाओ' इति सुमनोज्ञतया प्रतिष्ठिताः सुप्रतिष्ठिताः
 'सुअलंकियाओ' सुष्ठु-अतिशयेन रमणीयतया अलङ्कृताः स्वलङ्कृताः 'पाणाविहरागवसणाओ' इति नानाविधो-
 नानाप्रकारो रागो येषां तानि नानाविधरागाणि तानि वसनानि-वस्त्राणि यासां तास्तथा 'नानामल्लपिनद्धाओ' इति नाना-
 रूपाणि मालयानि-पुष्पाणि पिनद्धानि-आविद्धानि यासां ता नानामाल्यपिनद्धाः, क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात्,

‘मुट्टिगिज्झसुमज्झाओ’ इत मुट्टिग्राहं सुष्ठु-शोभनं ग्रह्यं-मध्यभागो यासां तास्तथा, ‘आमेलगजमलजुगलवाडियअब्भुन्नयपी-
णारइयसंठियपीवरपओहराओ’ पीनं-पीवरं रचितं संस्थितं-संस्थानं यकाभ्यां तौ पीनरचितसंस्थानौ आमेलकः-आपीडः
शेखरक इत्यर्थः तस्य यमलयुगलं-समश्रेणिकं यद्युगलं तद्वत् वर्तितौ-वद्धस्वभावावुपचितकठिनभावाविति भावः अभ्युन्नतौ
पीनरचितसंस्थानौ च पयोधरौ यासां तास्तथा, ‘रत्तावंगाओ’ इति रक्तोऽपाङ्गो-नयनोपान्तरूपो यासां तास्तथा, ‘असियकेसिओ’
इति असिताः-कृष्णाः केशा यासां ता असितकेश्यः, एतदेव सविशेषमाचष्टे-‘मिडविसयपसत्थलक्खणसंवेहियगगसिरयाओ’
मृदवः-कोमला विशदा-निर्मलाः प्रशस्तानि-शोभनानि अस्फुटिताग्रत्वप्रभृतीनि लक्षणानि येषां ते प्रशस्तलक्षणाः ‘संवेहितं’ संवृतमग्रं
येषां ते संवेहिताग्राः शिरोजाः-केशा यासां ता मृदुविशदप्रशस्तलक्षणसंवेहिताग्रशिरोजाः, ‘ईसिं’ असोन्नवरपायवसमुट्टियाओ’
ईषत्-मनाक् अशोकवरपादपे समुपस्थिताः-आश्रिता ईषदशोकवरपादपसमुपस्थितास्तथा ‘वामहत्थगहिगगसालाओ’ वामहस्तेन
गृहीतमग्रं शालायाः-शाखायाः अर्थादशोकपादपस्य यकाभिस्ता वामहस्तगृहीताग्रशालाः ‘ईसिं’ अन्द्रच्छिच्छकडक्खचिट्टिएणं
लूसमाणीओ विवे’ति ईषत्-मनाक् अर्द्ध-तिर्यक् वलितमक्षि येषु कटाक्षरूपेषु चेष्टितेषु तैर्मुण्णन्त्य इव सुरजनानां मनांसि
‘चक्खुल्लोचणलेसेहिं’ य अन्नमन्नं खिज्जमाणीओ विव ‘अन्योऽन्यं परस्परं चक्षुषां लोकनेन-आलोकनेन ये लेशाः-संश्लेषस्तैः
खिद्यमाना इव, किमुक्तं भवति ?-एवंनामानस्ति(म)र्यग्वलिताक्षिकटाक्षैः परस्परमवलोकमाना अवतिष्ठन्ति यथा नूनं परस्परं सौभाग्या-
सहनतस्तिर्यग्वलिताक्षिकटाक्षैः परस्परं खिद्यन्ति इवेति, ‘पुढविपरिणामाओ’ इति पृथिवीपरिणामरूपाः शाश्वतभावमुपगता विमानवत्
‘चंदाणणाओ’ इति चन्द्र इवाननं-मुखं यासां तास्तथा ‘चंदविलासिणीओ’ इति चन्द्रवत् मनोहरं विलसन्तीत्येवंशीलाश्च-

न्द्रविलासिन्यः 'चंद्रद्वसमनिडालाओ' इति चन्द्रार्द्धसमम्—अष्टमीचन्द्रसमानं ललाटं यासां तास्तथा 'चंद्राहियसोमदंसणाओ' इति चन्द्रादपि अधिकं सोमं—सुभगकान्तिमत् दर्शनम्—आकारो यासां तास्तथा उल्का इव उद्योतमानाः 'विज्जुवणम्ररिचिसूरदिप्पे ततेयअहियरसन्निकासातो' इति विद्युतो ये घना—ब्रह्मतरा मरीचयस्तेभ्यो यच्च सूर्यस्य दीप्यमानं दीप्तं—तेजस्तस्मादपि अधिकतरः सन्निकाशः—प्रकाशो यासां तास्तथा, 'सिंगारागारचारुवेसाओ पासाइयाओ दरिसणिज्जाओ पडिरूवाओ अभिरूवाओ चिट्ठंति' इति प्राग्वत् ॥

तेसिणं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस जालकडगपरिवाडीओ पन्नत्ता, ते णं जालकडगा सवयरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहाओ निसीहियाए सोलस सोलस घंटापरिवाडीओ पन्नत्ता, तासि णं घंटाणं इधेयारूवे वन्नावासि पन्नत्ते, तंजहा—जंबूणयामईओ घंटाओ वयरामयाओ लालाओ णाणामणिमया घंटापासा तवणिज्जाभइयाओ संखलाओ रययामयाओ रज्जुतो, ताओ णं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ सीहस्सराओ दुंदुहिस्सराओ कुंचस्सराओ णंदिस्सराओ णंदिघोसाओ मंजुस्सराओ मंजुघोसाओ सुस्सराओ सुस्सरणिगघोसाओ उरालेणं मणुन्नेणं मणहरेणं कन्नमणनिबुइकरेणं संदेणं ते पदेसे सबओ समंता आपूरेमाणीओ २ जात्र चिट्ठंति ॥ तेसिणं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस वणमालापरिवाडीओ पन्नत्ताओ,

ताओ णं वणमालाओ णाणामणिमयदुमलयकिसलयपल्लवसमाउलाओ छप्पयपरिभुज्जमाणा सोहंत-
सस्सिरियाओ पासार्इयाओ ४ । तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस २ पंगंठगा
पन्नत्ता, ते णं पंगंठगा अड्डाइज्जाइं जोयणसयाइं आयामविकस्वंभेणं पणवीसं जोयणसयं बाहल्लेणं
सव्वयरामया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं पंगंठगाणं उवरिं पत्तेयं २ पासायवडेंसगा पन्नत्ता, ते णं
पासायवडेंसगा अड्डाइज्जाइं जोयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं पणवीसं जोयणसयं विक्खंभेणं अब्भुगयमूसि-
अपहासिया इव विविहमणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धुयविजयेजयंतपडागल्लत्ताइल्लत्तकलिया तुंगा गंगेण-
तल्लमणुल्लिहंतसिहरा जालंतरयणपंजरुग्गिमिलियव्वमणिकणगथूभिगागा वियसियसयवत्तपोंडरीया तिलग-
रयणद्धचंचित्ता णाणामणिदामालिकिया अंतो बहिं च सण्हा तवणिज्जवालुयापत्थडासुहफासा सस्सि-
रीयरूवा पासार्दीया दरिसणिज्जा जाव दामा उवरिं पंगंठगाणं झया ल्लत्ताइल्लत्ता । तेसि णं दाराणं
उभओ पासे सोलस तोरणा पन्नत्ता, णाणामणिमया णाणामणिमएसु खंभेसु उवणिविट्ठसन्नि-
विट्ठा जाव पउमहत्थगा, तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो सालभंजियाओ पन्नत्ताओ, जहा हेट्ठातहेव तेसि
णं तोरणाणं पुरओ नागदंता पन्नत्ता जहा हेट्ठा जाव दामा, तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयसंघाडा
गयसंघाडा नरसंघाडा किन्नरसंघाडा किंपुरिससंघाडा महोरगसंघाडा गंधवसंघाडा उसभसंघाडा

सवयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, एवं वीही पंतीओ मिहुणाइं । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो पउ-
 मलयाओ जाव सामलयाओ णिच्चं कुसुमियाओ सवयणामया अच्छा जाव पडिरूवाओ । तेसि णं तोर-
 णाणं पुरओ दो दो अकूखय (दिसा) सोवत्थिया पन्नत्ता, सवयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तेसि णं
 तोरणणं पुरओ दो दो चंदणकलसा पन्नत्ता, ते णं चंदणकलसा वरकमलपइट्ठाणा तदेव । तेसि णं
 तोरणणं पुरतो दो दो भिंगारा पन्नत्ता, ते णं भिंगारा वरकमलपइट्ठाणा जाव महया मत्तगयसुहाकि-
 तिसमाणा पन्नत्ता समणाउसो ! । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो आयंसा पन्नत्ता, तेसि णं आयंसाणं
 इसेयारूवे वन्नावसे पन्नत्ते, तंजहा-तवणिज्जमया पंगठगा वेरुलियमया सुरया वइरामया दोवारंगा
 णाणामणियया मंडला अणुघसितनिम्मलत्ते छायाते समणुवद्धा चंदमंडलपडिणिकासा महया
 अद्धकायसमाणा पन्नत्ता समणाउसो ! । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो वइरनाभथाळा पं० अच्छ-
 तिच्छडियसालितंदुलणहंसंदिट्ठपडिपुन्ना इव चिहुंति सवजंबूणयमया जाव पडिरूवा महया महया
 रहचक्कवालसमाणा पं० समणाउसो ! । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो पांतीओ, ताओ णं पाईओ
 अच्छोदगपरिहत्थाओ णाणामणिपंचवन्नस्स फलहरियगस्स बहुपडिपुन्नाओ विव चिहुंति सवयणा-
 मईओ अच्छा जाव पडिरूवाओ महया महया गोकलिंजरचक्कसमाणीओ पन्नत्ताओ समणाउसो ! ।

तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो सुपइद्दु पन्नत्ता णाणाविहं डविरइया इव चिट्ठंति सवयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो मणगुलियाओ पन्नत्ताओ, तासि णं मणगुलियासु बहवे सुवन्नरूपमया फलगा पन्नत्ता, तेसु णं सुवन्नरूपमएसु फलगेसु बहवे वयरामया नागदंतया पन्नत्ता, तेसु णं वयरामएसु नागदंतएसु बहवे वयरामया सिक्का पन्नत्ता, तेसु णं वयरामएसु सिक्कागेसु किण्हसुत्तसिक्कागवच्छिता णीलसुत्तसिक्कागवच्छिया लोहियसुत्तसिक्कागवच्छिया हालिदसुत्तसिक्कागवच्छिया सुक्किलसुत्तसिक्कागवच्छिया बहवे वायकरगा पन्नत्ता सवे वेरुलियमया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो चित्ता रयणकरंडगा पं०, से जहाणामए रन्नो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चित्ते रयणकरंडए वेरुलियमणिफलहपडलपच्चोथे सते पहाते ते पतेसे सवतो समंता ओभासंति उज्जोवेति तवति भासंति एवमेव तेवि चित्ता रयणकरंडगा सते पभाते ते पएसे सवओ समंता ओभासंति उज्जोवेति तवंति पगासंति, तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो हयकंठा गयकंठा नरकंठा किन्नरकंठा किंपुरिसकंठा महोरगकंठा गंधवकंठा उसभकंठा सववयरामया अच्छा जाव पडिरूवा, तेसु णं हयकंठाएसु जाव उसभकंठाएसु दो दो पुण्णचंगेरीओ (मल्लचंगेरीओ) चुन्नचंगेरीओ (गंधचंगेरीओ) वत्थचंगेरीओ आभरणचंगेरीओ सिद्धत्थचंगेरीओ लोमहत्थचंगेरीओ पन्नत्ताओ सवयणामयाओ अच्छाओ

जाव पडिरूवाओ, तासु णं पुण्फचंगेरीआसु जाव लोमहत्थचंगेरीसु दो दो पुण्फपडगाइं जाव लोमहत्थ-
 पडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो सीहासणा पन्नत्ता,
 तेसि णं सीहासणाणं वन्नओ जाव दामा, तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो रुण्णमया छत्ता पन्नत्ता,
 ते णं छत्ता वेरुलियविमलदंडा जंबूणयकन्निया वडरसंधी मुत्ताजालपरिगया अट्टसहस्सवरकंचणसलागा
 दद्धरमलयसुगंधी सव्वोउयसुरभी सीयलच्छाया मंगलभत्तिचित्ता चंडागारोवमा । तेसि णं तोरणणं पुरओ
 दो दो चामराओ पन्नत्ताओ, ताओ णं चामराओ (चंदप्पभेवरुलियवरनानामणिरयणखचियचित्त-
 दण्डाओ) णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ वल्लियाओ संखंककुंददगरय-
 अमयमहियेफणपुंजसन्निगासातो सुहुमरययदीहवालातो सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ ।
 तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो तेल्लुसमुग्गा कोट्टसमुग्गा चोयगसं तगरसं एलासं
 हरियालसं हिंगुलयसं मणोसिलासं अंजणं सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ॥ सू० २८ ॥

‘तेसि ण’ मित्यादि तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरैकनैषेधिकीभावेन या द्विधा नैषेधिकी तस्यां षोडश षोडश जाल-
 कटकाः प्रज्ञप्ताः, जालकटको—जालककीर्णो रम्यसंस्थानः प्रदेशविशेषः, ते च जालकटकाः ‘सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव पडि-
 रूवा’ इति प्राग्वत् । ‘तेसि ण’ मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोर्द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश घण्टापरिपाट्यः प्रज्ञप्ताः, तासां

च घण्टानामयेतद्वरूपो वर्णावासो-वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-जम्बूनदमय्यो घण्टा वज्रमय्यो लालाः नानामणिमया घण्टापाश्वर्याः तपनीयमय्यः गुडूला यासु ता अवलम्बितास्तिष्ठन्ति रजतमय्यो रज्जवः 'ताओ णं घण्टाओ' इत्यादि, ताश्च घण्टा ओधेन-प्रवाहेण स्वरो यासां ता ओघस्वरा मेघस्येवातिदीर्घः स्वरो यासां ता मेघस्वराः हंसस्येव मधुरः स्वरो यासां ता हंसस्वराः, एवं क्रौञ्च-स्वराः सिंहस्येव च प्रभूतदेशव्यापी स्वरो यासां ताः सिंहस्वराः एवं दुन्दुभिस्वरा द्वादशविधतूर्यसङ्गतो नन्दिः नन्दिस्वराः नन्दि-वत् घोषो-ह्लादो यासां ता नन्दिघोषाः मञ्जुः-प्रियः स्वरो यासां ता मञ्जुस्वरा, एवं मञ्जुघोषाः, किं बहुना ?, सुस्वराः सुस्वरघोषाः, 'उरालेण'मित्यादि प्राग्वत् ॥ 'तेसि ण'मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश २ वनमालापरिपाट्यः प्रज्ञप्ताः, ताश्च वनमाला नानाद्रुमाणां नानालतानां च यानि किञ्चलयानि ये च पल्लवास्तैः समाकुलाः-सस्मिन्नाः 'छप्पयपरिभुज्जमाणा सोभन्तसस्सिसरीया' इति षट्पदैः परिशुज्यमानाः सत्यः शोभमानाः षट्पदपरिशुज्यमानशोभमानाः अत एव सश्रीकाः 'पासाईया' इत्यादि पदचतुष्टयं प्राग्वत् ॥ 'तेसि णं द्वाराण' मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोरेकनैषेधिकीभावेन या द्विधा नैषेधिकी तस्यां षोडश २ प्रकण्ठकाः प्रज्ञप्ताः, प्रकण्ठको नाम पीठविशेषः, आह च जीवाभिगममूलटीकाकारः- 'प्रकण्ठौ पीठविशेषा'विति, ते च प्रकण्ठकाः प्रत्येकमर्द्धतृतीयानि योजनशतान्यायामवि-ष्कम्भाभ्यां पञ्चविंश-पञ्चविंशत्यधिकं योजनशतं 'वाहल्येन' पिण्डभावेन 'सववयरामया' इति सर्वात्मना ते प्रकण्ठकाः वज्रमया-वज्ररत्नमया, 'अच्छा सण्हा' इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत्, 'तेसि णं पगंठागाण' मित्यादि, तेषां प्रकण्ठकानां उपरि प्रत्येकं प्रत्येकं-इह एकं प्रति प्रत्येकमित्याभिमुख्ये वर्त्तमानः प्रतिशब्दः समस्यते, ततो वीप्साविवक्षायां द्विर्वचनं, प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः,

प्रासादावतंसका नाम प्रासादविशेषाः, उक्तं च जीवामिगममूलटीकार्या—“प्रासादावतंसकौ—प्रासादविशेषा’विति, ते च प्रासादावतंसका अर्धतृतीयानि योजनशतानि ऊर्ध्वम् उच्चैस्त्वेन पञ्चविंशं योजनशतं विष्कम्भेन, ‘अभ्युगयमूसियपहसियाविव’ अभ्युद्गता—आभिमुख्येन सर्वतो विनिर्गता उत्सृताः—प्रबलतया सर्वोसु दिक्षु प्रसृता या प्रभा तथा सिता इव—वद्धा इव तिष्ठन्तीति गम्यते, अन्यथा कथमिव ते अभ्युद्गता निरालम्बाः तिष्ठन्तीति भावः, ‘विविहमणिरयणभत्तिचित्ता’ विविधा—अनेकप्रकारा ये मणयः—चन्द्रकान्तादयो यानि च रत्नानि—कर्केतनादीनि तेषां भक्तिभिः—विच्छिन्तितविशेषैश्चित्रा—नानारूपाः आश्चर्यवन्तो वा नानाविधमणिरत्नभक्तिचित्राः, ‘वाउद्धयविजयवेजयंतीपडागच्छाइछत्तकलिया’ वातोद्धृता—वायुकम्पिता विजयः—अभ्युदयस्तत्सूचिका वैजयन्त्यभिधाना याः पताका अथवा विजया इति वैजयन्तीनां पार्श्वकर्णिका उच्यन्ते तत्प्रधाना वैजयन्त्यो विजयवैजयन्त्यः, पताकास्ता एव विजयवर्जिता छत्रातिछत्राणि—उपर्युपरि स्थितान्यातपत्राणि तैः कलिता वातोद्धृतविजयवैजयन्तीपताकाछत्रातिच्छत्रकलिताः, तुङ्गा—उच्चा उच्चैस्त्वेनार्द्धतृतीययोजनशतप्रमाणत्वात् अत एव ‘गगनतलमणुलिहंतसिहरा’ इति गगनतलं—अम्बरतलम् अनुलिखन्ति—अभिलङ्घयन्ति शिखराणि येषां ते तथा, जालानि—जालकानि तानि च भवनभक्तिषु लोके प्रतीतानि, तदन्तरेषु विशिष्टशोभानिमित्तं रत्नानि येषु ते जालान्तररत्नाः, सूत्रे चात्र विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात्, तथा पञ्जरात् उन्मीलिता इव—वह्निष्कृता इव पञ्जरोन्मीलिता इव, यथा किल किमपि वस्तु पञ्जरात्—वंशादिमया—च्छादनविशेषात् वह्निष्कृतमत्यन्तमविनष्टच्छायत्वात् शोभते एवं तेऽपि प्रासादावतंसका इति भावः, तथा मणिकनकानि—मणिकनकमयः स्तूपिकाः—शिखराणि येषां ते मणिकनकस्तूपिकाः, तथा विकसितानि यानि शतपत्राणि पुण्डरीकाणि च द्वारादौ प्रतिकृतित्वेन स्थितानि तिलकरत्नानि—भिच्यादिषु पुण्ड्रविशेषा अर्द्धचन्द्राश्च द्वारादिषु तैश्चित्राः—तथा नानारूपा आश्चर्यभूता वा विकसितशतपत्रपुण्डरीकतिलक-

रत्नार्द्धचन्द्रचित्राः, तथा नाना-अनेकरूपाणि यानि मणिदामानि-मणिमयपुष्पमालास्तैरलङ्कृतानि-शोभितानि नानामणिदामालङ्कृतानि तथा अन्तर्वह्निश्च श्लक्ष्णा-मसृणाः, तथा तपनीयं-सुवर्णविशेषस्तन्मयया वालुकायाः प्रस्तटः-प्रस्तारो येषु ते तपनीयवालुकाप्रस्तटाः 'बुहफासा सस्मिरीयरूवा पासाईया' इत्यादि प्राग्वत्तेषां च प्रासादावतंसकानामन्तर्भूतवर्णनमुपर्युल्लोकवर्णनं सिंहासनवर्णनमुपरि विजयदूष्यवर्णनं वज्राङ्कुशवर्णनं मुक्तादामवर्णनं च यथा प्राक् यानविमाने भावितं तथा भावनीयं 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येक-मुभयोः पार्श्वयोरैकनैषेधिकीभावेन या द्विया नैषेधिकी तस्यां षोडश तोरणानि प्रज्ञप्तानि, तानि च तोरणानि नानामणि-मयानीत्यादि तोरणवर्णनं यानविमानमिव निरवशेषं भावनीयं, 'तेसि णं तोरणेणं पुरओ' इत्यादि, तेषां तोरणानां पुरतः प्रत्येकं द्वे द्वे शालभञ्जिके, शालभञ्जिकावर्णनं प्राग्वत्, 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ नागदन्तकौ प्रज्ञप्तौ, तेषां च नागदन्त-कानां वर्णनं यथाऽधस्तादनन्तरमुक्तं तथा वक्तव्यं, नवरमत्रोपरि नागदन्तका न वक्तव्या अभावात्, 'तेसि ण' मित्यादि तेषां तोर-णानां पुरतो द्वौ द्वौ हयसङ्घादौ, सङ्घादशब्दो युग्मवाची यथा साधुसङ्घाट इत्यत्र, ततो द्वे द्वे हययुग्मे इत्यर्थः, एवं गजनरकिन्नरकिंपुरुष-महोरगगन्धर्ववृषभसङ्घाटा अपि वाच्याः, एते च कथम्भूताः? इत्याह- 'सव्वरयणामया अच्छा सण्हा' इत्यादि प्राग्वत्, यथा चामीषां हयादीनामष्टानां सङ्घाटा उक्तास्तथा पङ्क्तयोऽपि वीथयोऽपि मिथुनकानि च वाच्यानि, तत्र सङ्घाटाः-समानलिङ्गयुग्मरूपा पुष्पाव-कीर्णकाश्च एकदिग्व्यवस्थिताः श्रेणिः-पङ्क्तिरुभयोः पार्श्वयोरैकश्रेणिभावेन यत् श्रेणिद्वयं सा वीथिः स्त्रीपुरुषयुग्मं मिथुनकं 'तेसि ण'-मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे पद्मलते यावत्करणात् द्वे द्वे नागलते द्वे द्वे अशोकलते द्वे द्वे चम्पकलते द्वे द्वे चूतलते द्वे द्वे वासन्तीलते द्वे द्वे कुन्दलते द्वे द्वे अतिमुक्तलते इति परिगृह्यते, ताश्च कथम्भूता इत्याह-'णिच्चं कुसुमियाओ' इत्यादि

यावत्करणात् 'निचं मडलियाओ निचं लवइयाओ निचं गुच्छियाओ निचं जमलियाओ निचं जुयलियाओ निचं
 विनमियाओ निचं पणमियाओ निचं सुविभत्तपिण्डमञ्जरिविडिसगधरीओ' इति परिगृह्यते, अस्य व्याख्यानं प्राग्वत्, पुनः कथम्भूता इत्याह—'सव्वरयणामया जाव
 मियपणमियसुविभत्तपडिमञ्जरिविडिसगधरीओ' इति परिगृह्यते, अस्य व्याख्यानं प्राग्वत्, पुनः कथम्भूता इत्याह—'सव्वरयणामया जाव
 पडिरूवा' इति, अत्रापि यावत्करणात् 'अच्छा सण्हा' इत्यादिविशेषणसमूहपरिग्रहः, स च प्राग्वद्भावनीयः, 'तेसि ण'मित्यादि, तेषां तोर-
 णानां पुरतः प्रत्येकं द्वौ द्वौ दिक्सौवस्तिकौ—दिक्प्रोक्षकौ ते च सर्वे जाम्बूनदमयाः, क्वचित्पाठः 'सव्वरयणामया अच्छा'इत्यादि, प्राग्वत् 'तेसि
 ण'मित्यादि द्वौ द्वौ चन्दनकलशौ प्रज्ञप्तौ, वर्णकः चन्दनकलशानां 'वरकमलपइट्टाणा' इत्यादिरूपः सर्वः प्राक्तनो वक्तव्यः, 'तेसि ण'मित्यादि
 द्वौ द्वौ भृङ्गरौ, तेषामपि कलशानामिव वर्णको वक्तव्यो, नवरं पर्यन्ते 'महयामत्तगयमहामुहागिइसमाणा पन्नत्ता समणाउसो!' इति वक्तव्यं
 'मत्तगयमहामुहागिइसमाणा' इति मत्तो यो गजस्तस्य महत्—अतिविशालं यत् सुखं तस्याकृतिः—आकारस्तत्समानाः—तत्सदृशाः
 प्रज्ञप्ताः, 'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वावादशकौ प्रज्ञप्तौ, तेषां चादर्शकानामयमेतद्रूपो वर्णावासो—वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः,
 तद्यथा—तपनीयमयाः प्रकण्ठकाः—पीठविशेषाः, अङ्कुमयानि—अङ्कुरत्नमयानि मंडलानि यत्र प्रतिविंवसम्भूतिः 'अणोग्धसियनिम्मलाए'
 इति अवधर्पणमवधर्षितं भावे क्तप्रत्ययः तस्य निर्मलता—अवधर्षितनिर्मलता भूत्यादिना निर्माजनिमित्यर्थः अवधर्षितस्याभावो-
 ऽनवधर्षिता तेन निम्मला अनवधर्षितनिम्मला अनवधर्षितनिर्मलया छायाया समनुवद्धा—युक्ताः 'चन्द्रमण्डलपडिनिकासा'
 इति चन्द्रमण्डलसदृशाः 'महया महया' अतिशयेन महान्तोऽर्द्धकायसमानाः—कायार्द्धप्रमाणाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण हे आयुष्मन् !
 'तेसि ण'मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे वज्रनाभे—वज्रमयो नाभिर्ययोस्ते वज्रनाभे स्थाले प्रज्ञप्ते तानि च स्थालानि तिष्ठन्ति,

‘अच्छतिच्छडियतंदुलनहसंदटुपडिपुन्ना इव चिद्वृत्ति’ ‘अच्छा’ निर्मलाः शुद्धाः स्फटिकवत् त्रिच्छटिताः—त्रीन् वारान् छटिताः अत एव
‘नखसन्दष्टाः’ नखाः—नखिकाः सन्दष्टा मुखलादिभिः छटिता येषां ते तथा सुखादिदर्शनात् क्तान्तस्य परनिपातः अच्छैस्त्रिच्छटितैः
शालितण्डुलैर्नखसन्दष्टैः परिपूर्णाः, पृथ्वीपरिणामरूपाणि तानि तथा केवलमेवमाकाराणीत्युपमा, तथा चाह—‘सर्वजम्बूणयमया’
सर्वात्मना जम्बूनदमयानि ‘अच्छा सण्हा’ इत्यादि प्राग्वत् ‘महया महया’ इति अतिशयेन महान्ति रथचक्रसमानानि प्रज्ञप्तानि हे श्रमण !
हे आयुष्मन् ! ‘तेसि ण’मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे ‘पाईओ’ इति पात्रयौ प्रज्ञप्ते, ताश्च पात्रयः ‘सच्छोदगपडिहत्थाओ’
इति स्वच्छपानीयपरिपूर्णाः ‘नाणाविहस्स फलहरियस्स बहुपडिपुन्नाविवे’ ति अत्र षष्ठी तृतीयार्थे ‘बहु पडिपुन्ने’ति चैकवचनं
प्राकृतत्वात्, नानाविधैः फलहरितैर्हरितफलैर्वहु—प्रभूतं प्रतिपूर्णा इव तिष्ठन्ति न खलु तानि फलानि किं तु तथारूपाः शाश्वतभाव-
मुपागताः पृथ्वीपरिणामास्ततः उपमानमिति, ‘सवरयणामईओ’ इत्यादि प्राग्वत्, ‘महये’ति अतिशयेन महत्यो गो-
कलिज्जगच्चक्रसमानाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमण हे आयुष्मन् !, ‘तेसि ण’मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ सुप्रतिष्ठकौ—आधाराविशेषौ
प्रज्ञप्तौ, ते च सुप्रतिष्ठकाः सुसर्वौषधिप्रतिपूर्णा नानाविधैः पञ्चवर्णैः प्रसाधनभाण्डैश्च बहुपरिपूर्णा इव तिष्ठन्ति, उपमाभावना
प्राग्वत्, ‘सवरयणामईओ’ इत्यादि तथैव, ‘तेसि ण’ मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे मनोगुलिका नाम पीठिका, उक्तं च
जीवाभिगममूलटीकायां—‘मनोगुलिका नाम पीठिके’ति, ताश्च मनोगुलिकाः सर्वोत्तमा वैदूर्यमय्यो ‘अच्छा’ इत्यादि प्राग्वत् ।
‘तासु णं मणोगुलियासु बहवे’ इत्यादि तासु मनोगुलिकासु सुवर्णमयानि रूयमयानि च फलकानि प्रज्ञप्तानि, तेषु सुवर्णरूप्यमयेषु
फलकेषु बहवो वज्रमया नागदन्तकाः—अङ्कुटकाः [सिक्केषु] तेषु च नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि, तेषु च

रजतमयेषु बहवो वातकरका-जलशून्याः करका प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-‘किण्हुसुत्ते’त्यादि गवच्छदं-आच्छादनं गवच्छा सञ्जाता एविति गव-
 च्छिकाः(ताः)कृष्णसूत्रैः-कृष्णसूत्रमयैर्गवच्छिक्कै(तै)रिति गम्यते, सिक्ककेषु गवच्छिताः कृष्णसूत्रसिक्कगवच्छिता एवं नीलसूत्रसिक्कग-
 गवच्छिता इत्याद्यपि भावनीयं, ते च वातकरकाः सर्वात्मना वैडूर्यमया ‘अच्छा’ इत्यादि प्राग्वत् । ‘तेसि ण’ मित्यादि, तेषां तोर-
 णानां पुरतो द्वौ द्वौ चित्रौ-आश्चर्यभूतौ रत्नकरण्डकौ प्रज्ञप्तौ ‘से जहानामए’ इत्यादि, स यथा नाम राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्त्तिनः-चतुर्षु पूर्वा-
 परदक्षिणोत्तररूपेषु अन्तेषु-पृथिवीपर्यन्तेषु चक्रेण वर्त्तितुं शीलं यस्य तस्यैव चित्रः-आश्चर्यभूतो नानामणिमयत्वेन नानावर्णो वा
 ‘वेरुलियनाणामणिफलियपडलपच्चोयेडे’ इति बाहुल्येन वैडूर्यमणिमयः ‘फलहपडलपच्चोयेडे’ इति स्फटिकपटलावच्छादितः ‘साए
 पमाए’ इत्यादि स यथा राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्त्तिनः प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः सर्वोऽपि दिक्षु समन्ततः-सामस्त्येन अवभासयति
 एतदेव पर्यायत्रयेण व्याचष्टे-उद्योतयति तापयति प्रभासयति ‘एवमेवे’त्यादि सुगमं ‘तेसि णं तोरणण’मित्यादि, तेषां तोरणानां
 पुरतो द्वा द्वौ हयकण्ठप्रमाणौ रत्नविशेषौ एवं गजनरकिन्नरकिं पुरुषमोहरगन्धर्ववृषभकण्ठा अपि वाच्याः, उक्तं च जीवाभिगम-
 मूलटीकाकारेण-“‘हयकण्ठौ-हयकण्ठप्रमाणौ रत्नविशेषौ एवं सर्वेऽपि कण्ठा वाच्या” इति, तथा चाह- ‘सवरयणामया’ इति,
 सर्वे रत्नमया-रत्नविशेषरूपा ‘अच्छा’ इत्यादि प्राग्वत् । ‘तेसि ण’ मित्यादि तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ पुष्पचङ्गेर्यौ प्रज्ञप्ते
 एवं माल्यचूर्णगन्धवस्त्राभरणसिद्धार्थकलोमहस्तकचङ्गेर्योऽपि वक्तव्याः, एताश्च सर्वा अपि सर्वात्मना रत्नमया ‘अच्छा’ इत्यादि
 प्राग्वत्, एवं पुष्पादीनामष्टानां पटलकान्यपि द्विद्विसङ्ख्याकानि वाच्यानि, ‘तेसि णं तोरणण’ मित्यादि, तेषां तोरणानां
 पुरतो द्वे द्वे सिंहासने प्रज्ञप्ते, तेषां च सिंहासनानां वर्णकः प्रागुक्तो निरवशेषो वक्तव्यः, ‘तेसि ण’मित्यादि, तेषां तोर-

णानां पुरतो द्वे द्वे छत्रे रूष्यमये प्रज्ञसे, तानि च छत्राणि वैडूर्यरत्नमयविमलदण्डानि जाम्बूनदकर्णिकानि वज्रसन्धीनि-वज्र-
 रत्नाभूरितदण्डशलाकासन्धीनि मुक्ताजालपरिगतानि अष्टौ सहस्राणि-अष्टसहस्रसङ्ख्या वरकाञ्चनशलाका-वरकाञ्चनमययः शलाका
 येषु तानि, तथा 'ददरमलयसुगंधिसवोऽयसुरभिर्सीयलछाया' इति दर्दरः-चीवरायनद्धं-कुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालि-
 तास्तत्र पक्वा वा ये मलय इति-मलयोद्भवं श्रीखण्डं तत्सम्बधिनः सुगन्धा ये गन्धवासास्तद्वत् सर्वेषु ऋतुषु सुरभिः शीतला च
 छाया येषां तानि तथा, 'मंगलभत्तिचित्ता' अष्टानां स्वस्तिकादीनां मङ्गलानां भक्त्या-विच्छित्या चित्रम्-आलेखो येषां तानि
 तथा 'चंदागारोवसा' चन्द्राकारः-चन्द्राकृतिः सा उपमा येषां तानि तथा, चन्द्रमण्डलवत् दृक्षानीति भावः, 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां
 तोरणानां पुरतो द्वे द्वे चामरे प्रज्ञसे, तानि च चामराणि 'चंदप्पभवेरुलियवयरनाणामणिरयणखचितचित्तदंडाओ' इति चन्द्रप्रभः-
 चन्द्रकान्तो वज्रं वैडूर्यं च प्रतीतं चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्याणि शेषाणि च नानामणिरत्नानि खचितानि येषु ते तथा एवरूपाश्चित्रा-नाना-
 कारा दण्डा येषां चामराणां तानि तथा, 'सुहुमरयदीहवालाओ' इति सूक्ष्मा रजतमया दीर्घा वाला येषां तानि तथा, 'शंखंकुं-
 ददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निकासाओ' इति 'शङ्खः' प्रतीतः अङ्गो-रत्नविशेषः 'कुंदे'ति कुन्दपुष्पं दकरज-उदककणाः अमृतम-
 थितफेणपुञ्जः-क्षीरोदजलमथनसमुत्थः फेनपुञ्जस्तेषामिव सन्निकाशः-प्रभा येषां तानि तथा, 'अच्छा' इत्यादि प्राग्वत् । 'तेसि णं
 तोरणान्' मित्यादि, तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ तैलसमुद्रकौ-सुगन्धितैलाधारविशेषौ, उक्तं च जीवाभिगममूलटीकाकारेण-
 "तैलसमुद्रकौ-सुगन्धितैलाधारौ" एवं कोष्ठादिसमुद्रका अपि वाच्याः, अत्र सङ्ग्रहणिगाथा-तिष्ठे कोट्टु समुग्गे पत्ते चोए य तगर एला
 य । हरियाले हिंगुलए मणोसिला अंजणसमुग्गा ॥१॥ 'सव्वरयणामया' इति एते सर्वेऽपि सर्वात्मना रत्नमया 'अच्छा' इत्यादि प्राग्वत् ।

सूरियाभे णं विमाणे एगमेगे दारे अट्टसयं चक्कज्झयाणं अट्टसयं मिगज्झयाणं गरुडज्झयाणं छत्तज्झ-
 याणं पिच्छज्झयाणं सउणिज्झयाणं सीहज्झयाणं उस्सभज्झयाणं अट्टसयं सेयाणं चउविसाणाणं
 नागवरकेऊणं एवमेव सपुवावरेणं सूरियाभे विमाणे एगमेगे दारे असीयं केउसहस्सं भवतीति मक्खायं,
 सूरियाभे विमाणे पण्णाट्ठिं पण्णाट्ठिं भोमा पन्नत्ता, तेसि णं भोमाणं भूमिभागा उल्लोया य भाणियवा,
 तेसि णं भोमाणं च बहुमज्झदेसभागे पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे, सीहासणवन्नतो सपरिवारो, अवसेसेसु
 भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं भदासणा पन्नत्ता । तेसि णं दाराणं उत्तमागारा सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसो-
 भिया, तंजहा—रयणेहिं जाव रिट्ठहिं, तेसि णं दाराणं उप्पिं अट्टमंगलगा सझया जाव छत्ताति-
 छत्ता, एवमेव सपुवावरेणं सूरियाभे विमाणे चत्तारि दारसहस्सा भवतीतिमक्खायं, असोगवणे सत्ति-
 वणे चंपगवणे चूयगवणे, सूरियाभस्स विमाणस्स चउदिसिं पंच जोयणसयाइं अवाहाए चत्तारि
 वणसंडा पन्नत्ता, तंजहा—पुरच्छिमेणं असोगवणे दाहिणेणं सत्तवन्नवणे पच्चत्थिमेणं चंपगवणे उन्नरेणं
 चूयगवणे, ते णं वणखंडा साइरेगाइं अद्धतेरस जोयणसयसहस्साइं आयाभेणं पंच जोयणसयाइं
 विक्खंभेणं पत्तेयं पत्तेयं पागारपरिस्वित्ता किण्हा किण्हाभासा वणखंडवन्नओ ॥ सू० २९ ॥

‘सूरियाभे णं विमाणे एगमेगे दारे अट्टसयं चक्कज्झयाणं’ मित्यादि, तस्मिन् सूर्याभे विमाने एकैकस्मिन् द्वारे

अष्टाधिकं शतं चक्रध्वजानां—चक्रलेखरूपचिह्नोपेतानां ध्वजानामेवं मृगगरुडरुद्धलत्रपिच्छशकुनिसिंहशृङ्गभचतुर्दन्तहस्तिध्वजाना-
मपि प्रत्येकमष्टशतमष्टशतं वक्तव्यं 'एवमेव सपुष्पावरेण' एवमेव—अनेनैव प्रकारेण सपूर्वापरेण—सह पूर्वैः अपरैश्च वर्तते इति
सपूर्वापरं—सङ्ख्यानं तेन सूर्याभे विमाने एकैकस्मिन् द्वारे अशीतमशीतं—अशीत्याधिकं २ केतुसहस्रं भवतीत्याख्यातं मया अन्यैश्च
तीर्थकृद्भिः, 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां द्वाराणां संबन्धीनि प्रत्येकं पञ्चषष्टिः २ भौमानि—विशिष्टानि स्थानानि प्रज्ञप्तानि, तेषां च भूमानां
भूमिभागा उल्लोकाश्च यानविमानवद्वक्तव्याः, तेषां च भौमानां बहुमध्यदेशभागे यानि त्रयस्त्रिंशत्तमानि भौमानि तेषां बहुमध्यदेशभागे
प्रत्येकं प्रत्येकं सूर्याभदेवयोग्यं सिंहासनं तेषां च सिंहासनानां वर्णकोऽपरोत्तरोत्तरपूर्वादिषु सामानिकादिदेवयोग्यानि
भद्रासनानि च क्रमेण यानविमानवद्वक्तव्यानि शेषेषु च भौमेषु प्रत्येकमेकैकं सिंहासनं परिवाररहितं । 'तेसि ण' मि-
त्यादि, तेषां द्वाराणां उत्तमा आकारा उपरितना आकारा उत्तरंगादिरूपाः क्वचित् 'उवरिमागारा' इत्येव पाठः,
षोडशविधै रत्नैरुपशोभितास्तद्यथा—'रयणेहिं जाव रिट्ठेहिं' इति रत्नैः—सामान्यतः कर्केतनादिभिर्यावत्करणान् वज्रैः २
वैडूर्यैः ३ लोहिताक्षैः ४ मसारगल्लैः ५ हंसगर्भैः ६ पुलकैः ७ सौगन्धिकैः ८ ज्योतीरसैः ९ अड्डैः १० अञ्जनैः ११ रजतैः १२
अञ्जनपुलकैः १३ जातरूपैः १४ स्फटिकैरिति परिग्रहः १५ षोडशै रिष्टैः १६ 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुपरि अष्टौ
अष्टौ स्वस्तिकादीनि मङ्गलकानि इत्यादि यानविमानतोरणवत्तावद्वाच्यं यावद् बहवः सहस्रपत्रहस्तका इति, अत ऊर्ध्वं केषुचित्
पुस्तकान्तरेष्वेवं पाठः 'एवमेव सपुष्पावरेणं सूरियाभे विमाने चत्तारि दारसहस्सा भवन्तीति मक्खाय'मिति सुगमं 'सूरियाभस्स ण'
मित्यादि सूर्याभस्य विमानस्य चतुर्दिशं—चतस्रो दिशः समाहृताश्चतुर्दिक् तस्मिन् चतसृषु दिक्षु पञ्च योजनशतानि

'अबाहाए' इति बाधनं बाधा आक्रमणमित्यर्थः न बाधा अबाधा-अनाक्रमणं तस्यामबाधायां कृत्वेति गम्यते, अपान्तरालं
 मुक्तेति भावः, चत्वारो वनखण्डाः प्रज्ञप्ताः, अनेकजातीयानां गुत्तमानां महीरुहाणां समूहो वनखण्डः, उक्तञ्च जीवाभिग-
 मचूर्णौ- 'अणेगजार्ईहि उत्तमेहि हवखेहि वणसंडे' इति, 'तद्यथे'यादिना तानेव वनखण्डान् नामतो दिग्भेदतश्च दर्शयति,
 अशोकवृक्षप्रधानं वनमशोकवनमेवं सप्तपर्णवनं चम्पकवनं चूतवनमपि भादनीयं, 'पुरच्छिमेण' मित्यादि पाठसिद्धं, अत्र
 संग्रहणिगाथा- 'पुव्वेण असोगवणं दाहिणतो होइ सत्तिवणवणं । अवरेणं चंपकवणं चूयवणं उत्तरे पासे ॥ १ ॥ ' 'तेण'-
 मित्यादि, ते च वनखण्डाः सातिरेकानि अर्द्धत्रयोदशानि-साद्धीनि द्वादश योजनशतसहस्राणि (आयामतः) पञ्चयोजन-
 शतानि विष्कम्भतः प्रत्येकं २ प्राकारपरिक्षिप्ताः, पुनः कथंभूतास्ते वनखण्डाः? इत्याह- 'किण्हा किण्होभासा जाव
 पडिमोयणा सुरस्मा' इति यावत्करणादेवं परिपूर्णः पाठः सूचितो-नीला नीलोभासा हरिया हरियोभासा सीया सीयोभासा
 निद्धा निद्धोभासा तिद्धा तिद्धोभासा किण्हा किण्हच्छाया नीला नीलच्छाया हरिया हरियच्छाया सीया सीयच्छाया निद्धा
 निद्धच्छाया घणकडियकिण्हच्छाया रम्मा महामेहनिक्खुंबभूया, ते णं पायवा मूलमंतो कंदमंतो खंधमंतो तयमंतो पवालमंतो
 पत्तमंतो पुष्पमंतो वीयमंतो फलमंतो अणुपुव्वसुजायइलवट्टपरिणया एगखंधा अणेगसाहणपसाहविडिमा अणेगनरवामण्णसारि-
 यअणेज्झघणविपुलवट्टखंधो अच्छिहपत्ता अविरलपत्ता अवाइणपत्ता अणीइयपत्ता निडुयजरटपंडुपत्ता नवहरियभिसंतपत्तभारं-
 धयारगंभीरदरिसणिज्जा लवणिगयवरतरुणपत्तपल्लवकोमलउज्जलचलंतकिसलयकुसुमपवालपल्लवंकुरगसिहरा निच्चं कुसुमिया
 निच्चं मउलिया निच्चं लवइया निच्चं शवइया निच्चं गुलइया निच्चं गोच्छिइया निच्चं जमलिया निच्चं जुयलिया निच्चं विणमिया निच्चं

पणमिया निचं कुमुमियमउलियलवइयथवइयगुलइयगोच्छियजमलियजुवलियविणमियपणमियसुविभत्तपडिंजखिंडंसयथरा सु-
यवरहिणमयणसलागाकोइलकोरकभिंमारककोइलजीवंजीवकनंदीमुखकविंजलपिंगलत्रखगकारंडचक्कागकलहंससारसअणेगस-
उणमिहुणवियरियसइइयमहुरसरनाइयसंपिडियदरियभरमहुयरिपहकरपरिलेंतछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुमगुंजंतदेसभा-
गा अडिभतरपुण्फकलवाहिरपत्तोच्छन्ना पुत्तेहि य पुत्तेहि य उवच्छन्नपलच्छन्ना नीरोगका मउफासा अकंटगा णाणा-
विहगुच्छगुम्ममंडवगोवसहिया विचित्तुहकेउभूया वाविपुक्खरणिदीहियासु य सुनिवेसियरम्मजालघरगा पिंडिमनीहारिमसु-
गंधिसुसुरभिमणहरं च गंधद्धणि गुयंता सुहकेऊ केउबहुला अणेगसगडरहजाणजुगगिल्लिथिल्लिसीयसंदमाणीपडिमोयणा सुरम्मा
इति' अस्य व्याख्या—इह प्रायो वृक्षाणां मध्यमे वयसि वर्त्तमानानि पत्राणि कृष्णानि भवन्ति ततस्तद्योगात् वनखण्डा अभि
कृष्णाः, न चोपचारमात्रात् कृष्णा इति व्यपदिश्यन्ते किन्तु तथा प्रतिभासनात्, तथा चाह—'कृष्णावभासा'यावन्ति भागे
कृष्णावभासपत्राणि सन्ति तावति भागे ते वनखण्डाः कृष्णा अवभासन्ते, ततः कृष्णोऽवभासो येषां ते कृष्णावभासा इति,
तथा हरितत्वमनिक्रान्तानि कृष्णत्वमंप्राप्तानि पत्राणि नीलानि तद्योगाद्रनखण्डा अपि नीलाः, न चैतदुपचारमत्रेणोच्यते
किन्तु तथावभासात्, तथा चाह नीलावभासाः, समासः प्राग्वत्, यौवने तान्येव पत्राणि किसलयत्वं रक्तत्वं चातिक्रान्तानि
ईपत् हरितालाभानि पाण्डूनि सन्ति हरितानीनि व्यपदिश्यन्ते, ततस्तद्योगात् वनखण्डा अपि हरिताः, न चैतदुपचारमात्रा-
दुच्यते, किन्तु तथाप्रतिभासात्, तथा चाह—हरितावभासाः, तथा बालयादतिक्रान्तानि वृक्षाणां पत्राणि शीतानि भवन्ति ततस्त-
द्योगाद्रनखण्डा अपि शीता इत्युक्ताः, न च न ते गुणतस्तथा किन्तु तथैव, तथा चाह—शीतावभासाः, अधोभागवर्त्तिनां वैमानिक-

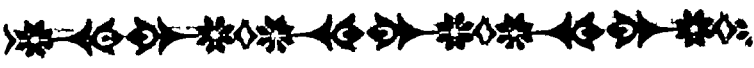
देवानां देवीनां तद्योगक्षीतवातसंस्पर्शनः ते क्षीना वनखण्डा अवभासन्ते इति, तथा एते कृष्णनीलहरितवर्णा यथा स्वस्मिन्
 स्वरूपे अत्यक्ते स्निग्धा भण्यन्ते तीव्राश्च ततः तद्योगात् वनखण्डा अपि स्निग्धाः तीव्राश्च इत्युक्ताः, न चैनदुपचारमात्रं क्रिन्तु
 तथावभासोऽप्यस्ति तत उक्तं—स्निग्धावभासास्तीव्रावभासा इति, इहावभासो भ्रान्तोऽपि भवति यथा मरुपरीचिक्रास्तु
 जलावभासस्ततो नावभासमात्रोपदर्शनेन यथावस्थितं वस्तुस्वरूपं वर्णितं भवति किन्तु तथास्वरूपप्रतिपादनेन, तत्रः कृष्ण-
 त्वादीनां तथास्वरूपप्रतिपादनार्थमनुवादपुरस्सरं विशेषणान्तरमाह—‘क्रिण्हा क्रिण्हच्छाया’ इत्यादि, कृष्णा वनखण्डाः,
 कुन इत्याह—कृष्णच्छायाः ‘निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां विभक्तीनां प्रायो दर्शन’ मिति वचनात् हेतौ प्रथमा, ततोऽयमर्थः—
 यस्मात् कृष्णा छाया—आकारः सर्वाविसंवादितया तेषां तस्मात् कृष्णाः, एतदुक्तं भवति—सर्वाविसंवादितया तत्र कृष्ण आकार
 उपलभ्यते, न च भ्रान्तावभाससंपादितसत्ताकः सर्वाविसंवादी भवति, ततस्तत्त्ववृत्त्या ते कृष्णा न भ्रान्तावभासमात्रव्यव-
 स्थापिता इति, एवं नीला नीलच्छाया इत्याद्यपि भावनीयं, नवरं शीताः शीतच्छाया इत्यत्र छायाशब्द आतपप्रतिपक्षवस्तुवाचो
 द्रष्टव्यः, ‘घनकण्डितडियच्छाया’ इति इह शरीरस्य मध्यभागे कण्डिततोऽन्यस्यापि मध्यभागः कण्डिरिव कण्डिरित्युच्यते, कण्डि-
 स्तदमिव कण्डितं घना—अन्योऽन्यशाखास्त्रानुप्रवेशतो निविडा कण्डितटे—मध्यभागे छाया येषां ते तथा, मध्यभागे निविडतर-
 च्छाया इत्यर्थः, अत्र एव रम्यो—रमणीयः तथा महान् जलभारावततप्रवृद्धकालभावी यो मेघनिकुलम्बो—मेघसमूहस्तं भूना—गुणैः
 प्राप्ता महामेघनिकुलम्बभूताः, महामेघवृन्दोपमा इत्यर्थः। ‘ते णं पायवा’ इत्यादि, अशोकवरपादपरिवारभूतप्रागुक्ततिलकादि-
 वृक्षवर्णनवत् परिभाषनीयं, नवरं ‘सुयवरहिणमयणसलागा’ इत्यादि विशेषणमत्रोपमया भावनीयं, ‘अणेगसगडरहजाणे’-

त्यादि तदाकारभावतः ॥ (मृ. ३०) ॥

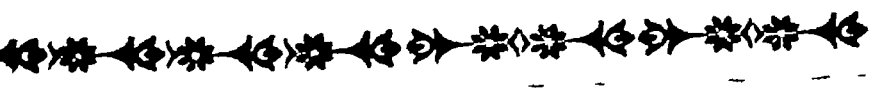
तेसिं णं वणसंढाणं अंतो बहुसमरमणिज्जा भूमिभागा, से जहा नामए आलिंगपुक्खरेति वा जाव गाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहि य तणेहि य उवसोभिया, तेसिं णं गंधो फासो णेयव्वो जहक्कमं, तेसिं णं भंते ! तणाण य मणीण य पुब्बावरदाहिणुत्तरातेहिं वातेहिं मंदाणं एइयाणं वेइयाणं कंषियाणं चालियाणं फंदियाणं घट्टियाणं खोभियाणं उदीरिदाणं केरिसए सहे भवति ?, गोयमा ! से जहा नामए सीयाए वा संदमाणीए वा रहस वा सच्छत्तरस सज्झयस्स सघंटरस सपडागस्स सतोरणवरस्स सनंदिघोसस्स सखिखिणिहेमजालपरिखित्तस्स हेमवयचित्तिणिसकणगणिज्जुत्तदरुयायस्स संपिनद्धक्कमंडलधुरागरस कालायससुकधणे, मिजंतकगरस आइएणवरतुरगसुसंपत्तस्स कुसलणरच्छेयसारहिंसुसंपगगहियस्स सरसयवत्तीसतोणपरिमंढियस्स सकंकडावयंसगस्स सचावसरपहरणावरणभरियजुज्झसज्जस्स रायंगणंसि वा रायंतैउरंसि वा रम्मंसि वा मणिकुट्टिमतलंसि अभिक्खणं अभिघट्टिज्जमाणस्स वा नियट्टिज्जमाणस्स वा ओरालमणोणणा कणमणनिव्वुइकरा सदा सव्वओ समंता अभिणिसवंति, भवेयारूवे सिया ?, णो इणेट्ठेससमट्ठे, से जहाणामए वेयालीयवीणाए उत्तरमंदासुच्छियाए अंके सुपइट्टियाए कुसलनरनारिसुसंपरिगगहिं याते चंदणकोणपरियट्टियाए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि मंदायं वेइयाए पवेइयाए चालि-

याए घट्टियाए खोभियाए उदीरियाए ओराला मणुण्णा मणहरा कणमणनिव्वुइकरा सदा
 सव्वओ समंता अभिनिस्सवंति, भवेयारूवे सिया ?, णो इण्हे समंहे, से जहानामए किल्लराण वा
 किंपुरिसाण वा महोरगाण वा गंधव्वाण वा भद्दसालवणगयाणं वा नंदणवणगयाणं वा सोमण-
 सवणगयाणं वा पंडगवणगयाणं वा हिमवंतगच्छंगयमलयमंदरगिरिगुहासमन्नागयाण वा एगओ
 सन्निहियाणं समागयाणं सन्निसन्नाणं समुवविद्वाणं पमुइयपक्कीलियाणं गीयरइगंधव्वहसियमणाणं
 गज्जं पज्जं कत्थं गेयं पयबद्धं पायबद्धं उक्खित्तायपयत्तायं मंदायं रोइयावसाणं सत्तसरसमन्नागयं
 छदोसविप्पमुक्कं एक्कारसालंकारं अट्टगुणोववेयं गुंजंतवंसकुहरोवगूढं रत्तं तिद्वाणकरणसुद्धं सकुह-
 रगुंजंतवंसतंतीतलताललयगहसुसंपउत्तं महुरं समं सुललियमणोहरं मउयरिभियपयसंचारं सुणत्ति
 वरचारूव्वं दिव्वं णद्धं सज्जं गेयं पगीयाणं, भवेयारूवे सिया ?, हंता सिया ॥ (सू० ३?)

तेसि णं वणसंडाणं तत्थ तत्थ तहिं देसे देसे बहूओ खुड्डाखुड्डियातो वावीयाओ पुक्खरिणीओ
 दीहियाओ गुंजालियाओ सरपंत्तिआओ बिलपंत्तियाओ अच्छाओ ! सण्हाओ रययामयकूलाओ
 समतीरातो रययामयासाणातो तवणिज्जतलाओ सुवणणसुब्भरययवालुयाओ वेरुलियमणिफा-
 लियपडलपच्चोयडाओ सुओयारसुउत्ताराओ णाणामणिसुबद्धाओ चउक्कोणाओ अणुपुव्वसुजातगं-
 भीरसीयलजलाओ संछन्नपत्तभिसमुणालाओ बहुउप्पलकुमुयनल्लिणसुभगसोगंधियगोडरीयसय-

वत्तसहस्रपत्तकेसरकुल्लोवचियाओ छप्पयपरिभुज्जमाणकमलाओ अच्छविमलसलिलपुण्णाओ अप्पेगइयाओ आसवोयगाओ अप्पेगइयाओ खोरोयगाओ अप्पेगइयाओ घओयगाओ अप्पेगइयाओ खोरोयगाओ अप्पेगइयाओ खोरोयगाओ अप्पेगइयाओ पणत्ताओ पासादीयाओ दरिसणिज्जाओ अभिरूवाओ पडिरूवाओ तासि णं वादीणं जाव बिलपंतीणं पत्तेयं २ चउद्धि-
सिंचत्तारि तिसोपाणपडिरूवा पणत्ता, तेसि णं तिसोपाणपडिरूवाणं वुद्धओ, तोरणणं मया छत्ताइछत्ता य पेयद्वा, तासु णं खुड्डाखुड्डियासु वावीसु जाव बिलपंतियासु तत्थ २ देसे बहवे उप्पायपवयगा नियइपवययगा जगइपवयया दारुहज्जपवयगा दगमंडवा दगणालगा दगमंचगा उ-
सड्डा. खुड्डुखुड्डुगा अंदोलगा पक्खंदोलगा सवरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तेसु णं उप्पाय-
पवएसु जाव पक्खंदोलएसु बहूइ हंसासणाइं कौचासणाइं गरुत्तासणाइं उण्णयासणाइं पणयास-
णाइं दीहासणाइं पक्खासणाइं भद्दासणाइं उसभासणाइं सीहासणाइं पउमासणाइं दिसासोव-
त्थियाइं सवरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं, तेसु णं वणसंडेसु तत्थ तत्थ तत्थिं तत्थिं देसे देसे बहवे आलियघरगा मालियघरगा कयलिघरगा लयाघरगा अच्छणघरगा पिच्छणघरगा मंडण-
घरगा पसाहणघरगा गब्भघरगा मोहनघरगा सालघरगा जालघरगा चित्तघरगा कुसुमवरगा गं-
धघरगा आयंसघरगा सवरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तेसु णं आलियघरगेसु जाव गंधव०

तहिं २ घरएसु बहुइं हंसासण जाव दिसासोवत्थिआसणाइं सवरयणामयाइं जाव पडिरुवाइं । तेसु णं वणसंडेसु तत्थ तथेसे २ तहिं २ बहवे जातिमंडवगा जूहियमंडवगा णवमालियमंडवगा वासंतिमंडवगा सूरमल्लियमंडवगा दहिवासुयमंडवगा तंबोलिमंडवगा मुद्धियामंडवगा णागलया-मंडवगा अतिमुत्तयलयामंडवगा आप्फोवगामालुयामंडवगा अच्छा सवरयणामया जाव पडिरु-वाओ, तेसु णं जालिमंडवएसु जाव मालूयामंडवएसु बहवे पुढविसिलापट्टगा हंसासणसंठिया जाव दिसासोवत्थियासणसंठिया अण्णे य बहवे मंसलघुद्धविसिट्ठसंठाणसंठिया पुढविसिलाप-ट्टगा पणत्ता समणाउओ !, आईणगरुयबूरणवणीयतूलफासा सवरयणामया अच्छा जाव पडि-रुवा, तत्थ णं बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति सयंति चिद्धंति निसीयंति तुयद्धंति हसंति रमंति ललंति कीलंति किद्धंति मोहंति पुरा पोरणाणं सुचिण्णाण सुपडिक्कंताण सुभाण कडाण कम्माण कल्लणाण कल्लणं फलविवायगं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति (सू० ३२)

‘तेसि णं वणसंडाण ’ मित्यादि, तेषां वनखण्डानामन्तः-मध्ये बहुसप्ररमणीया भूमिभागाः प्रज्ञप्ताः, तेषां च भूमिभागानां ‘से जहा नामए ‘आलिंगपुक्खरे इ वा ’ इत्यादि वर्णनं प्रागुक्तं तावद्वाच्यं यावन्मणीनां स्पर्शो, नवरमत्र तृणा-न्यपि वक्तव्यानि, तानि चैवं-‘नाणाविहंपंचवणाहिं मणीहि य तणेहि य उवसोभिया, तंजहा-किण्हेहि य नोलेहि य जाव सु-किले, तत्थ णं जे ते कण्हा तणा य मणी य तेसि णं अयमेयारुवे वक्कात्रासे पन्नत्ते, से जहानामए जीमूतेइ वा’ इत्यादि । सम्प्रति

तेषां मणीनां तृणानां च वातेरितानां शब्दस्वरूपप्रतिपादनार्थमाह—‘तेसि णं भंते ! तणाण य मणीण य’ इत्यादि, तेषां णमिति पूर्ववत् भदन्त !—परमकल्याणयोगिन् तृणानां पूर्वापरदक्षिणोत्तरगतैर्वर्तिमन्दायंति-मन्द मन्द एजितानां-कम्पितानां व्येजितानां—विशेषतः कम्पितानां, एतदेव पर्यायशब्देन व्याचष्टे-कम्पितानां चालितानां—इतस्ततो मनाक् विक्षिप्तानां, एतदेव पर्यायेण व्याचष्टे—स्पन्दितानां, तथा घट्टितानां—परस्परं संघर्षयुक्तानां, कथं घट्टिता इत्याह—क्षोभितानां, स्वस्थानाञ्चालनमपि कुत इत्याह—उदीरितानामुत्-प्राबल्येन प्रेरितानां, कीदृशः शब्दः प्रज्ञप्तः?, भगवानाह—‘‘गोयस्मे’’ त्यादि, गौतम ! स यथानामकः शिविकाया वा स्यन्दमानिकाया वा रथस्य वा, तत्र सिबिया जम्पानविशेषरूपा उपरिच्छाद्रिता कोष्ठाकारा, तथा दीर्घा जम्पानविशेषः पुरुषस्वप्रमाणावकाशदा या स्यन्दमानिका, अनयोश्च शब्दः पुरुषोत्पाटितयोः क्षुद्रहमघण्टिकादिचलनवशतो वेदितव्यः, रथश्चेह संग्रामरथः प्रत्येयोऽग्रेतनविशेषणानामन्यथाऽसंभवात्, तस्य च फलकवेदिका यस्मिन् काले ये पुरुषास्तदपेक्षया तत्तिप्रमाणाऽवसेया, तस्य च रथस्य विशेषणान्यभिधत्ते—‘सच्छत्तस्स’ इत्यादि, सच्छत्रस्य सध्वजस्य सत्रण्टाकस्य—उभयपादवर्धिलम्बिमहाप्रमाणघण्टोपेतस्य सपताकस्य सह तोरणवरं—प्रध्मननोरणं यस्य ससतोरणवरस्तस्य, सह नन्दीघोषो—द्वादशतूर्यनिनादो यस्य स सनन्दिघोषतरस्य, तथा सह किङ्कित्यः—क्षुद्रघण्टा येषामिति सकिङ्किणीकानि, हेमजालानि—यानि हेममयदामसमूहास्तैः सर्वास्तु दिक्षु पर्यन्तेषु—बहिःप्रदेशेषु परिक्षिप्तो—व्याप्तस्तस्य, तथा हैमवतं—हिमवत्पर्वतभाविचित्रं—विचित्रमनोहारिविशेषोपेतं तिनिशतरसंबन्धि कनकविच्छुरितं दारु-काष्ठे यस्य स हैमवतचित्रतैर्निशकनकनिर्युक्तदारुकस्तस्य, सूत्रे च द्वितीयः ककारः स्वार्थिकः पूर्वस्य च दीर्घत्वं प्राकृतत्वात्, तथा सुष्ठु—अतिशयेन सम्यक् पिनद्धं—

बद्धमरकण्डलं धूश्च यस्य स सुसंपिन्नङ्कारकमंडलधूःकस्तस्य, तथा कालायसेन-लोहेन सुष्ठु-अतिशयेन कृतं नेमेः-बाह्व-
 परिधेर्यन्त्रस्य च-अरकोपरिफलकचक्रवालस्य कर्म यस्मिन् स कालायसकृतनेमियन्त्रकर्मा तस्य, तथा आकीर्णा-गुणैर्न्यासा
 ये वराः-प्रधानास्तुरगास्ते सुष्ठु-अतिशयेन सम्यक् प्रयुक्ता-योजिता यस्मिन् स आकीर्णवरतुरगसुसंप्रयुक्तः तस्य, प्राकृतत्वात्
 बहुव्रीहावपि क्तान्तस्य परनिपातः, तथा सारथिकर्मणि ये कुशला नरास्तेषां मध्ये अतिशयेन छेको-दक्षः सारथिस्तेन सुष्ठु-
 सम्यक् परिगृहीतस्य, तथा 'सरसयवतीसतोणपरिमंडियस्स' इति शराणां शतं प्रत्येकं येषु तानिःशरशतानि तानि च तानि
 द्वात्रिंशत् तूणानि तैर्मण्डितः शरशतद्वात्रिंशत्तूणमण्डितः, किमुक्तं भवति ?-एवं नाम तानि द्वात्रिंशत् शरशतभृतानि तूणानि रथस्य
 सर्वतः पर्यन्तेष्ववलम्बितानि यथा तानि संग्रामायोपकल्पितस्यातीव मण्डनाय भवन्तीति, तथा कण्टकः-कवचं सह कण्टको
 यस्य स सकण्टकः सकण्टकोऽवतंसः-शेखरो यस्य स सकण्टावतंसस्तस्य, तथा सह चापं येषां ते सचापा ये शरा यानि च
 कुन्तभल्लिमुखसिद्धप्रभृतीनि नानाप्रकाराणि प्रहरणानि यानि च कवचकण्टकप्रमुखानि आवरणानि तैर्भूतः-परिपूर्णः, तथा
 योधानां युद्धं तन्निमित्तं सद्यः-प्रगुणीभूतो यः स योधयुद्धसज्जस्ततः पूर्वपदेन सह विशेषणसमासः तस्य, इत्थंभूतस्य राजाङ्गमेवा
 अन्तःपुरे वा रम्ये वा मणिकुट्टिमतले-मणिवद्धभूमितले अभोक्षणमभीक्ष्णं कुट्टिमतलप्रदेशे वा 'अभिघट्टिज्जमाणस्से'ति अभि-
 खच्यमानस्य वेगेन गच्छतो ये उदारा मनोज्ञा कर्णमनोनिर्वृतिकराः सर्वतः समन्तात् जीवाभिगममूलटीकायामपि 'उत्पित्तं'
 श्वासयुक्तमिति, तथा उत्-प्रावत्येन अतितालमस्थानतालं वा उत्तालं, इलक्षणस्वरेण काकस्वरं, सानुनासिकं अनुनासिकावि-
 निर्गतस्वरानुगतमितिभावः, तथा 'अद्गुणीववेय'मिति अष्टभिर्गुणैरूपेत्तमष्टगुणोपेतं, ते चाष्टावपी गुणाः-पूर्णं रक्तमलङ्कृतं

व्यक्तमविघुष्टं मधुरं समं सललितं च, तथा चोक्तम्—“पुणं रत्नं च अलंकियं च वत्तं तर्हेव अविघुष्टं । मधुरं समं सललियं अट्ट गुणा होति गेयस्स ॥१॥” तत्र यत् स्वरकलाभिः परिपूर्णं गीयते तत्पूर्णं, गेयरागानुरक्तेन यत् गीयते तत् रक्तं, अन्योऽन्यस्वरविशेषकरणेन यदलङ्कृतमिव गीयते तदलङ्कृतं, अक्षरस्वरस्फुटकरणतो व्यक्तं, विस्वरं क्रोशतीव विघुष्टं न तथा अविघुष्टं, मधुरस्वरेण गीयमानं मधुरं कोकिलारुतवत्, तालवंशस्वरादिसमनुगतं समं, तथा यत् स्वरघोलनाप्रकारेण ललतीव तत् सह ललितेन-ललनेन वर्त्तत इति सललितं, यदिवा यत् श्रोत्रेन्द्रियस्य शब्दस्य स्पर्शनमतीव सूक्ष्ममुत्पादयति सुकुमारमिव च प्रतिभासते तत् सललितं । इदानीमेतेषामेवाष्टानां मध्ये कियतो गुणान् अन्यच्च प्रतिपिपादयिषुरिदिमाह—‘रत्नं तिहाणकरणं सुद्धं’ तत् ‘कुहरगुर्जतर्वसतंतीतलताललयगहसुसंपज्जतं मधुरं समं सललियं मणोहरं मज्जरिभियपयसंचारं सुरइं सुनति वरचारुरूवं दिवं नदं सज्जं गेयं पगीयाण’मिति यथा प्राक् नाट्यविधौ व्याख्यातं तथा भावनीयं ‘जारिसए सद्दे हवइ’ प्रगीतानां-गातुमारब्धवतां यादृशः शब्दोऽतिमनोहरो भवति-स्यात्-कथंचिद्भवेदेतद्रूपस्तेषां तुणानां मणीनां च शब्दः ? एवमुक्ते भगवानाह-गौतम ! स्यादेवंभूतः शब्दः ॥ (सू० ३१)

‘तेसि णं वणसंखाण’ मित्यादि, तेषां ‘ण’मिति वाक्यालङ्कारे वनखण्डानां मध्ये तत्र तत्र देशे ‘तत्र तत्रे’ ति तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे ‘बहूई’ इति बहुचः ‘खुड्ढाखुड्ढियाओ’ इति छुल्लिकाखुल्लिका लघवो लघवो इत्यर्थः, वाप्यश्चतुरस्राः पुक्खरिण्यो वृत्ताकारा अथवा पुष्कराणि विद्यन्ते यासु ताः पुष्करिण्यो दीर्घिका-ऋज्व्यो नद्यः वक्रा नद्यो गुञ्जालिकाः, बहूनि केवलकेवलानि पुष्पावकीर्णकानि सरंसि एकपङ्क्त्या व्यवस्थितानि सरःपङ्क्तिः सललितास्ता बह्व्यः सरःपङ्क्त-

क्तयः तथा येषु सरःसु पङ्क्त्या व्यवस्थितेषु कूपोदकं प्रणालिकया संवरति सा सरःपङ्क्तिः ता बहव्यः सरःसरःपङ्क्तयः,
 तथा बिलानीव बिलानि-कूपास्तेषां पङ्क्तयो बिलपङ्क्तयः, एताश्च सर्वा अपि कथंभूता इत्याह-अच्छाः-स्फटिकवद्वहिर्निर्म-
 लप्रदेशाः इलक्ष्णाः-इलक्ष्णपुद्गलनिष्पादितबहिःप्रदेशाः इलक्ष्णदलनिष्पन्नपटवत्, तथा रजतमयं-रूप्यमयं कूलं यासां ता
 रजतमयकूलाः, तथा समं न गर्ताभावात् विषमं तीरं-तीरवर्तिजलापूरितं स्थानं यासां ताः समतीराः, तथा वज्रमयाः पाषाणा
 यासां ता वज्रमयपाषाणाः, तथा तपनीयं-हेमविशेषः तपनीयमयं तलं यासां तास्तपनीयतलाः, तथा “सुवर्णसु-
 उद्गरययवालुयाड” इति सुवर्णं-पीतकान्ति हेम सुवर्णं-रूप्यविशेषः रजतं-प्रतीतं तन्मया वालुका यासु ताः सुवर्णसुव-
 रजतवालुकाः, ‘वेरुलियमणिफल्लिहपडलपञ्चोयडाओ’ इति वैडूर्यमणिमयानि स्फटिकपटलमयानि च प्रत्यवतदा-
 नि-तटसमीपवर्तिनः अत्युन्नतप्रदेशा यासां ता वैडूर्यमणिस्फटिकपटलप्रत्यवतदाः, ‘सुओयारसुउत्ताराड’ इति
 सुखेनावतारो-जलमध्ये प्रवेशनं यासु ताः सुखावताराः तथा सुखेन उत्तारो-जलमध्येद्वहिर्निर्गमनं यासु ताः सुखो-
 त्तारास्ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः, ‘नानामणित्थिसुबद्धाड’ इति नानामणिभिः-नानाप्रकारैर्मणिभिस्तीर्थानि
 सुबद्धानि यासां ता नानामणितीर्थसुबद्धाः, अत्र बहुव्रीहावपि क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनाद् प्राकृतशैलीवशाद्वा
 ‘चउक्कोणाड’ इति चत्वारः कोणा यासां ताश्चतुःकोणाः, एतच्च विशेषणं वापीः कूपांश्च प्रति द्रष्टव्यं, तेषामेव चतु-
 ष्कोणत्वसंभवात् न शेषाणां, तथा आनुपूर्व्येण-क्रमेण नीचैस्तराभावरूपेण सुष्ठु-अतिशयेन यो जातव्रतः-केदारो जल-
 स्थानं तत्र गम्भीरं-अलब्धस्तायं शीतलं जलं यासु ता आनुपूर्व्यसुजातव्रतगम्भीरशीतलजलाः, ‘संछन्नपत्तभिससुणा-

लाउ' इति संछन्नानि-जलेनान्तरितानि पत्रविसमृणालानि यासु ताः संछन्नपत्रविसमृणालाः, इह विसमृणालसाहचर्यात् पत्राणि पद्मिनीपत्राणि द्रष्टव्यानि, विसानि-कन्दाः मृणालानि-पद्मनालाः, तथा बहुभिरुत्पलकुमुदनलिनसुभगसौगन्धिक-पुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रैः केसरैः-केसरप्रधानैः फुल्लैः-विकसितैरुपचिता बहूत्पलकुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रकेसरफुल्लोपचिनाः, तथा षट्पदैः भ्रमरैः परिशुज्यमानकमलाः, तथा अच्छेन-स्वरूपतः स्फटिकवत् शुद्धेन विमलेन-आगन्तुकमलरहितेन सलिलेन पूर्णा अच्छविमलसलिलपूर्णाः, तथा पडिहत्या-अतिरेकिना अतिभूता इत्यर्थः 'पडिहत्यमुद्धुमायं अतिरियं जाणमाउण्ण' मिति वचनात्, उदाहरणं चात्र--'घणपडिहत्थं गयणं सराङ्गं नवसलिलउद्धुमायाङ्गं । अङ्गेइयं मह उण चिंताए मण तुहं विरहे ॥ १ ॥' इति, भ्रमन्तो मत्स्यकच्छपा यत्र ताः परिहृत्य भ्रमन्मत्स्यकच्छपाः, तथा अनेकैः शकुनिमिथुनैकैः प्रविचरिता-इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः अनेकशकुनिमिथुनकप्रविचरितास्ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः, एता वाण्यादयः सरस्सरःपङ्क्तिपर्यन्ताः 'प्रत्येकं प्रत्येकं' प्रति प्रत्येकमत्राभिमुख्ये प्रतिशब्दस्ततो वोऽसा-त्रिवक्षायां पश्चात्प्रत्येकशब्दस्य द्विवचनमिति, पद्मवरवेदिकया परिशिप्ताः, प्रत्येकं प्रत्येकं वनखण्डपरिशिप्ताः, 'अप्येगइयाउ' इत्यादि, अपिर्वाढार्थे बाढमेककाः-काश्चन वाप्यादय आसवमिव-चन्द्रहासादिपरमासवमिव उदकं यासां ता आसवोदकाः, अप्येकका वारुणस्य-वारुणसमुद्रस्येव उदकं यासां ता वारुणोदकाः, अथेककाः क्षीरमिव उदकं यासां ताः क्षीरोदकाः, अथेकका घृतमिव उदकं यासां ता घृतोदकाः, अप्येककाः क्षौद इव-इक्षुरस इव उदकं यासां ताः क्षौदोदकाः, अथेककाः स्वाभाविकेन उदकरसेन प्रज्ञप्ताः, 'पासाइया' इत्यादि विशेषणचतुष्टयं प्राग्वत् । 'तासि ण' मित्यादि, तासां क्षुल्लिकानां वापीनां यावद्वि-

लपङ्क्तोनामिति यावत्शब्दात् पुष्करिण्यादिपरिग्रहः, प्रत्येकं चतुर्दिशि चत्वारि एकैकस्यां दिशि एकैकस्यां भावात् त्रिसोपान-
प्रतिरूपकाणि-प्रतिविशिष्टरूपाणि त्रिसोपानानि, त्रयाणां सोपानानां समाहारस्त्रिसोपानं, तानि प्रज्ञप्तानि, तेषां च त्रिसोपा-
नप्रतिरूपकाणामयं-वक्ष्यमाणः एतद्रूपः-अनन्तरं वक्ष्यमाणस्वरूपो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तस्तद्यथा वज्ररत्नमया वंशा इत्यादि प्राग्वत् ।
‘तेसि णं’ तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि, तोरणवर्णकस्तु निरवशेषो यानविमानवद्भावनीयो यावत्
बहवः सहस्रपत्रहस्तका इति, ‘तासि ण’ भित्त्यादि, तासां क्षुल्लिकाक्षुल्लिकानां यावद् विलपङ्क्तोनां, अत्राणि यावच्छब्दात्
पुष्करिण्यादिपरिग्रहः, तत्र तत्र देशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहव उत्पातपर्वता यत्रागत्य बहवः सूर्याभविमानवासि-
नो वैमानिका देवा देव्यश्च विचित्रक्रीडानिमित्तं वैक्रियशरीरमारचयन्ति, ‘नियइपव्वया’ इति नियत्या-नैयत्येन व्यवस्थिताः
पर्वता नियतिपर्वताः, क्वचित् ‘निययपव्वया’ इति पाठः, तत्र नियताः-सदा भोग्यत्वेनावस्थिताः पर्वता नियतपर्वताः,
यत्र सूर्याभविमानवासिनो वैमानिका देवा देव्यश्च भवधारणीयेनैव वैक्रियशरीरेण सदा रममाणा अवतिष्ठन्ते इति भावः,
‘जगईपव्वया’ इति जगतीपर्वतकाः पर्वतविशेषाः, दारुपर्वतका-दारुनिर्मापिता इव पर्वतकाः, ‘दगमंडवा’ इति दक-
मण्डपाः-स्फाटिकाः मंडपाः, उक्तं च जीवाभिगममूलटीकायां-“दगमण्डपाः-स्फाटिका मण्डपा” इति, एवं दकमञ्चकाः
दकमालका दकप्रासादाः, एते च दकमण्डपादयः क्वचित् ‘उसड्डा’ इति उत्थता उच्चा इत्यर्थः, केचित् ‘खुड्डा खुड्डु’ति खुल्ल-
काः खुल्लका इति, तथा अन्दोलकाः पक्ष्यन्दोलकाश्च, इह यत्रागत्य मनुष्या आत्मानमन्दोलयति तेऽन्दोलका इति लोके प्रसिद्धाः,
यत्र तु पक्षिण आगत्यात्मानमन्दोलयन्ति ते पक्ष्यन्दोलकाः, तत्र अन्दोलकाः पक्ष्यन्दोलकाश्च तेषु वनखण्डेषु तत्र २ प्रदेशे देव-

क्रीडायोग्या बहवः सन्ति, एते च उत्पातपर्वतादयः कथंभूता? इत्याह—‘सर्वरत्नमयाः’ सर्वरत्नमयाः, अच्छा सण्हा इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राणवत् । ‘तेसु ण’ मित्यादि, तेषु उत्पातपर्वतेषु यावत्पक्ष्यन्दोलकेषु, यावत्करणाग्निप्रतिपर्वतकादिपरिग्रहः, बहूनि हंसासनादीनि आसनानि, तत्र येषामासनानामधो भागे हंसा व्यवस्थिता यथा सिंहासने सिंहाः तानि हंसासनानि, एवं क्रोश्वासनानि गहडासनानि च भावनीयानि, उन्नतासनानि—उच्चासनानि प्रणतासनानि—निम्नासनानि दीर्घासनानि—शय्यारूपाणि भद्रासनानि येषामधो भागे धीठिकाबन्धः पक्ष्यासनानि येषामधो भागे नानास्वरूपाः पक्षिणः, एवं मकरासनानि सिंहासनानि च भावनीयानि, पञ्चासनानि—पद्माकाराणि आसनानि, ‘दिसासोवत्थियासणाणि’ येषामधो भागे दिक्-सौवस्तिन्का आलिखिताः सन्ति, अत्र यथाक्रममासनानां संग्रहणिगाथा—‘हंसे कोंचे गरुडे उण्णय पणए य दीह भदे य । पक्खे मयरे पउमे सीह दिसासोत्थि वारसमे ॥१॥’ इति, तानि सर्वाण्यपि कथंभूतानीत्यत आह—‘सव्वरयणामयाह’ इत्यादि प्राणवत् । ‘तेसि ण’ मित्यादि, तेषु वनखण्डेषु मध्ये तत्र २ प्रदेशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहूनि ‘आलिगृहकाणि’ आलिः-वनस्पतिविशेषः तन्मयानि गृहकाणि आलिगृहकाणि, मालिरपि वनस्पतिविशेषः तन्मयानि गृहकाणि मालिगृहकाणि, कदली-गृहकाणि लतागृहकाणि च प्रतीतानि, ‘अच्छणघरकाणि’ इति अवस्थानगृहकाणि येषु यदा तदा वा आगत्य सुखासिकया अवतिष्ठन्ति, प्रेक्षणकगृहकाणि यत्रागत्य प्रेक्षणकानि विदधति निरीक्षन्ते च, मज्जनकगृहकाणि यत्रागत्य स्वेच्छया मज्जनकं कुर्वन्ति, ‘प्रसाधनगृहकाणि’ यत्रागत्य स्वं परं च मण्डयन्ति ‘गर्भगृहकाणि’ गर्भगृहाकाराणि ‘मोहणघराह’न्ति मोहनं-मैथुनसेवा ‘रमियं मोहणरयाइ’ इति नाममालावचनात् तत्प्रधानानि गृहकाणि मोहनगृहकाणि, वासभव-

नानीति भावः, शालागृहकाणि-पट्टशालाप्रधानानि, जालगृहकाणि-गवाक्षयुक्तानि गृहकाणि, कुसुमगृहकाणि-कुसुमप्रकरो-
पचितानि गृहकाणि, चित्रगृहकाणि-चित्रप्रधानानि गृहकाणि गन्धर्वगृहकाणि-गीतनृत्ययोग्यानि गृहकाणि आदर्शगृह-
काणि-आदर्शमयानीव गृहकाणि, एतानि च कथंभूतानीत्यत आह-'सर्वरयणामया' इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् ।
'तेसि ण' मित्यादि, तेषु आलिगृहकेषु यात्रदादर्शगृहकेषु, अत्र यावत्शब्दात् मालिगृहकादिपरिग्रहः, 'बहूनि हंसासनानि'
इत्यादि प्राग्वत् । 'तेसि ण' मित्यादि, तेषु वनखण्डेषु तत्र तत्र देशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहवो जातिमण्डपका
यूथिकामण्डपका मल्लिकामण्डपका नवमालिकामण्डपका वासंतीमण्डपका दधिवासुकामण्डपका, दधिवासुका-वनस्पतिविशे-
षस्तन्मया मण्डपका दधिवासुकामण्डपका, सूरुल्लिरपि वनस्पतिविशेषः तन्मया मण्डपकाः२, ताम्बूली-नागवल्ली तन्मया
मण्डपकास्ताम्बूलीमण्डपका, नागो-द्रुमविशेषः, स एव लता नागलता, इह यस्य तिर्यक् तथाविधा शाखा प्रशाखा वा न प्रसृ-
ता सा लतेत्यभिधीयते नागलतामया मण्डपका नागलतामण्डपका, अतिमुक्तमण्डपका, 'अप्फोया' इति वनस्पतिविशेषस्तन्मया
मण्डपका अप्फोयामण्डपका, मालुका-एकास्थिकफला वृक्षविशेषास्तद्युक्ता मण्डपका मालुकामण्डपका, एते च कथंभूता इत्या-
ह-'सर्वरयणामया' इत्यादि प्राग्वत् । 'तेसि ण' मित्यादि, तेषु जानिमण्डपकेषु यावन्मालुकामण्डपकेषु जावत्शब्दात्
यूथिकामण्डपकादिपरिग्रहः, बहवः शिलापट्टकाः प्रज्ञास्तद्यथा-अप्येकका हंसासनवत् संस्थिता हंसासनसंस्थिता यावद-
प्येकका दिक्क्षैवस्तिकासनसंस्थिता, यावत्करणत् 'अप्येगइया हंसासनसंस्थिता अप्येगइया गरुडासनसंस्थिता अप्येगइया
उष्णयासनसंस्थिता अप्येगइया पणयासनसंस्थिता अप्येगइया दीहासनसंस्थिता अप्येगइया भदासनसंस्थिता अप्येगइया

पक्खा०अप्ये आयंसासणसंठिया अप्पेगइया उसभासणसंठिया सिहासणसंठिया अप्पेगइया पउमासणसंठिया' इति परिग्रहः, अन्ये च बहवः शिलापट्टका यानि विशिष्टचिह्नानि विशिष्टनामानि च वराणि-प्रधानानि शयनानि आसनानि च तद्वत् संस्थिता वरशयनासनविशिष्टसंस्थानसंस्थिताः, क्वचित् 'मांसलसुवट्टविस्सिद्धसंठाणसंठिया' इति पाठः, तत्रान्ये च बहवः शिलापट्टकाः मांसलाः अकठिना इत्यर्थः सुवट्टा अतिशयेन मसृणा इतिभावः विशिष्टसंस्थानसंस्थिता-ताश्चेति, 'आईणगरूय बूरनवणीयतूलफासमडया सवयरयणमया अच्छा जाव पडिक्खा' इति प्राग्वत्, तत्र तेषु उत्पादपर्वतादिगतहंसासनादिषु यावन्नानारूपसंस्थानसंस्थितपृथ्वीशिलापट्टकेषु णमिति पूर्ववत् बहवः सूर्याभिविमान-वासिनो देवा देव्यश्च यथासुखमासते शेरते-दीर्घकायप्रसारणेन वर्त्तन्ते न तु निद्रां कुर्वन्ति, तेषां देवयोनिकत्वेन निद्राया अभावात्, तिष्ठन्ति-ऊर्ध्वस्थानेन वर्त्तन्ते निषीदन्ति-उपविशन्ति तुयट्टन्ति-लग्नवर्त्तनं कुर्वन्ति, वामपार्श्वतः परावृत्य दक्षि-णपार्श्वेनावनिष्ठन्ति दक्षिणपार्श्वतो वा परावृत्य वामपार्श्वेनेति भावः, रमन्ते-रतिमाबध्नन्ति ललन्ति-मनईप्सितं यथा भवति तथा वर्त्तन् इति भावः, क्रीडन्ति-यथासुखमित्यतस्ततो गमनविनोदेन गीतनृत्यादिविनोदेन वा तिष्ठन्ति मोहन्ति-मैथुनसेवां कुर्वन्ति इत्येवं 'पुरापोराणाण' मित्यादि पुरा-पूर्वं प्राग्भवे इति भावः कृतानां कर्मणामिति योगः, अत एव पौराणानां सुवीर्णानां-सुचरितानां, इह सुचरितजनितं कर्मापि कार्ये कारणोपचारात् सुचरितं, ततोऽयं भावार्थः-विशिष्टतथाविध-धर्मनुष्ठानविषयाप्रमादकरणक्षान्त्यादिसुचरितजनितानामिति, तथा सुपराक्रान्तानां, अत्रापि कार्ये कारणोपचारात् सुपरा-क्रान्तिजनितानि सुपराक्रान्तानि इत्युक्तं, किमुक्तं भवति ?-सकलसत्त्वमैत्रीसत्यभाषणपरद्रव्यानपहारसुशीलादिरूपसुप-

राक्रमजनितानामिति, अत एव शुभानां शुभफलानां, इह किञ्चिदशुभफलमपि ईदृशमतिविपर्ययात् शुभफलं प्रतिभासते ततस्तत्त्विकशुभत्वप्रतिपत्त्यर्थमस्यैव पर्यायशब्दमाह—कल्याणानां, तत्त्वदृश्या तथाविधविशिष्टफलदायिनां, अथवा कल्याणानां अनर्थोपशमकारिणां कल्याणरूपं फलविपाकं 'पञ्चणुबभवमाणा' प्रत्येकमनुभवन्तो विहरन्ति-आसते ॥ (सू० ३२) ॥

तेसि णं वणसंडाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं२ पासायवडंसगा पणन्ता, ते णं पासायवडंसगा पंचजोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं अब्भुगयमूसियपहसिया इव तहेव बहुसमरमणिज्झभूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं, तत्थ णं चत्तारि देवा महिड्डिया जाव पलिओमट्ठितीया परिवसंति, तंजहा-असोए सत्तपण्णे चंपए चूए । सूरियाभस्स णं देवविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पणत्ते, तंजहा-वणसंडविहूणे जाव बहवे वेमाणिया देवा देवीओ य आसयंति जाव विहरंति, तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसे एत्थ णं महेगे उवगारियालयणे पणत्ते, एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं तिणिण जोयणसयसहस्साइं सोलस सहस्साइं दोणिण य सत्तावीसं जोयणसए तिन्नि य कोसे अट्ठावीसं च धणुसयं तेरस य अंगुलाइं अडुंगुलं च किञ्चिविसेसूणं परिवखेव्हेणं, जोयणबाह्लेणं, सडंजंबूणयामए अच्छे जाव पडिख्वे ॥ (सू० ३३) ॥

‘तेसि ण’ मित्यादि, तेषां वनखण्डानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादावतंसका इति, अवतंसक इव-शे-

स्वरक इवावर्तसकः प्रासादानामवर्तसक इव प्रासादावर्तसकः प्रासादविशेष इति भावः, ते च प्रासादावर्तसकाः पञ्च योजनशतान्यर्धमुच्चैस्त्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भतः, तेषां च 'अब्जुगयमूसिथपहसियाविव' इत्यादि- विशेषणजातं प्राग्वत्, भूमिवर्णनं उल्लोकवर्णनं सपरिवारं च प्राग्वत्, 'तत्थ ण' मित्यादि, तत्र-तेषु वनखण्डेषु प्रत्येकमे- कैकदिग्भावेन चत्वारो देवा महर्द्धिका यावत्करणात् 'महज्जइया महाबला महासुक्खा महाणुभावा' इति परिग्रहः, पल्यो- पमस्थितकाः परिवसन्ति, तद्यथा—'असोए' इत्यादि, अशोकवने अशोकः सप्तपर्णवने सप्तपर्णः चंपकवने चंपकश्चूतवने चूतः, 'ते ण' मित्यादि, ते अशोकादयो देवाः स्वकीयस्य वनखण्डस्य स्वकीयस्य प्रासादावर्तसकस्य, सूत्रे बहुवचनं प्राकृतत्वात्, प्राकृते हि वचनव्यत्ययोऽपि भवतीति, रवस्वकीयानां सामानिकदेवानां स्वासां स्वासामग्रमहिषीणां सपरिवा- राणां स्वासां स्वासां परिषदां स्वेषां स्वेषामनीकानां स्वेषां स्वेषामनीकाधिपतीनां स्वेषां स्वेषामात्मरक्षाणां 'आहेवच्चं पोरेवच्चं' इत्यादि प्राग्वत्, 'सूरियाभस्स ण' मित्यादि, सूर्याभस्य विमानस्यान्तः—मध्यभागे बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, तस्य 'से जहानामए आलिंगपुक्खरेइ वा' इत्यादि यानविमान इव वर्णनं तावद्वाच्यं यावन्मणीनां स्पर्शः, तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र सुमहत् एकं उपकारिकालयनं प्रज्ञप्तं, विमानाधिपतिसत्क- प्रासादावर्तसकादीन् उपकरोति-उपपृष्ट्रात्युपकारिका, विमानाधिपतिसत्कप्रासादावर्तसकादीनां पीठिका, अन्यत्र त्रियमुपका- र्योपकारिकेति प्रसिद्धा, उक्तं च—'गृहस्थानं स्मृतं राज्ञामुपकार्योपकारिके'ति, उपकारिकालयनमिव उपकारिकालयनं, तत् एकं योजनशतसहस्रमायामविष्कम्भाभ्यां त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडश सहस्राणि द्वे योजनशते सप्तविंशत्यधिके अष्टा-

विंशं धनुःशतं त्रयोदश अङ्गलान्यर्द्धाङ्गलं परिक्षेपतः, इदं च परिक्षेपमाणं जम्बूद्वीपपरिक्षेपमाणवत् क्षेत्रसमासटीकातः
परिभावनीयम् ॥

से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंढेण य सद्धतो समंता संपरिखित्ते, सा णं पउमवरवे-
इया अहजोयणं उड्डं उच्चतेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं उवकारियलेणससा परिकखेवेणं, तीसे णं
पउमवरवेइयाए इमेयारूवे वण्णावासे यणत्ते, तंजहा-बयराभया णिम्मा रिद्धाभया पत्तिट्ठाणा वेरू-
लियाभया खंभा सुवण्णरूपपभया फलगा लोहियक्खवइओ रुईओ नाणामणिमया कडेवरा णाणा-
मणिमया कडेवरसंघाडगा णाणामणिभया रूवा णाणामणिमया रूवसंघाडगा अंकाभया पक्खवा-
हाओ जोइरसाभया वंसा वंसक्खेलुगा रइयामइओ पट्ठियाओ जातरूवमई ओहाडणी वहरामया
उवरिपुच्छणी सदरयणामई अच्छायणे, सा णं पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं गवक्खजालेणं
खिंखिणीजालेणं घंटाजालेणं मुत्ताजालेणं मणिजालेणं कणगजालेणं रयणजालेणं पउमजालेणं सद्धतो
समंता संपरिखित्ता, ते णं दांसा तवणिज्जलंबूसगा जाव चिट्ठति । तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ २
देसे २ तहिं २ बहवे हयसंघाडा जाव उसभसंघाडा सद्धरयणामया अच्छा जाव पडिक्खा पासा-
दीया ४ जाव वीहीतो पंतीतो मिट्ठुणाणि लयाओ । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चति-पउमवरवेइया
२ ? गोयसा ! परमवरवेइया णं तत्थ २ देसे २ तहिं २ वेइयामु वेइयावाहामु य वेइयफलतेसु य

वेदयपुंडंतरेसु य खंभेसु खंभवाहासु खंभसीसेसु खंभपुंडंतरेसु सुयीसु सुयीसुखेसु सुईफलएसु सुई-
पुंडंतरेसु पक्खेसु पक्खवाहासु पक्खपेरंतरेसु पक्खपुंडंतरेसु बहुयाइं उप्पलाइं पडमाइं कुमुयाइं ण-
लिणाति सुभगाइं सोगंधियाइं पुंडरीयाइं महापुंडरीयाणि सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं सव्वरयणामयाइं
अच्छाइं पडिरूवाइं महया वासिक्कयच्छत्तसमाणाइं पणत्ताइं समणाउसो !, से एएणं अट्ठेणं
गोयमा ! एवं बुच्चइ-पडमवरवेइया २ । पडमवरवेइया णं भंते ! किं सासथा० ? , गोयमा ! सिय
सासथा सिय असासया, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-सिय सासया सिय असासया ? , गोयमा !
दवट्ठयाए सासथा वन्नपज्जेवेहिं गंधपज्जेवेहिं रसपज्जेवेहिं असासया, से तेणट्ठेणं गो-
यमा ! एवं बुच्चति-सिय सासथा सिय असासया । पडमवरवेइया णं भंते ! कालओ केवचिरं होइ ? ,
गोयमा ! ण कयाचि णासि ण कयाचि णत्थि न कयाचि न भविसइ, सुविं च हवइ य भविसइ य,
धुवा णिइया सासथा अक्खया अहया अवट्ठिया णिच्चा पडमवरवेइया । से णं वणसंडे देसूणाइं
दो जोयणाइं चक्कवालविकखंभेणं उवयारियालेणसमे परिवखेवेणं, वणसंडवणतो भाणितवो जा-
व विहरंति । तस्स णं उवयारियालेणस्स चडदिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पणत्ता वण-
ओ, तोरणा झया छत्ताइच्छत्ता, तस्स णं उवयारियालयणस्स उवरिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे
पणत्ते जाव मणीणं फासो ॥ (सू० ३४)

तच्च एकया पद्मवरवेदिकाया एकेन वनखण्डेन सर्वतः—सर्वास्तु दिक्षु समन्ततः—सामस्त्येन सम्यग् परिक्षिप्तं ‘सा णं पउमवरवेइया’ इत्यादि, सा पद्मवरवेदिका अर्द्धं योजनमूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन पञ्च धनुःशतानि विष्कम्भतः परिक्षेपेण ‘उपकारिका-लयनसमाना’ उपकारिकालयनपरिक्षेपपरिमाणा प्रज्ञप्ता, ‘तीसे ण’ भित्त्यादि, तस्याः—पद्मवरवेदिकाया अयमेतद्रूपो ‘वर्णावासो’ वर्णः—इलाया यथावस्थितस्वरूपकीर्त्तनं तस्यावासो—निवासो ग्रन्थपद्धतिरूपो वर्णवासो, वर्णकनिवेश इत्यर्थः, प्रज्ञप्तो मया शेषतीर्थैकरैश्च, तद्यथेत्यादिना तमेव दर्शयति, इह सूत्रपुस्तकेष्वन्यथाऽनिदेशबहुलः पाठो दृश्यते ततो मा भून्मति-संमोह इति विनियजनानुग्राह्य पाठ उपदर्शयते—‘वयरा मया णिम्मा रिट्ठामया’ पट्टाणा वेरुलियामया खंभा सुवन्नरुप्पमया फलया लोहियक्खमईओ सूईओ वइरामया संधी नानामणिमया कडेवरा णाणामणिमया कलेवरसंघाडा नानामणिमया ख्वा नानामणिमया ख्वसंघाडा अंकामया पक्खा अंकामया पक्खवाहाओ जोईरसामया वंसा वंसकवेल्हया रईयामइओ पट्टियाओ जायक्खमई ओहाडणी वयरामइ उवरिपुंछणी सव्वरयणामए अच्छायणे’ एतत् सर्वं द्वारवत् भावनीयं, नवरं कलेवराणि—मनुष्यशरीराणि कलेवरसंघाटा—मनुष्यशरीरयुग्मानि रूपाणि—रूपकाणि रूपसंघाटा—रूपकयुग्मानि, ‘सा णं पउमवरवेइया तत्थरदेसे एगमेगेणं हेमजालेणं एगमेगेणं गवक्खजालेणं एगमेगेणं घंटाजालेणं एगमेगेणं खिंखिणीजालेणं एगमेगेणं मुत्ता-जालेणं एगमेगेणं कणगजालेणं एगमेगेणं मणिजालेणं एगमेगेणं रययजालेणं एगमेगेणं सव्वरयणजालेणं एगमेगेणं पउमजालेणं सव्वतो समंता संपरिखित्ता, ते णं जाला तवणिज्जलंबूसगा सुवन्नपयरमंडिया नानामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभियस-मुद्धयरूवा इसिमन्नमन्नमसंपत्ता पुवावरदाहिणुत्तरागएहि वाएहि मंदायं मंदायमेइज्जमाणा एइज्जमाणा पलंबमाणा पलंबमाणा २ पडुंझमा-

णा पञ्चमाणा ओरालेणं मणुत्तेणं मणहरेण कणमणिवुइकरेणं सद्देणं ते पदेसे सव्वतो समंता आपूरेमाणा सिरीए उवसोभे-
माणा चिद्धंति, तीसे पउमवरवेइयाए तत्थर देसे तहिर हयसंघाडा किरिससंघाडा किंपुरिससंघाडा महोरगसंघाडा
गंयवसंघाडा उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, एवं पंतीओवि वीहीओवि मिहुणाई, तीसे णं पउमवरवेइयाए
तत्थर देसे तहिर बहुयाओ पउमलयाओ णागलयाओ असोगलयाओ चंपगलयाओ वणलयाओ वासंतियलयाओ अइमुत्त-
गलयाओ कुंदलयाओ सामलयाओ निच्चं कुसुमियाओ निच्चं मडलियाओ निच्चं लवइयाओ निच्चं थवइयाओ निच्चं गुलइयाओ
निच्चं गोच्छियाओ निच्चं जमलियाओ निच्चं जुयलियाओ निच्चं विणमियाओ निच्चं पणमियाओ निच्चं सुविभत्तपडिमंजरि-
वडंसगथरीओ निच्चं कुसुमियमडलियलवइयथइयगुलइयगोच्छियजमलियजुयलियविणमियपणमियसुविभत्तपडिमंजरिवडिस-
गथरीओ सव्वरयणामईओ अच्छा जाव पडिरूवाओ' इति, अस्य व्याख्या- 'सा' एवंस्वरूपा 'ण' मिति वाक्यालङ्कारे पञ्चवर-
वेदिका तत्रर प्रदेशे एकैकेन हेमजालेन-सर्वात्मना हेममेयेन लम्बमानेन दामसमूहेन एकैकेन गवाक्षजालेन-गवाक्षाकृतिरत्न-
विशेषदामसमूहेन एकैकेन किङ्किणीजालेन, किङ्किण्यः-क्षुद्रघण्टिकाः, एकैकेन घण्टाजालेन-किङ्किण्यपेक्षया किञ्चिन्म-
हत्त्यो घण्टा घण्टाः, तथा एकैकेन मुक्ताजालेन-मुक्ताफलमेयेन दामसमूहेन एकैकेन मणिजालेन-मणिमेयेन दामसमूहेन एकै-
केन कनकजालेन-कनकः-पीतरूपः सुवर्णविशेषः तन्मेयेन दामसमूहेन एवमेकैकेन रत्नजालेन एकैकेन पद्मजालेन सर्वरत्न-
मयपद्मात्मकेन दामसमूहेन सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः-सर्वासु विदिक्षु परिक्षिप्ता-व्याप्ता, एतानि च दामसमूहरूपाणि
हेमजालादीनि जालानि लम्बमानानि वेदितव्यानि, तथा चाह- 'ते णं जाला' इत्यादि, तानि सूत्रे पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृत-

त्वात्, प्राकृते हि लिङ्गमनियतं, णमिति वात्रयालङ्कारे, हेमजालादीनि जालानि, क्वचित् दामा इति पाठः, तत्र तावत् हेमजाला-
 दिरूपा दामान इति, 'तव णिज्जलं बूसगा' इत्यादि ह्यसंघादादिमुत्रं लतासूत्रं च प्राग्वत् । सम्प्रति पद्मवरवेदिकाशब्द-
 प्रवृत्तिनिमित्त जिज्ञासुः पृच्छति—'से केणट्टेणं भंते !' इत्यादि, सेशब्दोऽथशब्दार्थं, केनार्थेन—केन कारणेन भदन्त !
 एवमुच्यते—पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिकेति, किमुक्तं भवति ?-पद्मवरवेदिकेत्येवंरूपस्य शब्दस्य तत्र प्रवृत्तौ किं निमित्तमिति, एवमुक्ते
 भगवानाह—गौतम ! पद्मवरवेदिकायां तत्र तत्र एकदेशे देशस्य तत्र तत्र एकदेशे वेदिकासु—उपवेशनयोग्यमसत्त्वारणरूपा-
 सु वेदिकाबाहासु—वेदिकापार्श्वेषु 'वेइयपुडंतरेसु' इति द्वे वेदिके वेदिकापुटं तेषामन्तराणि—अपान्तरालानि तानि वेदिकापु-
 टान्तराणि तेषु, तथा स्तम्भेषु सामान्यतः स्तम्भबाहासु—स्तम्भपार्श्वेषु 'खंभसीसेसु' इति स्तम्भशीर्षेषु 'स्तम्भपुटंत-
 रेसु' इति द्वौ स्तम्भौ स्तम्भपुटं तेषामन्तराणि तेषु, सूचाषु—फलकसंबन्धविधटनाभावहेतुपादुकास्था-
 नीयासु तासासुपरीतितात्पर्यार्थः, 'सईसुहेसु' इति यत्र प्रदेशे सूची फलकं भित्त्वा मध्ये प्रविशति तत्प्रत्यासन्नो देशः सू-
 चीमुखं तेषु, तथा सूचीफलकेषु सूचीभिः संबन्धिनो ये फलकप्रदेशास्तेऽध्युपचारात् सूचिफलकानि तेषु सूचीनामथउपरिवृत्त-
 मानेषु, तथा 'सुईपुडंतरेसु' इति द्वे सूच्यौ सूचीपुटौ तदन्तरेषु, पक्षाः पक्षबाहा वेदिकैकदेशविशेषास्तेषु, बहूनि उत्पलानि-
 गर्दभकानि पद्मानि—सूर्यविकासीनि कुमुदानि—ईषद्रक्तानि पद्मानि सुभगानि—पद्मविशेषरूपा-
 णि सौगन्धिकानि—कल्हाराणि पुण्डरीकाणि—सिताम्बुजानि तान्येव महान्ति महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि—पत्रशतकलितानि
 सहस्रपत्राणि—पत्रसहस्रोपेतानि, शतपत्रसहस्रपत्रे च पद्मविशेषौ पत्रसंख्याविशेषाच्च पृथगुपात्ते, एतानि सर्वरत्नमयानि

‘अच्छा’ इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत्, ‘महया वासिक्कलत्तसमाणां’ इति महान्ति-महाप्रमाणानि वार्षिकाणि-वर्षा-
काले पानीयरक्षार्थं यानि कृतानि वार्षिकाणि तानि च तानि छत्राणि च तत्समानानि प्रज्ञप्तानि हे श्रमण ! हे आयुष्मन् !,
‘से एएणमट्ठेण’ मित्यादि, तदेतेन अर्थेन-अन्वर्थेन गौतम ! एवमुच्यते-पद्मवरवेदिकेति, तेषु तेषु यथोक्तरूपेषु प्रदेशेषु यथो-
क्तरूपाणि पद्मानि पद्मवरवेदिकाशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमिति भावः, व्युत्पत्तिश्चैवं-पद्मवरा-पद्मप्रधाना वेदिका पद्मवरवेदिकेति ।
‘पउमवरवेइया णं भंते ! किं सासया’ इत्यादि, पद्मवरवेदिकां ‘ण’ मिति पूर्ववत् किं शाश्वती उताशाश्वती, आवन्ततया
सूत्रे निर्देशः प्राकृतत्वात्, किं नित्या उतानित्येति भावः, भगवानाह-गौतम ! स्यात् शाश्वती स्यादशाश्वती, कथंचिन्नित्या क-
थञ्चिद नित्या इत्यर्थः, स्याच्छब्दो निपातः कथंचिदित्येतदर्थवाची, ‘सेकेणट्ठेण’ मित्यादि प्रश्नसूत्रं सुगमं, भगवानाह-गौतम !
द्रव्यार्थेनया-द्रव्यास्तिकनयमतेन शाश्वती, द्रव्यास्तिकनयो हि द्रव्यमेव तान्त्रिकमभिमन्यते न पर्यायान्, द्रव्यं चान्वयि परि-
णामित्वात् अन्वयित्वाच्च सकलकालभावीति भवति द्रव्यार्थतया शाश्वती, वर्णपर्यायिस्तत्तदन्यसमुत्पद्यमानवर्णविशेषरूपैः, एवं
गन्धपर्यायैः रसपर्यायैः स्पर्शपर्यायैः उपलक्षणमेतत् तत्तदन्येषुद्रव्यविचरनोच्चटनैश्च अशाश्वती, किमुक्तं भवति ?-प-
र्यायास्तिकनयमतेन पर्यायप्राधान्यविवक्षायाः शाश्वती, पर्यायाणां प्रतिक्षणभावितया कियत्कालभावितया विनाशित्वात्,
‘से एएणट्ठेण’ मित्याद्युपसंहारवाक्यं सुगमं, इह द्रव्यास्तिकनयवादी स्वमतप्रतिष्ठापनार्थमेवमाह-नात्यन्तासत् उत्पादो
नापि सती नाशः ‘नासतो विद्यते भावो, नाभावो विद्यते सतः’ इति वचनात्, यौ तु दृश्येते प्रतिवस्तु उत्पादविनाशौ
तदाविर्भाववित्तरोभाद्रमात्रं, यथा सर्पस्य उरफणत्वदिफणत्वे, तस्मात्सर्वं वस्तु नित्यमिति, एवं च तन्मतचिन्तायां संशयः-

किं घटादिवत् द्रव्यार्थतया शाश्वती उत सकलकालमेकरूपेति, ततः संशयापनोदार्थं भगवन्तं भूयः पृच्छति—‘पउ-
 मवरवेइया ण’ मित्यादि, पद्मवरवेदिका प्राग्वत् भदन्त ! कालतः कियच्चिरं—कियन्तं कालं यावद्भवति ?, एवंरूपा हि कि-
 यन्तं कालमवनिष्ठानि इति ?, भगवानाह—गौतम ! न कदाचिन्नासीत् सर्वदेवासीदिति भावः अनादित्वात्, तथा न कदाचिन्न
 भवति, सर्वदेव वर्त्तमानकालचिन्तायां भवतीति भावः सदैव भावात्, तथा न कदाचिन्न भविष्यति, किंतु भविष्यच्चिन्तायां
 सर्वदेव भविष्यतीति प्रतिपत्तव्यं, अपर्यवसितत्वात्, तदेवं कालत्रयचिन्तायां नास्तित्वप्रतिषेधं विधाय सम्प्रत्यस्तित्वं प्रति-
 पादयति—‘सुविं च’ इत्यादि, अभूच्च भवति च भविष्यति चेति, एवं त्रिकालावस्थायित्वात् ध्रुवा मेर्वीदिवत् ध्रुवत्वादेव सदैव
 स्वस्वरूपनियता नियतत्वादेव च शाश्वती—शश्वद्भवनस्वभावा शाश्वतत्वादेव च सततं गङ्गासिन्धुप्रवाहप्रवृत्तावपि पौष्करीक-
 ह्रद् इवानेकपुद्गलविचटनेऽपि तावन्मात्रान्यपुद्गलोच्चटनसंभवाद्दक्षया, न विद्यते क्षयो—यथोक्तस्वरूपाकारपरिभ्रंशो यस्याः सा
 अक्षया, अक्षयत्वादेव अन्यथा—अव्ययशब्दवाच्या मनागपि स्वरूपचलनस्य जातुचिदप्यभावात्, अव्ययत्वादेव सदैव
 स्वस्वप्रमाणेऽवस्थिता, मानुषोत्तराद्गहिः समुद्रवत्, एवं स्वप्रमाणे सदावस्थानेन चिन्त्यमाना नित्या धर्मास्तिकायादिवत्,
 ‘से ण’ मित्यादि, सा ‘ण’ मिति वाक्यालङ्कारे पद्मवरवेदिका एकेन वनखण्डेन सर्वतः समन्तात् परिक्षिप्ता, स च
 वनखण्डो देशेने द्वे योजने चक्रयालविष्कम्भतः उपकारिकालयनपरिक्षेपपरिमाणो, वनखण्डवर्णकः ‘किण्हे किण्होभासे’
 इत्यादिरूपः समस्तोऽपि प्राग्वत् यावद्विहरन्ति, ‘तस्स ण’ मित्यादि, तस्य-उपकारिकालयनस्य ‘चउद्दिस्स’ति चतुर्दिशि-
 चतसृषु दिक्षु एकैकस्यां दिशि एकैकभावेन चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि—प्रतिविशिष्टरूपकाणि त्रिसोपानानि प्रज्ञप्तानि,

त्रिसोपानवर्णको यानविमानवत् वक्तव्यः, तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकमेकैकं तोरणं, तोरणवर्णकोऽपि तथैव 'तस्स ण' मित्यादि, तस्य उपकारिकालयनस्य 'बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे' इत्यादिना भूमिभागवर्णनकं यानविमानवर्णकवत्तावद्वाच्यं यावन्पणीनां स्पर्शः ॥ (सूत्र ३४)

तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगे पासायवडेंसए पण्णः ते, से णं पासायवडेंसते पंच जोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं अड्डाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खं भेणं अब्भुग्गयमूसिय वण्णतो भूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं, अट्ठमंगलगा झया छत्ता इच्छत्ता, से णं मूलपासायवडेंसगे अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तपमाणा मेत्तेहिं सव्वतो समंता संपरिखित्ता, ते णं पासायवडेंसगा अड्डाइज्जाइं जोयणसयाइं उडुं उच्चत्तेणं पणवीसं जोयणसयं विक्खं भेणं जाव वण्णओ, ते णं पासायवडेंसया अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तपमाणा मेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिखित्ता, ते णं पासायवडेंसया पणवीसं जोयणसयं उडुं उच्चत्तेणं वावट्ठं जोयणाइं अब्भुजोयणं च विक्खं भेणं अब्भुग्गयमूसिय वण्णओ भूमिभागे उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं, अट्ठमंगलगा झया छत्ता तिच्छत्ता, ते णं पासायवडेंसगा अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तद्धुच्चत्तपमाणा मेत्तेहिं सव्वतो समंता संपरिखित्ता, ते णं पासायवडेंसगा वावट्ठं जोयणाइं अब्भुजोयणं च उडुं उच्चत्तेणं एक्कतीसं जोयणाइं कोसं च विक्खं भेणं वण्णओ उल्लोओ

सीहासणं सपरिवारं प्रासादप्रवर्ति अट्टमंगलगात्रया छत्तातिष्ठत्ता ॥ (सू० ३५) ॥

तस्य च बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महानेको मूलप्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः, स च पञ्च योजनशतान्यध्वमुच्चैस्त्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भतः 'अब्भुगगयमूसियपहसियाविवे'त्यादि तस्य वर्णनं मध्येभूमिभागवर्णनमुल्लोकवर्णनं द्वारबहिःस्थितप्रासादवद्भावीयं, तस्य च मूलप्रासादावतंसकस्य बहुमध्ये देशभागेऽत्र महती एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चलारि योजनानि बाह्व्यतः सर्वात्यन्ता मणिमयी अच्छा इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् । 'तीसे ण' मित्यादि, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि महदेकं सिंहासनं प्रज्ञप्तं, तस्य सिंहासनस्य वर्णनं, परिवारभूतानि शेषाणि भद्रासनानि प्राग्वद्वक्तव्यानि, 'से ण' मित्यादि, स मूलप्रासादावतंसकोऽन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणैः सर्वतः समन्ततः परिक्षिप्तः, तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-अर्द्धतृतीयानि योजनशतान्यध्वमुच्चैस्त्वेन, पञ्चविंशं योजनशतं विष्कम्भेन, तेषामपि 'अब्भुगगयमूसियपहसियाविवे' त्यादि स्वरूपवर्णनं मध्यभूमिभागवर्णनमुल्लोकवर्णनं च प्राग्वत्, तेषां च प्रासादावतंसकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ सिंहासनं प्रज्ञप्तं, तेषां च सिंहासनानां वर्णनं प्राग्वत्, नवरसत्र शेषाणि परिवारभूतानि भद्रासनानि वक्तव्यानि, 'ते णं प्रासायवड्ढेसया' इत्यादि, ते प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः 'तयद्धुच्चत्तपमाणमेत्तेहि' तेषां मूलप्रासादावतंसकपरिवारभूतानां प्रासादावतंसकानां यदर्द्धं तदुच्चत्वप्रमाणमात्रैः-मूलप्रासादावतंसकापेक्षया चतुर्भागीमात्रप्रमाणैः सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्ताः, तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-'ते ण' मित्यादि, ते प्रासादावतंसकाः पंचविंशं योजनशतमध्वमुच्चैस्त्वेन द्वाषष्टियो-

जनानि अर्द्धयोजनं च विष्कम्भतः, तेषामपि . अब्भुगयसूत्रसिधपहसियावित्रे 'त्यादि स्वरूपवर्णनं मध्यभागे भूमिवर्णनमुल्लोकवर्णनं सिंहासनवर्णनं च सर्वं प्राग्वत्, केवलमत्रापि सिंहासनं सपरिवारं वक्तव्यं, 'ते ण' मित्यादि, ते च प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैः-अनन्तरोक्तप्रासादावतंसकादर्धोच्चत्वप्रमाणैर्मूलप्रासादावतंसकापेक्षया(अष्ट)भागप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ताः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-'ते ण' मित्यादि, ते च प्रासादावतंसका द्वाषष्टियोजनानि अर्द्धयोजनं च ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन एकत्रिंशतं योजनानि क्रोशं च विष्कम्भतः, एषामपि 'अब्भुगयसूत्रे'त्यादि स्वरूपवर्णनं मध्यभागे भूमिवर्णनं उल्लोकवर्णनं सिंहासनवर्णनं च परिवाररहितं प्राग्वत्, 'ते ण' मित्यादि, तेऽपि प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैः-अनन्तरोक्तप्रासादावतंसकादर्धोच्चत्वप्रमाणैर्मूलप्रासादावतंसकापेक्षया षोडशभागप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ताः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-एकत्रिंशद्योजनानि क्रोशं च ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन पञ्चदश योजनानि अर्द्धतृतीयांश्चैव क्रोशान् विष्कम्भतः, एतेषामपि स्वरूपादिवर्णनमनन्तरोक्तं, 'ते ण' मित्यादि, तेऽपि च प्रासादावतंसका अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणैः-अनन्तरोक्तप्रासादावतंसकादर्धोच्चत्वप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ताः, तदूर्ध्वोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-पञ्चदश योजनानि अर्द्धतृतीयांश्च क्रोशान् ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन दशोनान्यष्टौ योजनानि विष्कम्भेन, एषामेव स्वरूपव्यावर्णनं भूमिभागवर्णनं उल्लोकवर्णनं सिंहासनवर्णनं च परिवारवर्जितं प्राग्वत् ॥ (सू० ३५)

तस्स णं मूलपासायवडंसयस्स उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं सभा सुहम्मा पणत्ता, एणं जोयणसयं

आयामेणं पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं वावत्तरिं जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसंनिविद्धा
अब्भुग्गयसुक्यवयवेइयातोरणवरइयसालिभंजिया जाव अच्छरगणसंघविप्पकिण्णा पासादी-
या ४, सभाए णं सुहम्माए तिदिंसि तओ दारा पण्णत्ता, तंजहा-पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं, ते णं
दारा सोलस जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अट्ट जोयणाइं विक्खंभेणं तावत्तियं चेव पवेसेणं सेया वरक-
णगथूभियागा जाव वणमालाओ, तेसि णं दाराणं उवरिं अट्ट मंगलगा झया छत्ताइछत्ता, तेसि
णं दाराणं पुरओ पत्तेयं २ सुहमंडवा पण्णत्ता, ते णं सुहमंडवा एगं जोयणसयं आयामेणं पण्णा-
सं जोयणाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं वण्णओ सभाए सरिसो, तेसि
णं सुहमंडवाणं तिदिंसि ततो दारा पण्णत्ता, तंजहा-पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं, ते णं दारा सो-
लस जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अट्ट जोयणाइं विक्खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं सेया वरकणगथूभि-
यागा जाव वणमालाओ । तेसि णं सुहमंडवाणं भूमिभागा उल्लोया, तेसि णं सुहमंडवाणं उवरिं
अट्टमंगलगा झया छत्ताइछत्ता । तेसि णं सुहमंडवाणं पुरतो पत्तेयं २ पेच्छाघरमंडवे पण्णत्ते, सुहमंडव-
वत्तवया जाव दारा भूमिभागा उल्लोया । तेसि णं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेस-
भाए पत्तेयं २ वइरामए अवखाडए पण्णत्ते, तेसि णं वयरामयाणं अक्खाडगाणं बहुमज्झदेसभागे
पत्तेयं २ मणिपेडिया पण्णत्ता, ताओ णं मणिपेडियातो अट्ट जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जो-

यणाइं बाहल्लेणं सवमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ, तासि णं मणिपेडियाणं उवरिं पत्तेयं
२ सीहासणे पणत्ते, सीहासणवणओ सपरिवारो, तेसि णं पेच्छाघरमंडवाणं उवरिं अट्टमंग-
लगा क्षया छत्तातिछत्ता, तेसि णं पेच्छाघरमंडवाणं पुरओ पत्तेयं २ मणिपेडियाओ पणत्ताओ,
ताओ णं मणिपेडियातो सोलस जोयणाइं आयामविवखंभेणं अट्ट जोयणाइं बाहल्लेणं सवमणिम-
इओ अच्छाओ पडिरूवाओ, तेसि णं उवरिं पत्तेयं २ थूमे पणत्ते, ते णं थूमा सोलस जोयणाइं
आयामविवखंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उट्टं उच्चत्तेणं, सेया संखंकुंदगरयअमयमहियफेण-
पुंजसंनिगासा सवरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तेसि णं थूभाणं उवरिं अट्टमंगलगा क्षया
छत्तातिछत्ता, तेसि णं थूभाणं चड्हिसिं पत्तेयं २ मणिपेडियातो पणत्ताओ, ताओ णं मणिपेडियातो
अट्ट जोयणाइं आयामविवखंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सवमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरू-
वातो, तेसि णं मणिपेडियाणं उवरिं चत्तारि जिणुससेहपमाणमेत्ताओ संपलियंक-
निसत्ताओ थूमाभिमुहीओ सन्निखित्ताओ चिट्ठंति, तंजहा-उसभा १ वड्ढमाणा २ चंदाणणा ३
वारिसेणा ४, तेसि णं थूभाणं पुरतो पत्तेयं २ मणिपेडियातो पणत्ताओ, ताओ णं मणिपेडियातो
सोलस जोयणाइं आयामविवखंभेणं अट्ट जोयणाइं बाहल्लेणं सवमणिमईओ जाव पडिरूवातो,
तासि णं मणिपेडियाणं उवरिं पत्तेयं २ चेइयरूखे पणत्ते, ते णं चेइयरूखे अट्ट जोयणाइं उट्टं

उच्चतेणं अट्ट जोयणाइं उव्वेहणं दी जोयणाइं खंधा अट्टजोयणं चिक्खंभेणं छजोयणाइं विडिमा बहु-
मज्झदेसमाए अट्ट जोयणाइं आयामचिक्खंभेणं साइरेगाइं अट्ट जोयणाइं सव्वगेणं पणत्ता, तेसि णं
चेइयरुक्खाणं इमेयरुवे वण्णावासे पणत्ते, तंजहो-वयरांमया मूला रययसुपइद्विया सुविडिमा रि-
ट्टामयविउला कंदा वेरुलिया रुइला खंधा सुजायवरजायरुक्खपट्टमगा विसालसांला नाणामणिमयर-
यणविविहसाहप्पसाहवेरुलियपत्तवणिज्जपत्तबिंटा जंबूणयरत्तमउयसुकुमालपालसोभिया वरं-
कुरग्गसिहरा विचित्तमणिरयणसुरभिक्कुसुमफलभरेणनमियसांला अहिंयं मणनयणणिब्बुइकरा
अमयरससमरसफला सच्छाया सप्पभा सस्सिरीया सउज्जोया पासाइया ४, तेसि णं चेइयरु-
क्खाणं उवरिं अट्टमंगलगा इया छत्ताइछत्ता, तेसि णं वेइयरुक्खाणं पुरतो पत्तेयं २ मणिपे-
द्वियाओ पणत्ताओ, ताओ णं मणिपेद्वियाओ अट्ट जोयणाइं आयामचिक्खंभेणं चत्तारि
जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरुवाओ, तासि णं मणिपेद्वियाणं
उवरिं पत्तेयं २ महिंदज्झया पणत्ता, ते णं महिंदज्झया सट्ठिं जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं जोयणं
उव्वेह्णेणं जोयणं चिक्खंभेणं वहरामयो वट्ठल्लसुसिलिद्वपरिघट्टमद्वसुपत्तिद्विया विसिद्धा अणे-
गवरपंचवण्णकुडभिसहस्सपरिमंडियाभिरामा वाउड्डुयविजयवेजयंतीपडागा छत्ताइच्छत्तकलि-
या तुंगा गयणत्तलमभिलंघमाणसिहरा पासादीया ४, अट्टमंगलगा इया छत्तातिछत्ता, तेसि णं

महिदज्झयाणं पुरतो पत्तेयं २ नंदा पुक्खरिणीओ पणत्ताओ, ताओ णं पुक्खरिणीओ एगं जोय-
णसयं आयामेणं पण्णासं जोयणाइं विवखंभेणं दस जोयणाइं उव्वेहेणं अच्छाओ जाव वण्णओ एग-
इयाओ उदगरसेणं पणत्ताओ, पत्तेयं २ पउमवरवेइयापरिखित्ताओ पत्तेयं २ वणसंडपरिखित्ताओ,
तासि णं णंदाणं पुक्खरिणीणं तिदिंसि तिसोवाणपडिरूवगा पणत्ता, तिसोवाणपडिरूवगाणं
वण्णओ, तोरणा झया छत्तातिछत्ता । सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं मणोगुलियासाहस्सीओ
पणत्ताओ, तंजहा-पुरच्छिमेणं सोलससाहस्सीओ पच्चिछिमेणं सोलससाहस्सीओ दाहिणेणं
अट्टसाहस्सीओ उत्तरेणं अट्टसाहस्सीओ, तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्णरूपमया फलगा
पणत्ता, तेसु णं सुवन्नरूपमएसु फलगेसु बहवे वइरामया णागदंता पणत्ता, तेसु णं वइरामएसु
णागदंतएसु किण्हसुत्तवहवघारियमल्लदामकलावा चिट्ठति, सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं गोमा-
णसियोसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, जह मणोगुलिया जाव णागदंतगा, तेसु णं णागदंतएसु बहवे रथया-
मया सिक्कगा पणत्ता, तेसु णं रथयामएसु सिक्कगेसु बहवे वेरुलियामइओ धूवघडियाओ पणत्ता-
ओ, ताओ णं धूवघडियाओ कालागुरुपरजावविट्ठति, सभाए णं सुहम्माए अंतो बहुसमरमणिज्जे
भूमिभागे पण्णते जाव मणीहिं उवसोभिए मणिफासो य उल्लोयओ य, तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स
भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेडिया पणत्ता सोलस जोयणाइं आयामवि-

कखंभेणं अट्ट जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयी जाव पडिरुवा, तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ
 णं माणवए चेइयखंभे पणत्ते, सट्ठिं जोयणाइं उडुं उच्चतेणं जोयणं उव्वेहेणं जोयणं विक्खंभेणं अड-
 यालीसं अंसिए अडयालीसं सइकोडीए अडयालीसं सइविग्गहिए सेसं जहा महिंदज्झयस्स,
 माणवगस्स णं चेइयखंभस्स उवरिं बारस जोयणाइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि बारस जोयणाइं वज्जेत्ता
 मज्झे बत्तीसाए जोयणेसु एत्थ णं बहवे सुवण्णरूपमया फलगा पणत्ता, तेसु णं सुवण्णरूपा-
 मएसु फलएसु बहवे वहरामया णागदंता पणत्ता, तेसु णं वहरामएसु नागदंतेसु बहवे रय-
 थामया सिक्कगा पणत्ता, तेसु णं रयथामएसु सिक्कएसु बहवे वहरामया गोलवहसमुग्गया
 पणत्ता, तेसु णं वथरामएसु गोलवहसमुग्गएसु बहवे जिणसकहातो संनिखित्ताओ चिद्वत्ति ।
 तातो णं सूरियाभस्स देवस्स अन्नेसिं च बहूणं देवाण य देवीण य अच्चाणिज्जाओ जाव पज्जु-
 वासणिज्जातो माणवगस्स चेइयखंभस्स उवरिं अट्ट मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता ॥ (सू० ३६)

' तस्स ण ' मित्यादि, तस्य मूलप्रासादावतंसकस्य ' उत्तरपुरच्छिम्भेणं 'ति उत्तरपूर्वस्यामीशानकोणे इत्यर्थः,
 अत्र सभा सुधर्मा प्रज्ञप्ता, सुधर्मा नाम विशिष्टच्छन्दकोपेता, सा एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् योजनानि विष्कम्भतः
 द्वासप्ततियोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन, कथंभूता सा ? इत्याह—' अणेगे 'त्यादि, अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टा ' अब्भुग्गयसुक-
 यवयरवेइ यातोरणवररइयसालिभंजियासुसिलिद्विविसिद्वल्लसंठियपसत्थवेरुलियविमलखंभा ' इति, अभ्यु-

द्रता-अतिरमणीयतया द्रष्टृणां प्रत्यभिमुखं उत्-प्रावत्येन स्थिता सुकृतेव सुकृता निपुणशिल्पिरचितेतिभावः, अभ्युद्रता चासौ सुकृता च अभ्युद्गतसुकृता वज्रवेदिका-द्वारमुण्डिकोपरि वज्ररत्नमया वेदिका तोरणं च अभ्युद्गतसुकृतं यत्र सा तथा, वराभिः-प्रधानाभिः रचिताभिः रतिदाभिर्वा शालिभञ्जिकाभिः सुश्लिष्टाः-संबद्धा विशिष्ट-प्रधानं लष्टं-मनोज्ञं संस्थितं-संस्थानं येषां ते विशिष्टलष्टसंस्थिताः प्रशस्ताः-प्रशंसास्पदीभूता वैदूर्यस्तम्भा-वैदूर्यरत्नमयाः स्तम्भा यस्यां सा तथा, वरचितशालभञ्जिका-सुश्लिष्टविशिष्टलष्टसंस्थितप्रशस्तवैदूर्यस्तम्भास्ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः सभासः, तथा नानामणिकनकरत्नानि खचितानि यत्र स नानामणिकनकरत्नखचितः, क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात्, नानामणिकनकरत्नखचित उज्ज्वलो-निर्मलो बहु-समः-अत्यन्तसमः सुविभक्तो निचितो-निविडो रमणीयश्च भूमिभागो यस्यां सा नानामणिकनकखचितरत्नोज्ज्वलबहुसमसु-विभक्त (निचित) भूमिभागा, ' इहामियत्सभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुहरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचिता खंभुगयवरवेइयाभिरामा विज्जाहरजमलजुगलजंतजुत्ताविव अच्चीसहस्समालिणीया रुवगसहस्सकलिया भिसिमीणा भिभि-समीणा चक्खुल्लोयणलेसा सुहफासा सस्सिसीयरूवा कंचणमणिरयणधूमिभागा नानाविहपंचवण्णधंटापडागपरिमंडियगसिहरा धवला मरीइकवंचं विणिम्भुयंती लाउल्लोइयमहिया गोसीससरससुरभिरत्तचंदणदइरदिन्नपंचंगुलितला उपचियचंदणकलसवंदण-घटसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागा आसत्तोसत्तविउलवट्टवघारियमल्लदामकलावा पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुण्णुंनोवयारकलिया कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवड्जंतमघमघंतंगधुद्धुयाभिरामा सुगंधवरंगंधिया गंधवट्टिभूया अच्छरगणसंघसंविकिणा दिवतुडि-यसहसंपणादिया सवरयणा मया अच्छा जाव पडिरूवा ' इति प्राग्वत् । ' सभाए ण ' मित्यादि, सभायाश्च सुधर्मायास्त्रिदिशि-

तिसृषु दिक्षु एकैकस्यां दिशि एकैकद्वारभावेन त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—एकं पूर्वस्यामेकं दक्षिणस्यामेकमुत्तरस्यां, तानि च द्वाराणि प्रत्येकं षोडश २ योजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अष्टौ योजनानि विष्कम्भतः 'तावद्वयं चेवे'ति तावन्त्येवाष्टौ योजनानीतिभावः प्रवेशेन, 'सेया वरकणगथूभिः' इत्यादि प्रागुक्तद्वारवर्णनं तदेव तावद्वक्तव्यं यावद्वनमाला इति, तेषां च द्वाराणां पुरतः प्रत्येकं २ सुखमण्डपः प्रज्ञप्तः, ते च सुखमण्डपा एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् योजनानि विष्कम्भतः सातिरेकाणि षोडश योजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन, एतेषामपि 'अणेगखंभसयसंनिविद्धा' इत्यादि वर्णनं सुधर्मसभाया इव निरवशेषं द्रष्टव्यं, तेषां च सुखमण्डपानां पुरतः प्रत्येकं २ प्रेक्षागृहमण्डपा आयामविष्कम्भोच्चैस्त्वेनः प्राग्वत् तावद्वाच्यं यावन्मणीनां स्पर्शः, तेषां च बहुमणीयानां भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ वज्रमयोऽक्षपाटकः प्रज्ञप्तः, तेषां च वज्रमयानामक्षपाटकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ मणिपीठिका अष्ट योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाह्येन—पिण्डभावेन सर्वात्मना मणिमयाः 'अच्छाओ' इत्यादि विशेषणजातं प्रागिव । तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं २ सिंहासनं प्रज्ञप्तं, तेषां च सिंहासनानां वर्णनं परिवारश्च प्राग्वद्वक्तव्यः, तेषां च प्रेक्षागृहमण्डपानामुपरि अष्टावष्टौ मङ्गलकानि बहवः कृष्णचामरध्वजा इत्यादि प्राग्वत्, तेषां प्रेक्षागृहमण्डपानां पुरतः प्रत्येकं २ मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, ताश्च मणिपीठिकाः प्रत्येकं षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यामष्टौ योजनानि बाह्येन सर्वात्मना मणिमयाः 'अच्छा' इत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं २ चैत्यस्तूपः प्रज्ञप्तः, ते च चैत्यस्तूपाः षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां सातिरेकाणि षोडश योजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन 'संखके'त्यादि तद्वर्णनं सुगमं, तेषां च चैत्यस्तूपानामुपर्यष्टावष्टौ स्वस्तिकादीनि

मङ्गलकानि 'जाव सहस्रसप्तहत्थया' इति यावत्करणात् 'तेसिं चैइयथूभाणं उप्पि बहवे किण्हचामरज्झया जाव सुक्खिचा-
मरज्झया अच्छा सण्हा रूपपट्टवइरदंडा जमलजामलगंधी सुख्वा पासाइया जाव पडिख्वा, तेसिं चैइयथूभाणं उप्पि बहवे
छत्ताइच्छत्ता पडागा धंडाजुगला उप्पलहत्थगा जाव सयसहस्रसप्तहत्थगा सव्वरयणामया जाव पडिख्वा' इति, एतच्च समस्तं
प्राग्वत् । 'तेसिं ण' मित्यादि, तेषां चैत्यस्तूपानां प्रत्येकं २ 'चउदिंसि'ति चतुर्दिशि-चतसृषु दिक्षु एकैकस्यां
दिशि एकैकमणिपीठिकाभावेन चतस्रो मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि
बाह्व्येन सर्वात्मना मणिमया अच्छा इत्यादि प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि एकैकप्रतिमाभावेन चतस्रो
जिनप्रतिमा जिनोत्सेधप्रमाणमात्राः, जिनोत्सेध उत्कर्षतः पञ्च धनुःशतानि जघन्यतः सप्त हस्ताः, इह तु पञ्च धनुःश-
तानि संभाव्यन्ते, 'पल्लियंक्कसंनिसुन्नाउ' इति पर्यङ्कासनसन्निषण्णाः, स्तूपाभिमुख्यः संनिक्षिप्ताः, तथा जगत्स्थितिस्वाभा-
व्येन सम्यग्निवेक्षितास्तिष्ठन्ति, तद्यथा-ऋषभा वर्द्धमाना चन्द्रानना वारिषेणा इति, 'तेसिं ण' मित्यादि, तेषां चैत्यस्तूपानां
पुरतः प्रत्येकं २ मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः, ताश्च मणिपीठिकाः षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यामष्टौ योजनानि बाह्व्यतः
'सव्वमणिम्मइओ' इत्यादि प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं २ चैत्यवृक्षा अष्टौ योजनान्यूर्ध्वचैत्यस्त्वेनाद्वयो-
जनमुद्देधेन-उण्हत्वेन द्वे योजने उच्चैस्त्वेन स्कन्धः स एवार्धं योजनं विष्कम्भतया बहुमध्यदेशभागे विडिमा-ऊर्ध्वं विनिर्गता
शाखा सा ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन षट् योजनानि अष्टौ योजनानि विष्कम्भेन सर्वांग्रेण सातिरेकेणाष्टौ योजनानि प्रज्ञप्तास्तेषां च
चैत्यवृक्षाणामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तस्तद्यथा-'वइरामयमूला रययसुपइट्ठियविडिमा' वज्राणि-वज्रमयानि मूलानि येषां

ते वज्रमयमूला रजते सुप्रतिष्ठिता विडिमा-बहुमध्यदेशभागे ऊर्ध्वं विनिर्गता शाखा येषां ते रजतसुप्रतिष्ठितविडिमास्ततः
 पूर्वपदेन कर्मधारयः समासः, 'रिष्टामयकंदे वेरुलियरुइलखंधे' रिष्टमयो-रिष्टरत्नमयः कन्दो येषां ते रिष्टमयकन्दाः, तथा
 वैडूर्यरत्नमयो रुचिरः स्कन्धो येषां ते तथा, ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः, 'सुजायवरजायरुवपढमगविसालसाला' सुजातं-मूल-
 द्रव्यशुद्धं वरं-प्रधानं यत् जातरूपं तदात्मकाः प्रथमका-मूलभूता विशालाः शाखा येषां ते सुजातवरजातरूपप्रथमकविशालशालाः
 'नानामणिरयणविहिहसाहप्पसाहवेरुलियपत्तवणिज्जपत्तविंदा' इति नानामणिरत्नात्मिका विविधाः शाखाः प्रशाखा येषां
 ते तथा वैडूर्याणि-वैडूर्यमयानि पत्राणि येषां ते तथा तपनीयमयानि पत्रवृन्तानि येषां ते तथा, ततः पूर्ववत् पदद्वयरमीलनेन
 कर्मधारयः, 'जंबूणयरत्तमउयसुकुमालपवालपल्लववरंकरधरा' जाम्बूनदा-जाम्बूनदसुवर्णविशेषमया रक्ता-रक्तवर्णा मृदवः-
 मनोज्ञाः सुकुमाराः-सुकुमारस्पर्शाः प्रवाला-ईषदुन्मीलितपत्रभावाः पल्लवाः-संजातपरिपूर्णप्रथमपत्रभावरूपा वराङ्कुराः-प्रथमसु-
 द्विद्यमाना अङ्कुरास्तान् धरन्तीति जाम्बूनदरक्तमृदुसुकुमारप्रवालपल्लवाङ्कुरधराः 'विचिन्तमणिरयणसुराभिकुसुमफलभरे-
 णनमियसाला' इति विचित्रमणिरत्नमयानि यानि सुरभीनि कुसुमानि फलानि च तेषां भरेण नभिताः शालाः-शाखा येषां
 ते तथा, तथा सती-शोभना छाया येषां ते सच्छायाः, सती-शोभना प्रभा-कान्तिर्येषां ते सत्प्रभाः, अत एव सश्रीकाः, तथा
 सह उद्योतेन वर्तन्ते मणिरत्नानामुद्योतभावात् सोद्योताः, अधिकं नयनमनोनिर्वृतिकरा अमृतरससरसानि फलानि येषां ते
 तथा, 'पासाईया' इत्यादिविशेषणचतुष्टयं प्राग्वत् । एते च चैत्यवृक्षा अन्यैर्वहुभिस्तिलकलवकच्छत्रौपगशिरीषसप्तपर्णदधिपर्णलु-
 ष्धकधवलचन्दननीपकुटजपनसतालतमालप्रियालम्रियङ्गुपारापतराजवृक्षनन्दिवृक्षैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिताः, ते च तिलका

यावन्नन्दिदृष्टा मूलमन्तः क्रन्दमन्त इत्यादि सर्वमशोकपादपवर्णनायामिव तावद्वक्तव्यं यावत् परिपूर्णं लततवर्णनं, 'तेसि ण'-
मित्यादि, तेषां चैत्यदृष्टाणां सुपरि अष्टावष्टौ मङ्गलकानि बहवः कृष्णचामरध्वजा इत्यादि चैत्यस्तूप इव तावद्वक्तव्यं यावद्वहवः
सहस्रपत्रहस्तकाः सर्वरत्नमया यावत् प्रतिरूपका इति, 'तेसि ण' मित्यादि, तेषां च चैत्यदृष्टाणां पुरतः प्रत्येकं मणिपीठिकाः
प्रज्ञप्ताः, ताश्च मणिपीठिका अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भमाभ्यां चत्वारि योजनानि बाह्व्यतः 'सव्वरयणामईओ' इत्यादि
प्राग्वत्, तासां च मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं महेन्द्रध्वजाः प्रज्ञप्ताः, ते च महेन्द्रध्वजाः षष्ठियोजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अर्द्धक्रोशं-अ-
र्द्धगव्यूतमुद्धेन-उण्डत्वेन अर्द्धक्रोशं विष्कम्भतः 'वइरामयवदलड्डसंठियसुसिलिट्टपरिघट्टमदुसुपइट्ठिया' इति वज्र-
मया-वज्ररत्नमया तथा वृत्तं-वर्तुलं लष्टं-मनोज्ञं संस्थितं-संस्थानं येषां ते वृत्तलष्टसंस्थितास्तथा सुश्लिष्टा यथा भवन्ति एवं
परिघृष्टा इव खरशाणया पाषाणप्रतिमेव सुश्लिष्टपरिघृष्टाः मृष्टाः सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमावत् सुप्रतिष्ठिता मनागपि चल-
नासंभवात्, ततो विशेषणसमासः, 'अणेगवरपंचवन्नकुडभीसहस्सपरिमंडियाभिरामा वाउधूयविजयवेजे-
यंतीपडागा छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा गगनतलमभिलंघमाणसिहरा पासाईया जावपडिरुवा' इति प्राग्वत्,
'तेसि ण' मित्यादि, तेषां महेन्द्रध्वजानामुपरि अष्टावष्टौ मङ्गलकानि बहवः कृष्णचामरध्वजा इत्यादि तोरणवत् सर्वं
वक्तव्यं, तेषां च महेन्द्रध्वजानां पुरतः प्रत्येकं नन्दाभिधाना पुष्करिणी प्रज्ञप्ता, एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् योजनानि
विष्कम्भतः द्वासप्ततियोजनान्युद्धेन-उण्डत्वेन, तासां च नन्दापुष्करिणीनां 'अच्छाओ सण्हाओ रययामयकूलाओ'
इत्यादि वर्णनं प्राग्वत्, ताश्च नन्दापुष्करिण्यः प्रत्येकं २ पञ्चरवेदिकया प्रत्येकं २ वनखण्डेन परिक्षिप्ताः, तासां च नन्दा-

पुष्करिणीनां प्रत्येकं त्रिदिशि त्रिसोपानप्रतिरूपकतोरणवर्णनं प्रागिव । 'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादि, सभायां सुष-
 र्मायामष्टचत्वारिंशन्मनोगुलिकासहस्राणि-पीठिकासहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-पूर्वस्यां दिशि षोडश-मनोगुलिकासहस्राणि,
 षोडश सहस्राणि पूर्वतः षोडश सहस्राणि पश्चिमायामष्टौ सहस्राणि दक्षिणतोऽष्टौ सहस्राणि उत्तरतः, तेष्वपि फलकानां गदन्त-
 कमालयदामवर्णनं प्राग्वत्, सिक्कवर्णनं धूपघटिकावर्णनं द्वारवत् । 'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादि, सभायां सुधर्मायां
 अष्टाचत्वारिंशत् गोमानसिकाः-शय्यारूपस्थानविशेषास्तेषां सहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-षोडश सहस्राणि पूर्वतः षोडश
 सहस्राणि-पश्चिमायामष्टौ सहस्राणि दक्षिणतोऽष्टौ सहस्राणि उत्तरतः, तास्वपि फलकवर्णनं नागदन्तवर्णनं सिक्कवर्णनं धूप-
 घटिकावर्णनं च द्वारवत्, 'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादिना भूमिभागवर्णनं 'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादिना
 उल्लोकवर्णनं च प्राग्वत्, 'तस्स ण' मित्यादि, तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागेऽत्र महती एका मणिपीठिका
 प्रज्ञप्ता, षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां अष्टौ योजनानि बाह्यतः सर्वरत्नमयी इत्यादि प्राग्वत्, सस्याश्च मणिपीठिकाया
 उपरि महानेको माणवकनामा चैत्यस्तम्भः प्रज्ञप्तः, षष्ठियोजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन योजनमुद्धेन योजनं विष्कम्भेण अष्टाचत्वारिं-
 शदसिक्कः 'अडयालीसइकोडीए अडयालीसइविग्गहिए' इत्यादि सम्प्रदायगम्यं, 'वइरामयवहल्लसंठिए' इत्यादि महेन्द्रध्व-
 जवत् वर्णनं निरवशेषं तावद्वक्तव्यं यावत् 'सहस्सपत्तहत्थगा सव्वरयणामया जाव पडिरुवा' इति, तस्य च माणवकस्य चैत्य-
 स्तम्भस्य उपरि द्वादश योजनानि अवगाह्य, उपरितनभागात् द्वादश योजनानि वर्जयित्वेति भावः, अधस्तादपि द्वादश यो-
 जनानि वर्जयित्वा मध्ये षट्त्रिंशति योजनेषु 'वहवेसुवणरूपामया फलका' इत्यादि फलकवर्णनं नागदन्तवर्णनं सिक्कवर्णनं च

प्राग्वत्, तेषु च रजतमयेषु सिक्केषु बहवो वज्रमया गोलवृत्ताः समुद्रकाः प्रज्ञप्ताः, तेषु च वज्रमयेषु समुद्रकेषु बहूनि जिनसक्-
थीनि सन्निक्षिप्तानि निष्ठन्ति, यानि सूर्याभस्य देवस्य अन्येषां च बहूनां वैमानिकानां देवानां च अर्चनीयानि चन्दनैः
वन्दनीयानि स्तुत्यादिना पूजनीयानि पुष्पादिना माननीयानि बहुमानतः सत्करणीयानि वस्त्रादिना कल्याणं मङ्गलं दैवतं
चैत्यमितिवुद्ध्या पर्युपासनीयानि, 'तस्स णं चेइयखंभस्स उवरि बहवे अट्ठमंगलगा' इत्यादि प्राग्वत् ॥ (सू० ३६)

तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स पुरच्छिमेणं एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पणत्ता, अट्ठ जोयणाइं
आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोअणाइं बाहल्लेणं सदमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा, तीसे णं मणि-
पेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे सीहासणं वणणतो सपरिवारो, तस्स णं माणवगस्स चेइयखंभस्स पच्च-
त्थिमेणं एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पणत्ता अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं
बाहल्लेणं सतमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा, तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवस-
यणिज्जे पणत्ते, तस्स णं देवसयणिज्जरस् इमेयारूवे वणणावासे पणत्ते, तंजहा--णाणामणिमया
पडिपाया सोवन्निया पा या णाणामणिमयाइं पायसीसगाइं जंबूणयामयाइं गत्तगाइं णाणामणिमए
विच्चे रययामया तूली तवणिज्जमया गंडोवहाणया लोहियक्खमया विब्बोयणा, से णं सयणिज्जे
उभओ विब्बोयणं दुहत्तो उणत्ते मज्झे णयगंभीरे सालिंगणवद्धिए गंगापुलिनवालुयाउद्दालसा-
लिसए सुविरहरयत्ताणे उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे रत्तंसुयसंबुए सुरम्मे आईणगख्यबूरण-

वणीयतूलफासे मडते ॥ (सू० ३७) ॥

‘तस्स ण’ मित्यादि, तस्य माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पूर्वस्यां दिशि अत्र महन्त्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, सा च अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्येन ‘सद्वसणिमया’ इत्यादि प्राग्वत् । तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि अत्र महदेकं देवशयनीयं प्रज्ञप्तं, तस्य च देवशयनीयस्य अयमेतद्रूपो वर्णनिवेशः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—नानामणिमयाः प्रतिपादा-मूलपादानां प्रतिविशिष्टोपष्टम्भकरणाय पादाः प्रतिपादाः, सौत्रजिकाः सुवर्णमयाः पादुः-मूलपादाः, नानामणिमयानि पादशीर्षिकाणि जाम्बूनदमयानि गात्राणि—ईषादीनि वज्रमया-वज्ररत्नापूरिताः सन्धयः ‘नानामणिमये विच्चे’ इति नानामणिमयं व्यूतं—विशिष्टवानं रजतमयी तूळी लोहिताक्षमयानि ‘विब्बोयणा’ इति उपधानकानि, आह च जीवाभिगममूलटीकाकारः—‘विब्बोयणा-उपधानकान्युच्यन्ते’ इति, तपनीयमय्यो गण्डोपधानिकाः, ‘से णं देवस्यणिज्जे’ इत्यादि, तद्देवशयनीयं सालिङ्गनवर्त्तिकं-सह आलिङ्गनवर्त्त्या—शरीरप्रमाणेनोपधानेन यत् तत्तथा, ‘उभओ विब्बोयणे’ इति उभयतः-उभौ—शिरोऽन्नपादान्तावाश्रित्य विब्बोयणे-उपधानं यत्र तत् उभयतो विब्बोयणं ‘दुहन्तो उन्नते’ इति उभयत उन्नतं ‘म-उक्षेणयगंभीरे’ मध्ये नतं च तत् निम्नत्वात् गम्भीरं च—महत्त्वाच्चतगम्भीरं गङ्गापुलिनवालुकाया अवदालो-विदलनं पादादिन्यासे अधोगमनमिति भावः तेन ‘सालिस्सए’ इति सदृशकं गङ्गापुलिनवालुकावदातसदृशकं, दृश्यते चायं प्रकारो हंसतूल्यादिद्वित्रिति, तथा ‘उयविय’ इति विशिष्टं परिकर्मितं क्षोभं—कार्पासिकं दुक्कलं—वस्त्रं तदेव पट्टः उयवियक्षौमदूक्कलपट्टः स प्रतिच्छदनं-आच्छादनं यस्य तत्तथा ‘आईणगरूयबूरनवणीयतूलफासे’ इति प्राग्वत्, ‘रत्तंसुयसंबुए’ इति रत्तांशुकं-

न संवृतं रक्तांशुकसंवृतं अत एव सुरम्यं 'पासाइय' इत्यादिपदचतुष्टयं प्राग्वत् ॥ (सू० ३७) ॥

तस्स णं देवसयणिज्जस्स उत्तरपुरच्छिमेणं महेगा मणिपेढिया पणत्ता, अट्ट जोयणाई आयाम-
चिक्खंभेणं चत्तारि जोअणाई बाहल्लेणं सवमणिमयी जाव पडिरूवा, तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं
एत्थ णं महेगे खुड्डुए महिदज्झए पणत्ते, सट्ठिं जोयणाई उड्डं उच्चत्तेणं जोयणं चिक्खंभेणं वइरामया
वट्ठल्लसंठियसुसिलिद्वजावपडिरूवा, उवरिं अट्टमंगलगा झया छत्तातिच्छत्ता, तस्स णं खुड्डुगमहि-
दज्झयस्स पच्चत्थिस्सेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चोप्पाले नाम पहरणकोसे पन्नत्ते सववइरामए
अच्छे जाव पडिरूवे, तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स फलिहरयणखगगयाधणुप्पमुहा बहवे पहर-
णरयणा संनिखित्ता चिद्धंति, उज्जला निसिया सुत्तिक्खधारा पासादीया ४। सभाए णं सुहस्माए
उवरिं अट्टमंगलगा झया छत्तातिच्छत्ता ॥ (सू० ३८)

'तस्स ण' मित्यादि, तस्य देवशयनीयस्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, सा चाष्टौ योज-
नान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाह्यतः 'सवमणिमयी' इत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि
शुद्धको महेन्द्रध्वजः प्रज्ञप्तः, तस्य प्रमाणं वर्णकश्च महेन्द्रध्वजवद्वक्तव्यं, 'तस्स ण' मित्यादि तस्य शुद्धकर्महेन्द्रध्वजस्य पश्चि-
मायामत्र सूर्याभस्य देवस्य महानेकः चोप्पालो नाम प्रहरणकोशः-प्रहरणस्थानं प्रज्ञप्तं, किंविशिष्टः? इत्याह—'सववइरामए
अच्छे जावपडिरूवे' इति प्राग्वत्, 'तत्थ ण' मित्यादि, तत्र चोप्पालकाभिधाने प्रहरणकोशे बहूनि परिघरतनखग्रगदा-

धनुःप्रशुखादीनि प्रहरणरत्नानि सन्निक्षिप्तानि तिष्ठन्ति, कथंभूतानीत्यत आह-उज्ज्वलानि-निर्मलानि अति-
तेजितानि अत एव तीक्ष्णधाराणि प्रासादीयानीत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च सभायाः सुधर्माया उपरि बहून्यष्टावष्टौ मङ्गलकानी-
त्यादि सर्वं प्राग्वद्वक्तव्यम् ॥ (सू० ३८)

सभाए णं सुहम्माए उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं महेगे सिद्धायतणे पणत्ते, एणं जोयणसयं आया-
मेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं बावत्तरिं जोयणाइं उहुं उच्चत्तेणं सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ
भूमिभागा उल्लोया तहेव, तस्स णं सिद्धायतणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया
पणत्ता, सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं, तीसे णं मणिपेढियाए
उवरिं एत्थ णं महेगे देवछंदए पणत्ते, सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस
जोयणाइं उहुं उच्चत्तेणं सव्वरणामए जाव पडिख्वे, एत्थ णं अट्ठसयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्प-
माणमित्ताणं संनिखित्तं संचिद्धति, तासि णं जिणपडिमाणं इमेयारूवे वणणावासे पणत्ते, तंजहा-
तवणिज्जमया हत्थतलपायतला अंकामयाइं नक्खाइं अंतोलोहियक्खपडिसेगाइं कणगामईओ जंघा-
ओ कणगामया जाणू कणगामया ऊरु कणगामईओ गायलद्दीओ तवणिज्जमयाओ नाभीओ रिद्धा-
मईओ रोमराइओ तवणिज्जमया चुचूया तवणिज्जमया सिरिवच्छा सिलप्पवालमया ओद्वा फालि-
यामया दंता तवणिज्जमईओ जीहाओ तवणिज्जमया तालुया कणगामईओ नासिगाओ अंतो-

लोहियक्खपडिसेगाओ अंकामयाणि अच्छीणि अंतोलोहियक्खपडिसेगाणि रिद्धामईओ ताराओ
रिद्धामयाणि अच्छिपत्ताणि रिद्धामईओ भमुहाओ कगगामया कवोला कणगामया सवणा कणगा-
मईओ णिडालपट्टियातो वइरामईओ सीसघडीओ तवणिज्जमईओ केसंतकेसभूमीओ रिद्धामया
उवरि मुद्धया, तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठतो पत्तेयं २ छत्तधारगपडिमाओ पणत्ताओ, ताओ
णं छत्तधारगपडिमाओ हिमरययकुंदेदुप्पगासाइं सकोरेंटमह्छदामाइं धवलाइं आयवत्ताइं सलीलं
धारेमाणीओ २ चिद्वृत्ति, तासि णं जिणपडिमाणं उभओ पासे पत्तेयं २ चामरधारपडिमाओ
पणत्ताओ, ताओ णं चामरधारपडिमातो नानामणिक्कणगरयणविमलमहरिह जाव सलीलं
धारेमाणीओ २ चिद्वृत्ति, तासि णं जिणपडिमाणं पुरतो दो दो नागपडिमातो भूयपडिमातो जक्ख-
पडिमाओ कुंडधारपडिमाओ सघरयणामईओ अच्छाओ जाव चिद्वृत्ति, तासि णं जिणपडिमाणं
पुरतो अट्टसयं घंटाणं अट्टसयं कलसाणं अट्टसयं भिगाराणं एवं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपह-
ट्ठाणं मणोगुलियाणं वायकराणं चित्तगराणं रयणकरंडगाणं हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुप्फचं-
गेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं तेह्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्टसयं धूवक-
डुच्छुयाणं संनिखित्तं चिद्वृत्ति, सिद्धायतणरस णं उवरिअट्टमंगलगा इया छत्तातिच्छत्ता ॥ (सू. ३९) ॥

‘सभाए ण’ मित्यादि, सभायाः सुधर्मायाः ‘उत्तरपुरच्छिमेण’ मिति उत्तरपूर्वस्यां दिशि महदेकं सिद्धायतनं

प्रज्ञप्तम्, एकं योजनशतमायामतः पञ्चाशत् विष्कम्भना द्वासप्ततिर्योजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेनेत्यादि सर्वं सुधर्मावत् वक्तव्यं यावत् गोमा-
 नसीवक्तव्यता, तथा चाह—‘सभागमएण जाव गोमाणसियाओ’ इति, किमुक्तं भवति ?—यथा सुधर्मायाः सभायाः
 पूर्वदक्षिणोत्तरवर्तीनि त्रीणि द्वाराणि तेषां च द्वाराणां पुरतो मुखमण्डपाः तेषां च मुखमण्डपानां पुरतः प्रेक्षागृहमण्डपाः तेषां
 च प्रेक्षागृहमण्डपानां पुरतश्चैत्यस्तूपाः सप्रतिमाः तेषां च चैत्यस्तूपाणां पुरतः चैत्यदृक्षाः तेषां च चैत्यदृक्षाणां पुरतो महेन्द्रध्वजाः
 तेषामपि पुरतो नन्दापुष्करिण्यस्तदनन्तरं गुलिका गोमानस्यश्चोक्ताः तथाऽत्रापि सर्वमनेनैव क्रमेण निरवशेषं वक्तव्यं, उल्लो-
 कवर्णनं भूमिभागवर्णनं च प्राग्वत्, ‘तस्स ण’ मित्यादि, तस्य सिद्धायतनस्यान्तर्वहुमध्यदेशभागेऽत्र महत्येका मणिपीठिका
 प्रज्ञप्ता, सा षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यामष्टौ योजनानि बाहल्यतः ‘सध्वमणिमयी’ त्यादि प्राग्वत् । ‘तीसे ण’-
 मित्यादि, तस्याश्च मणिपीठिकाया उपरि अत्र महानेको देवच्छन्दकः प्रज्ञप्तः, स च षोडश योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां साति-
 रेकाणि षोडश योजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन ‘सव्वरयणामए’ इत्यादि प्राग्वत्, तत्र च देवच्छन्दके ‘अष्टशतं’ अष्टाधिकं शतं जिन-
 प्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाणमात्राणां, पञ्चधनुःशतप्रमाणानामिति भावः, सन्निक्षिप्तं तिष्ठति । ‘तासि णं जिणपडिमाण’-
 मित्यादि, तासां जिनप्रतिमानामयमेतद्रूपो ‘वर्णावासो’ वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, तपनीयमयानि हस्ततलपादतलानि अङ्गरत्नमया
 अन्तः—मध्ये लोहिताक्षरत्नप्रतिसेका नखाः कनकमया जङ्घाः कनकमयानि जानूनि कनकमया ऊरवः कनकमयो गात्रयष्टयः
 तपनीयमया नाभयो रिष्टमयो रोमराजयः तपनीयमयाः तुचुकाः—स्तनाग्रभागाः तपनीयमयाः श्रीवृक्षाः शिलाप्रवालमया—
 विद्रुममया ओष्ठाः स्फटिकमया दन्ताः तपनीयमया जिह्वाः तपनीयमयानि तालुकानि कनकमयो नासिकाः अन्तर्लोहिताक्षप्र-

तिसैकाः अङ्कमयान्यक्षीणि अन्तर्लोहिताक्षप्रतिहेकानि रिष्टरत्नमयानि अक्षिपत्राणि रिष्टरत्नमययो भ्रुवः कनकमयाः कपोलाः कनकमयाः श्रवणाः कनकमय्यो ललाटपट्टिकाः वज्रमय्यः शीर्षपट्टिकाः तपनीयमय्यः केशान्तकेशभूमयः, केशान्तभूमयः केशभूमयश्चेति भावः, रिष्टमया उपरि मूर्द्धजाः-केशाः, तासां जिनप्रतिमानां पृष्ठत एकैका छत्रधारप्रतिमा हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशं सकोरेण्टमालयादिधवलमातपत्रं गृहीत्वा सलीलं धरन्ती तिष्ठति, तथा तासां जिनप्रतिमानां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोर्द्वे द्वे चामरधारप्रतिमे प्रक्षेप्ते, ते च 'चन्दप्पभवयवेरुलियनानामणिरयणखचियचित्तदंडाओ' इति चन्द्रप्रभः-चन्द्रकान्तो वज्रं वैडूर्यं च प्रतीतं चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्याणि शेषाणि च नानामणिरत्नानि खचितानि येषु दण्डेषु ते तथा, एवंरूपाश्चित्रा-नानाप्रकारा दण्डा येषां तानि तथा, सूत्रे स्त्रीत्वं प्राकृतत्वात्, 'सुद्धमरययदीहवालाउ' इति सूक्ष्मा रजतमया दीर्घा वाला येषां तानि तथा 'संखंककुंददगरयअमयमहियेफेणुजसन्निकासाओ धवलाओ' इति प्रतीतं, चामराणि गृहीत्वा सलीलं वीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति, ताश्च 'सवरयणामईओ अच्छाओ' इत्यादि प्राग्वत्, 'तासिण' मित्यादि, तासां जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यक्षप्रतिमे द्वे द्वे भूतप्रतिमे द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे सन्निक्षिप्ते तिष्ठतः, तस्मिंश्च देवच्छन्दके तासां जिनप्रतिमानां पुरतः अष्टशतं घण्टानामष्टशतं चन्दनकलशानामष्टशतं मङ्गलकलशानामष्टशतं भृङ्गाराणामष्टशतमादर्शानामष्टशतं स्थालानामष्टशतं पात्रीणामष्टशतं सुप्रतिष्ठानामष्टशतं मनोगुलिकानां-पीठिकाविशेषाणामष्टशतं वातकरकाणामष्टशतं चित्राणां रत्नकरण्डकाणामष्टशतं हयकण्ठानामष्टशतं गजकण्ठानां अष्टशतं नरकण्ठानामष्टशतं किन्नरकण्ठानामष्टशतं किंपुरुषकण्ठानामष्टशतं मधोरगकण्ठानामष्टशतं वृषभकण्ठानामष्टशतं पुष्पचङ्गेरीणामष्टशतं माल्यचङ्गेरीणां, मुकुलानि पुष्पाणि ग्रथितानि माल्यानि,

अष्टशतं चूर्णचङ्गेरीणामष्टशतं गन्धचङ्गेरीणामष्टशतं वस्त्रचङ्गेरीणामष्टशतमाभरणचङ्गेरीणामष्टशतं सिद्धार्थचङ्गेरीणामष्टशतं लोमहस्त-
चङ्गेरीणां, अष्टशतं लोमहस्तकानां, लोमहस्तकं च मथूरपुच्छपुञ्जनिका, अष्टशतं पुष्पपटलकानामेवं माल्यचूर्णगन्धवस्त्राभरणसि-
द्धार्थिकलोमहस्तकपटलकानामपि प्रत्येकं २ अष्टशतं वक्तव्यं, अष्टशतं सिंहासनानामष्टशतं छात्राणामष्टशतं चाभराणामष्टशतं तैल-
समुद्रकानामष्टशतं कोष्ठसमुद्रकानामष्टशतं पत्रसमुद्रकानामष्टशतं चोयकसमुद्रकानामष्टशतं तगरसमुद्रकानामष्टशतमेलासमु-
द्रकानामष्टशतं हरितालसमुद्रकानामष्टशतं हिङ्गुलकसमुद्रकानामष्टशतं मनःशिलासमुद्रकानामष्टशतमञ्जनसमुद्रकानां स-
वीर्ण्यपि अमूनि तैलादीनि परमसुरभिगन्धोपेतानि, अष्टशतं ध्वजानाम्, अत्र सङ्ग्रहिणीगाथा—“ चंदणकलसा भिंगारागा य
आयंसया य थाला य । पातीई सुपइढ्ढा मणगुलिका वायकरगा य ॥१॥ चित्ता रयणकरंडा ह्यगयनकरंडगा य चंगेरी । पढ-
लगसीहासणछत्त चाभरा समुगक झया य ॥ २॥ अष्टशतं धूपकडुच्छुकानां संनिक्षिप्तं तिष्ठति, तस्य च सिद्धायतनस्य उपरि
अष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजच्छत्रातिच्छत्रादीनि तु प्राग्वत् ॥ (सू० ३९) ॥

तस्स णं सिद्धायतणस्स उत्तरपुरच्छिमे णं एत्थ णं महेगा उववायसभा पणत्ता, जहा सभाए सुह-
म्माए तहेव जाव मणिपेढिया अट्टजोयणाइं देवसयणिज्जं तहेव सयणिज्जवण्णओ अट्टमंगलगा झया
छत्तातिच्छत्ता । तीसे णं उववायसभाए उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं महेगे हरए पणत्ते एगं जोयणसयं
आयामेणं पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं दस जोयणाइं उव्वेहेणं तहेव, तस्स णं हरयस्स उत्तरपुरच्छिमे
णं एत्थ णं महेगा अभिसेगसभा पणत्ता, सुहम्मागमएणं जाव गोमाणसियाओ मणिपेढिया

सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिद्वृत्ति, तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स बहुअभिसेयभंडे संनिखित्ते चिद्वृह, अट्टमंगलगा तहेव, तीसे णं अभिसेगसभाए उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं अलंकारियसभा पणत्ता, जहा सभा सुधम्मा मणिपेढिया अट्ट जोयणाइं सीहासणं सपरिवारं, तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहुअलंकारियभंडे संनिखित्ते चिद्वृत्ति, सेसं तहेव, तीसे णं अलंकारियसभाए उत्तरपुरच्छिमे णं एत्थ णं महेगा ववसायसभा पणत्ता, जहा उववायसभा जाव सीहासणं सपरिवार मणिपेढिया अट्टमंगलगा०, तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स एत्थ णं महेगे पोत्थयरयणे सन्निखित्ते चिद्वृह, तस्स णं पोत्थयरयणस्स इमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते, तंजहा-रयणामयाइ पत्तगाइं रिद्धामइयो कं विआओ तवणिज्जमए दोरे नाणामणिमए गंठी वेरुलियमए लिप्पामए छंदणे तवणिज्जमइं संकला रिद्धामइं मसी वहरामइं लेहणी रिद्धामयाइं अक्खराइं धम्मिए सत्थे, ववसायसभाए णं उवरिं अट्टमंगलगा, तीसे णं ववसायसभाए उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थ णं नंदापुक्खरिणी पणत्ता हरयसरिस्ता, तीसे णं पंदाए पुक्खरणीए उत्तरपुरच्छिमेणं महेगे बलिपीढे पणत्ते सदरयणामए अच्छेजाव पडिरूवे ॥ (सू० ४०) ॥

तस्य च सिद्धायतनस्य उत्तरपूर्वस्यामत्र महत्येका उपपातसभा प्रज्ञप्ता, तस्याश्च सुधर्मागमेन स्वरूपवर्णनपूर्वादिद्वारत्रयवर्णनमुखमण्डपप्रक्षालनमण्डपादिवर्णनादिप्रकाररूपेण तावद्वक्तव्यं यावदुल्लोकवर्णनं, तस्याश्च बहुसमरमणीयभूमिभागस्य

बहुमध्यदेशभागेऽत्र महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, सा चाष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाह्येन 'स-
 वमणिमयी' इत्यादि प्राग्वत्, तस्याथ मणिपीठिकाया उपरि अत्र महदेकं देवशयनीयं प्रज्ञप्तं, तस्य स्वरूपं यथा सुधर्म्यां
 सभायां देवशयनीयस्य, तस्या अधुपपातसभाया उपरि अष्टाष्टमङ्गलकादीनि प्राग्वत् । 'तोसे ण' मित्यादि, तस्या
 उपपातसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि महानेको ह्रदः प्रज्ञप्तः, स चैकं योजनशतंमायामतः पञ्चाशत् योजनानि विष्कम्भतो
 दश योजनान्युद्घेन 'अच्छे रययामयच्छे' इत्यादि नन्दापुष्करिण्या इव वर्णनं निरवशेषं वक्तव्यं, 'से ण'-
 मित्यादि, स ह्रद एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनखण्डेन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तः, पद्मवरवेदिकावर्णनं वनखण्ड-
 वर्णनं च प्राग्वत्, तस्य ह्रदस्य त्रिदिशि-तिस्रसु दिक्षु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि, तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां
 तोरणानां च वर्णनं प्राग्वत्, तस्य च ह्रदस्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका अभिषेकसभा प्रज्ञप्ता, सा च सुधर्मसभावत्
 प्रमाणस्वरूपद्वारत्रयमुखमण्डपादिप्रकारेण तावद्वक्तव्या यावद् गोमानसीवक्तव्यता, तदनन्तरं तथैव उल्लोकवर्णनं भूमिभागवर्णनं
 च तावत् यावन्मणीनां स्पर्शः, तस्या अभिषेकसभाया बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे महत्येका मणिपीठिका
 प्रज्ञप्ता, साऽप्यष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाह्यतः 'सद्वरयणामयी' इत्यादि प्राग्वत्, तस्या
 मणिपीठिकाया उपरि अत्र महदेकं सिंहासनं, सिंहासनवर्णकः प्राग्वत्, नवरमत्र परिवारभूतानि भद्रासनानि च वक्तव्यानि,
 तस्मिंश्च सिंहासने सूर्याभस्य देवस्य सुबहु अभिषेकभाण्डम्-अभिषेकयोग्य उपस्कारः सन्निक्षिप्तः तिष्ठति, 'तीसे णं अ-
 भिसेयसभाए अट्टमंगलका' इत्यादि प्राग्वत्, तस्याश्च अभिषेकसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका अलङ्कार-

सभा प्रज्ञप्ता, सा चाभिषेकसभावत् प्रमाणस्वरूपद्वारात्रयमुखमण्डपप्रेक्षागृहमण्डपादिवर्णनप्रकारेण तावद्वक्तव्या यावद् परिवार-
सिंहासनं, तत्र सूर्याभस्य देवस्य अलङ्कारिकं—अलङ्कारयोग्यं भाण्डं संनिक्षिप्तमस्ति, शेषं प्राग्वत् । तस्याश्च अलङ्कारसमाया
उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र महत्येका व्यवसायसभा प्रज्ञप्ता, सा च अभिषेकसभावत् प्रमाणस्वरूपद्वारात्रयमुखमण्डपादिवर्णनप्र-
कारेण तावद्वक्तव्या यावत् सिंहासनं सपरिवारं, तत्र महदेकं पुस्तकरत्नं सन्निक्षिप्तमस्ति, तस्य च पुस्तकरत्नस्य अयमेत-
द्रूपो 'वर्णावासो' वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः, रिष्टमय्यौ—रिष्टरत्नमय्यौ कम्बिके पृष्ठके इति भावः, रत्नमयो दव-
रको यत्र पत्राणि प्रोतानि सन्ति, नानामणिमयो ग्रन्थिः दवरकस्यादौ येन पत्राणि न निर्गच्छन्ति, अङ्गरत्नमयानि पत्राणि,
नानामणिमयं लिख्यासनं, मषीभाजनमित्यर्थः, तपनीयमयी शुद्धला मषीभाजनसत्का, रिष्टरत्नमयं उपरितनं तस्य छादनं,
रिष्टमयी—रिष्टरत्नमयी मयी, वज्रमयी लेखनी, रिष्टमयान्यक्षराणि, धार्मिकं लेख्यं, क्वचित्—'धर्मिण्ये सत्थे' इति पाठः, तत्र
धार्मिकं शास्त्रमिति व्याख्येयं, तस्याश्च उपपातसभाया उत्तरपूर्वस्यां दिशि महदेकं बलिपीठं प्रज्ञप्तं, तच्चाष्टौ योजनानि आया-
मविष्कम्भतः चत्वारि योजनानि बाह्यतः सर्वरत्नमयं 'अच्छ' मित्यादि प्राग्वत् । तस्य च बलिपीठस्य उत्तरपूर्वस्यां
दिशि अत्र महत्येका नन्दापुष्करिणी प्रज्ञप्ता, सा च ह्रदप्रमाणा, ह्रदस्येव च तस्या अपि त्रिसोपानवर्णनं नोऽप्यवर्णनं च
प्राग्वत् (सू. ४०) ॥ तदेवं यत्र यादृग्रूपं च सूर्याभस्य देवस्य विमानं तत्र तादृग्रूपं चोपवर्णितं, सम्प्रति सूर्याभो देव उत्पन्नः
सन् यदकरोत् यथा च तस्याऽभिषेकोऽभवत् तदुपदर्शयति—

तेणं कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे अहुणोवचवणंमित्तए चेव समाणे पंचविहाए पज्जत्तीए

पञ्जतीभावं गच्छह, तंजहा-आहारपञ्जतीए सरिरपञ्जतीए इदियपञ्जतीए आणपाणपञ्जतीए भा-
 सामणपञ्जतीए, तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पंचविहाए पञ्जतीए पञ्जतीभावं गयस्स समा-
 णस्स इमेयारूवे अब्भत्थिए चित्तिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुपल्लित्था-किं मे पुब्बिं करणिज्जं ?
 किं मे पच्छा करणिज्जं ? किं मे पुब्बिं सेयं ? किं मे पच्छा सेयं ? किं मे पुब्बिं पच्छावि हियाए सुहाए
 खमाए निस्सेसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ? , तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसो-
 ववन्नगा देवा सूरियाभस्स देवस्स इमेयारूवमब्भत्थियं जाव समुप्पन्नं समभिजाणित्ता जेणेव
 सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति, सूरियाभं देवं करयलपरिगगहिंयं सिरसावत्तं मत्थए अज्जलिं कट्ठु
 जएणं विजएणं वद्धावित्ता एवं बयासी-एवं खलु देवाणुप्पियाणं सूरियाभे विमाणे
 सिद्धायतणंसि जिणपडिमाणं जिणुस्सेहपमाणमित्ताणं अट्टसयं संनिखित्तं चिट्ठति, सभाए णं सुह-
 म्माए माणवए चेइए खंभे बइरामएसु गोलबट्टसमुग्गएसु बहूओ जिणसकहाओ संनिखित्ताओ
 चिट्ठंति, ताओ णं देवाणुप्पियाणं अण्णेसिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अब्बणिज्जाओ
 जाव पज्जुवासणिज्जाओ, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुब्बिं करणिज्जं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा
 करणिज्जं तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुब्बिं सेयं त एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं तं एयं णं देवाणु-
 प्पियाणं पुब्बिं पच्छावि हियाए सुहाए खमाए निस्सेसाए आणुगामियत्ताए भविस्सति ॥ (सू० ४१) ॥

तए णं से सूरियाभे देवे तेसिं सामाणियपरिसोववन्नागाणं देवाणं अतिए एथमट्ठं सोच्चा निसम्म
हट्ठुट्ठ जाव हयहियए सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेति सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेत्ता उववायसभाओ पुरच्छि-
मिहेणं दारेणं निगगच्छइ, जेणेव हरए तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता हरयं अणुपयाहिणी-
करेमाणे० करेमाणे पुरच्छिमिहेणं तोरणेणं अणुपविसइ अणुपविसिन्ता पुरच्छिमिहेणं तिसोवाण-
पडिरुयएणं पच्चोरुहइ पच्चोरुहिन्ता जलावगाहं जलमज्जणं करेइ २ जलकिङ्कु करेइ २ जलाभिसेयं
करेइ २ आयंते चोक्खे परमसुईभूए हरयाओ पच्चोत्तरइ २ जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छति
तेणेव उवागच्छत्ता अभिसेयसभं अणुपयाहिणीकरेमाणे० करेमाणे पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ
२ जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ २ सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने । तए णं सूरियाभ-
स्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नागा देवा आभिओगिए देवे सदावेतिं सदावित्ता एवं वयासी-खि-
प्पाभेव भो ! देवाणुप्पिया ! सूरियाभस्स देवस्स महत्थं महगधं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवट्ठेवह,
तए णं ते आभिओगिआ देवा सामाणियपरिसोववन्नेहिं देवेहिं एवं वुत्ता समाणा हट्ठा जाव हियया
करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु एवं देवो ! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं
पडिसुणंति, पडिसुणिता उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं अवक्कमंति, उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं अवक्कमिन्ता
वेउवियसमुग्घाएणं समोहणंति समोहणिन्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव दोच्चपि वेउवियसमुग्घाएणं

समोहनिता अट्टसहस्रं सोवन्निघाणं कलसाणं १ अट्टसहस्रं रूपमयाणं कलसाणं २ अट्टसहस्रं म-
णिमयाणं कलसाणं ३ अट्टसहस्रं सुवण्णरूपमयाणं कलसाणं ४ अट्टसहस्रं सुवन्नमणिमयाणं कल-
साणं ५ अट्टसहस्रं रूपमणिमयाणं कलसाणं ६ अट्टसहस्रं सुवण्णरूपमणिमयाणं कलसाणं ७ अट्टस-
हस्रं भोमिज्जाणं कलसाणं ८, एवं भिगाराणं आयंसाणं थालीणं पाईणं सुपतिद्धानं रयणकरंडगाणं
पुष्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुष्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं छत्ताणं चामराणं
तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्टसहस्रं ध्रुवकडुच्छुयाणं विउव्वंति, विउव्वित्ता ते साभाविए य
वेउव्विए य कलसे य जाव कडुच्छुए य गिण्हंति गिण्हत्ता सूरियाभाओ विमाणाओ पडिनिक्खमंति
पडिनिक्खमिन्ता ताए उक्किट्ठाए चवलाए जाव तिरियमसंखेज्जाणं जाव वीतिवयमाणे वीतिवयमाणे
जेणेव खीरोदयसमुद्दे तेणेव उवागच्छंति . उवागच्छित्ता खीरोयगं गिण्हंति जाइ तत्थुप्पलाइ ताइ
गेण्हंति जाव सयसहस्रपत्ताइ गिण्हंति २ जेणेव पुक्खरोदए समुद्दे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता
पुक्खरोदयं गेण्हंति गिण्हित्ता जाइ तत्थुप्पलाइ सयसहस्रपत्ताइ ताइ जाव गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव
समयखेत्ते जेणेव भरहेरवयाइ वासाइ जेणेव भागहवरदासपभासाइ तित्थाइ तेणेव उवागच्छंति
तेणेव उवागच्छित्ता तित्थीदगं गे० गेण्हत्ता तित्थमट्ठियं गेण्हंति २ जेणेव गंगासिंधुरत्तारत्तवईओ
महानईओ तेणेव उवागच्छंति २ सलिलोदगं गेण्हंति सलिलोदगं गेण्हित्ता उभओकूलमट्ठियं गेण्हंति

मद्विधं गेण्हित्ता जेणेव चुल्लहिमवंतसिहरीवासहरपवया तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता दगं गेण्हंति सबतुयरे सबपुष्पे सवगंधे सबमल्ले सबोसहिसिद्धत्थए गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव पडम- पुंडरीयदहे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति गेण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव हेमवयएरवयाइं वासाइं जेणेव रोहिथरोहिथंसा- सुवण्णकूलरूपकूलाओ महाण्हिओ तेणेव उवागच्छंति, सलिलोदगं गेण्हंति २ उभओकूलमद्विधं गिण्हंति २ जेणेव सद्दायतिवियडावतिपरियागा वट्टवेयडूपवया तेणेव उवागच्छन्ति उवागच्छित्ता सबतुयरे तहेव जेणेव महाहिमवंतरुप्पिवासहरपवया तेणेव उवागच्छंति तहेव जेणेव महापडम- महापुंडरीयदहा तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता दहोदगं गिण्हंति तहेव जेणेव हरिवासरम्म- गवासाइं जेणेव हरिकंतनारिकंताओ सहाण्हिओ तेणेव उवागच्छंति तहेव जेणेव गंधावइमाल- वंतपरियाया वट्टवेयडूपवया तेणेव तहेव जेणेव णिसट्ठीलवंतवासधरपवया तहेव जेणेव तिगि- च्छिक्केसरिदहाओ तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता तहेव जेणेव महाविदेहे वासे जेणेव सीता- सीतोदाओ महाणदीओ तेणेव तहेव जेणेव सबचक्कवट्टिविजया जेणेव सबमागहवरदामपभा- साइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता तित्थोदगं गेण्हंति गेण्हित्ता संधंतरण्हिओ जेणेव सबवक्खारपवया तेणेव उवागच्छंति सबतुयरे तहेव जेणेव मंदरे पवते जेणेव भइसालवगे

तेनेव उवागच्छंति सद्यतुरे सद्यपुष्पे सद्यमहे सद्योसहिसिद्धत्यए य मेणहंति मेणिहत्ता जेणेव णंद-
णवणे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता सद्यतुरे जाव सद्योसहिसिद्धत्यए य सरसगोसीसचंदणं
गिणहंति गिणिहत्ता जेणेव सोमणसवणे तेणेव उवागच्छंति सद्यतुरे जाव सद्योसहिसिद्धत्यए य
सरसगोसीसचंदणं च दिवं च सुमणदामं दहरमलयसुगंधिए य गंधे गिणहंति गिणिहत्ता एगतो
मिलायंति २ ता ताए उक्किट्टाए जाव जेणेव सोहम्मे कप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव अभिसे-
यसभा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता सूरियाभं देवं करयलपरिगहियं सि-
रसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु जएणं विजएणं वड्ढाविंति वड्ढाविंता तं महत्थं महग्घं महरिहं
विउलं इंदामिसेयं उवट्ठवेंति । तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ अग्गमहि-
सीओ सपरिवारातो तिन्नि परिसाओ सत्त अणियाहिवइणो जाव अन्नेवि बहवे सूरियाभविमा-
णवासिणो देवा य देवीओ य तेहिं साभाविएहि य वेउन्विएहि य वरकमलपइहाणेहि य सुरभि-
वरवारिपडिपुन्नेहिं चंदणकयचच्चिएहि आविद्धकंठेगुणेहि पउमुप्पलपिहाणेहिं सुकुमालकोमलकरय-
लपरिगहिएहिं अट्टसहस्सेणं सोवन्नियाणं कलसाणं जाव अट्टसहस्सेणं भोमिज्जाणं कलसाणं सव्वोद-
एहिं सव्वमट्टियाहि सव्वतूरैहिं जाव सव्वोसहिसिद्धत्यएहि य सव्विद्धोए जाव वाइएणं महया
२ इंदामिसेएणं अभिसिंचंति, तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महयार इंदामिसेए वट्टमाणे अप्पे-

गतिया देवा सूरियाभं विमानं नक्षोयगं नातिमद्विद्यं पविरलफुसियरयेणुविणासणं दिव्यं सुरभि-
गंधोदगं वासं वासंति, अप्पेगतिया देवा हयरयं नदुरयं भदुरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेति, अप्पेगतिया
देवा सूरियाभं विमानं आसियसंमज्जिओवलित्तं सुइसंमदुरथंतरावणवीहियं करेति, अप्पेगतिया
देवा सूरियाभं विमानं मंचाइमंचकलियं करेति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमानं पाणाविह-
रागोसियं झयपडागाइपडागमंडियं करेति अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं लाउल्लो-
इयमहियं गोसीससरसरत्तचंदणदहरदिणपंचगुलित्तलं करेति अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं
उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करेति, अप्पेगतिया देवा सूरियाभं
विमानं आसत्तोसत्तविउलवद्वगघारियमल्लदामकलावं करेति अप्पेगतिया देवा सूरियाभं विमानं
पंचवणसुरभिमुक्कपुप्फंजोवयारकलियं करेति, अप्पेगतिया देवा सूरियाभं कालागुरुपवरकुंदुरु-
क्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधूयाभिरामं करेति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमानं सुगंधगंधियं गंधवद्वि-
भूतं करेति अप्पेगतिया देवा हिरणवासं वासंति सुवण्णवासं वासंति रययवासं वासंति वहरवासं
पुप्फवासं० फलवासं० मल्लवासं० गंधवासं० चुण्णवासं० आभूणवासं० वासंति अप्पेगतिया देवा हिरण-
विहिं भाएति, एवं सुवन्नविहिं भाएति रयणविहिं पुप्फविहिं फलविहिं मल्लविहिं चुण्णविहिं वत्थवि-
हिं गंधविहिं०, तत्थ अप्पेगतिया देवा आभरणविहिं भाएति, अप्पेगतिया चउच्चिहं वाइतं वाइति-ततं

वित्ततं घणं सुसिरं, अप्पेगइया देवा चउव्विहं गेयं गाथंति, तं०-उक्खित्तायं पायत्तायं मंदायं रोइताव-
 साणं, अप्पेगतिया देवा दुयं नट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया विलंबियणट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगति-
 या देवा दुत्तविलंबियं गट्टविहिं उवदंसेति, एवं अप्पेगतिया अंबियं नट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया
 देवा आरभंडं भसोलं आरभंडं भसोलं उप्पयनिचयपमत्तं सकुच्चियपसारियं रियारियं भंतसंभतणामं
 दिहं णट्टविहिं उवदंसेति अप्पेगतिया देवा चउव्विहं अभिणयं अभिणयंति, तंजहा-दिहंति यं पाडंति यं
 सामंतोवणिवाइयं लोगअंतोमज्झावसाणियं, अप्पेगतिया देवा बुक्कारेति अप्पेगतिया देवा पीणेति
 अप्पेगतियऽ वासंति अप्पेगतिया हक्कारेति अप्पेगतिया विणंति तडवेति अप्पेगइया वगंति अप्फो-
 ङंति अप्पेगतिया अप्फोडंति वगंति अप्पे० तिवइं छिंदंति अप्पेगतिया हयहेसियं करेति, अप्पेगतिया
 हत्थिगुलगुलाइयं करेति, अप्पेगतिया रहघणघणाइयं करेति, अप्पेगतिया हयहेसिय हत्थिगुलगुला-
 इयरहघणघणाइयं करेति अप्पेगतिया उच्छोलेंति अप्पेगतिया पच्छोलेंति अप्पेगतिया उक्किट्ठियं करे-
 ति अ० उच्छोलेंति पच्छोलेंति उ० अप्पेगतिया तिन्निवि, अप्पेगतिया उवायंति अप्पेगतिया उववायंति
 अप्पेगतिया परिवयंति अप्पेगइया तिन्निवि, अप्पेगइया सीहनायंति अप्पेगतिया दहरयं करेति
 अप्पेगतिया भूमिचवेडं दलयंति अप्पे० तिन्निवि अप्पेगतिया गज्जति अप्पेगतिया विज्जुयायंति
 अप्पेगइया वासं वासंति अप्पेगतिया तिन्निवि करेति, अप्पेगतिया जलंति अप्पेगतिया तवंति

अप्येगतिया पतवैति अप्येगतिया त्तिन्निवि, अप्येगतिया हक्कारैति अप्येगतिया थुक्कारैति अप्येगतिया
धक्कारैति, अप्येगतिया साइं २ नासाइं साहंति अप्येगति १ चत्तारिचि, अप्येगइया देवा देवस-
न्निवायं करैति, अप्येगतिया देवुज्जोयं करैति, अप्येगइया देवुक्कलियं करैति, अप्येगइया देवा कह-
कहगं करैति, अप्येगतिया देवा दुहदुहगं करैति, अप्येगतिया चेलुक्खेवं करैति, अप्येगइया देवसन्नि-
वायं देवुज्जोयं देवुक्कलियं देवकहकहगं देवदुहदुहगं चेलुक्खेवं करैति, अप्येगतिया उप्पलहत्थगया
जाव सयस्सहस्सपत्तहत्थगया अप्येगतिया कलसहत्थगया जाव धूवकडुच्छुयहत्थगया हइ तुइ जाव
हियया सँदतो समंता आहावंति परिधावंति । तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामाणियसाह-
स्सीओ जाव सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ अण्णे य बहवे सूरियाभरायहाणिवत्थया देवा य
देवीओ य महया महया इंदाभिसेगेणं अभिसिंचंति अभिसिंचित्ता पत्तेयं २ करयलपरिगगहियं
सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु एवं वयासी-जय २ नंदा जय २ भदा जय जय नंदा भदं ते अजियं
जिणाहि जियं च पालेहि जियमज्जे वसाहि इंदो इव देवाणं चंदी इव ताराणं चमरो इव असुराणं
धरणो इव नागाणं भरहो इव मणुयाणं बहूइं पलिओवमाइं बहूइं सागरोवमाइं बहूइं पविओवम-
सागरोवमाइं चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं सूरियाभस्स विमाण-
स्स अन्नेसि च बहूणं सूरियाभविमाणवासीणं देवाण य देवीण य आहेवच्च जाव महया २ कारे-

माणे पालेमाणे विहराहित्तिक्कु जयः सइ पईजंति । तए णं से सूरियाभे देवे महया २ इदाभि-
 सेगेणं अभिसित्ते समाणे अभिसेयसभाओ पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं निगगच्छति निगगच्छित्ता
 जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छति उवागच्छित्ता अलंकारियसभं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे
 २ अलंकारियसभं पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसति २ जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छति सी-
 हासणवरगते पुरत्थाभिमुहे सखिसन्ने । तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा
 अलंकारियभंडं उवट्ठवेंति, तए णं से सूरियाभे देवे तप्पहमयाए पम्हलसूमालाए सुरभीए गंधका-
 साइए गायाइं तूहेति तूहिन्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति अणुलिंपित्ता नासा-
 नीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलालापेलयातिरेणं धवलं कणगखचियन्तकम्मं
 आगासफालियसमप्पभं दिवं देवदूसजुयलं नियंसेति नियंसेत्ता हारं पिण्डेति २ अज्झं हारं पिण्डेइ २
 एगावलं पिण्डेति २ मुत्तावलं पिण्डेति २ त्ता रयणावलं पिण्डेइ २ ता एवं अंगयाइं कैयूराइं कडगाइं
 तुडियाइं कडिसुत्तगं दसमुद्दानंतगं विकच्छसुत्तगं सुरविं पालंबं कुंडलाइं २ चूडामणिं मउडं पिण्डेइ
 २ गंथिसवेढिमपूरिगसंधाइमेणं चउट्ठिवहेणं मल्लेणं कप्पसूखगंपिव अप्पाणं अलंकियविभूसियं
 करेइ २ ददरल्लयसुगंधगंधिणहिं गायाइं सुखंडेइ दिव्वं च सुल्लणदाभं पिण्डेइ ॥ (सू० ४२) ॥

'तेणं कालेणं तेणं समएण' मित्यादि, तस्मिन् काले तस्मिन् समये सूर्याभो देवः सूर्याभे विमाने उपपातसभायां

देवशयनीये देवदूष्यान्तरे प्रथमतोऽङ्गुलासंख्येयभागमात्रयाऽवगाहनया समुत्पन्नः 'तए ण' मित्यादि सुगमं, नवरं इह भाषामनःपर्याप्त्योः समाप्तिकालान्तरस्य प्रायः शेषपर्याप्तिसमाप्तिकालान्तरापेक्षया स्तोक्तत्वादेकत्वेन विवक्षणमिति 'पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ' इत्युक्तं 'तए ण' मित्यादि, ततस्तस्य सूर्याभस्य देवस्य पञ्चविधया पर्याप्त्या पर्याप्तिभावमुपगतस्य सतोऽयमेतद्रूपः संकल्पः समुदपद्यत—'अब्भमत्थिए' इत्यादि पदव्याख्यानं पूर्ववत्, किं 'मे' मम पूर्वं करणीयं किं मे पश्चात्करणीयं? किं मे पूर्वं कर्तुं श्रेयः? किं मे पश्चात् कर्तुं श्रेयः? तथा किं मे पूर्वमपि च पश्चादपि च हिताय भावप्रधानोऽयं निर्देशो हितत्वाय—परिणाममुन्दरतायै सुखाय—शर्षणे क्षमाय—अयमपि भावप्रधानो निर्देशः संगतत्वाय निःश्रेयसाय निश्चितकल्याणाय अनुगामिकतायै—परस्परशुभानुबन्धसुखाय भविष्यतीति, इह प्राक्तनो ग्रन्थः प्रायोऽपूर्वो भूयानपि च पुस्तकेषु वाचनाभेदस्ततो माऽभूत् शिष्याणां सम्मोह इति कापि सुगमोऽपि यथावस्थितवाचनाक्रमप्रदर्शनार्थं लिखितः, इन ऊर्ध्वं तु प्रायः सुगमः प्राग्व्याख्यातस्वरूपश्च न च वाचनाभेदोऽप्यतिबाध इति स्वयं परिभाषनीयो, विषमपदव्याख्या तु विधास्यते इति । 'तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा इममेयारूव' मित्यादि 'आयंते' इति नवानामपि श्रोतसां शुद्धोदकप्रक्षालनेन आचान्तो-गृहीताचमनश्चोक्षः स्वल्पस्यापि शङ्कितमलस्यापनयनात् अत एव परमशुचिभूतो, 'महत्यं महग्घं महरिहं विउलं इंदाअस्सेय' भिनि, महान् अर्थो—मणिकनकरत्नादिक उपयुज्यमानो यस्मिन् स महार्थः तं, तथा महान् अर्थः—पूजा यत्र स महार्थः तं, महम्—उत्सवमर्हतीति महाहस्तं, विपुलं-विस्तीर्णं शक्राभिषेकवत् इन्द्राभिषेकमुपस्थापयत 'अट्टसहस्सं सोवणियाण कलसाणं विउव्वंती' त्यादि, अत्र भूयान् वाचना-

भेद इति यथावस्थितवाचनाप्रदर्शनाय लिख्यते, अष्टसहस्रं-अष्टाधिकं सहस्रं सौवर्णिकानां कलशानां ? अष्टसहस्रं रूप्यमयानां
 २ अष्टसहस्रं मणिमयानां ३ अष्टसहस्रं सुवर्णमणिमयानां ४ अष्टसहस्रं सुवर्णरूप्यमयानां ५ अष्टसहस्रं रूप्यमणिमयानां ६ अष्टसहस्रं
 सुवर्णमणिमयानां ७ अष्टसहस्रं भौमयानां कलशानां ८ अष्टसहस्रं भृङ्गाराणामेवमादर्शस्थालपात्रीसुप्रतिष्ठितवातकरकचित्ररत्न-
 करण्डकपुष्पचङ्गेरीयावल्लोमहस्तकपटलकसिंहासनच्छत्रचामरसमुद्रकध्वजधूपकडुच्छुकानां प्रत्येक २ मष्टसहस्रं २ विबुर्वेति वि-
 कुर्वित्वा 'ताए उक्किट्ठाए' इत्यादि व्याख्यातार्थं, 'सहस्रवरा' इत्यादि, सर्वान् तूवरान्-कपायान् सर्वाणि पुष्पाणि सर्वान्
 गन्धान्-गन्धवासादीन् सर्वाणि माल्यानि ग्रन्थितादिभेदभिन्नानि सर्वौषधीन् सिद्धार्थिकान्-सर्पपकान् गृह्णन्ति, इहैवं क्रमः-
 पूर्वं क्षीरसमुद्रे उपागच्छन्ति तत्रोदकमुत्पलादीनि च गृह्णन्ति, ततः पुष्करोद्रे समुद्रे तत्रापि तथैव, ततो मनुष्यक्षेत्रे
 भरतैरावतवर्षेषु मागधादिषु तीर्थेषु तीर्थोदकं तीर्थमृत्तिकां च गृह्णन्ति, ततो गङ्गासिन्धुरक्तारक्तवतीषु नदीषु सलिलो-
 दकं-नद्युदकमुभयतटमृत्तिकां च गृह्णन्ति, ततः छुल्लहिमवत्शिखरिषु सर्वतूवरसर्वपुष्पसर्वमाल्यसर्वौषधिसिद्धार्थिकान्,
 ततस्तत्रैव पद्मह्रदपौण्डरीकह्रदेषु ह्रदोदकमुत्पलादीनि च तद्गतानि, ततो हेमवतैरण्यवतवर्षेषु रोहितारोहितांशा-
 सुवर्णकूलारूप्यकूलामु महानदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां, तदनन्तरं शब्दापातिविकटापातिवृत्तवैताढ्येषु सर्वतूवरादीन्,
 ततो महाहिमवद्रूपिर्वर्षधरपर्वतेषु सर्वतूवरादीन्, ततो महापद्मपुण्डराकह्रदेषु ह्रदोदकादीनि, तदनन्तरं हरिवर्षरम्यकवर्षेषु हरिस-
 लिलाहरिकान्तानरकान्तानारीकान्तासु महानदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां च, ततो गन्धापातिमाल्यवत्पर्यायवृत्तवै-
 ताढ्येषु तूवरादीन्, ततो निषधनीलवद्रर्षधरपर्वतेषु सर्वतूवरादीन्, तदनन्तरं तद्गतेषु तिगिच्छिवेसरिमहाह्रदेषु ह्रदोदका-

दीनि, ततः पूर्वविदेहापरविदेहेषु सीतासीतोदानदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां च, ततः सर्वेषु चक्रवर्त्तिविजेतव्येषु मागयादिषु तीर्थेषु तीर्थोदकं तीर्थमृत्तिकां च, तदनन्तरं वक्षस्कारपर्वतेषु सर्वतवरादीन्, ततः सर्वासु अन्तरनदीषु सलिलोदकमुभयतटमृत्तिकां च, तदनन्तरं मन्दरपर्वते भद्रशालवने तवरादीन्, ततो नन्दनवने तवरादीन् सरसं च गोशीर्षचन्दनं, तदनन्तरं सौमनसवने सर्वतूदरादीन् सरसं च गोशीर्षचन्दनं दिव्यं च सुमनोदामं शृङ्गन्ति, ततः पण्डकवने तूवरपुष्पगन्धमाल्यसरसगोशीर्षचन्दनदिव्यसुमनोदामानि, 'द्वहरमलण्डं सुगंधिण्यं यं गंधे गिण्डहंति' इति द्वहरः—चीवरावनन्दं कुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालितं तत्र पक्कं वा यत् मलयोद्भवतया प्रसिद्धत्वात् मलयजं—श्रीखण्डं येषु तान् सुगन्धिकान् परगन्धोपेतान् गन्धान् शृङ्गन्ति, 'आस्त्रियसंमज्जिओवलितं सुइसस्मट्टरत्थंतरावणवीहिचं करेइ' इति आसिक्तम्—उदकच्छटकेन सन्मार्जितं—संभाव्यमानकचवशोयनेन उपलिप्तमिव गोमयादिना उपलिप्तं तथा सिक्तानि जलेनात एव शुचीनि—पवित्राणि संगृह्णानि कचवरापणयनेन रथान्तराणि आपणवीथय इव-हृदमार्गं इवापणवीथयो-रथ्याविशेषा यस्मिन् तत्तथा कुर्वन्ति, 'अप्पेणइया देवा हिरण्यविहिं आपंति' अप्येककाः—केचन देवा हिरण्यविधिं—हिरण्यरूपं मङ्गलभूतं प्रकारं भाजयन्ति—विश्राणयन्ति, शेषदेवभ्यो ददतीति भावः, एवं सुवर्णरत्नपुष्पफलमाल्यभग्नचूर्णभरणविधिभाजनमपि भावनीयम्। 'उप्पायनिवये'त्यादि, उत्पातपूर्वो निपातो यस्मिन् स उत्पातनिपातरतं, एवं निपातोत्पातं संकुचितप्रसारितं 'रियारिध' मिति गमनागमनं भ्रान्तसंभ्रान्तनामं आरभटभसोलं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयंति, अप्येकका देवा 'बुक्कारेति' बुक्काशब्दं कुर्वन्ति, 'पीणंति' पीनयन्ति—पीनमात्मानं कुर्वन्ति स्थूला भवंतीत्यर्थः, 'लासंति' लासयन्ति लास्यरूपं नृत्यं

कुर्वन्ति, 'तंडवंति' चि ताण्डवयन्ति-ताण्डवरूपं नृत्यं कुर्वन्ति, 'बुक्कारेंति' बुक्कारं कुर्वन्ति 'अस्फोडंति' आस्फोडयन्ति, भूम्यादिकमिति गम्यते, 'उच्छलंति' चि उच्छलयन्ति 'पोच्छलंति' पोच्छलयन्ति 'उवयंति' चि अवयतन्ति 'उवयंति' चि उत्पतन्ति 'परिवयंति' चि परिपतन्ति निर्यक् निपतन्तीत्यर्थः 'जलंति' चि ज्वालामालाकुला भवन्ति 'तावति' चि तप्ता भवन्ति प्रतप्ता भवन्ति 'थुक्कारेंति' चि महता शब्देन धूत्कुर्वन्ति 'देवोक्कलियं करेंति' चि देवानां वातस्येयोत्कलिका देवोत्कलिका तां कुर्वन्ति, 'देवकहकहं करेंति' चि प्राकृतानां देवानां प्रमोदभरवशतः स्वेच्छावचनैर्वोलकोलाहलो देवकहकहकस्तं कुर्वन्ति 'दुहदुहकं करेंति' दुहदुहकमित्यनुकरणमेतत् । 'तप्यदध्याए पम्हलाए सुंकुमालाए सुरभीए गंधकासाइयाए गायाइं ल्हहइ' इति तत्प्रथमतया-तस्यामलङ्कारसभायां प्रथमतया पक्षमला च सा सुहुमारा च पक्षमलसुहुमारा तथा सुरभ्या गन्ध-काषायिकया-सुरभिगन्धकषायद्रव्यपरिकर्मितया लघुशाटिकया गात्राणि रूक्षयंति, 'नासानीसासवायवोज्झ' मिति नासि-कानिश्वासयातवाह्यमनेन तत्क्षुब्धतामाह, 'चक्खुहर' मिति चक्षुर्हरति-आत्मवशं नयति विशिष्टरूपातिशयकलितत्वात् इति चक्षुर्हरं 'वण्णफरिसजुत्त' मिति वर्णेन स्पर्शेन चातिशयेनेति गन्धेन युक्तं वर्णस्पर्शयुक्तं, 'हयलालापेलवाइरेग' मिति हयलाला-अश्वलाला तस्या अपि पेलवमतिरेकेण हयलालापेलवातिरेकं 'नाम नाम्नेकार्थं समासो बहुल' मिति समासः, अतिविशिष्टमुत्त्वलघुत्वगुणोपेतमिति भावः, धवलं-ध्वतं, तथा कनकेन खचितानि-विच्छुरितानि अन्तर्कर्माणि-अञ्चलयोर्वानल-क्षणानि यस्य तत् कनकखचितान्तर्कर्म आकाशस्फटिकं नामातिस्वच्छः स्फटिकविशेषस्तत्सम्प्रभं दिव्यं देवदूष्ययुगलं 'नियंसेइ' परिधत्ते परिधाय हारादीन्याभरणानि पिनद्धति, तत्र हारः--अष्टादशसरिकः अर्द्धहरो-नवसरिकः एकावली-विचित्रमणिक्का

सुक्तावली-मुक्ताफलमयी रत्नावली--रत्नमयमणिक्तात्मिका प्रालम्बः-तपनीयमयो विचित्रमणिरत्नभक्तिचित्र आत्मनः प्रमाणेन सुप्रमाणआभरणविशेषः, कटकानि-कलाचिकाभरणानि त्रुटितानि-बाहुरक्षिकाःअङ्गदानि--बाह्याभरणविशेषाःदशमुद्रिकानन्तकं हस्ताङ्गुलिसंवन्धि मुद्रिकादशकं कुण्डले--कर्णाभरणे 'चूडामणि'मिति चूडामणिनामि सकलपार्थिवरत्नसर्वसारोदेन्द्रमनुष्येन्द्रमूर्द्धकवनिवासो निःशेषामङ्गलाशान्तिरोगप्रमुखदोषापहारकारी प्रवरलक्षणोपेतः परममङ्गलभूत आभरणविशेषः 'चित्तरयण-संकडं मण्डमिति' चित्राणि-नानाप्रकाराणि यानि रत्नानि तैः संकटश्चित्ररत्नसङ्कटः प्रभूतरत्ननिचयोपेत इति भावः, तं 'दिवं सुमणदामं' ति पुष्पमालां, 'गन्धिमे' त्यादि, ग्रन्थिमं--ग्रन्थनं ग्रन्थस्तेन निर्वृत्तं ग्रन्थिमं 'भावादिमः प्रत्ययः' यत्सूत्रादिना ग्रन्थयते तद्ग्रन्थिममिति भावः, पूरिमं यत् ग्रथितं सत् वेष्टयते, तथा पुष्पलम्बूसको गण्डक इत्यर्थः, पूरिमं येन वंशशलाकामयं पञ्जरादि पूर्यते, संघातिमं यत् परस्परतो नालसंघातेन संघात्यते ॥ (सू० ४१ ॥ ४२ ॥)

तए नं से सूरियाभे देवे केसालंकारेण आभरणालंकारेण वत्थालंकारेण चउ-
विहेण अलंकारेण अलंकियविभूसिए समणे पडिपुण्णालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेति २ अलंका-
रियसभाओ पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं पडिणिक्खमहत्ता जेणेव ववसायसभा तेणेव उवागच्छति
ववसायसभं अणुपयाहिणीकरेमाणे २ पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसति, जेणेव सीहासणवरए
जाव सन्निसन्ने । तए नं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा पोत्थयरयणं उव-
ण्णति, तते नं से सूरियाभे देवे पोत्थयरयणं गिण्हति २ पोत्थयरयणं सुयइ २ पोत्थयरयणं विहाडेइ २

पोत्थयरयणं वाएति पोत्थयरयणं वाएत्ता धम्मियं ववसायं गिण्हत्ता गिण्हत्ता पोत्थयरयणं पडि-
निविखवइ सीहासणातो अब्भुद्वेत्ति अब्भुद्वेत्ता ववसायसभातो पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं पडिनि-
कूखमइरेत्ता जेणेव नंदा पुक्खरणी तेणेव उवागच्छत्ति उवागच्छत्ता गंदापुक्खराण पुरच्छिमिल्लेणं
तोरणेणं पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरुवएणं पच्चोरुहइ पच्चोरुहिन्ता हत्थपादं पक्खालेति पक्खा-
लित्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए एणं महं सेयं रययामयं विमलं सलिलपुणं मत्तगयसुहागिति-
कुंभसमाणं भिगारं पणेहत्ति २ जाइ तत्थ उप्पलाइ जाव सत्तसहस्सपत्ताइ ताइ गेणहत्ति २ गंदातो
पुक्खरिणीतो पच्चोरुहत्ति पच्चोरुहिन्ता जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ (सू० ४३) ॥

तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलस आयरक्खदेवसा-
हस्सीओ अन्ने य बहवे सूरियाभ जाव देवीओ य अप्पेगतिया देवा उप्पलहत्थगया जावसयसह-
स्सपत्तहत्थगया सूरियाभं देवं पिट्ठतो २ समणुगच्छंति । तए णं तं सूरियाभं देवं बहवे आभिओ-
गिया देवा य देवीओ य अप्पेगतिया कलसहत्थगया जाव अप्पेगतिया धूवकडुच्छुयहत्थगता हट्ठ-
तुट्ठ जाव सूरियाभं देवं पिट्ठतो समणुगच्छंति । तए णं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाह-
स्सीहिं जाव अन्नेहि य बहूहि य सूरियाभ जाव देवेहि य देवीहि य सद्धिं संपरिबुडे सविट्ठीए
जाव णातिरवेणं जेणेव सिद्धायतणे तेणेव उवागच्छत्ति २ सिद्धायतणं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं

अणुपविसति अणुपविसिन्ता जेणेव देवच्छंदए जेणेव जिणपडिमाओ तेणेव उवागच्छति २ जिण-
पडिमाणं आलोए पणामं करेति २ लोमहत्यगं गिणहति २ जिणपडिमाणं लोमहत्यएणं पमज्जइ
पमज्जिन्ता जिणपडिमाओ सुरभिणा गंधोदएणं णहाणेइ णहाणित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइ
अणुलिपइ अणुलिपइत्ता सुरभिगंधकासाइएणं गायाइ ल्हेहति ल्हेहति जिणपडिमाणं अहयाइ देव-
दूसज्जयलाइ नियंसेइ नियंसिन्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं वत्थारुहणं
आभरणारुहणं करेइ करिन्ता आसत्तोसत्तविउलवहवधारियमल्लदामकलाचं करेइ मल्लदामकलाचं
करेता कयगगहगहियकरयलपवभट्टविपपुक्केणं दसच्चवत्तेणं कुसुमेणं सुक्कपुप्फपुजोवयारकलियं करेति
करिन्ता जिणपडिमाणं पुरतो अच्छेहिं सण्हेहिं रययामएहिं अच्छरसांतदुलेहिं अट्ठ मंगले आलि-
हह, तंजहा-सोत्थिय जाव दप्पणं, तयाणंतरं च णं चंदप्पभरणवहरवेरुलियविमलदंडं कंचगम-
गिरयणभत्तिचिन्तं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमधमधंतंगधुत्तमाणुविहं च धूववट्ठिं विणिम्भुयंतं
वेरुलियमयं कडुच्छुयं पगगहिय पयत्तेणं धूवं दाऊण जिगवराणं अट्ठसयविसुद्धगन्धजुत्तेहिं अत्य-
जुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महाचित्तेहिं संयुणइ २ सत्तइ पयाइ पचोसक्कइ २ ता वामं जाणुं अवेइ २ ता
दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्ठु तिकखुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ २ ता ईसिंणच्चुण-
मइ २ करयलपरिगगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु एवं वयासी-नमोत्थुणं अरहंताणं जाव

संपत्ताणं, वदह नमंसह २ ता जेणेव देवच्छंदए० जेणेव सिद्धायतणस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवा-
गच्छह २ ता लोमहत्थेणं परासुसह २ सिद्धायतणस्स बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्जति, दिवाए
दगधाराए अब्भुक्खेह, सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचगुलितलं मंडलगं आलिहह २ कयगगाहगहियं
जावपुंजोवयारकलियं करेह करेत्ता धूवं दलयह, जेणेव सिद्धायतणस्स दाहिणिछे दारे तेणेव उवागच्छ-
ति २ लोमहत्थेणं परासुसह २ ता दारचेडीओ य सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जह २
ता दिवाए दगधाराए अब्भुक्खेह २ सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयह दलहत्ता पुप्फारूहणं म-
ल्ला जाव आभरणारूहणं करेह करेत्ता आसत्तोसत्त जाव धूवं दलयह २ ता जेणेव दाहिणिल्ले दारे
सुहमंडवे जेणेव दाहिणिछस्स सुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छह २ ता लोमहत्थेणं
परासुसह २ ता बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्जह २ ता दिवाए दगधाराए अब्भुक्खेह २
सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचगुलितलं मंडलगं आलिहह २ कयगगाहगहिय जाव धूवं दलयह २ ता
जेणेव दाहिणिछस्स सुहमंडवस्स पच्चत्थिमिछे दारे तेणेव उवागच्छह २ ता लोमहत्थेणं परासुसह
२ ता दारचेडीओ य सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थेणं पमज्जह २ ता दिवाए
दगधाराए० सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयह २ पुप्फारूहणं जाव आभरणारूहणं करेह २
आसत्तोसत्त० कयगगाहगहियं० धूवं दलयह २ ता जेणेव दाहिणिछसुहमंडवस्स उत्तरिल्ला

खंभपंती तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थं परामुसइ २ ता थंभे य सालिभंजियाओ य
वालरुवए य लोमहत्थएणं पम० जहा चेव पच्चत्थिमिहस्स दारस्स जाव धूवं दलेयइ २
ता जेणेव दाहिणिहस्स सुहमंडवस्स पुरत्थिमिह्ले दारे तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थं परामु-
सति दारचेडीओ तं चेव सबं जेणेव दाहिणिहस्स सुहमंडवस्स दाहिणिह्ले दारे तेणेव उवागच्छइ
२ ता दारचेडीओ य तं चेव सबं जेणेव दाहिणिह्ले पेच्छाघरमंडवे जेणेव दाहिणिहस्स पेच्छाघरमं-
डवस्स बहुमज्झदेसभागे जेणेव वइरामए अक्खाडए जेणेव मणिपेढिया जेणेव सीहासणे तेणेव
उवागच्छइ २ ता लोमहत्थं परामुसइ २ ता अक्खाडणं च मणिपेढियं च सीहासणं च लोमह-
त्थएणं पमज्जइ २ ता दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलेयइ, पुप्फारुहणं आ-
सत्तोसत्तजाव धूवं दलेइ २ ता जेणेव दाहिणिहस्स पेच्छाघरमंडवस्स पच्चत्थिमिह्ले दारे० उत्तरिह्ले दारे
तं चेव जं चेव पुरत्थिमिह्ले दारे तं चेव, दाहिणे दारे तं चेव, जेणेव दाहिणिह्ले चेइयथूभे तेणेव उवा-
गच्छइ २ ता थूभं च मणिपेढियं च० दिव्वाए दगधाराए अब्भु० सरसेण गोसीस० चच्चए दलेइ २
पुप्फारु० आसत्तो० जावधूवं दलेइ, जेणेव पच्चत्थिमिह्ले मणिपेढिया जेणेव पच्चत्थिमिह्ले जिणपडिमा
तं चेव, जेणेव उत्तरिह्ले जिणपडिमा तं चेव सब्बं, जेणेव पुरत्थिमिह्ले मणिपेढिया जेणेव पुरत्थि-
मिह्ले जिणपडिमा तेणेव उवागच्छइ २ तं चेव, दाहिणिह्ले मणिपेढिया दाहिणिह्ले जिणपडिमा तं

चेव, जेणेव दाहिणिछि चेइयरुखे तेणेव उवागच्छ २ तं चेव, जेणेव महिदज्झए जेणेव दाहिणिछि
 ६२ तेणेव उवगच्छति लोमहत्थं परामुसति तोरणे य तिसोवाणपडिरुवए सालिभंजि-
 याओ य वालरुवए य लोमहत्थएण पमज्झ दिव्वाए दग्धाराए सरसेणं गोसीसचदणेणं
 पुप्फारुहणं० आसत्तोसत्तं० धूवं दलयति, सिद्धाययण अणुपयाहिणीकरेमाणे जेणेव उत्तरिछा णंदा-
 पुक्खरणी तेणेव उवागच्छति २ तं चेव, जेणेव उत्तरिल्ले चेइयरुखे तेणेव उवागच्छति, जेणेव उत्त-
 रिल्ले चेइयरुभे तहेव, जेणेव पच्चत्थिमिछा पेडिया जेणेव पच्चत्थिमिछा जिणपडिमा तं चेव, उत्त-
 रिल्ले पेच्छाघरमंडवे तेणेव उवागच्छति २ ता जा चेव दाहिणिछिवत्तव्वया सा चेव सव्वा पुरत्थिमिछे
 दारे, दाहिणिछा खंभंपती तं चेव सव्वं, जेणेव उत्तरिल्ले मुहमंडवे जेणेव उत्तरिल्लस्स मुहमंडवस्स बहु-
 मज्झदेसभाए तं चेव सव्वं, पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव० उत्तरिल्ले दारे दाहिणिछा खंभंपती सेसं त
 चेव सव्वं, जेणेव सिद्धायतणस्स उत्तरिल्ले दारे तं चेव, जेणेव सिद्धायणस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव
 उवागच्छ २ ता तं चेव, जेणेव पुरत्थिमिले मुहमंडवे जेणेव पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदे-
 सभाए तेणेव उवागच्छ २ ता तं चेव, पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे पच्चत्थिमिछा
 खंभंपती उत्तरिल्ले दारे तं चेव, पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव, जेणेव पुरत्थिमिल्ले पेच्छाघरमंडवे, एवं
 थूभे जिणपडिमाओ चेइयरुख्खा महिदज्झया णंदा पुक्खरिणी तं चेव जाव धूवं दलइ २ ता जेणेव

सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छति २ ता सभं सुहम्म पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ २ ता जे-
णेव माणवए चेइयखंभे जेणेव वइरामए गोलवट्टसमुगए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छइत्ता लोमहत्थगं
परासुसइ २ वइरामए गोलवट्टसमुगए लोमहत्थेणं पमज्जइ २ वइरामए गोलवट्टसमुगए विहाड्डेइ २
जिणसगहाओ लोमहत्थेणं पमज्जइ २ ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ पक्खालि ता अग्गेहिं वरेहिं
गंधेहि य मल्लेहि य अच्चेइ धूवं दलयइ २ ता जिणसकहाओ वइरामए सु गोलवट्टसमुगए सु पडि-
निक्खिवइ माणवगं चेइयखंभं लोमहत्थेणं पमज्जइ दिवाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं
चच्चए दलयइ, पुष्फारुहणं जाव धूवं दलयइ, जेणेव सीहासणे तं चेव, जेणेव देवसयणिज्जे तं
चेव, जेणेव खुड्डुगमहिंदज्जए तं चेव, जेणेव पहरणकोसे चोप्पालए तेणेव उवागच्छइ २ ता लोम-
हत्थगं परासुसइ २ ता पहरणकोसं चोप्पालं लोमहत्थेणं पमज्जइ २ ता दिवाए दगधाराए सरसेणं
गोसीसचंदणेणं चच्चा दलेइ पुष्फारुहणं आसतोसत्त जाव धूवं दलयइ, जेणेव सभाए सुहम्माए
बहुमज्जदेसभाए जेणेव मणिपेढिया जेणेव देवसयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ २ ता लोमहत्थगं
परासुसइ देवसयणिज्जं च मणिपेढियं च लोमहत्थेणं पमज्जइ जाव धूवं दलयइ २ ता जेणेव उव-
वायसभाए दाहिणिल्ले दारे तेहेव अभिसेयसभासरिसं जाव पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव
हरए तेणेव उवागच्छइ २ ता तोरणे य तिसोबाणे य सप्पलिभंजियाओ य वालरुवए य तेहेव, जेणेव

अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ २ ता तहेव सीहासणं च मणिपेढियं च सेसं तहेव आययणसरिसं-
 जाव पुरत्थिभिछा णंदा पुक्खरिणी जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ २ ता जहा अभिसे-
 यसभा तहेव सर्वं, जेणेव ववसायसभा तेणेव उवागच्छइ २ ता तहेव लोमहतथं परासुसति पोत्थ-
 ययणं लोमहतथणं पसज्जइ पसज्जत्ता दिवाए दगधाराए अग्गेहि वरेहि य गंधेहि अत्तेहि य
 अच्चेत्ति २ ता सणिपेढियं सीहासणं च सेसं तं चेव, पुरत्थिभिछा नंदा पुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव
 उवागच्छइ २ ता तोरणे य तिसोवाणे य सालिअंजिवाओ य बालरुवए य तहेव । जेणेव बलिपीढं
 तेणेव उवागच्छइ २ ता बलिविसज्जणं करेइ, आभिओगिए देवे सदावेइ सदायित्ता एवं वयासी-
 खिप्पामेव ओ देवाणुप्पिया ! सूरियाभे विभाणे सिंघाडएसु तिएसु चउकेसु चचरेसु चउमुहेसु महा-
 पहेसु पागारेसु अट्टालएसु चरियासु दारेसु तोरणेसु आरामेसु उज्जाणेसु वणेसु वणारइसु
 काणणेसु वणसंदेसु अचणियं करेइ अचणियं करेत्ता एवमाणस्सियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह, तए णं ते
 आभिओगिया देवा सूरिभाभेण देवेणं एवं बुत्ता समाणा जाव पडिसुडिणित्ता सूरियाभे विभाणे सिं-
 घाडएसु तिएसु चउकएसु चचरेसु चउमुहेसु महापहेसु पागारेसु अट्टालएसु चरियासु दारेसु गोपुरेसु
 तोरणेसु आरामेसु उज्जाणेसु वणेसु वणरातीसु काणणेसु वणसंदेसु अचणियं करेइ २ ता जेणेव
 -सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति, तते णं से सूरियाभे देवे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ

२ ता नंदापुवखरिणिं पुरत्थिमिल्लेणं तिसोसाणपडिखवएणं पच्चोरुहति २ ता हत्थपाए पक्खालेह
२ ता नंदाओ पुवखरिणीओ पच्चुत्तरइ जेएव सभा सुधम्मा तेणैव पहारित्थ गमणाए। तए णं से
सूरिआभे देवे चउहिं सासाणियसाहस्सीहिं जाव खोलसहिं आयरकूखदेवसाहस्सीहिं अन्नोहि य
बहूहिं सुरियाभविषाणवासीहिं देआणिएहिं देवीहिं देवीहिं संपरिबुडे सविड्डीए जाव ना-
इयरवेणं जेएव सभा सुहम्मा तेणैव उवागच्छइ सभं सुधम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसति
२ अणुपविसित्ता जेएव सीहासजे तेणैव उवागच्छइ २ ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णि-
सण्णे ॥ (सू० ४४) ॥

‘जेणैव वयसायसभा’ इति व्यवसायसभा नाम व्यवसायनिबन्धनभूता सभा, क्षेत्रादेरपि कर्मेदयादिनिमित्तत्वात्,
उक्तं च—“उदयवखयवखओवसमोवसमा जं च कम्मुणो भणिया । दहं खेतं कालं भावं च भव च संपपे ॥१॥” इति, ‘पोत्थ-
यरयणं सुयइ’ इति उत्सङ्गे स्थानविशेषे वा उत्तमे इति द्रष्टव्यं, ‘विहाडेइ’ इति उद्घाटयति, ‘धम्मियं ववसायं ववसइ’
इति धार्मिक-धर्मानुगतं व्यवसायं व्यवस्यति, कर्तुमभिलषतीति भावः । ‘अच्छरसातंदुलेहिं’ अच्छो रसो येषु ते अ-
च्छरसाः, मत्थासन्नवस्तुप्रतिविम्बाधारभूता इवातिनिर्मला इत्यर्थः, अच्छरसाश्च ते तन्दुलाश्च तः, दिव्यतन्दुलरिति भावः,
‘पुण्णपुंजोवयारकलियं करित्ता’ ‘चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंड’ इति चन्द्रप्रभवज्वैर्यमयो विमलो दण्डो
यस्य स तथा ते, काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्रं कालागुरुवरकुंदुरुक्कसत्केन धूपेन उत्तमगन्धिनाऽनुविद्धा कालागुरुवरकुंदुरु-

कतुरक्कधूपगन्धोत्तमानुविद्धा प्राकृतत्वात् पदव्यत्ययः धूपवर्त्ति विनिर्मुञ्चन्तं वैदूयमयं धूपकडुच्छ्रयं प्रगृह्य प्रयत्नतो धूपं दत्त्वा
 जिनवरेभ्यः, सूत्रे षष्ठी प्राकृतत्वात्, सप्ताष्टानि पदानि पश्चादपस्य दशाह्गुलिमञ्जलिं मस्तके रचयित्वा प्रयत्नतो 'अट्ट-
 सयचिखुद्धगंथजुत्तेहि' न्ति विशुद्धो-निर्मलो लक्षणदोषरहित इति भावः यो ग्रन्थः-शब्दसंदर्भस्तेन युक्तानि, अष्टशतं च
 तानि विशुद्धग्रन्थयुक्तानि च तैः अर्थयुक्तैः-अर्थसारैरपुनरुक्तैर्महावृत्तैः, तथाविधदेबलब्धिप्रभाव एषः, संस्तौति संस्तुत्य वागं
 जानुं अश्नति इत्यादिना विधिना प्रणामं कुर्वन् प्रणिपातदण्डकं पठति, तद्यथा-‘नमोऽस्तु णमरिहंताण’ मित्यादि, नमोऽस्तु
 ‘ण’ मिति वाक्यालङ्कारे देवादिभ्योऽतिशयपूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तेभ्यः, सूत्रे षष्ठी 'छट्टीविभत्तीए भन्नइ चउत्थी' इति
 प्राकृतलक्षणवशात्, ते चार्हन्तो नागादिरूपा अपि सन्ति ततो भावार्हत्यतिपत्त्यर्थमाह-‘भगवद्भ्यः’ भगः-समग्रैश्वर्यादि-
 लक्षणः स एवामस्तीति भगवन्तस्तेभ्यः, आदिः-धर्मस्य प्रथमा प्रवृत्तिस्तत्करणश्रीलाः आदिकरास्तेभ्यः, तीर्यते संसारसमु-
 द्रोऽनेनेति तीर्थं-प्रवचनं तत्करणश्रीलास्तीर्थकराः तेभ्यः, स्वयम्-अपरोपदेशेन सम्यग् वरवोधिमाप्त्वा बुद्धा-मिथ्यात्वनि-
 द्रापगमसंवीधेन स्वयंसंबुद्धास्तेभ्यः, तथा पुरुषाणांमुत्तमाः पुरुषोत्तमाः, भगवन्तो हि संसारमप्यावसन्तः सदा परार्थव्यसनिन
 उपसर्जनीकृतस्वार्था उचितक्रियावन्तोऽदीनभावाः कृतज्ञतापतयोऽनुपहतचित्ता देवगुरुबहुमानिन इति भवन्ति पुरुषोत्तमास्तेभ्यः,
 तथा पुरुषाः सिंहा इव कर्मगजान् प्रति पुरुषसिंहास्तेभ्यः, तथा पुरुषवरपुण्डरीकाणीव संसारजलासङ्गादिना कर्ममलाभा-
 वतो वा पुरुषेषु वरपुण्डरीकाणि तेभ्यः, तथा पुरुषवरगन्धहस्तिन इव परचक्रदुर्भिक्षमारिप्रभृतिक्षुद्राजनिराकरणेनेति पुरुष-
 वरगन्धहस्तिनस्तेभ्यः, तथा लोको-भव्यसत्त्वलोकः तस्य सकलकल्याणैकनिबन्धनतया भव्यत्वभावेनोत्तमा लोकोत्तमा-

स्तेभ्यः, तथा लोकस्य नाथा-योगक्षेमकृतो लोकनायास्तेभ्यः, तत्र योगो बीजाधानोद्देशपोषणकरणं क्षेमं च तत्तदुपद्रवाद्य-
भावोपादनं, तथा लोकस्य-प्राणिलोकस्य पञ्चास्तिकायात्मकस्य वा हिता-हितोपदेशेन सम्यक्प्ररूपणया वा लोकहितास्ते-
भ्यः, तथा लोकस्य-देशनायोग्यस्य प्रदीपा देशनांशुभिर्यथावस्थितवस्तुप्रकाशका लोकप्रदीपास्तेभ्यः, तथा लोकस्य-चतुष्टु-
मतेर्भ्यसस्वलोकस्य प्रद्योतनं प्रद्योतकत्वविशिष्टा ज्ञानशक्तिस्तत्करणशीला लोकप्रद्योतकराः, तथा च भवन्ति भगवत्प्रसादा-
त्तत्क्षणमेव भगवन्तो गणभृतो विशिष्टज्ञानसंपत्समन्विता यद्वशाद् द्वादशाङ्गमारचयन्तीति, तेभ्यः, तथा अभयं-विशिष्टमात्मनः
स्वास्थ्यं, निःश्रेयसधर्मभूमिकानिबन्धनभूता परमा धृतिरिति भावः, ततः अभयं ददतीत्यभयदास्तेभ्यः, सूत्रे च कः प्रत्ययः
स्वार्थिकः प्राकृतलक्षणवशात्, एवमन्यत्रापि, तथा चक्षुरिव चक्षुः-विशिष्ट आत्मधर्मः तत्त्वावबोधनिबन्धनः श्रद्धास्वभावः,
श्रद्धाविहीनस्याचक्षुस्मत् इव रूपं तत्त्वदर्शनायोगात्, तद् ददतीति चक्षुर्दास्तेभ्यः, तथा मार्गी-विशिष्टगुणस्थानावाप्तिप्रगुणः
स्वरसवाही क्षयोपशमविशेषस्तं ददतीति मार्गदाः, तथा शरणं-संसारकान्तारगतानामतिप्रबलरागादिपीडितानां समाश्वा-
सनस्थानकल्पं तत्त्वचिन्तारूपमध्यवसानं तद्ददतीति शरणदास्तेभ्यः, तथा बोधिः-जिनप्रणीतधर्मप्राप्तिस्तत्त्वार्थश्रद्धानल-
क्षणसम्यग्दर्शनरूपा तां ददतीति बोधिदास्तेभ्यः, तथा धर्म-चारित्र्यरूपं ददतीति धर्मदास्तेभ्यः, कथं धर्मदा ? इत्याह-धर्म
दिशन्तीति धर्मदेशकास्तेभ्यः, तथा धर्मस्य नायकाः-स्वामिनस्तद्वशीकरणभावात् तत्फलपरिभोगाच्च धर्मानायकाः तेभ्यः, धर्मस्य
सारथय इव सम्यक् प्रवर्तनयोगेन धर्मसारथयस्तेभ्यः, तथा धर्म एव वरं-प्रधानं चतुरन्तदेतुत्वाच्च चतुरन्तं चक्रमिव चतुरन्त-
चक्रं तेन वर्तितुं शीलं येषां ते तथा तेभ्यः, तथा अप्रतिहते-अप्रतिस्वल्पिते क्षायिकत्वाच्च वरे-प्रधाने ज्ञानदर्शने धरन्तीति

अग्रतिहृतवरज्ञानदर्शनधरास्तेभ्यः, तथा ह्यादयन्तीति छद्म-घातिकर्मचतुष्टयं व्यावृत्तम्-अपगतं छद्म येभ्यस्ते व्यावृत्तच्छब्दान-
 स्तेभ्यः, तथा रागेद्वेषकपापेन्द्रियपरीपहोपसर्गघातिकर्मशत्रून् स्वयं जितवन्तोऽन्यांश्च जापयन्तीति जिनाः जापकास्तेभ्यो
 जिनेभ्यो जापकेभ्यः, तथा भवार्णवं स्वयं तीर्णवन्तोऽन्यांश्च तारयन्तीति तीर्णास्तारकास्तेभ्यः, तथा केवलवेदसा अवगततत्त्वा-
 बुद्धा अन्यांश्च बोधयन्तीति बोधकास्तेभ्यः, मुक्ताः कृतकृत्या निष्ठितार्था इति भावस्तेभ्योऽन्यांश्च मोचयन्तीति मोचका-
 स्तेभ्यः, सर्वज्ञेभ्यः सर्वदर्शिभ्यः, शिवं सर्वोपद्रवरहितत्वात् अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियाऽपोहात् अखण्डं शरीर-
 मनसोरभावेनाधिव्याध्यसम्भवात् अनन्तं केवलात्मनाऽनन्तत्वात् अक्षयं विनाशकारणाभावात् अव्याबाधं केनापि बाधयितुम-
 शक्यममूर्तत्वात् न पुनरावृत्तिर्यस्मात् तदपुनरावृत्ति सिद्ध्यन्ति-निष्ठितार्था भवन्यस्यामिति सिद्धिः-लोकान्तक्षेत्रलक्षणा सैव
 गम्यमानत्वात् गतिः सिद्धिगतिरेव नामधेयं यस्य तत् सिद्धिगतिनामधेयं तिष्ठत्यस्मिन् इति स्थानं-व्यवहारतः सिद्धिक्षेत्रं निश्चय-
 तो यथावस्थितं स्वस्वरूपं स्थानस्थानिनोर्भेदोपचारात् तत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं तत्संप्राप्तेभ्यः, एवं प्रणिपातदण्डकं पठित्वा
 ततो 'वंदह नमंसह' इति वन्दते ताः प्रतिमाश्चैत्यवन्दनविधिना प्रसिद्धेन, नमस्करोति पश्चात्प्रणिधानादियोगेनेत्येके, अन्ये
 त्वभिदधति-विरतिमनामेव प्रसिद्धैश्चैत्यवन्दनविधिरन्येषां तथाऽभ्युपगमपुरस्सरकायव्युत्सर्गसिद्धेरिति वन्दते सामान्येन
 नमस्करोति आशयवृद्धेरभ्युत्थाननमस्कारेणेति, तत्त्वमत्र भगवन्तः परमर्षयः केवलिनो विदन्ति, अत ऊर्ध्वं सूत्रं सुगमं केवलं
 भूयान् विधिविषयो वाचनाभेद इति यथावस्थितवाचनाप्रदर्शनार्थं विधिमात्रमुपदर्शयते-तदनन्तरं लोमहस्तकेन देवच्छन्दकं
 प्रमार्जयति पानीयधारया अभ्युक्षति, अभिमुखं सिञ्चनीत्यर्थः, तदनन्तरं गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलं ददाति, ततः पुष्पारो-

हणादि धूपदहनं च करोति, तदनन्तरं सिद्धायतनबहुमध्यदेशभागे उदकधाराभ्युक्षणचन्दनपञ्चाङ्गुलितलप्रदानपुष्पपुञ्जोपचारधूपदानादि करोति, ततः सिद्धायतनदक्षिणद्वारे समागत्य लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन द्वारशाखे शालिभञ्जिकाव्यालरूपाणि च प्रमार्जयति, तत उदकधारयाऽभ्युक्षणं गीशीर्षचन्दनचर्चिष्पुष्पाद्यारोहणं धूपदानं करोति । ततो दक्षिणद्वारेण निर्गत्य दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागे लोमहस्तकेन प्रमाज्योदकधाराभ्युक्षणं चन्दनपञ्चाङ्गुलितलप्रदानपुष्पपुञ्जोपचारधूपदानादि करोति, कृत्वा पश्चिमद्वारे समागत्य पूर्ववत् द्वाराचर्चिकां करोति कृत्वा च तस्यैव दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्योत्तरस्यां स्तम्भपङ्क्तौ समागत्य पूर्ववत्तदर्चनिकां विधत्ते, इह यस्यां दिशि सिद्धायतनादिद्वारं तत्रैतस्य मुखमण्डपस्य स्तम्भपङ्क्तिः, ततस्तस्यैव दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य पूर्वद्वारे समागत्य तत्पूजां करोति, कृत्वा तस्य दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य दक्षिणद्वारे समागत्य पूर्ववत्पूजां विधाय तेन द्वारेण विनिर्गत्य प्रेक्षागृहमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागे समागत्याक्षपाटकं मणिपीठिकां सिंहासनं च लोमहस्तकेन प्रमाज्योदकधारायाऽभ्युक्ष्य चन्दनचर्चिष्पुष्पपूजाधूपदानानि कृत्वा तस्यैव प्रेक्षामण्डपस्य क्रमेण पश्चिमोत्तरपूर्वदक्षिणद्वाराणां मर्चनिकां कृत्वा दक्षिणद्वारेण विनिर्गत्य चैत्यस्तूपं मणिपीठिकां च लोमहस्तकेन प्रमाज्योदकधारायाऽभ्युक्ष्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलिनलं दत्त्वा पुष्पाद्यारोहणं च विधाय धूपं ददाति, ततो यत्र पाश्चात्या मणिपीठिका तत्रागच्छति, तत्रागत्यालोके प्रणामं करोति, कृत्वा लोमहस्तकेन प्रमार्जनं सुरभिगन्धोदकेन स्नानं सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्रानुलेपनं देवदूष्यशुगलपरिधानं पुष्पाद्यारोहणं पुरतः पुष्पपुञ्जोपचारं धूपदानं पुरतो दिव्यतन्दुलैरष्टमङ्गलकालेखनमष्टोत्तरशतवृत्तैः स्तुतिं प्रणिपातदण्डकपाठं च कृत्वा वन्दते नमस्यति, तत एवमेव क्रमेण उत्तरपूर्वदक्षिणप्रतिमा-

नामप्यर्चनिकां कृत्वा दक्षिणद्वारेण त्रिनिर्गत्य दक्षिणस्यां दिशि यत्र चैत्यवृक्षः तत्र समागत्य चैत्यवृक्षस्य द्वारवदर्चनिकां करोति, ततो महेन्द्रध्वजस्य ततो यत्र दाक्षिणात्या नन्दा पुष्करिणी तत्र समागच्छति, समागत्य तोरणत्रिसोपानप्रतिरूपकगनशालभञ्जिकाव्यालकरूपाणां लोमहस्तकेन प्रमार्जनं जलधारयाऽभ्युक्षणं चन्दनचर्चं पुष्पाद्यारोहणं धूपदानं च कृत्वा सिद्धायतनमनुप्रदक्षिणीकृत्योत्तरस्यां नन्दापुष्करिण्यां समागत्य पूर्ववत्तस्या अर्चनिकां करोति, तत उत्तराहे महेन्द्रध्वजे तदनन्तरमुत्तराहे चैत्यवृक्षे तत उत्तराहे चैत्यस्तूपे ततः पश्चिमोत्तरपूर्वदक्षिणजिनप्रतिमानां पूर्ववत् पूजां विधायोत्तराहे प्रेक्षागृहमण्डपे समागच्छति, तत्र दाक्षिणात्यप्रेक्षागृहमण्डपवत् सर्वा वक्तव्यता वक्तव्या, ततो दक्षिणस्तम्भपंकत्या विनिर्गत्योत्तराहे मुखमण्डपे समागच्छति, तत्रापि दाक्षिणात्यमुखमण्डपवत् सर्वं पश्चिमोत्तरपूर्वद्वारक्रमेण कृत्वा दक्षिणस्तम्भपंकत्या विनिर्गत्य सिद्धायतनस्योत्तरद्वारे समागत्य पूर्ववदर्चनिकां कृत्वा पूर्वद्वारेण समागच्छति, तत्रार्चनिकां पूर्ववत् कृत्वा पूर्वस्य मुखमण्डपस्य दक्षिणद्वारे पश्चिमस्तम्भपंकत्योत्तरपूर्वद्वारेषु क्रमेणोक्तरूपां पूजां विधाय पूर्वद्वारेण विनिर्गत्य पूर्वप्रेक्षागृहमण्डपे समागत्य पूर्ववत् द्वारमध्यभागदक्षिणद्वारपश्चिमस्तम्भपंकत्योत्तरपूर्वद्वारेषु पूर्ववदर्चनिकां करोति, ततः पूर्वप्रकारेणैव क्रमेण चैत्यस्तूपजिनप्रतिमा-चैत्यवृक्षमहेन्द्रध्वजनंदापुष्करिणीनां, ततः सभायां सुधर्मायां पूर्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्य यत्रैव मणिपीठिका तत्राऽगच्छति, आलोके च जिनप्रतिमानां मणामं करोति, कृत्वा यत्र माणकचैत्यस्तम्भो यत्र वज्रमया गोलवृत्ताः समुद्रकाः तत्रागत्य समुद्रकान् गृह्णाति, गृहीत्वा विधाटयति विधाट्य च लोमहस्तकं परामृश्य तेन प्रमाज्योदकधारया अभ्युक्ष्य गोशीर्षचन्दनेनानुलिम्पति, ततः प्रधानैर्गन्धमाल्यैरर्चयति धूपं दहति, तदनन्तरं भूयोऽपि वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्रेषु प्रतिनिक्षिपति, प्रतिनिक्षिप्य

तान् वज्रमयान् गोलवृत्तसमुद्भूतान् स्वस्थाने प्रतिनिक्षिपति, तेषु पुष्पगन्धमालयवस्त्राभरणानि चारोपयति, ततो लोमहस्तकेन
 माणकचैत्यस्तम्भं प्रमाज्योदकधारयाऽभ्युक्ष्णचन्दनचर्चापुष्पाद्यारोपणं धूपदानं च करोति, कृत्वा च सिंहासनप्रदेशे समागत्य
 मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य च लोमहस्तकेन प्रमाजनादिरूपां पूर्ववदर्चनिकां करोति, कृत्वा यत्र मणिपीठिका यत्र च देव-
 शयनीयं तत्रोपागत्य मणिपीठिकाया देवशयनीयस्य च द्वारवदर्चनिकां करोति, तत उक्तप्रकारेणैव छुल्लकेन्द्रव्वजे पूजां करोति,
 ततो यत्र चोष्पालको नाम प्रहरणकोशस्तत्र समागत्य लोमहस्तकेन परिघरत्नप्रमुखाणि प्रहरणरत्नानि प्रमाजयति,
 प्रमाज्योदकधारयाऽभ्युक्ष्णं चन्दनचर्चापुष्पाद्यारोपणं धूपदानं च करोति, तत सभायाः सुधर्माया बहुमध्यदेशभागेऽर्चनिकां
 पूर्ववत् करोति, कृत्वा सुधर्मायाः सभाया दक्षिणद्वारे समागत्य तस्य अर्चनिकां पूर्ववत् कुरुते, ततो दक्षिणद्वारेण
 विनिर्गच्छति, इत उर्ध्वं यथैव सिद्धायतनान्निष्क्रामतो दक्षिणद्वारादिका दक्षिणनन्दापुष्करिणीपर्यवसाना पुनरपि प्रवि-
 शतः उत्तरनन्दापुष्करिण्यादिका उत्तरद्वारान्ता ततो द्वितीयद्वारान्निष्क्रामतः पूर्वद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसाना
 अर्चनिकां वक्तव्यता सैव सुधर्मायां सभायामप्यन्यूनातिरिक्ता वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिण्या अर्चनिकां कृत्वा उपपातसभां
 पूर्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्य च मणिपीठिकाया देवशयनीयस्य तदनन्तरं बहुमध्यदेशभागे प्राग्वदर्चनिकां विदधाति, ततो
 दक्षिणद्वारे समागत्य तस्यार्चनिकां कुरुते, अत ऊर्ध्वमत्रापि सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसानाऽ-
 र्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतोऽपक्रम्य ह्रदे समागत्य पूर्ववत् तोरणार्चनिकां करोति, कृत्वा पूर्वद्वारेणाभिषेक-
 सभां प्रविशति, प्रविश्य मणिपीठिकायाः सिंहासनस्याभिषेकभाण्डस्य बहुमध्यदेशभागस्य च क्रमेण पूर्ववदर्चनिकां करोति,

॥ १११ ॥

ततोऽत्रापि सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसानाऽर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतः पूर्वद्वारेणालङ्कारिकसभां प्रविशति, प्रविश्य मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य बहुमध्यदेशभागस्य च क्रमेण पूर्ववदर्चनिकां करोति, तत्रापि क्रमेण सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वाराऽदिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसानाऽर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतः पूर्वद्वारेण व्यवसायसभां प्रविशति, प्रविश्य पुस्तकरत्नं लोमहस्तकेन प्रमृज्योदकधारया अभ्युक्ष्य चन्दनेन चर्चयित्वा वरगन्ध-माल्यैरर्चयित्वा पुष्पाद्यारोपणं धूपदानं च करोति, तदनन्तरं मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य बहुमध्यदेशभागस्य च क्रमेण पूर्ववदर्चनिकां करोति, तदनन्तरमत्रापि सिद्धायतनवत् दक्षिणद्वारादिका पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यवसाना अर्चनिका वक्तव्या, ततः पूर्वनन्दापुष्करिणीतो बलिपीठे समागत्य तस्य बहुमध्यदेशभागवत् अर्चनिकां करोति, कृत्वा चाभियोगिकदेवान् शब्दापरयति, शब्दापरयित्वा एवमवादीत्—‘स्विप्पांसेवे’ त्यादि सुगमं यावत् ‘तमाणात्तियं पच्चत्पिणंति’ नवरं शृङ्गाटक—शृङ्गाटकाऽऽकृति-पथयुक्तं त्रिकोणं स्थानं त्रिकं-यत्र रथ्यात्रयं मिलति, चतुष्कं-चतुष्पथयुक्तं, चत्वरं-बहुरथ्यापातस्थानं, चतुर्मुखं-यस्माच्चतसृत्रपि दि-क्षुपन्थानो निस्सरन्ति, महापथोः—राजपथः शेषः सामान्यः पन्थाः प्राकारः प्रतीतः, अट्टालकाः—प्राकारस्योपरि भृत्याश्रयविशे-षाः, चरिका-अष्टहस्तप्रमाणो नगरप्राकारान्तरालमार्गः द्वाराणि—प्रासादादीनां गोपुराणि—प्राकारद्वाराणि तोरणाणि—द्वारादिसम्बन्धीनि आरमन्ते यत्र माथवीलतागृहादिषु दम्पत्या वित्यसावारामः, पुष्पादिमयदृक्षसंकुलमुत्सवादौ बहुजनोपभोग्यमुद्यानं, सामा-न्यदृक्षद्वन्द्वनगरासनं काननं, नगरविमकुण्डं वनम्, एकाऽनेकजातीयोत्तमदृक्षसमूहो वनखण्डः, एकजातीयोत्तमदृक्षसमूहो वन-राजी, ‘तए ण’ मित्यादि, ततः स्वर्गभेदो बलिपीठे बलिविसर्जनं करोति, कृत्वा चोत्तरपूर्वानन्दापुष्करिणीमनुप्रदक्षिणीकुर्वन्

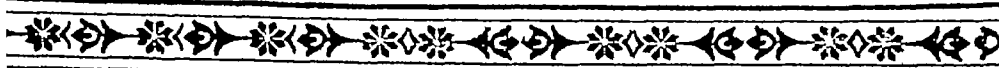
पूर्वतोरणेनानुप्रविशति, अनुग्रवि य च हस्तौ पादौ प्रक्षालयति प्रक्षाल्य नन्दापुष्करिण्याः प्रत्यवतीर्य सामानिकादिपरिवारसहितः सर्वार्थी यावद् दुन्दुभिनिर्वोषनादितरेण सूर्याभिविमाने मध्यमध्येन समागच्छन् यत्र सुधर्मा सभा तत्रागत्य तां पूर्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्य मणिपीठकाया उपरि सिंहासने पूर्वाभिमुखो निषीदति ॥ (सू० ४४) ॥

तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म अवरुतरेण उत्तरपुरच्छिमेण दिसिभाएणं चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ चउसु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति, तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म पुरत्थिमिह्लेणं चत्तारि अगमसिहिसीओ चउसु भद्दासणेसु निसीयंति, तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म दाहिणपुरत्थिमेणं अहिमतरियपरिसाए अट्ट देवसाहस्सीओ अट्टसु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति, तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म दाहिणेणं मज्झिमाए परिसाए दस देवसाहस्सीओ दससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति, तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरियाए परिसाए बारस देवसाहस्सीतो बारससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति, तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म पच्चत्थिमेणं सत्तअणियाहिवइणो सत्तहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति, तएवं तस्मिन् सूरियाभस्म देवस्म चउद्विहंसिं सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ सोलसहिं भद्दासणसाहस्सीह णिसीयंति, तज्जहा-पुरत्थिमिह्लेणं चत्तारि साहस्सीओ दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ पच्चत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ सत्तद्धवम्मियकवया उप्पीलियसरासणपट्टिया पिणद्धगेविज्जा बद्धआवि-

हृविमलवरचिधपद्मा गहियाउहपहरणा तिणयाणि तिसंधियाइं वयरामयाइं कोडीणि धणूइं पणिज्झ
पडियाइयकंडकलावा णीलपाणिणो पीतपाणिणो रत्तपाणिणो चावपाणिणो चारुपाणिणो चम्म-
पाणिणो दंडपाणिणो खगपाणिणो पासपाणिणो नीलपीयरत्तचावचारुचम्मदंडखगपासधरा
आयरक्खा रक्खोवगया गुत्ता गुत्तपालिया जुत्ता जुत्तपालिया पत्तेयं २ समयओ विणयओ किंकर-
भूया चिहंति ॥ (सू० ४५) ॥

ततः प्रागुपदर्शितसिंहासनक्रमेण सामानिकादय उपविशन्ति, 'ते णं आयक्खा' इत्यादि, ते आत्मरक्षाः सन्न-
द्धबद्धवर्मितकवचा उत्पीडितशरासनपट्टिकाः पिनद्धग्रैवेया-ग्रैवेयकाभरणाः आविद्धविमलवरचिह्नपद्मा गृहीताऽऽयुधप्रहरणा-
स्त्रिनतानि आदिमध्यावसानेषु नमनभावात् त्रिसन्धीनि आदिमध्यावसानेषु संधिभावात् वज्रमयकोटीनि धनूषि अभिगृह्य
'परियाइयकंडकलावा' इति पर्यात्तिकाण्डकलापा विचित्रकाण्डकलापयोगात्, केऽपि 'नीलपाणिणो' इति नीलः
काण्डकलाप इति गम्यते पाणौ येषां ते नीलपाणयः, एवं पीतपाणयो रक्तपाणयः चापं पाणौ येषां ते चापपाणयः चारुः-
प्रहरणविशेषः पाणौ येषां ते चारुपाणयः चर्म अंगुष्ठांगुल्योराच्छादनरूपं येषां ते चर्मपाणयः, एवं दण्डपाणयः खड्गपाणयः
पाशपाणयः, एतदेव व्याचष्टे-यथायोगं नीलपीतरक्तचापचारुचर्मदंडखड्गपाशधरा आत्मरक्षाः रक्षासुगच्छन्ति तदेकचित्त-
तथा तत्परायणा वर्तन्ते इति रक्षोपगाः गुप्ता न स्वामिभेदकारिणः, तथा गुप्ता-पराप्रवेश्या पालिः-सेतुर्येषां ते गुप्तपालिकाः, तथा
युक्ताः-सेवकगुणोपेततया उचितास्तथा युक्ताः-परस्परसंबद्धा नतु बृहदन्तरा पालिर्येषां ते युक्तपालिकाः, समयतः-आचारतः

आचारेणेत्यर्थः विनयतश्च किंकरभूता इव तिष्ठति, न खलु ते किंकराः, किन्तु तेऽपि मान्याः, तेषामपि पृथगासननिपातनात्, केवलं ते तदानीं निजाचारपरिपालनतो विनीतत्वेन च तथाभूता इव तिष्ठन्ति, तत उक्तं किंकरभूता इवेति, 'तेहिं चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं, इत्यादि सुगमं, यावत् 'दिब्वाइं भोगभोगाईं मुंजमाणे विहरति' इति ॥ (सू० ४५)

सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स केवइयं कालं ठिती पणत्ता ? चत्तारि पणत्ता ? गोयमा ! चत्तारि पलिओ-
वमाइं ठिती पणत्ता, सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स सामाणियपरिसोववण्णगाणं देवाणं केवइयं
कालं ठिती पणत्ता ? गोयमा ! चत्तारि पलिओवमाइं ठिती पणत्ता, महिइहीए महजुत्तीए
महव्वले महायस्से महासोक्खे महाणुभागे सूरियाभे देवे, अहो णं भंते ! सूरियाभे देवे महिइहीए
जाव महाणुभागे ॥ (सू० ४६) ॥ सूरियाभे णं भंते ! देवे णं सा दिवा देविइही सा दिवा देवजुइं
से दिवे देवाणुभागे किण्णा लद्धे किण्णा पत्ते किण्णा अभिसमन्नागए ? पुव्वभवे के आसी ? किं नाम-
ए वा को वा गुत्तेणं ? कयरंसि वा गामंसि वा जाव सन्निवेसंसि वा ? किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा
किच्चा किं वा समायरित्ता कस्स वा तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि आ-
रियं धम्मियं सुवयणं सुच्चा निसम्मं ? जणं सूरियाभेणं देवेणं सा दिवा देविइही जाव देवाणुभागे लद्धे
पत्ते अभिसमन्नागए ॥ (सू० ४७) ॥ गोयमाइं ! समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं आमंतेत्ता एवं
वयासी-एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे केयइअद्धे

नामे जणवए होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तत्थ णं केइयअद्धे जणवए सेयविया णामं नगरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा जाव पडिरूवा । तीसे णं सेयवियाए नगरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभागे एत्थ णं मिंगवणे णामं उज्जाणे होत्था, रम्मे नंदणवणप्पगासे सवोउयफलसमिद्धे सुभ-
 सुरभिसीयलाए छायाए सवओ चेव समणुबद्धे पासादीए जाव पडिरूवे, तत्थ णं सेयवियाए जणरोए पएसी णामं राया होत्था, महयाहिमवंत जाव विहरइ अधम्मिए अधम्मिद्धे अधम्मक्खाई अधम्माणुए अधम्मपलोई अधम्मपजणणे अधम्मसीलससुयारे अधम्मेण चेव वित्ति कप्पेमाणे हण-
 छिदभिदापवत्तए चंडे रुद्धे लोहियपाणी साहस्सीए उक्कंचणयं चणमायानियडिक्कडकवडसायि-
 संपओगबहुले निस्सीले निव्वए निग्गुणे निम्मेरे निप्पक्खाणपोसहोववासे बहूणं दुपयचउप्पयमि-
 यपसुपक्खीसिरिसवाण घायए बहाए उच्छेणयाए अधम्मकेज ससुट्टिए, गुरूणं णो अब्भुट्टेति णो विणयं पंजइ, ससण० सयस्ससि य णं जणवयस्स णो सम्मं करभरवित्ति पवत्तेइ ॥ (सू० ४८) ॥

‘ सारियाभस्स णं भंते ! देवस्स केवइयं काल ’ मित्यादि सुगमं ॥ (सू० ४६) ॥ ‘ गामंसि वे’ति ग्रसते बुद्ध्यादीन् गुणान् यदिवा गम्यः शास्त्रप्रसिद्धानामष्टादशानां करणामिति ग्रामस्तस्मिन् ‘ नगरंसि वे ’ ति न विद्यते करो यस्मिन् तन्नगरं तस्मिन् निगमः—प्रभूततरवणिग्धर्मावासः राजाधिष्ठानं नगरं राजधानी पांशुप्राकारनिबद्धं खेटं शुल्लक-
 प्राकारवेष्टितं कर्कटं अर्धगव्यूततृतीयान्तर्ग्रामान्तररहितं मंडपं, ‘ पट्टणंसि वे ’ ति पट्टनं—जलस्थलनिर्गमप्रवेशः, उक्तं च—

“पटुनं शक्रद्वैगम्यं, घोटकैर्नोभिरेव च । नौभिरेव तु यद् गम्यं, पत्तनं तत्प्रचक्षते ॥ १ ॥” द्रोणमुखं-जलनिर्गमप्रवेशं, पत्तनमित्यर्थः, आकरो-हिरण्याकरादि आश्रमः-तापसावसथोपलक्षित आश्रयविशेषः संबाधो-यात्रासमागतप्रभूतजननिवेशः सन्निवेशः-तथाविधप्राकृतलोकनिवासः ‘किं वा दक्षे’ त्यादि, दत्त्वा अशनादि भुत्त्वा अन्तप्रान्तादि कृत्वा तपःशुभ-ध्यानादि समाचर्य प्रत्युपेक्षाप्रमार्जनादि (॥ सू० ४७ ॥) ‘केदृशअच्छे जणवए होत्था’ वेकयीनामार्द्ध-अर्धमात्रमार्यत्वेनेति गम्यते, स हि परिपूर्णो जनपदः, केवलमर्द्धमार्यमर्द्ध चानार्यमार्येण चेह प्रयोजनमित्युद्धमित्युक्तं, जनपद आसीत्, ‘सुघोउयफलसम्मिच्छे रस्से नंदणवनप्पकास्से’ इत्यादि, सर्वत्तुर्कैः-सर्वतुर्भाविभिः पुष्पैः फलैश्च समृद्धिमत्, एवं रम्यं-रमणीयं नन्दनवनप्रतिमं शुभसुरभिशीतलया लायया सर्वतः समनुबद्धं ‘पासाईए’ इत्यादि पदचतुष्टयं पूर्ववत् । ‘सहया हिमवंते’ त्यादि राजवर्णनं प्राग्वत्, ‘सम्मिए’ इति धर्मेण चरति धार्मिको न धार्मिकः अधार्मिकः, तत्र सामान्यतोऽध्यधार्मिकः स्यादत आह-अधर्मिष्ठः-अतिशयेनार्धर्षवान् अत एवाधर्मेण ख्यातिर्यस्यासावधर्मख्यातिः ‘अधम्ममाणुए’ इति अधर्ममनुगच्छति अधर्मानुगतः तथा अधर्ममेव प्रलोकते-परिभावयतीत्येवंशीलोऽधर्मप्रलोकी ‘अधम्मसप्पजणणे’ इति अधर्मं प्रकर्षेण जनयति-उत्पादयति लोकानामपीत्यधर्मप्रजननः अधर्मशीलसमुदाचारो-न यमीत् किमपि भवति तस्यैवाभावादित्येवमधर्मेणैव द्योत-सर्वजन्तूनां यापनां कल्पयन् ‘हणछिंदम्मिदापवत्तए’ जहि छिद्धि भिद्धि’ इत्येवं प्रवर्त्तकोऽत एव लोहितपाणिः-मारयित्वा हस्तयोरप्यप्रक्षालनात् अत एव पापः पाप-कर्मकारित्वात् चण्डः तीव्रकोपावेशात् रौद्रो निस्तुंशकर्मकारित्वात् साहसिकः परलोकभयाभावात् ‘उक्कंचणवंचण-

मायानियडिकूडकवडसाइसंपओगबहुले, इति ऊर्ध्वं कंचनशुक्लचंचनं-हीनगुणस्य गुणोत्कर्षप्रतिपादनं वंचनं-प्रतारणं
 माया-परवंचनबुद्धिः निवृत्तिः-बकटद्वया गलकर्त्तकानामिवावस्थानं कूटप्र-अनेकेषां मृगादीनां ग्रहणाय नानाविध-
 प्रयोगकरणं कपटं-नेपथ्यभाषाविपर्ययकरणं एभिर्हृत्कञ्चनादिभिः सहातिशयेन यः संप्रयोगो-योगस्तेन बहुलः, अथवा
 सातिसंप्रयोगो नाम यः सातिशयेन द्रव्येण कस्तूरिकादिना अपरस्य संप्रयोगः, उक्तं च सूत्रकृताङ्गचूर्णिकृता-“सो होइ
 साइजोगो दधं जं छुहिय अन्नदवेसुं । दोसगुणा वयणेषु य अत्यविसंवायणं कुणइ ॥ १ ॥” इति, तत्संप्रयोगे बहुलः, अपरं
 व्याख्यानयन्ति-उत्कर्चनं नाम उत्कोचा, निवृत्तिः-वञ्चनप्रच्छादनकर्म सातिः-विश्रम्भः, एतत्संप्रयोगबहुलः, शेषं तथैव,
 निःशीलो-ब्रह्मचर्यपरिणामाभावात् निर्व्रतो-हिंसादिविरत्यभावात् निर्गुणः-क्षान्त्यादिगुणाभावात् निर्मर्यादः-परस्त्रीपरिहारादि-
 मर्यादाविलोपित्वात् निष्प्रत्याख्यानपोषधोपवासः-प्रत्याख्यानपरिणामपर्वदिवसोपवासपरिणामाभावात्, बहूनां द्विपदचतुष्पद-
 मृगपशुपक्षिसरिसृपानां घाताय-विनाशाय वधाय-ताडनाय उच्छादनाय-निर्मूलाभावीकरणाय अधर्मरूपः केतुरिव-ग्रहविशेष
 इव समुत्थितः, न च गुरुणां-पित्रादीनामागच्छतानामभ्युत्तिष्ठति-अभिमुखमूर्ध्वं तिष्ठति, न च विनयं प्रयुंक्ते, नापि श्रम-
 णब्राह्मणभिक्षुकाणामभ्युत्तिष्ठति, न च विनयं प्रयुंक्ते, नापि स्वकस्यापि-आत्मीयस्यापि जनपदस्यापि सम्यक्करभरवृत्तिं प्रव-
 र्त्तयति ॥ (सू० ४८) ॥

तस्स णं पएसिस्स रत्तो सूरियकंता नाम देवी होत्था, सुकुमालपणिपाणिपाया धारिणीचण्ण-
 ओ, पएसिणा रत्ता सद्धिं अणुरत्ता अविरत्ता इहे सहे रूवे जाव विहरइ ॥ (सू० ४९) ॥ तस्स णं

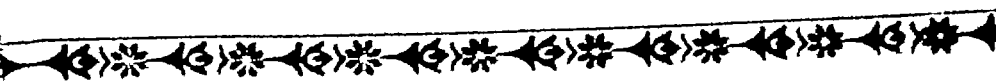

पएसिस्स रण्णो जेहे पुत्ते सूरियकंताए देवीए अत्तए सूरियकंते नामं कुमारे होत्था, सुकुमालपा-
णिपाए जाव पडिख्वे । से णं सूरियकंते कुमारे जुवरायावि होत्था, पएसिस्स रत्तो रज्जं च रट्ठं च
बलं च वाहणं च कोसं च कोट्ठागारं च अत्तेउरं च जणवयं च समयमेव पच्चुवेक्खमाणे २ विहरइ

॥ (सू० ५०) ॥

‘तस्स णं पएसिस्स रत्तो सूरिकंता नाम देवी होत्था, सुकुमालपाणिपाया’ इत्यादि देवीवर्णनं प्राग्वत् । प्रदेशिना
राज्ञा सार्द्धमनुरक्ता अविरक्ता-कथञ्चिद्विप्रियकरणेऽपि विरागाभावात् । कुमारवर्णनं ‘सुकुमालपाणिपाए’ इत्यादि जाव
‘सुन्दरे’ इति, अत्र यावत्करणात् ‘अहीणपंचिदियसरीरे लक्खणवंजणगुणोववेए माणुग्माणपमाणपडिपुणसुजायसवंग-
सुन्दरं गे ससिसोमाकारे कंते पियदरिसणे सुखे’ इति द्रष्टव्य, एतच्च देवीवर्णकवत् स्वयं परिभावनीयं, स च सूर्यकान्तो
नाम कुमारी युवराजा अभूत्, प्रदेशिनी राज्ञो राज्यं-राष्ट्रादिसमुदायात्मकं राष्ट्रं च-जनपदं च बलं च-हस्त्यादिनैन्यं वाहनं
च-वेगसरादिकं कोशं च-भाण्डागारं कोष्ठागारं च-धान्यगृहं पुरं च-नगरमन्तःपुरं च-अवरोधं चात्मनैव-स्वयमेव समुत्प्रेक्ष-
माणो-व्यापारयन् ॥ (सू० ४९-५०) ॥

तस्स णं पएसिस्स रत्तो जेहे भाउयवयंसए चित्ते णामं सारही होत्था अइ जाव बहुजण-
स्स अपरिभूए सामदंडभेयउवप्पयाणअत्थसत्थइहामइविसारए उप्पत्तियाए वेणत्तियाए कम्मयाए
पारिणामियाए चउविहाए वुच्चीए उववेए, पएसिस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य कारणेसु य कुडुबेसु

य मंतेसु य गुञ्जेसु य रहस्सेसु य ववहारेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिजे मेढी पमाणं आहारे
 आलंबणं चक्खू मेढिभूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए सब्बहाणसव्वभूमियासु लद्धपचए वि-
 दिण्णविचारे रज्जधुराचिंतए आवि होत्था ॥ (सू० ५१)

‘चित्ते नाम सारही होत्था अद्दु दित्त’ इति आढ्यः—समृद्धो दीप्तः—कान्तिमान् वित्तः—प्रतीतो यावत्करणात्
 ‘विउलभवणसयणासणजाणवाहणाइण्णे बहुदासीदासगोमहिंसगवेलगप्पभूते बहुधणबहुजायरूवरयए विच्छड्डियपउर-
 भत्तपाणे’ इति परिग्रहः, अस्य व्याख्या राजवर्णकवत् परिभावनीया, ‘बहुजणस्स अपरिभूए’ राजमान्यत्वात् स्वयं
 च जात्यक्षत्रियत्वात्, ‘सामभेयदंडउवप्पर्याणअत्थसत्थइहामइविसारए’ इति, सामभेददण्डोपप्रदानलक्षणानां नीतीना-
 मर्थशास्त्रस्य-अर्थोपायव्युत्पादनग्रन्थस्य ईहा—विमर्शस्तत्प्रधाना मतिरीहामनिस्तया विचारदो—विचक्षणः सामभेददण्डोपप्रदानार्थ-
 शास्त्रेहामतिविशारदः उत्पत्तिव्या-अदृष्टाश्रुताननुभूतविषयाकस्मान्द्भवनशीलया वैनयिक्या—विनयलभ्यशास्त्रार्थसंस्कारजन्यया
 कर्मजया—कृषिवाणिज्यादिकर्मभ्यः सप्रभावया पारिणामिक्या—प्रायोवयोविपाकजन्यया एवंरूपया चतुर्विधया बुद्ध्या उपपेनः
 प्रदेशिनो राज्ञो बहुषु कार्येषु—कर्तव्येषु कारणेषु—कर्तव्योपायेषु कुटुम्बेषु स्वकीयपरकीयेषु विषयभूतेषु मन्त्रेषु—राज्यादिचिन्तारू-
 पेणु गुह्येषु—वर्हिजनाप्रकाशनोयेषु रहस्येषु—तेष्वेवाषडक्षीणेषु ‘निश्चयेषु’ निश्चीयंते इति निश्चयाः—अवश्यकरणीयाः कर्तव्यवि-
 शेषास्तेषु व्यवहारेषु—आवाहनविसर्जनादिरूपेषु आपृच्छनीयः—सकृत् पृच्छनीयः प्रतिप्रच्छनीयः—असकृत् पृच्छनीयः, किमिति?,
 यतोऽसौ ‘मेढी’ इति मेढी-खलकमध्यवर्तिस्यूणा यस्यां निर्यामता गोपंक्तिर्धान्यं ग्राहयति तद्वद् यमालम्ब्य सकलं मन्त्रिमण्डलं

मन्त्रणीयान् अर्थान् धान्यप्रिव विवेचयति स मेढिः, तथा प्रमाणं-प्रत्यक्षादि तद्वत् यस्तद्वद्विधानामर्थानामव्यभिचारित्वेन तत्रैव मन्त्रि-
णां प्रवृत्तिनिवृत्तिभावात् स प्रमाणः, आधार आधेयस्यैव सर्वकार्येषु लोकानामुपकारित्वात्, तथा 'आलम्बनं' रज्ज्वादि तद्वत् आप-
दुगर्तादिनिस्तारकत्वात् आलम्बनं, तथा चक्षुः-लोचनं तद्वद्लोकस्य यो विविधकार्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयदर्शकः स चक्षुः, एतदेव
प्रपञ्चयति-'मेढिभूए' इत्यादि, अत्र भूतशब्द औपम्यार्थः, 'संवद्वाणसंवभूमियासु लद्धपञ्चए'
इति, सर्वेषु स्थानेषु-कार्येषु संधिविग्रहादिषु सर्वासु भूमिकासु-मन्यमात्यादिस्थानरूपासु लब्धः-उपलब्धः प्रत्ययः-प्रतीतिः
अविसंवादवचनता यस्य स तथा, 'विइण्णविचारो' इति वितीर्णे-राज्ञानुज्ञातो विचारः-अवकाशो यस्य विवसनीयत्वात्
स वितीर्णविचारः सर्वकार्यादिष्विति प्रकृतं, किं बहुना ?-राज्यधुराचिन्तकश्चापि-राज्यनिर्वाहकश्चाप्यभवत् ॥(सू० ५१)॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं कुणाला नाम जणवए होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तत्थ णं कुणा-
लाए जणवए सावत्थी नाम नयरी होत्था रिद्धत्थिमियसमिद्धा जाव पडिरूवा । तीसे णं सा-
वत्थीए णगरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए कोट्टए नामं चेइए होत्था, पोरणे जाव पासादीए
४, तत्थ णं सावत्थीए नयरीए पणंसिस्स रत्तो अंतेवासी जियसत्तू नामं राया होत्था, महयाहिमवंत
जाव विहरइ । तए णं से पणसी राया अन्नया कयाइ महत्थं महग्घं महरिहं विउलं रायारिहं
पाहुडं सज्जावेह, सज्जावित्ता चित्तं सारहिं सद्दावेह सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छ णं चित्ता ! तुमं
सावत्थिं नगरिं जियसत्तुस्स रण्णो इमं महत्थं जाव पाहुडं उवणेहि, जाइं तत्थ रायक-

ज्ञाणि य रायकिञ्चाणि य रायनीतीओ य रायववहारा य ताई जियसत्तुणा सङ्घि
 सयमेव पच्चुवेक्खमाणे विहराहित्तिकट्टु विसञ्चिए । तए णं से चित्ते सारही पएसिणा
 रण्णा एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव पडिसुणेत्ता तं महत्थं जाव पाहुडं गेण्हइ,
 पएसिस्स रण्णो जाव पडिणिक्खमइ २ त्ता सेयवियं नगरिं मज्झमज्झेणं जेगेव
 सए गिहे तेणेव उवागच्छति उवागच्छत्ता तं महत्थं जाव पाहुडं ठवेइ, कोडुंबियपुरिसे स-
 हावेइ २ त्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो ! देवाणुत्पिया ! सच्छत्तं जाव चाउगधं आसरहं जुत्तामेव
 उवट्ठवेइ जाव पच्चप्पिणह । तए णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव पडिसुणिता खिप्पामेव सच्छत्तं
 जावजुद्धसज्जं चाउगधं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेन्ति, तमाणत्तिं पच्चप्पिणंति, तए णं से चित्ते
 सारही कोडुंबियपुरिसाण अंतिए एयमट्ठं जाव हियए पहाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपाय-
 च्छित्ते सन्नद्धबद्धवम्मियक्कवए उप्पोलियसरासणपट्टिए पिणिज्जेविज्जे बद्धआविद्धविमलवरचिंध-
 पट्टे गहियाउहपहरणे तं महत्थं जाव पाहुडं गेण्हइ २ जेणेव चाउगधं आसरहं तेणेव उवागच्छइ २
 चाउगधं आसरहं दुरुहेति, बट्ठहिं पुरिसेहिं सन्नद्ध जाव गहियाउहपहरणेहिं सङ्घि संपरिवुडे सको-
 रिटमल्लदामेणं छत्तेणं धरेज्जमाणेणं २ महया भडचडगरहपहकरविंदपरिक्खित्ते साओ गिहाओ णि-
 ग्गच्छइ सेयवियं नगरिं मज्झमज्झेणं णिगगच्छइ २ त्ता सुहेहिं वासेहिं पायरासेहिं नाइविकिदडेहिं

अंतरा वासेहिं वसमाणे २ केइयअइस जणवयस मज्झमज्झेणं जेणेव कुणालाजणवए जेणेव
सावत्थी नयरी तेणेव उवागच्छइ २ ता सावत्थीए नयरीए मज्झमज्झेणं अणुपविसइ, जेणेव
जियसत्तुस रण्णो गिहे जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए निगिण्हइ २
ता रहं ठवेति २ ता रहाओ पच्चोरुहइ, तं महत्थं जाव पाहुडं गिण्हइ २ ता जेणेव अब्भंतरिया
उवट्ठाणसाला जेणेव जियसत्तु राया तेणेव उवागच्छइ २ ता जियसत्तु रायं करयलपरिगहिं
जाव कट्टु जणं विजणं वट्ठावेइ २ ता तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेइ २ ता एण से जियसत्तु राया
चित्तस सारहिस्स तं महत्थं जाव पाहुडं पडिच्छइ २ चित्तं सारहिं सक्कारेइ २ सम्माणेति २ पडि-
सज्जेइ रायमगमोगाढं च से आवासं दलयइ २ तएणं से चित्ते सारही विसज्जिते, समाणे जियसत्तस
रत्तो अंतियाओ पडिनिक्खमइ २ ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव
उवागच्छइ २ ता चाउग्घंटे आसरहं डुरुहइ, सावत्थिं नगरिं मज्झमज्झेणं जेणेव रायमगमोगाढे
आवासे तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए निगिण्हइ २ ता रहं ठवेइ २ रहाओ पच्चोरुहइ, एहाए कयब-
लिक्रमे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइ मंगलाइ वत्थाइ पवर परिहिते अप्पमहग्घाभर-
णालंक्रियसरीरे जिमियभुत्तुत्तरागएऽवि य णं समाणे पुत्रावरण्हकालसमयंसि गंधवेहिं य णाडगेहि
य उवनच्चिजमाणे २ उवगाइजमाणे २ उवलाल्लिजमाणे २ इदं सइफरिसरसरुवगंधे पंचविहे माणु-

स्सए कामभोए पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥ (सू० ५२) ॥

‘पएसिस्स रण्णो अंतेवासी’ति अन्ते-समीपे वसतीत्येवंशीलोऽन्तेवासी-शिष्यः, अंतेवासीव सम्यग्ज्ञाविधायी इति भावः । ‘सत्तद्धवद्धवम्मियकवए’ इति कवचं-तनुत्राणं वर्म्म-लोहमयकतलकादिरूपं संज्ञानमस्येति वर्णितं, सत्तद्ध शरीरारोपणात् बद्धं गाढन्तरबन्धनेन बन्धनात् वर्म्मिमतं कवचं येन स सत्तद्धवद्धवर्मिमतकवचः, ‘उत्पीलियसरासणपट्टिए’ इति उत्पीडिता-गाढीकृता शरा अस्यन्ते-क्षिप्यन्ते अस्मिन्निति शरासनं-इषुधिसनस्य पट्टिका पिण्डा येन^{सु}स उत्पीडितशरासनपट्टिकः ‘पिण्डगेवेज्जविमलवरचिंधपट्टे’ इति पिण्डं ग्रैवैयकं-ग्रीवाऽऽभरणं विमलवरचिह्नपट्टश्च^{सु} यिन स^{सु}पिन-^{सु}द्धग्रैवैयकविमलवरचिन्हपट्टः ‘गहियाउहपहरणे’ इति आयुध्यतेऽनेनेत्यायुधं-खेटकादि प्रहरणम्-असिक्कुन्नादि गृहीतान्वायुधानि प्रहरणानि च येन स गृहीतायुधप्रहरणः ॥ (सू० ५२) ॥

तेणं कालेणं तेणं समयणं पासावच्चिज्जे केसी नाम कुमारसमणे जातिसंपण्णे कुलसंपण्णे^{सु} बलसंपण्णे रूवसंपण्णे विणयसंपण्णे नाणसंपण्णे दंसणसंपण्णे चरित्तसंपण्णे लज्जासंपण्णे लाघवसंपण्णे लज्जालाघवसंपण्णे ओयंसी तेयंसी वच्चंसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियमाए जियलोहे जियणिहे जित्तिदिए जियपरीसहे जीवियासमरणभयविप्पमुक्के वयप्पहाणे गुणप्पहाणे^{सु} करणप्पहाणे चरणप्पहाणे निग्गहप्पहाणे अज्जवप्पहाणे महवप्पहाणे लाघवप्पहाणे खंतिप्पहाणे सुतिप्पहाणे विज्जप्पहाणे मंतप्पहाणे बंभप्पहाणे नयप्पहाणे नियमप्पहाणे सच्चंप्पहाणे सोयप्पहाणे^{सु} नाणप्पहाणे

दंसणप्पहाणे चरित्तप्पहाणे चउदसपुवी चउणाणीवगए पंचहि अणगारसएहि सद्धि संपरिवुडे पुवाणुपुविं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे जेणेव सावत्थी नयरी जेणेव कोट्टए चेहए तेणेव उवागच्छह २ त्ता सावत्थीए नयरीए बहिया कोट्टए चेहए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हह उग्गिण्हत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरह ॥ (सू० ५३) ॥

‘केसीनामं कुमारसमणे जाइसंपन्ने’ इत्यादि, जातिसंपन्नः—उत्तममातृपक्षयुक्त इति प्रतिपत्तव्यम्, अन्यथा मातृपितृ-पक्षसंपन्नत्वं पुरुषमात्रस्यापीति नास्योत्कर्षः कश्चिदुक्तो भवति, उत्कर्षाभिधानार्थं चास्य विशेषणकलापोपादानं चिकीर्षितमिति, एवं कुलसंपन्नोऽपि नवरं कुलं—पितृपक्षः बलं—संहननविशेषसमुत्थः प्राणः रूपम्—अनुपमं शरीरसौन्दर्यं विनयादोनि प्रतीतानि, नवरं लाघवं—द्रव्यतोऽल्पोपधित्वं भावतो गौरवत्रयत्यागः ‘लज्जा’ मनोवाक्कायसंयमः ‘ओयंसी’ नि ओजो—मानसोऽवष्टम्भस्तद्धान् ओजस्वी तेजः—शरीरप्रभा तद्धान् तेजस्वी ‘वचो’ वचनं सौभाग्याद्युपेतं यस्यास्ति स वचस्वी अथवा वचैः—तेजः प्रभाव इत्यर्थस्तद्धान् ‘वचस्वी यशस्वी—ख्यातिमान्, इह च विशेषणचतुष्टयेऽप्यनुस्वारः प्राकृतत्वात्, जितक्रोध इत्यादि तु विशेषणसप्तकं प्रतीतं, नवरं क्रोधादिजय उदयमाप्तक्रोधादिविफलीकरणतोऽवसेयः, तथा जीवितस्य प्राणधारणस्य आशा—वाञ्छा मरणाद्भयं ताभ्यां विप्रसुक्तो जीविताशामरणभयविप्रसुक्तः, तदुभयोपेक्षक इत्यर्थः, तथा तपसा प्रधानः—उत्तमः शेषमुनिजनापेक्षया तपो वा प्रधानं यस्य स तपःप्रधानः, एवं गुणप्रधान नवरं गुणाः—संयमगुणाः, एतेन च विशेषणद्वयेन तपःसंयमौ पूर्वबद्धाभिनवयोः कर्मणोर्निर्गन्तुपादानहेतु मोक्षसाधने सुमुख्यगुणमुपादेयौ प्रदर्शितौ, गुणप्राधान्यप्रपञ्चनार्थमेवाह—‘करणप्पहाणे’

इति यावत्—‘चरित्तपहणो’ इति, करणं—पिण्डविशुद्ध्यादि, उक्तञ्च—“पिण्डविसोही समिहं भावण पडिमा य इंदिय निरोहो । पडिलेहण गुत्तीओ अभिगहा चेव करणं तु ॥१॥” चरणं—महाग्रतादि, उक्तञ्च—‘वयं समणधम्मं संजम वेयावच्चं च बंभगुत्तीओ । णाणाइतियं तव कोहनिगहाई चरणमेयं ॥ १ ॥ निग्रहः—अनाचारप्रवृत्तेर्निषेधनं । निश्चयः—तत्त्वानां निर्णयः विहितानुष्ठानेष्ववश्यमभ्युपगमो वा आर्जवं—मायानिग्रहो लाघवं—क्रियासु दक्षत्वं क्षान्तिः—क्रोधनिग्रहः गुप्तिः—मनोगुप्त्यादिका मुक्तिः—निर्लोभता विद्या—प्रज्ञप्त्यादिदेवताऽधिष्ठिता वर्णानुपूर्व्यः मन्त्रा—हरिणगेमेष्यादिदेवताधिष्ठिताः अथवा ससाधना विद्या साधनरहिता मन्त्रा, ब्रह्मचर्यं—वस्तिनिरोधः सर्वमेव वा कुशलानुष्ठानं वेदः—आगमो लौकिकलोकोत्तरिककुप्रावचनिकभेदभिन्नः नया—नैगमादयः सप्त प्रत्येकं शतविधा; नियमा—विचित्रा अभिग्रहविशेषाः सत्यं—भूतहितं वचः शौचं—द्रव्यतो निर्लेपता भावतोऽनवद्यसमाचारता ज्ञानं—मत्यादि दर्शनं—सम्यत्वं चारित्रं—बाह्यं सद्नुष्ठानं, यच्चैह चरणकरणग्रहणेऽपि आर्जवादिग्रहणं तत् आर्जवादीनां प्राधान्यख्यापनार्थं, ननु जितक्रोधत्वादीनामार्जवादीनां च कः प्रतिविशेषः ?, उच्यते, जितक्रोधादिविशेषेषु तदुदयविफलीकरणं मार्दवप्रधानादिषु उदयनिरोधः, अथवा यत एव जितक्रोधादिः अत एव क्षमादिप्रधान इत्येवं हेतुहेतुमद्भावाद् विशेषः, तथा ज्ञानसम्पन्न इत्यादौ ज्ञानादिमत्त्वमात्रमुक्तं ज्ञानप्रधान इत्यादौ तद्वनां मध्ये तस्य प्राधान्यमित्येवमन्यत्राप्यपौनस्त्यं भावनीयं, तथा ‘ओराले’ इति उदारः—स्फाराकारः ‘घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी ओच्छूहसररीरे संखित्तविउलतेउलेसे चउहसपुवी चउनाणोवगए’ इति पूर्ववत्, ‘पंचहिं अणगारसएहिं’ इत्यादिकं वाच्यं ॥ (सू० ५३) ॥

तए नं सावत्थीए नयरीए सिंघाडगतियचउक्कचचउमुहमहापहपहेसु महया जणसदेह वा जण-
बूहेइ वा जणकलकलेइ वा जणबोलेइ वा जणउम्मीइ वा जणउक्कलियाइ वा जणसन्निवाएइ वा जाव
परिसा पज्जुवासइ । तए नं तस्स सारहिस्स तं महाजणसदं च जणकलकलं च सुणेत्ता य पासेत्ता य
इमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुत्पज्जित्था, किण्णं अज्ज जाव सावत्थीए णयरीए इंदमहेइ वा खंदम-
हेइ वा रुदमहेइ वा मंडमहेइ वा नागमहेइ वा भूयमहेइ वा जक्खमहेइ वा धूममहेइ वा चेइयमहेइ
वा रुक्खमहेइ वा गिरिमहेइ वा दरिमहेइ वा अगडमहेइ वा नईमहेइ वा सरमहेइ वा सागरमहेइ
वा जं जं नं इमे बहवे उग्गा भोगा राइन्ना इक्खागा खत्तिया णाया कोरवा जाव इब्भा इब्भपुत्ता णहा-
या कयवलिकम्मा जहोववाइए जाव अप्पेगत्तिया हयगया जाव अप्पेगत्तिया गयगया पायचारविहा-
रेणं महया२ वंदावंदएहिं निगच्छंति, एवं संपेहेइ२ कंचूइज्जपुरिसं सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी-
किण्णं देवाणुप्पिया ! अज्ज सावत्थीए नगरीए इंदमहेइ वा जाव सागरमहेइ वा जेणं इमे बहवे उग्गा
भोगा० णिगच्छंति ? , तए नं से कंचुईपुरिसे केस्सिस्स कुमारसमणस्स आगमणगहियविणिच्छए
चित्तं सारहिं करयलपरिगहियं जाव वच्चावेत्ता एवं वयासी-णो खलु देवाणुप्पिया ! अज्ज सावत्थीए
णयरीए इंदमहेइ वा जाव सागरमहेइ वा जेणं इमे बहवे जाव विंदाविंदएहिं निगच्छंति, एवं खलु
भो देवाणुप्पिया ! पासावच्चिज्जे केसीनामं कुमारसमणे जाइसम्पन्ने जाव दूइज्जमाणे इहमागए

जाव विहरइ, तेण अज्ज सावत्थीए नयरीए बहवे उग्गा जाव इब्भा इब्भपुत्ता अप्पेगतिआ वंदण-
 वत्तियाए जाव महया वंदावंदणाह णिगच्छइ, तए णं से चित्ते सारही कंचुइपुरिसस्स अंतिए एय-
 मंडं सोच्चा निसम्म हट्ठुइ जाव हियए कोट्टुबियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पांमेव
 भो देवाणुप्पिया ! चाउघंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह जाव सच्छत्तं उवट्ठ्वेति, तए णं से चित्ते
 सारही ण्हाए कयबलिकम्मे कयकोलयमंगलपायच्छित्ते शुद्धप्पावेसाइ मंगल्लाइ वत्थाइं पवर परिहिते
 अप्पमहग्घाभरणालंक्रियसरीरे जेणेव चाउघंटं आसरहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता चाउघंटं
 आसरहं दुरुहइ २ त्ता सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं महया भडचडगरेण विंदपरिखित्ते
 सावत्थीनगरीए मज्झिमज्जेणं निगच्छइ २ त्ता जेणेव कोट्टुए चेइए जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव
 उवागच्छइ २ त्ता केसिकुमारसमणस्स अदूरसामंते तुरए णिगिण्हइ रहं ठवेइ य, ठवित्ता पच्चो-
 रुहति २ त्ता जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता केसिकुमारसमणं तिक्खुत्तो आया-
 हिनं पयाहिण करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ २ त्ता णच्चासण्णे णातिदूरे सुस्सुसमाणे णमंसमाणे
 अभिमुहे पंजलिउहे विणएणं पज्जुवासइ । तए णं से केसीकुमारसमणे चित्तस्स सारहिस्स तीसे
 महत्तिमहालियाए महच्चपरिसाए चाउज्जामं धम्मं परिकहेइ, तं० सवाओ पाणाइवायाओ वेरमणं
 सवाओ मुसावायाओ वेरमणं सवाओ अदिण्णादाणाओ वेरमणं सवाओ बहिच्चादाणाओ वेरमणं ।

तए नं सा महतिमहालया महच्चरिसा केसिस्स कुमारसमणस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव
दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया, तए नं से चित्ते सारही केसीस्स कुमारसमणस्स अंतिए
धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ट जावहियए उट्टाए उट्टेइ २ ता केसिं कुमारसमणं तिक्खुत्तो आयाहिणं पया-
हिणं करेइ २ वंदइ नमंसइ २ ता एवं वयासी-सहहामि नं भंते ! निगंथं पावयणं पत्तियामि नं भंते !
निगंथं पावयणं रोएमि नं भंते ! निगंथं पावयणं अब्भुट्टेमि नं भंते ! निगंथं पावयणं एवमेयं निगं-
थं पावयणं तहमेयं भंते ! ० अवित्तहमेयं भंते ! ० असंदिद्धमेयं ० सच्चे नं एस अट्ठे जणं तुब्भे वदहत्तिकट्टु
वदइ नमंसइ २ ता एवं वयासी-जहा नं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे उणा भोगा जाव इब्भा इब्भपुत्ता
चिच्चा हिरणं चिच्चा सुवणं एवं धणं धनं बलं वाहणं कोसं कोट्ठागारं पुरं अंतेउरं चिच्चा विउलं धण-
कणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालसंतसारसावएज्जं विच्छइत्ता विगोवइत्ता दाणं दाइयाणं
परिभाइत्ता मुंढे भविता आगाराओ अणगारियं पवयति, णो खलु अहं ता संचाएमि चिच्चा हिरणं
तं चेव जाव पवइत्तए; अहणं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुवइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं
गिहिधम्मं पडिवज्जितए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंध्यं करेहि, तए नं से चित्ते सारही केसी-
कुमारसमणस्स अंतिए पंचाणुवत्तियं जाव गिहिधम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरति, तए नं से चित्ते
सारही केसिकुमारसमणं वंदइ नमंसइ २ ता जेणेव चाउगंधंटे आसरहे तेणेव पहारेत्थं गमणाए

राजा नव मल्लकिनो नव लेच्छकिनः, 'अन्ते य बह्वे राईसरे' त्यादि, राजानो-मण्डलिका ईश्वरा-युवराजानस्तलवराः-परितुष्टनरपतिप्रदत्तपट्टवन्धविभूषिता राजस्थानोयाः माडम्बिकाः-चित्रमण्डपाधिपाः कुटुम्बिकाः-कतिपयकुटुम्बस्वामिनोऽवलगकाः इभ्या-महाधनिनः श्रेष्ठिनः-श्रीदेवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः सेनापतयो-नृपतिनिरुपिनाश्चतुरङ्गसैन्यनायकाः सार्थवाहाः-सार्थनायकाः प्रभृतिगृहणात् मन्त्रिमहामन्त्रिगणकदौवारिकपीठमर्दीदिपरिश्रहः, तत्र मन्त्रिणः प्रतीताः महामन्त्रिणो-मन्त्रिमण्डलप्रधानाः हस्तिसाधनोपरिका इतिवृद्धाः गणका-गणितज्ञा भाण्डागारिका इति वृद्धाः ज्योतिषिका इत्यपरे दौवारिकाः-प्रतीहारा राजद्वारिका वा पीठमर्दीः-आस्थाने आसन्नप्रत्यासन्नसेवका वयस्या इति भावः 'जान् अंवरतलमिव फोडेमाणा' इति यावत्करणात् 'अप्येगतिया' वंदणवर्त्तियं अप्येगइया पूअणवर्त्तियं एवं सक्कारवर्त्तियं सम्माणवर्त्तियं कोउहलवर्त्तियं अमुयाइं सुणिस्सामो सुयाइं निस्संकियाइं करिस्सामो मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पवइस्सामो पंचाणुवयाइं सत्त सिक्खावयाइं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो, अप्येगइया जिणभत्तिराणेणं अप्येगइया जीयमेयंतिकट्टे ण्हाया कयवल्लिकरमा कयकोउयंगलपायच्छित्ता सिरसाकंठेमूलाकडा आविद्धमणिमुवण्णा कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिमुत्तयसोभाभरणा वत्थ पवर परिहिया चंदणोलित्तगायसरीरा अप्येगइया हयगया अप्येगइया गयगया अप्येगइया रहगया अप्येगइया सिक्किागया अप्येग० संदमाणिगया अप्येगइया पायाविहारचारिणो पुरिसवग्गुराय परिकिवत्ता महया उक्किट्टिसीहनाइया वोलकलकलरेवेणं समुहरवभूयं पिव करेमाणा अंवरतलंपिव फोडेमाणा' इति परिश्रहः, एतच्च प्रायः सुगमं, नवरं गुणव्रतानामपि निरन्तरमभ्यस्यमानतया शिक्षाव्रतत्वेन विवक्षणात् 'सत्त सिक्खा-

चाउघटं आसरहं दुरुहइ २ जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥ (सू०५४) ॥

‘महया जणसहेइ वा’ इति महान् जतशब्दः परस्परालापारूपः इकारो वाक्यालङ्कारार्थः वाशब्दः पदान्तरापेक्षया समुच्चयार्थः, जनव्यूहो-जनसमुदायः, ‘जनबोलेइ वा’ इति बोलः-अव्यक्तवर्णो ध्वनिः, ‘जनकलकेइ वा’ कलकलः स एवोपलभ्यमानवचनविभागः ‘जणउम्मीइ वा’ उर्मिः-संवाधः जणउक्कलियाइ वा’ लघुतरसमुदायः ‘जणसन्धियाइ वा’ सन्धिपातः-अपरापरस्थानेभ्यो जनानामेकत्र मीलनं, ‘जाव परिसा पज्जुवासइ’ इति, यावत्करणात् ‘बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ एवं भासइ एवं पन्नवेइ एवं खल्ल देवाणुप्पिया ! पासावच्चिल्ले केसीनामं कुमारसमणे जाइसंपण्णे जाव गामाणुगामं दूइज्जमाणे इहमागए इह संपत्ते इह समोसठे इहेव सावत्थीए नयरीए कोट्टए चेइए अहापडिखुवं उगगहं उगिगिहत्ता संपज्जेणं तवसा अपाणं भावेमाणे विहरइ, तं महप्फलं खल्ल देवात्तहारूवाणं समणाणं नामगोयस्सवि सवणयाए’ इत्यादि प्राशुक्तसमस्तपरिश्रहः, ‘इंदमहेइ वा’ इत्यादि, इन्द्रमहः-इन्द्रोत्सवः इन्द्रः-शक्रः, स्कन्दः कार्तिकेयः रुद्रः प्रतीतः मकुन्दो-बलदेवः शिवो-देवताविशेषः वैश्रमणो-यक्षराट् नागो-भवनपतिविशेषः यक्षो भूतश्च व्यन्तरविशेषो स्तूपः-चैत्यस्तूपश्चैत्यं-प्रतिमा वृक्षदरिगिरीअयटनदीसरःसागराः प्रतीताः, ‘बहवे उगगा उगगपुत्ता भोगा जावलेच्छइपुत्ता’ इति, उग्राः आदिदेवावस्थापिता इक्षुवंशजाताः उग्रपुत्राः त एव कुमारघवस्थाः, एवं भोगाः-आदिदेवैर्नैवावस्थापितगुरुवंशजाना राजन्याः-भगवद्वयस्यवंशजाः यावत्करणात् ‘खत्तिया माहणा भडा जोहा मल्लई मल्लइपुत्ता लेच्छई २ पुत्ता’ इति परिग्रहः, तत्र क्षत्रियाः-सामान्यराजकुलीना भटाः-शौर्यवन्तः योधाः-तेभ्यो विशिष्टतराः, मल्लकिनो लेच्छकिनश्च राजविशेषाः, यथा चेटकराजस्य श्रूयन्ते अष्टादश गण-

वयाइं' स्युक्तं, स्नाताः—कृतस्नानाः अनन्तरं कृतं बलिकर्म—स्वगृहदेवताभ्यो यैस्ते कृतबलिकर्मणाः, तथा कृतानि कौतुकमङ्ग-
 लान्येव प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नादिविघातार्थं यैस्ते कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः, तत्र कौतुकानि—भषीतिलकादीनि मङ्गलानि-
 सिद्धार्थकदध्यक्षतदूर्वादीनि, तथा शिरसि कण्ठे च कृता माला यैस्ते, प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययो विभक्तिव्यत्ययश्चेति शिरसा-
 कण्ठे मालाकृताः, तथा आविद्धानि—परिहितानि मणिसुवर्णानि यैस्ते तथा, कल्पितो—विन्यस्तो हारः—अष्टादशसरिकोऽर्द्ध-
 हारो—नवसरिकस्त्रिसरिकं प्रतीतमेव यैस्ते तथा, तथा मलम्बो—झुबनकं लम्बमानो येषां ते तथा, कटिसूत्रेण अन्यान्यपि सुकृतशो-
 भान्याभरणानि येषां ते कटिसूत्रसुकृतशोभाभरणाः, ततः पदत्रयस्यापि पदद्वयमीलनेन कर्मधारयः, चन्दनावलिप्तानि गात्राणि
 यत्र तत्तथाविधं शरीरं येषां ते चन्दनावलिप्तगात्रशरीराः, 'पुरिसचग्गुरापपरिखित्ता' इति, पुरुषाणां वागुरेव वागुरा—परिक-
 रस्तथा परिक्षिप्ताः—व्याप्ताः, 'महया' इति महता उत्कृष्टिश्च—आनन्दमहाध्वनिः सिंहनादश्च—सिंहस्येव नादः बोलश्च—वर्णव्यक्ति-
 वर्जितो ध्वनिः, कलकलश्च—व्यक्तवचनः स एव एतल्लक्षणो यो रवस्तेन समुद्ररवभूतमिव—समुद्रमहाघोषप्राप्तमिव श्रावस्तौ
 नगरीमिति गम्यते, कुर्वाणाः अम्बरतलमिव—आकाशतलमिव स्फोटयन्तः, 'एगादिसाए' इति, एकया दिशा पूर्वेत्तर-
 लक्षणया एकाभिमुखता—एकं भगवन्तं प्रति अभिमुखाः, 'चाउगधंटं' ति चतस्रो घण्टा अवलम्बमाना यस्मिन् स तथा,
 अभ्वप्रधानो रथोऽभ्वरथः तं, युक्तमेव अश्वादिभिरिति गम्यते, शेषं प्राग् व्याख्यातार्थं, 'जह जीवा बज्जन्ती' त्यादिरूपा धर्म-
 कथा औपपातिकग्रन्थादवसेया, लेशतस्तु प्रागेव दर्शिता, 'सहहामी' त्यादि, श्रद्धे—अस्तीत्येवं प्रतिपद्ये नैर्ग्रन्थं
 प्रवचनं—जैनशासनम्, एवं 'पत्तियामि' इति प्रत्ययं करोम्यत्रेति भावः, रोचयामि—करणरुचिविषयीकरोमि चिकीर्षा-

मीति तात्पर्यार्थः, किमुक्तं भवति?—अभ्युत्तिष्ठामि, अभ्युत्तिष्ठामीत्यर्थः, एवमेतत् यद्भवद्भिः प्रतिपादितं तत् तथैव भदन्त ! तथैवेतद् भदन्त ! याथात्म्यवृत्त्या वस्तु अवितथमेतत् भदन्त !, सत्यमित्यर्थः, असंदिग्धमेतत् भदन्त !, सम्यक् तथ्यमेतदिति भावः, 'इच्छियपट्टिच्छियमेयं भंते !' इति, इष्टम्-अभिलषितं प्रतीष्टम्—आभिमुख्येन सम्यक् प्रतिपन्नमेतत् यथा यूयं वदथ, 'चिच्चा हिरण्ण' मित्यादि, हिरण्यम्-अघटितं सुवर्णं धनं-रूप्यादि धान्यवलवाहनकोशकोष्ठागारपुरान्तःपुराणि व्याख्यातानि प्रतीतानि च, 'चिच्चा विउल धणे' त्यादि, धनं-रूप्यादि कनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खाः प्रतीताः शिला-प्रवालं-विद्रुम सत्-विद्यमानं सारं-प्रधानं यत् स्वापतेयं-द्रव्यं 'विच्छर्दयित्वा' भावतः परित्यज्य 'विगोचइता' प्रकटीकृत्य, तदनन्तरं दानं-दीनानायादिभ्यः परिभाव्य पुत्रादिषु विभज्य ॥ (सू० ५४) ॥

तए नं से चित्ते सारही समणोवासए जाए अहिगयजीवाजीवे उवलद्धपुण्णपावे आसवसंवर-निज्जरकिरियाहिगरणंबंधमोक्खकुसले असहिज्जे देवासुरणागसुवण्णजक्खरक्खसकिन्नरकिंपुरि-सगरुलंगंधवमहोरगाईहिं देवगणेहिं निगंगंथाओ पावयणाओ अणहक्कमणिज्जे, निगंगंथे पावयणे णिसंकिए णिक्कंखिह णिवित्तिगिच्छे लद्धे गहियेहे पुच्छियेहे विणिच्छियेहे अभिगयेहे अट्ठिमिज-पेम्माणुरागरत्ते, अयमाउसो। निगंगंथे पावयणे अहे अयं परमहे सेसे अणहे, ऊसियफलहे अवंगुयदु-वारे चियत्तंतेउरघरप्पवेसे चाउदसट्ठमुद्धिद्वपुण्णमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे सम्मणे णिगंगंथे फासुएसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पीढफलगसेज्जासंथारेणं वत्थपडिग-

हृकंबलपायपुंछणैणं ओसहभेसज्जेणं पडिलाभेमाणे २ बहूहिं सीलव्वयगुणवेरमणपच्चक्खाणपो-
सहोववासेहि य अप्पाणं भावेमाणे जाइं तत्थ रायकज्जाणि य जाव रायववहाराणि य ताइं जि-
यसत्तुणा रणणा सद्धिं समयमेव पच्चुवेक्खमाणे २ विहरइ ॥ (सू० ५५) ॥

‘अभिगयजीवाजीवे’ इति, अभिगतौ-सम्यग् विज्ञातौ जीवाजीवौ येन स तथा, उपलब्धे-यथावस्थितस्वरूपेण
विज्ञाते धुण्यपापे येन स उपलब्धपुण्यपापः, आश्रवाणां-प्राणातिपातादीनां संशय-प्राणातिपातादिप्रत्याख्यानरूपस्य निर्ज-
रायाः-कर्मणां देशतो निर्जरणस्य क्रियाणां-कारिवयादीनामधिकरणानां-खडादीनां बन्धस्य-कर्मपुद्गलजीवप्रदेशान्योऽन्या-
नुग मरूपस्य मोक्षस्य-सर्वात्मना कर्मापगमरूपस्य कुशलः-सम्यक् परिज्ञाता आश्रवसंवरनिर्जराक्रियाधिकरणबन्धमोक्षकुशलः
‘असहे ज्जे’ इति अविद्यमानसाहाय्यः, कुतीर्थिकेप्रगितः सम्यक्त्वाविवलनं प्रति न परसाहाय्यमपेक्षते इति भावः, तथा
चाह-‘देवासुरनागजक्खरक्खसकिन्नरकिंपुरिसगरुलंगंधवमहोरगाइएह देवगणेहिं निगंथाओ पावयणाओ अणइक्कमणिज्जे’
सुगमं, नवरं गरुडाः-सुवर्णकुमाराः, एवं चैतत् यतो निर्गन्धे प्रावचने ‘निस्संक्रिये’ ‘निःसंशयः’ ‘निकंखिये’ दर्शनान्तरा-
काङ्क्षारहितः ‘निधित्तिगिच्छे’ फलं प्रति निःशङ्कः ‘लच्छे’ अर्थश्रवणतः ‘गहिअट्टे’ अर्थाविधारणतः ‘पुच्छियट्टे’
संशये सति ‘अहिगयट्टे’ सम्यगुत्तरश्रवणतो विमलबोधात्, ‘विणिच्छियट्टे’ पदार्थोपलम्भात् ‘अट्टिमिजपेम्माणुरा-
गरत्ते’ अस्थीनि प्रसिद्धानि तानि च मित्रा च-तःमध्यवर्ती मज्जा अस्थिमिञ्जानः ते प्रमाणुरागेण-सर्वज्ञप्रवचनप्रतीतिलक्षण-
कुसुभादिरागेण रक्ता इव रक्ता यस्य स तथा, केनोल्लेखेनेत्यत आह-‘अयमाडसो ! निगंथे पावयणे अट्टे परमट्टे

सेसे अण्डे' इति 'आउसो' इति आयुष्मन् !, एतच्च सामर्थ्यात्पुत्रादेरामन्त्रणं, शेषमिति--धनधान्यपुत्रदाराराज्यकुप्रवचनादि,
'ऊसियफलहे' इति उच्छ्रितं स्फाटिकमिव स्फाटिकम्--अन्तःकरणं यस्य स तथा, मौनोन्द्रप्रवचनावाप्त्या परितुष्टमना
इत्यर्थः, एषा वृद्धव्याख्या, अपरे त्वाहुः--उच्छ्रितः--अर्गलास्थानादपनीय ऊर्ध्वोक्तो न तिरश्चीनः, कपाटपश्चाद्भागादपनीत
इत्यर्थः, उत्सृतो वा-अपगतः परिधा-अर्गला गृहद्वारे यस्यासौ उच्छ्रितपरिधौ वा, औदार्यातिरेकतोऽतश-
यदानदायित्वेन भिक्षुकप्रवेशार्थमनर्गलितगृहद्वार इत्यर्थः, 'अवंगुयदुवारे' अप्रावृत्तद्वारः भिक्षुकप्रवेशार्थं कपाटानामपि पश्चा-
त्करणात्, वृद्धानां तु भावनावाक्यमेवं--सम्यग्दर्शनलाभे सति न कस्माच्चित् पाखण्डिकाद्विभेति शोभनमार्गपरिग्रहेण उद्वा-
टिनशिरास्तिष्ठतोनि भावः, 'चियत्तंतेउरघरपवेसे' 'चियत्ते'ति नाप्रीतिकरः अनेनःपुरगृहे प्रवेशः--शिष्टजनप्रवेशनं यस्य
स तथा, अनेनानीर्ष्यालुत्त्वमस्योक्तम्, अथवा चियत्तः--प्रीतिकरो लोकानामन्तःपुरे गृहे वा प्रवेशो यस्यातिथार्थमिकनया सर्व-
त्रानाशङ्कनीयत्वात् स तथा, 'चाउदसद्वमुद्दिट्टुण्णमासिणीसु पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे' इति, चतुर्दश्यामष्टम्यामु-
द्दिष्टमित्यवमावास्यां पोर्णमास्यां च प्रतिपूर्णम्--अहोरात्रं यावत् षोषधम्--आहारादिपोषधं सम्यक् अनुपालयन् 'पोढफलगे'ति
पीढम्--आसनं फलकम्--अवष्टम्भार्थं 'सिज्जा' वसतिः शयनं वा यत्र प्रसारितपादैः सुष्यते संस्तारको लघुतरः 'वत्थप-
डिग्गहकंबलपायपुच्छणे'ति वस्त्रं प्रतीतं पतत् भक्तं पानं वा गृह्णातीति पतद्ग्रहः लिहादित्वाच्चत्थयः-पात्रं पादपो-
च्छनकं--रजोहरणं औषधं प्रतीतं भेषजं--पथ्यं 'अहापरिगहेहिं तवोक्कम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' सुगमं,
क्वचित्पाठः--'वहूहिं सीलवयगुणवेरमणपोसहोवचासेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' इति, तत्र शीलव्रतानि--स्थूलप्राणाति-

पातविरमणादीनि गुणव्रतानि—दिग्व्रतादीनि पौषधोपवासाः—चतुर्दश्यादिपर्वतिथ्युपवासादितैरात्मानं भावयन् विहरति—
आस्ते ॥ (सू० ५५) ॥

तए नं से जियसत्तुराया अण्णया कयाइ महत्थं जाव पाहुडं सज्जेइ २ ता चित्तं सारहिं सद्दा-
वेइ सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छाहि णं तुमं चित्ता ! सेयवियं नगरिं पएसिस्स रन्नो इमं महत्थं
जाव पाहुडं उवणेहि, मम पाउणं च णं जहाभणियं अचित्तहमसंदिद्धं वयणं विन्नवेहिहत्तिकट्टं वि-
सज्जिए । तए णं से चित्ते सारही जियसत्तुणा रत्ता विसज्जिए समाणे तं महत्थं जाव गिण्हइ
जाव जियसत्तुस्स रण्णो अंतियाओ पडिनिक्खमइ २ ता सावत्थीनगरोए मज्झमज्जेणं निगच्छइ २
जेणेव रायमग्गमोगाढे आवासे तेणेव उवागच्छति २ ता तं महत्थं जाव ठवइ, एहाए जाव
सरीरे सकोरंढ० महया० पायचारविहारेण महया पुरिसवगुरापारिक्खित्ते, रायमग्गमोगाढाओ
आवासाओ निगच्छइ २ ता सावत्थीनगरीए मज्झमज्जेणं निगच्छति २ ता जेणेव कोट्टए चेइए
जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छति २ केसिकुमारसमणस्स अन्तिए धम्मं सोचा जाव हट्ठ०
उट्ठाए जाव एवं वयासी-एवं खलु अहं भंते ! जियसत्तुणा रत्ता पएसिस्स रन्नो इमं महत्थं जाव
उवणेहिहत्तिकट्टं विसज्जिए, तं गच्छामि णं अहं भंते ! सेयवियं नगरिं, पासादीया णं भंते ! सेय-
विया णगरी, एवं दरिसणिज्जा णं भंते ! सेयविया णगरी, अभिरुवा णं भंते ! सेयविया नगरी,

पडिख्वा णं भंते ! सेतविया नगरी, समोसरह णं भंते ! तुब्भे सेयविय नगरिं, तए णं से केसीकु-
मारसमणे चित्तेणं सारहिणा एवं बुत्ते समाणे चित्तस्स सारहिस्स एयमंठं णो आढाह णो परि-
जाणाइ तुसिणीए संचिद्धइ, तए णं से चित्ते सारही केसीकुमारसमणं दोब्बं पि तब्बं पि एवं वयासी-
एवं खलु अहं भंते ! जियसत्तुणा रत्तां पएसिस्स रण्णो इमं महत्थं जाव विसज्जिए तं चेव जाव
समोसरह णं भंते ! तुब्भे सेयवियं नगरिं, तए णं केसीकुमारसमणे चित्तेण सारहिणा दोब्बं पि
तच्चं पि एवं बुत्ते समाणे चित्तं सारहिं एवं वयासी-चित्ता ! से जहानामए वणसंडे सिया
किण्हे किण्होभासे जाव पडिख्खे, से णूणं चित्ता ! से वणसंडे बहूण दुपयचउप्पयमियपसुपक्खी-
सिरीसिवाणं अभिगमणिज्जे ?, हंता अभिगमणिज्जे, तंसि च णं चित्ता ! वणसंडसि बहवे भि-
लुंगा नाम पावसउणा परिवसंति, जे णं तेसि बहूणं दुपयचउप्पयमियपसुपक्खीसिरीसिवाण
ठियाणं चेव मंससोणियं आहा रंति, से णूणं चित्ता ! से वणसंडे तेसि णं बहूणं दुपय जाव सिरि-
सिवाणं अभिगमणिज्जे ?, णो ति०, कहा णं ?, भंते ! सोवसणे, एवामेव चित्ता ! तुब्भं पि सेवि-
याए णयरीए पएसिनामं राधा परिवसइ अहमिए जाव णो समं करभरवित्ति पवत्तइ, तं कहं णं
अहं चित्ता ! सेयवियाए नगरीए समोसरिसामि ?, तए णं से चित्ते सारही केसि कुमारसमणं एवं
वयासी-किं णं भंते ! तुब्भं पएसिणा रत्ता कायधं ?, अत्थि णं भंते ! सेयवियाए नगरीए अने

बहवे ईसरतलवरजाव सत्यवाहपभिह्यो जे णं देवाणुप्पियं वंदिस्संति नमंस्सिस्संति जाव पज्जुवा-
 सिस्संति विउलं असणं पाणं खाहमं साहमं पडिलाभिस्संति, पडिहारिण पीढफलगसेज्जासंथा-
 रेणं उवनिमंतिस्संति, तए णं से केसीकुमारसमणे चित्ते सारहि एवं वयासी-अवियाइ चित्ता !
 समोसरिस्सामो ॥ (सू० ५६) ॥ तए णं से चित्ते सारही केसिकुमारसमणं वंदइ नमंसइ २ केसि-
 स्स कुमारसमणस्स अंतियाओ कोट्ठयाओ पडिणिक्खमइ २ जेणेव सावत्थी नगरी जेणेव
 रायमगमोगाहे आवासे तेणेव उवागच्छइ २ ता कोट्ठुं धियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वया-
 सी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेइ जहा सेयवियाए नगरीए
 निगच्छइ तहेव जाव वसमाणे २ कुणालाजणवयस्स मज्झिमब्बेणं जेणेव केइयअब्बे जेणेव सेय-
 विया नगरी जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ २ उज्जाणपालए सदावेइ २ ता एवं वया-
 सी-जया णं देवाणुप्पिया ! पासावच्चिजे केसीनाम कुमारसमणे पुद्धानुपुर्वि चरमाणे गामाणुगामंदू-
 इज्जमाणे इहमागच्छिज्जा तथा णं तुज्जे देवाणुप्पिया ! केसिकुमारसमणं वंदिज्जाह नमंसिज्जाह
 वंदित्ता नमंसित्ता अहापडिखं उगहं अणुजाणेज्जाह पडिहारिणं पीढफल जाव उवनिमंति-
 ज्जाह, एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणेज्जाह, तए णं ते उज्जाणपालगा चित्तेणं सारहिणा एवं
 बुत्ता समाणा हट्ठुठ जाव हियया करयलपरिगहियं जाव एवं वयासी-तहत्ति, आणाए विणएणं

वयणं पडिसुणंति ॥ (सू० ५७) ॥ तए णं चित्ते सारही जेणेव सेयविया णगरी तेणेव उवागच्छइ
२ ता सेयवियं नगरिं मज्झमज्जेणं अणुपविसइ २ ता जेणेव पएसिस्स रण्णो गिहे जेणेव बाहि-
रिया उवद्वाणसाला तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए णिगिण्हइ २ रहं ठवेइ २ ता रहाओ पच्चोरुहइ २
ता तं महत्थं जाव गेण्हइ २ जेणेव पएसि राया तेणेव उवागच्छइ २ ता पएसि रायं करयल जाव
वद्वावेत्ता तं महत्थं जाव उवणेइ । तए णं से पएसि राया चित्तस्स सारहिस्स तं महत्थं जाव पडि-
च्छइ २ ता चित्तं सारहिं सक्कारेइ २ ता सम्माणेइ २ पडिविसज्जेइ । तए णं से चित्ते सारही पए-
सिणा रण्णा विसज्जिए समाणे हइ जाव हियए पएसिस्स रत्तो अंतियाओ पडिनिक्खमइ २ ता
जेणेव चाउघंटे आसरहे तेणेव उवागच्छइ २ चाउघंठं आसरहं दुरुहइ २ ता सेयवियं नगरिं मज्झ-
मज्जेणं जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ २ ता तुरए णिगिण्हइ २ रहं ठवेइ २ रहाओ पच्चोरुहइ २
पहाए जाव उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं सुइंगमत्थएहिं बत्तीसइबद्धएहिं नाडएहिं वरतरुणी-
संपउत्तेहिं उवणच्चिज्जमाणे २ उवगाइज्जमाणे २ उवलालिज्जमाणे २ इदं सइफरिस जाव विहरइ
॥ (सू० ५८) ॥ तए णं केसीकुमारसमणे अणया कयाइ पाडिहारियं पीढफलगसेज्जासंथारगं
पच्चप्पिणइ २ सावत्थीओ नगरीओ कोट्टाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ २ पंचहिं अणगारसएहिं
जाव विहरमाणे जेणेव केयइअइ जणवए जेणेव सेयविया नगरी जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव

उवागच्छइ २ ता अहापडिरूवं उगहं उगिगिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति ।
 तए णं सेयवियाए नगरीए सिंघाडग म्हाया जणसेइइ वा० परिसा णिगच्छइ, तए णं ते उज्जा-
 णपालगा इमीसे कहाए लद्धा समाणा हट्टुट्ट जावहियया जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवा-
 गच्छन्ति २ ता केसिं कुमारसमणं वंदंति नमंसंति २ ता अहापडिरूवं उगहं अणुजाणंति पाडि-
 हारिएणं जाव संथारएणं उवनिमंतंति णामं गोयं पुच्छंति २ ता ओधारेंति २ ता एगंतं अवक्कमंति
 अन्नमन्नं एवं वयासी-जस्स णं देवाणुप्पिता ! चित्ते सारही दंसणं कंखइ दंसणं पत्थेइ दंसणं
 पीहेइ दंसणं अभिलसइ जस्स णं णामगोयस्सवि सवणयाए हट्टुट्ट जाव हियए भवति से णं
 एस केसीकुमारसमणे पुवाणुपुविं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे इहमागए इह संपत्ते इह समो-
 सडे इहेव सेयवियाए णगरीए बहिया मियवणे उज्जाणे अहापडिरूवं जाव विहरइ, तं गच्छामो
 णं देवाणुप्पिया ! चित्तस्स सारहिस्स एयमट्ठं पियं निवेएमो पियं से भवउ, अणमणस्स अंतिए
 एयमट्ठं पडिसुणेंति २ जेणेव सेयविया णगरी जेणेव चित्तस्स सारहिस्स गिहे जेणेव चित्तसारही
 तेणेव उवागच्छंति २ ता चित्तं सारहिं करयल जाव वद्धावेंति २ ता एवं वयासी- जस्स णं देवाणु-
 प्पिया ! दंसणं कंखंति जाव अभिलसंति जस्स णं णामगोयस्सवि सवणयाए हट्टजाव भवइ से णं
 अयं केसी कुमारसमणे पुवाणुपुविं चरमाणे समोसडे जाव विहरइ ! तए णं से चित्ते सारही तेसिं

उज्जाणपालगणं अति ए एयमं सोचया णिसम्म हट्ठु जाव आसणाओ अब्भुदेति पायपीढाओ पच्चोरुहइ
२ ता पाडयाओ ओसुयइ २ ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, अजलिमडलियगहत्थे केसिकुमारसमणाभिमुहे
सत्तह पयाइ अणुगच्छइ २ ता करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थाए अजलिं कट्ठु एवं वयासी-नमोत्थु ण अ-
रहंताणं जाव संपत्ताणं, नमोत्थु णं केसियस्स कुमारसमणस्स मज्झ धम्मोवदेसगस्स वंदामि
णं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे त्तिक्क वदइ नमंसइ, ते उज्जाणपालए विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं
सक्कारेइ सम्माणेइ विउलं जीवियारिहं पीइदानं दलयइ २ ता पडिविसज्जेइ २ कोडुवियपुरिसे सदावेइ ३ एवं
वयासी-खिप्पामेव भो ! देवाणुप्पिया चाउग्घं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह जाव पच्चप्पिणह । तए णं ते
कोडुवियपुरिसा जाव खिप्पामेव सच्छत्तं सज्झयं जाव उवट्ठविता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति, तए णं से चित्ते
सारही कोडुवियपुरिसाणं अति ए एयमं सोचया निसम्म हट्ठु जावहियए पहाए कयवलिकम्भे जाव सरी-
रे जेणेव चाउग्घं जाव दुरुहिता सकोरंठ० महया भडचडगरेणं तं चेव जाव पज्जुवासइ धम्मकहाए
जाव ॥ (सू० ५९) ॥ तए णं से चित्ते सारही केसिस्स कुमारसमणस्स अति ए धम्मं सोचया निसम्म
हट्ठु उट्ठाए तहेव एवं वयासी-एवं खलु भंते ! अमहं पएसी राया अब्भिमि ए जाव सयस्सवि णं
जणवयस्स नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेइ, तं जइ णं देवाणुप्पिया ! पएसिस्स रण्णो धम्ममाइक्खेज्जा
बहुणुणतरं खलु होज्जा पएसिस्स रण्णो तेसिं च बहूणं दुपयचउप्पयमियपसुपक्खीसिरीसवाणं,

तेसिं च बहूणं समणमाहणभिक्षुयाणं, तं जइ णं देवाणुप्पिया ! पएसिस्स बहुगुणतरं होजा
 सयस्सवि य णं जणवयस्स ॥ (सू० ६०) ॥ तए णं केसीकुमारसमणे चित्तं सारहिं एवं वयासी-
 एवं खलु चउहिं ठाणेहिं चित्ता ! जीवा केवलपन्नत्तं धम्मं नो लभेज्जा सवणयाए, तं०-आरामगयं
 वा उज्जाणगयं वा समणं वा माहणं वा णो अभिगच्छइ णो वंदइ णो णमंसइ णो सक्कारेइ णो
 सम्माणेइ णो कछ्छाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासइ नो अट्ठाइं हेज्जइं पसिगाइं कारणाइं वागरणाइं
 पुच्छइ, एएणं ठाणेणं चित्ता ! जीवा केवलपन्नत्तं धम्मं नो लभंति सवणयाए ? उवस्सयगयं सम-
 णं वा तं चेव जाव एतेणवि ठाणेणं चित्ता ! जीवा केवलपन्नत्तं धम्मं नो लभन्ति सवणयाए ? गो-
 यरगगयं समणं वा माहणं वा जाव नो पज्जुवासइ, णो विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडि-
 लाभइ० णो अट्ठाइं जाव पुच्छइ, एएणं ठाणेणं चित्ता ! केवलपन्नत्तं० नो लभइ सवणयाए इजत्थवि णं
 समणेण वा माहेणेण वा सद्धिं अभिसमागच्छइ तत्थवि णं हत्थेण वा वत्थेण वा छत्तेण वा
 अप्पाणं आवरित्ता चिट्ठइ, नो अट्ठाइं जाव पुच्छइ, एएणवि ठाणेणं चित्ता ! जीवे केवलपन्नत्तं धम्मं
 णो लभइ सवणयाए ४, एएहिं च णं चित्ता ! चउहिं ठाणेहिं जीवे णो लभइ केवलपन्नत्तं धम्मं सव-
 णयाए । चउहिं ठाणेहिं चित्ता ! जीवे केवलपन्नत्तं धम्मं लभइ सवणयाए, तं०-आरामगयं वा
 उज्जाणगयं वा समणं वा माहणं वा वंदइ नमंसइ जाव पज्जुवासइ अट्ठाइं जाव पुच्छइ, एएणवि

जाव लभइ सवणयाए, एवं उवस्सयगयं गोघरगगयं समणं वा जाव पज्जुवासइ विउलेणं जाव पडि-
लाभेइ अट्ठाइं जाव पुच्छइ, एएणवि०, जत्थवि य णं समणेण वा अभिसमागच्छइ तत्थवि य णं णो
हत्थेण वा जाव आवरेत्ताणं चिट्ठइ, एएणवि ठाणेणं चित्ता ! जीवे केवल्लिपन्नत्तं धम्मं लभइ सव-
णयाए, तुज्झं च णं चित्ता ! पएसी राया आरामगयं वा तं चेव सवंधं भाणियधं आइल्लएणं गमएणं जाव
अप्पाणं आवरेत्ता चिट्ठइ, तं कहं णं चित्ता ! पएसिस्स रत्तो धम्ममाइविस्ससामो ? , तए णं से चित्ते
सारही केसिकुमारसमणं एवं वयासी-एवं खलु भंते ! अणया कथाइं कंवोएहिं चत्तारि आसा
उवणयं उवणीया ते सए पएसिस्स रणो अन्नया चेव उवणीया, तं एएणं खलु भंते ! कारणेणं
अहं पएसिं रायं देवाणुप्पियाणं अंतिए हव्वमाणेस्सामो, तं सा णं देवाणुप्पिया ! तुब्भे पएसिस्स
रत्तो धम्ममाइक्खमाणा गिलाएज्जाह, अगिलाए णं भंते ! तुब्भे पएसिस्स रणो धम्ममाइक्खेज्जाह,
छंदेणं भंते ! तुब्भे पएसिस्स रणो धम्ममाइक्खेज्जाह, तए णं से केसीकुमारसमणे चित्ते सारहिं
एवं वयासी-अवियाइं चित्ता ! जाणिस्सामो । तए णं से चित्ते सारही केसिं कुमारसमणं वंदइ
नमंसइ २ जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव उवागच्छइ २ ता चाउग्घंटे आसरहं दुरुहइ जामेव दिसिं
पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥ (सू० ६१) ॥

‘ जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छिता केसीकुमारसमणं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तं जहा--सचिच्चानां

द्रव्यानां पुष्पताम्बूलादीनां 'विउसरणयाए' इति व्यवसरेणेन--व्युत्सर्जेनेन, अचित्तानां द्रव्याणाम्--अलङ्कारवस्त्रा-
 दीनामव्यवसरेणेन--अव्युत्सर्गेण, क्वचित् 'विउसरणयाए' इति पाठः, तत्र अचित्तानां द्रव्याणां--छत्रादीनां व्युत्सर्जेनेन-
 परिहारेण, उक्तं च--'अवणेइ पंच ककुहाणि रायवरचिंधभूयाणि । छत्तं खगो वाणह मउडं नह चामराओ य ॥ १ ॥' इति,
 एका शाटिका यस्मिन् तत्तथा तच्च तत् उत्तरासंगकरणं च--उत्तरीयस्य न्यासविशेषरूपं तेन, चक्षुस्पर्श--दर्शने 'अंजलिपग-
 हेण' हस्तजोदनेन, मनस एकत्वीकरणेन--एकत्वविधानेन, 'पाडिहारिण पीढफलगसेज्जासंधारणेणं निमंतेहिंति' प्राति-
 हारिकेण--पुनः समर्पणीयेन । 'अवियाइं चित्ता ! जाणिस्सामो' इति 'अवियाइं' इति अपि च चित्ते परिभाषयामो 'लगा'
 इति भावः, क्वचित्पाठः 'आवियाइं चित्ता ! समोसरिस्सामो' इति, तत्र अपि च--एतदपि च परिभाव्य समवसरिण्यामो
 वर्तमानयोगेन, 'फुट्टमाणेहिं सुइंगमत्थएहिं' इति स्फुटद्विरतिरभसास्फालनात् मदलमुखपुटैः द्वात्रिंशद्विधैः द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्ध-
 नाटकैर्वरतरुणयुक्तैरुपनृत्यमानः तदभिनयपुरस्सरं नर्त्तनात् उपगीयमानः तद्गुणानां गानात् । 'दंसणं कंसेइ' इत्यादि, का-
 ङ्क्षति प्रार्थयते स्पृहते अभिलषति चत्वारोऽप्येकार्थाः । 'चउहिं ठाजेहिं' इति आरामादिगतं श्रमणादिकं नाभिगच्छतीत्या-
 दिकं प्रथमं कारणं, उपाश्रयगतं नाभिगच्छतीत्यादि द्वितीयं, प्रातिहारिकेण पीढफलकादिना नामन्त्रयतीत्यादि तृतीयं, गो-
 चरगतं नाशनादिना प्रतिलाभयतीत्यादि चतुर्थं, एतैरेव चतुर्भिः स्थानैः केवलप्रज्ञप्तं धर्मं लभते श्रवणतया--श्रवणेनेति
 भावः, 'जत्थवियण'मित्यादि, यत्रापि श्रमणः--साधुः माहनः--परमगीतार्थः श्रावकोऽभ्यागच्छति तत्रापि हस्तेन वस्त्राञ्चलेन
 छत्रेण वाऽऽत्मानमावृत्य न तिष्ठति इदं प्रथमं कारणं, एवं शेषाण्यपि कारणानि प्रत्येकमेवं भावनीयानि, 'तुज्झं च णं चित्ता !

पएसी राया आरामगयं वा तं चेव सवें भाणियवें' 'आइछगमएणं' ति प्रथमगमकेन, तद्यथा—युष्माकं प्रदेशी राजा हे चित्र ! आरामादिगतं न वन्दते, यत्रापि च श्रमणोऽभ्यागच्छति तत्रापि हस्तादिनाऽऽत्मानमावृत्य तिष्ठति, 'तं कहन्नं चित्ता !' इत्यादि सुगमं ॥ (सू० ५६-५७-५८-५९-६०-६१) ॥

तए णं से चित्ते सारही कळं पाउपभायाए रयणीए फुल्लुप्लकमलकोमलुम्मिलियंमि अ-
हापंडुरे पभाए कयनियमावस्सए सहस्सरस्सिस्सि दिणयरे तेयसा जलंते साओ गिहाओ णिग-
च्छइ २ ता जेणेव पएसिस्स रत्तो गिहे जेणेव पएसी राया तेणेव उवागच्छइ २ ता पएसिं रायं कर-
यल जाव तिकट्टुजएणं विजएणं वड्ढावेइ, २ ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पियाणं कंबोएहिं चत्तारि
आसा उवणयं उवणीया ते य मए देवाणुप्पियाणं अणया चेव विणइया तं एह णं सामी ! ते आसे
चिहं पासह, तए णं से पएसी राया चित्तं सारहिं एवं वयासी—गच्छाहि णं तुमं चित्ता ! तेहिं
चेव चउहि आसेहिं आसरहं जुत्तामेव उवड्ढेहि २ ता जाव पच्चप्पिणाहि, तए णं से चित्ते सा-
रही पएसिणा रत्ता एवं बुत्ते समाणे हट्टुइ जाव हियए उवड्ढेइ २ ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणइ ।
तए णं से पएसी राया चित्तस्स सारहिस्स अंतिए एयमट्टं सोच्चा णिस्सम्म हट्टुइ जाव अप्पमह-
ग्घाभरणालंकियसरीरे साओ गिहाओ निगगच्छइ २ ता जेणामेव चाउघंटे आसरहे तेणेव उवा-
गच्छइ २ चाउघंटे आसरहं दुरुहइ, सेयवियाए नगरीए मज्झंमज्झेणं णिगगच्छइ, तए णं से चित्ते

सारही तं रहं पेगाइं जोयणाइं उब्भामेइ, तए नं से पएसी राया उण्हेण य तण्हाए य रहवाएणं
 परिकिलंते समाणे चित्तं सारहिं एवं वयासी-चित्ता ! परिकिलंते मे सरीरे परावत्तेहि रहं, तए
 नं से चित्ते सारही रहं परावत्तेइ, जेणेव मियवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ, पएसिं रायं एवं वया-
 सी-एस नं सामी ! मियवणे उज्जाणे एत्थ नं आसाणं समं किलाम सम्मं पवीणेमो, तए नं से
 पएसी राया चित्तं सारहिं एवं वदासी-एवं होउ चित्ता !, तए न से चित्ते सारही जेणेव मियवणे
 उज्जाणे जेणेव केसिस्स कुमारसमणस्स अदूरसामंते तेणेव उवागच्छइ २ तुरए णिगिण्हेइ २ रहं ठवेइ
 २ ता रहाओ पच्चोरुहइ २ ता तुरए मोएतिरत्ता पएसिं रायं एवं वयासी-एह नं सामी ! आसाणं
 समं किलामं पवीणेमो, तए नं से पएसी राया रहाओ पच्चोरुहइ, चित्तेण सारहिणा सद्धिं
 आसाणं समं किलामं सम्मं पवीणेमाणे पासइ जत्थ केसीकुमारसमणे महइमहालियाए
 महच्चपरिसाए मज्झगये महया २ संइणं धम्ममाइवल्लमाणं, पासइत्ता इमेयारूवे अज्झत्थिए
 जाव समुप्पज्जित्था-जड्ढा खल्ल भो जड्ढं पज्जुवासंति मुंडा खल्ल भो मुंडं पज्जुवासंति मूढा
 खल्ल भो मूढं पज्जुवासंति अपंडिया खल्ल भो ! अपंडियं पज्जुवासंति निविण्णाणा खल्ल भो !
 निविण्णाणं पज्जुवासंति, से केस नं एस पुरिसे जड्ढं मुढे मूढे अपंडिए निविण्णाणे सिरीए हिरीए
 उवगए उत्तप्पसरीरे, एस नं पुरिसे किमाहारमाहारेइ ? कि परिणामेइ ? कि खाइ किं पियइ किं

दलइ किं पयच्छइ जणं एमहालियाए मणुस्सपरिसाए मज्झगए महया २ सहेणं बुयाए ? एवं
संपेहेइ २ ता चित्तं सारहिं एवं वयासी-चित्ता ! जहु खलु भो ! जहुं पज्जुवासंति जाव बुयाइ,
साएवि य णं उज्जाणभूमीए नो संचाएमि सम्मं पकामं पवियरित्तए ? । तए णं से चित्ते सारही
पएसीरायं एवं वयासी-एस णं सामी ! पासावच्चिल्ले केसीनामं कुमारसमणे जाइसंणणे जाव चउ-
नाणोवगए आहोहिए अण्णाजीवी । तए णं से पएसी राया चित्तं सारहिं एवं वयासी-आहोहियं
णं वदासि चित्ता ! अण्णजीवियत्तं णं वदासि चित्ता ? , हंता ! सामी ! आहोहिअणं
वयामि०, अभिगमणिज्जे णं चित्ता ! अहं एस पुरिसे ? , हंता ! सामी ! अभिगमणिज्जे,
अभिगच्छामो णं चित्ता ! अम्हे एयं पुरिसं?, हंता सामी ! अभिगच्छामो ॥ (सू० ६२) ॥ तए णं
से पएसी राया चित्तेण सारहिणा सद्धि जेणेव केसीकुमारसमणे तेणेव उवागच्छइ २ ता केसीस्स
कुमारसमणस्स अदूरसामंते ठिच्चा एवं वयासी-तुब्भे णं भंते ! आहोहिया अण्णजीविया ? , तए णं
केसी कुमारसमणे पएसि रायं एवं वदासी-पएसी ! से जहाणामए अंकवाणियाइ वा संखवाणियाइ
वा दंतवाणियाइ वा सुकं भंसिउंकामा णो सम्मं पंथं पुच्छइ, एवामेव पएसी तुब्भेवि विणयं भंसे-
उकामो नो सम्मं पुच्छसि, से णूणं तव पएसी ममं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समु-
पपज्जित्था-जहु खलु भो ! जहुं पज्जुवासंति, जाव पवियरित्तइ, से णूणं पएसी अहे समत्थे ? ,

‘आसाणं समं किलामं सम्भमवणेमो’ इति, अश्वानां समं-श्रमं खेदं क्लमं-ग्लानिं सम्यक् अपनयामः-स्फोटयामः ‘जडा खलु जड’ मित्यादि, जडमूढअण्डितनिर्विज्ञानशब्दा एकार्थिका मौल्यमर्कप्रतिपादनार्थं चोक्ताः, ‘सिरिए हिरिए उवगए उत्तप्पसरीरे’ इति श्रिया-शोभया ह्रिया-लज्जया उपगतो-युक्तः, परमपरिषदादिशोभया गुप्त-शरीरवेष्टाकतया चोपलम्भात्, उत्तप्तशरीरो-देदीप्यमानशरीरः, अत्रैव कारणं विमृशति-एष किमाहारयति-किमाहारं गृह्णाति?, न खलु कदन्नभक्षणे एवंरूपायाः शरीरकान्तेरुपपत्तिः, कण्डूत्यादिसद्भावो विच्छाद्यत्वप्रसवतेः, तथा किं परिणामयति-कीदृशोऽस्य गृहीताहारपरिणामो?, न खलु शोभनाहाराभ्यवहारेऽपि मन्दग्नित्वे यथारूपा कान्तिर्भवति, एतदेव विशेषपमाचष्टे-‘किं खाइ किं पियइ’, तथा किं दलयति-ददाति, एतदेव व्याचष्टे-किं प्रयच्छति?, येनैतावान् लोकः पर्युपास्ते, एतदेवाह-‘जन्नं एस एमहालियाए माणुसपरिसाए महयार सेहेण वूया’ इति ब्रूते, यस्मिंश्चेत्थं चेष्टमाने ‘साएचिय ण’ मित्यादि स्वकीयायामपि उद्यानभूमौ न संचाएमो-न श्वनुमः सम्यक्-प्रकाशं स्वेच्छया प्रविचरितुं, एवं संप्रेक्षते-स्ववेतसि परिभावयति, संप्रेक्ष्य चित्रं सारथिमेवमादीत्-‘चित्ता’ इत्यादि, ‘अधोवहिण्’ इति अधोऽवधिकः-परमावधेरथोव-स्यैवधियुक्तः, ‘अल्लजीविण्’ इति अन्नेन जीवितं-प्राणधारणं यस्यासावन्नजीवितः । ‘से जहानामए’ इत्यादि, ते यथा नाम इति वाक्यालङ्कारे ‘अंकवणिजो’ अङ्करत्नवणिजः शङ्खवणिजो मणिवणिजो वा शुल्कं-राजदेयं भागं भ्रंशयितुकामाः शङ्कातो न सम्यग् पन्थानं पृच्छन्ति, ‘एवमेव तुम’ मित्यादि, दार्ष्टान्तिकयोजना सुगमा । ‘उगहे’ त्यादि, तत्राविवक्षिता-शेषविशेषस्य सामान्यरूपस्यानिर्देश्यस्य रूपादेरवग्रहणमवग्रहः तदर्थगतासद्भूतसद्भूतविशेषालोचनमीहा प्रक्रान्तार्थविशेषनि-

हंता ! अत्थि ॥ (सू० ६३) ॥ तए णं से पएसी राया केसि कुमारसमणं एवं वदासी-से केण-
 डेणं भंते ! तुज्झं नाणे वा दंसणे वा जेणं तुज्झे मम एयारूवं अज्झत्थियं जाव संकप्पं समुप्पणं
 जाणह पासह ? तए णं से केसीकुमारसमणे पएसि रायं एवं वयासी-एवं खलु पएसी अम्हं स-
 मणानं निग्गंथाणं पंचविहे नाणे पणत्ते, तंजहा-आभिणिबोहियणाणे सुयनाणे ओहिणाणे मणप-
 ज्जवणाणे केवलणाणे, से किं तं आभिणिबोहियनाणे ?, आभिणिबोहियनाणे चउविहे पणत्ते,
 तंजहा-उग्गहो ईहा अवाए धारणा । से किं तं उग्गहे ?, उग्गहे दुविहे पणत्ते, जहा नंदीए जाव
 से तं धारणा, से तं आभिणिबोहियणाणे । से किं तं सुयनाणे ?, सुयनाणे दुविहे पणत्ते, तंज-
 हा-अंगपविट्ठं च अंगवाहिरं च, सबं भाणियवं जाव दिट्ठिवाओ । ओहिणाणं भवपच्चइयं खओव-
 समियं जहा नंदीए । मणपज्जवनाणे दुविहे पणत्ते, तंजहा-उज्जुमई य विउलमई य, तहेव
 केवलनाणं सबं भाणियवं, तत्थ णं जे से आभिणिबोहियनाणे से णं ममं अत्थि, तत्थ णं जे से
 सुयणाणे सेऽविय ममं अत्थि, तत्थ णं जे से ओहिणाणे सेवि य ममं अत्थि, तत्थ णं जे से मण-
 पज्जवनाणे सेऽविय ममं अत्थि, तत्थ णं जे से केवलनाणे से णं ममं नत्थि, से णं अरिहंताणं भ-
 गवंताणं, इच्चेणं पएसी अहं तव चउविहेणं छउमत्थेणं णाणेणं इमेयारूवं अज्झत्थियं जाव समु-
 प्पणं जाणामि पासामि ॥ (सू० ६४) ॥

श्रयोऽपायः अवगतार्थविशेषधारणं धारणा, 'से किं तं उगगहे' इत्यादि, यथा नन्दौ ज्ञानप्ररूपणा कृता तथाऽत्रापि परिपूर्णा कर्तव्या, ग्रन्थगौरवभयाच्च न लिख्यते, केवलं तद्दीकैवावलोकनीया, तस्यां सप्रपञ्चमस्माभिरभिधानात् ॥ (सू० ६२-६३-६४)॥

तए नं से पएसीराया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी-अह नं भंते ! इहं उवविसाम्मि ?, पएसी ! एसाए उज्जाणभूमीए तुमंसि चेव जाणए, तए नं से पएसी राया चित्तेणं सारहिणा सद्धिकेसिस्स कुमारसमणस्स अदूरसामंते उवविसइ, केसिकुमारसमणं एवं वदासी-तुब्भे नं भंते ! समणाणं णिगंथाणं एसा सण्णा एसा पइण्णा एसा दिट्ठी एसा रुई एस हेऊ एस उवएसे एस संकप्पे एसा तुला एस माणे एस पमाणे एस समोसरणे जहा अण्णो जीवो अण्णं सरीरंणो तं जीवो तं सरीरं ?, तए नं केसी कुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी-पएसी ! अम्हं समणाणं णिगंथाणं एसा सण्णा जाव एस समोसरणे जहा अण्णो जीवो अण्णं सरीरं णो तं जीवो णो तं सरीरं, तए नं से पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी-जतिं नं भंते ! तुब्भं समणाणं णिगंथाणं एसा सण्णा जाव समोसरणे जहा अण्णो जीवो अण्णं सरीरं णो तं जीवो तं सरीरं, एवं खलु ममं अज्जए होत्था, इहेव जंबूदीवे दीवे सेयविद्याए णगरीए अधम्मिए जाव सगस्सवियं नं जणवयस्स नो सम्मं करभर-वित्तिं पवत्तेति, से. नं तुब्भं वत्तवयाए सुबहुं पावं कम्मं कलिकलुसं समज्जिणिता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु नरएसु णेरइयत्ताए उववण्णे । तस्स नं अज्जगस्स नं अहं णत्तए होत्था इहे कंते

पिए मणुण्णे थेज्जे वेसासिए संमए बहुमए अणुमए रयणकरंडगसमाणे जीविउस्सविए हिययणंदि-
जणणे उंबरपुप्फपिव दुल्लभे सवणयाए, किमंग पुण पासणयाए ?, तं जति णं से अज्जए ममं आगंतुं
वएज्जा-एवं खलु नत्तूया ! अहं तव अज्जए होत्था, इहेव सेयवियाए नयरीए अधम्मिए जाव नो
सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेमि, तए णं अहं सुबाहुं पावं कम्मं कलिकलुत्तं समज्जिणित्ता नरएसु
उववण्णे तं मा णं नत्तूया ! तुमंपि भवाहि अधम्मिए जाव नो सम्मं करभरवित्तिं पवत्तेहि, मा णं
तुमंपि एवं चेव सुबहुं पावकम्मं जाव उववज्जिहिसि, तं जइ णं से अज्जए ममं आगंतुं वएज्जा
तो णं अहं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं णो तं जीवो तं सरीरं,
जम्हा णं से अज्जए ममं आगंतुं नो एवं वयासी तम्हा सुपइद्विया मम पइन्ना समणाउसो ! जहा
तज्जीवो तं सरीरं । तए णं केसी कुमारसमणे पएसि रायं एवं वदासी-अत्थि णं पएसी ! तव
सूरियकंता णामं देवी ?, हंता अत्थि, जइ णं तुमं पएसी तं सूरियकंतं देविं पहायं कयवलिकम्मं कय-
कोउयमंगलपायच्छित्तं सवालंकारविभूसियं केणइ पुरिसेणं पहाएणं जाव सवालंकारभूसिएणं सद्धिं
इद्वे सदफरिसरसरूवगंधे पंचविहे माणुस्सते कामभोगे पच्चणुब्भवमाणिं पासिज्जसि तस्स णं तुमं
पएसी ! पुरिसस्स कं डुडं निवत्तेज्जासि ?, अहणं भंते ! तं पुरिसं हत्थच्छिण्णं वा सूलायणं वा
सूलभिन्नं वा पायच्छिन्नं वा एगाहं कूडाहं जीवियाओ ववरोवएज्जा, अहणं पएसी से

पुरिसे तुमं एवं वदेज्जा-मा ताव से सामी ! सुहुत्तगं हृत्यच्छिण्णं वा जाव जीवियाओ ववरो-
वेहि जाव तावाहं मित्तणाइणियगसयणसंबधिपरिजणं एवं वयामि-एवं खलु देवाणुप्पिया !
पावाइं कम्माइं समायेरेत्ता इमेयाख्वे आवइं पाविज्जामि, तं मा णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेवि केइ
पावाइं कम्माइं, समायरउ, मा णं सेऽवि एवं चेव आवइं पाविज्जहिइ जहा णं अहं, तस्स णं
तुमं पएसी ! पुरिसस्स खणमवि एयमइं पडिसुणेज्जासि ? , णो तिण्ठे समइ, जम्हा णं भत्ते ! अ-
वराही णं से पुरिसे, एवामेव पएसी ! तववि अज्जए होत्था इहेव सेयवियाए णयरीए अधम्मिए
जाव णो सम्मं करभरवित्ति पवत्तेइ, से णं अम्ह वत्तवयाए सुबहुं जाव उववन्नो, तस्स णं अज्ज-
गस्स तुमं गत्तुए होत्था इहे कंते जाव पासणयाए, से णं इच्छइ माणुसं लोगं हवमागच्छित्तए, णो
चेव णं संचाएति हवमागच्छित्तए, चउहिं ठाणेहिं पएसी अहुणोववणए नरएसु नेरइए इच्छेइ
माणुसं लोगं हवमागच्छित्तए नो चेव णं संचाएइ अहुणोववन्नए नरए नेरइए, से णं तत्थ महवभूयं
वेयणं वेदेमाणे इच्छेज्जा माणुस्सं लोगं हवं० णो चेव णं संचाएइ ? , अहुणोववन्नए नरए नेरइए नयर-
पालेहिं भुज्जो २, समहिद्विज्जमाणे इच्छइ माणुसं लोगं हवमागच्छित्तए नो चेव णं संचाएइ २ अहु-
णोववन्नए नरएसु नेरइए निरयवेयणिज्जंसि कम्मंसि अक्खवीणंसि अवेइयंसि अनिज्जिन्नंसि इच्छइ
माणुसं लोगं० नो चेव णं संचाएइ ३, एवं णेरइए निरयाउयंसि कम्मंसि अक्खवीणंसि अवेइयंसि

अणिज्जिन्नंसि इच्छइ माणुसं लोगं नो चेव णं संचाएइ हवमागच्छित्तए ४, इचेएहिं चडहिं ठा-
णेहिं पएसी अहुणोववन्ने नरएसु नेरइए इच्छइ माणुसं लोगं णो चेव णं संचाएइ०, तं सदहाहि
णं पएसी ! जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो तं सरीरं १, ॥ (सू० ६५) ॥ तए णं से
पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वदासी-अत्थि णं भंते ! एसा पण्णा उवमा, इमेण पुण कार-
णेण नो उवागच्छइ, एवं खलु भंते ! मम अज्जिया० होत्था इहेव सेयवियाए नगरीए धम्मिया
जाव चित्तिं कप्पेमाणी समणोवासिया अभिगयजीवा० सव्वो वण्णओ जाव अप्पाणं भावेमाणी
विहरइ, सा णं तुज्झं वत्तवयाए सुबहुं पुण्णोवचयं समज्जिणिता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु
देवलोएसु देवत्ताए उववण्णा, तीसे णं अज्जियाए अहं नत्तुए होत्था इहे कंते जाव पासणयाए, तं
जइ णं सा अज्जिया मम आगंतुं एवं वएज्जा-एवं खलु नत्तुया ! अहं तव अज्जिया होत्था,
इहेव सेयवियाए नगरीए धम्मिया जाव वित्तिं कप्पेमाणी समणोवासिया जाव विहरामि । तए
णं अहं सुबहुं पुण्णोवचयं समज्जिणिता जाव देवलोएसु उववण्णा, तं तुमंपि णत्तुया ! भवाहि
धम्मिए जाव विहराहि, तए णं तुमंपि एयं चेव सुबहुं पुण्णोवचयं सम० जाव उववज्जिहिंसि, तं
जइ णं अज्जिया मम आगंतुं एवं वएज्जा तो णं अहं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोइज्जा जहा अण्णो
जीवो अण्णं सरीरं णो तं जीवो तं सरीरं, जम्हा सा अज्जिया मम आगंतुं णो एवं वदासी, तम्हा

सुपइद्विया से पइण्णा जहा तं जीवो तं सरीरं नो अन्नो जीवो अन्नं सरीरं । तए णं केसीकुमार-
 समणे पएसीरायं एवं वयासी-जति णं तुमं पएसी ! ण्हायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपाय-
 च्छित्तं उल्लपडसाडगं भिगारकडुच्छुयहत्थगयं देवकुलमणुपविसमाणं केइ य पुरिसे वच्चघरंसि
 ठिच्चा एवं वदेज्जा-इ(ए)ह ताव सामी ! इह सुट्टुत्तगं आसयह वा चिट्ठह वा निसीयह वा तुयइह वा,
 तस्स णं तुमं पएसी ! पुरिस्सस्स खणमवि एयमट्ठं पडिसुणिज्जासि ? , णो ति०, कम्हा णं ? , भंते !
 असुइ २ सामंतो, एवामेव पएसी ! तववि अज्जिया होत्था इहेव सेयवियाए णयरीए धम्मिया जाव
 विहरति, सा णं अम्हं वत्तवयाए सुबहुं जाव उववन्ना, तीसे णं अज्जियाए तुमं णत्तए होत्था इट्ठं
 किमंग पुण पासणयाए !, सा णं इच्छइ माणुसं लोगं हव्वमागच्छित्तए, णो चेव णं संचाएइ हव्व-
 मागच्छित्तए, चउहिं ठाणेहिं पएसी अहुणोववन्ने देवे देवलोएसु इच्छेज्जा माणुसं लोगं० णो
 चेव णं संचाएइ० अहुणोववणो देवे देवलोएसु दिव्वेहिं कामभोगेहिं सुच्छिए गिडे गट्टिए
 अज्झोववणो से णं माणुसे भोगे नो आढाति नो परिजाणाति, से णं इच्छिज्ज माणुसं नो चेव
 णं संचाएति ? , अहुणोववणए देवे देवलोएसु दिव्वेहिं कामभोगेहिं सुच्छिए जाव अज्झोववणो,
 तस्स णं माणुस्से पेम्मे वोच्छिन्नए भवति दिव्वे पिम्मे संकंते भवति, से णं इच्छेज्जा माणुसं०
 णो चेव णं संचाएइ ? , अहुणोववणो देवे दिव्वेहिं कामभोगेहिं सुच्छिए जाव अज्झोववणो,

तस्स णं एवं भवइ-इयाणिं गच्छं सुहुत्तं गच्छं जाव इह अप्पाउया णरा कालधम्मणा संजुत्ता भवंति, से णं इच्छेज्जा माणुस्सं० णो चेव णं संचाएइ ३, अहुणोववण्णे देवे दिव्वेहिं जाव अज्झो-ववण्णे, तस्स माणुस्सए उराले दुग्गंधे पडिक्कले पडिलोमे भवइ, उड्डं पि य णं चत्तारि पंच जोयण-सयाहं असुभे माणुस्सए गंधे अभिसमागच्छइ, से णं इच्छेज्जा माणुस्सं० णो चेव णं संचाइज्जा ४, इच्चेएहिं ठाणेहिं पएसी ! अहुणोववण्णे देवे देवलोएसु इच्छेज्ज माणुस्सं लोगं हव्वमागच्छित्तए णो चेव णं संचाएइ हव्वमागच्छित्तए, तं सदहहिं णं तुमं पएसी ! जहा अन्नो जीवो अन्नं सरीरं नो तं जीवो तं सरीरं २ ॥ (सू० ६६) ॥

‘तुज्झ णं भंते ! समणाणं णिगंथाणं एसा सण्णा’ इत्यादि, संज्ञानं-संज्ञा सम्यग्ज्ञानमित्यर्थः, एषा च प्रतिज्ञा निश्चयरूपोऽभ्युपगमः एषा-दृष्टिः दर्शनं स्वतत्त्वमिति भावः, एषा रुचिः परमश्रद्धानुगतोऽभिप्रायः, एष हेतुः समस्ताया अपि दर्शनवक्तव्यतायाः, एतन्मूलं युष्मद्दर्शनमिति भावः, एष सदैव भवतां तात्त्विकोऽध्यवसायः, एषा तुला यथा तुलायां तोलितं सम्यगित्यवधार्यते तथाऽनेनाप्यभ्युपगमेनाङ्गीकृतेन च यद्विचार्यमाणं संगतिमुपैति तत् सम्यगित्यवधार्यते न शेषमिति, तुलेव तुला यथा, एवमेतन्मानमित्यपि भावनीयं, नवरं मानं-प्रस्थादि, ‘एसप्पमाणे’ इति एतत् प्रमाणं प्रत्यक्षाद्यविसं-वादि एवमेपोऽप्यभ्युपगमोऽविसंवादीति भावः, ‘एस समोसरणे’ इति, एतत् समवसरणं-बहूनामेकत्र मीलनं, सर्वेषामपि तत्त्वानामस्मिन्नभ्युपगमे संखलनमिति भावः । ‘इहे कंते पिण्’ इत्यादि, इष्टः इच्छाविषयत्वात् कान्तः कमनीयतमत्वात्

प्रियः प्रेमनिबन्धनत्वात् मनोज्ञो मनसा सम्यगुपादेयतया ज्ञातत्वात् मनसा अम्यते-गम्यते इति मनोऽमः स्वैर्यगुणयोगात् स्वैर्यो विश्वासको विश्वासस्थानं संमतः कार्यकरणेन बहुमतो बहुत्वेन-अनल्पतया मतो बहुमतः कार्यविधातस्य पश्चादपि मतो बहु(अनु)मतः रत्नकरण्डसमानो, रत्नकरण्डकवदेकान्तेनोपादेय इति भावः, 'जीविउस्सविण्' इति जीवितस्योत्सव इव जीवितोत्सवः स एव जीवितोत्सविकः, हृदयनन्दिजननः, उदुम्बरपुष्पं ह्यलभ्यं भवति ततस्तेनोपमानं, 'सूलाइयं वा' इत्यादि सूलायामनिश्चयेन गतं सूलातिगं, एतदेव व्याचष्टे-सूलायां भिन्नः सूलाभिन्नः स एव सूलाभिन्नकस्तं, तथा 'एगाहच्च'मिति एकं घातं, एकेन घातेनेति भावः, 'कूडाहच्च' मिति कूटाघातं, कूटपतितस्य मृगस्यैव घातेनेति भावः। 'चउहिं ठाणेहि' इत्यादि, तत्र सुमहद्भूतनरकवेदनावेदनमेकं कारणं द्वितीयं परमाधार्मिकैः कदर्थनं तृतीयं नरकवेदनीयकर्मक्षयत उद्विजनं चतुर्थं नरकायुष्काक्षयत उद्विजनं। 'चउाह ठाणेहि' अहुणोववण्णए देवे'इत्यादि सुगमं नवरं 'चत्तारि पंच वा जोअणसए असुभे गंधे हवइ' इति इह यद्यपि नवभ्यो योजनेभ्यः परतो गन्धपुद्गला न घ्राणेन्द्रियग्रहणयोग्या भवन्ति, पुद्गलानां मन्दपरिणामभावात् घ्राणेन्द्रियस्य च तथाविधशक्त्यभावात्, तथापि ते अत्युत्कटगंधपरिणामा इति नवसु योजनेषु मध्ये अन्यान् पुद्गलान् उत्कटगन्धपरिणामेन परिणमयति, तेऽपि ऊर्ध्वं गच्छन्तः परतोऽन्यान् तेऽन्यन्यानि चत्तारि पञ्च वा योजनशतानि यावत् गन्धः, केवलमूर्ध्वमूर्ध्वं मन्दपरिणामो वेदितव्यः, तत्र यदा मनुष्यलोके बहूनि गोमृतकलेवरादीनि तदा पञ्च योजनशतानि यावत् गन्धः शेषकालं चत्तारि तत उक्तं चत्तारि पञ्चेति ॥ (सू० ६५-६६) ॥

तए णं से पएसी राया केसिं कुमारसमणं एवं वयासी-अत्थि णं भंते ! एस पण्णाउवमा, इमेणं

पुन मे कारदेणं णो उवागच्छति, एवं खलु भंते ! अहं अन्नया कयाइं बाहिरियाए उवट्ठाण-
सालाए अपेगगणायकदंडणायइं सरतलवरमांडबियक्रोडुबियइब्भसेट्ठिसेणावइसथवाहमंतिमहा-
मंतिगणगदोवारियअमच्चवेडपीढमहनगरनिगमदूयसंधिवालेहिं सद्धिं सपत्तिबुडे विहरामि । तए णं
मम नगरगुत्तिया ससक्खं सलोहं सगेवेज्जं अवडण (वाडड) बंधणबद्धं चोरं उवणंति. तए णं अहं तं पु-
रिसं जीवंतं चेव अउकुंभीए पक्खिवावेमि अउमएणं पिहाणएणं पिहावेमि अएणय तउएणय आयावे-
स्सि आयपच्चइएणहपुरिसेहिं रक्खावेमि, तए अहं अणया कयाइं जेणामेव सा अउकुंभी तेणामेव
उवागच्छामि उवागच्छिता तं अउकुंभीं उगलच्छावेमि उगलच्छावित्ता तं पुरिसं सयमेव पासामि
णो चेव णं तीसे अयकुंभीए केइ छिंहुइ वा विवरेइ वा अंतरेइ वा राई वा जओ णं से जीवे अंतोहितो
बहिया गिगए, जइ णं भंते तीसे अउकुंभीए होज्जा केइ छिंहुइ वा जावराई वा जओ णं से जीवे अं-
तोहितो बहिया गिगए. तो णं अहं सदहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा जहा अन्नो जीवो अन्नं सररीरं नो तं
जीवो तं सररीरं, जम्हा णं भंते तीसे अउकुंभीए पत्थि केइ छिंहुइ वा जाव निगए, तम्हा सुपत्तिट्ठिया
मे पत्ता जहा तं जीवो तं सररीरं नो अन्नो जीवो अन्नं सररीरं । तए णं केसीकुमारसमणे पएसिं रायं
एवं वयासी-पएसी ! से जहा नामए कूडागारसाला सिया दुहओलिता गुत्ता गुत्तदुवारा जिवाय-
गंभीरा, अहणं केइ पुरिसे भेरिं च दंडं च गहाय कूडागारसालाए अंतो २ अणुप्पविसइ २ ता

तीसे कूडागारसालाए सव्वतो समंता घणनिच्चियनिरंतरणिच्छिड्डाहं दुवारवयणाहं पिहेइ, तीसे
 कूडागारसालाए बहुमज्झदेसभाए ठिच्चा तं भेरिं दंडएणं महया २ सदेणं तालेज्जा, से णूणं पएसी!
 से सदे णं अंतोहितो बहिया निगच्छइ, हंता जिगच्छइ, अत्थि णं पएसी! तीसे कूडागारसालाए
 केइ छिड्डे वा जावराई वा जओ णं से सदे अंतोहितो बहिया णिगए?, नो तिणंठे समंठे, एवा-
 मेव पएसी! जीवेवि अप्पडिहयगई पुढविं भिच्चा सिलं भेच्चा पव्वयं भिच्चा अंतोहितो बहिया
 णिगच्छइ, तं सदहाहि णं तुमं पएसी! अण्णो जीवो तं चेव ३। तए णं पएसी राया केसिकुमारसमणं
 एवं वदासी-अत्थि णं भंते! एस पण्णाउवमा इमेण पुण कारणेणं णो उवागच्छइ, एवं खलु भंते!
 अहं अन्नया कयाइ बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए जाव विहरामि, तए णं ममं णगरगुत्तिया ससक्खं
 जाव उवणंति, तए णं अहं (तं) पुरिसं जीवियाओ ववरोवेमि जीवियाओ ववरोवेत्ता अयोकुंभीए
 पक्खिवामि २ ता अउमएणं पिहावेमि जाव पच्चइएहिं पुरिसेहिं रक्खावेमि, तए णं अहं अन्नया
 कयाइ जेण्वेव सा कुंभी तेण्वेव उवागच्छइ २ ता तं अउकुंभि उगलच्छावेमि २ ता तं अउकुंभीं
 किमिक्कुंभिव पासामि णो चेव णं तीसे अउकुंभीए केइ छिड्डे वा जावराई वा जताणं ते जीवा
 बहियाहिंतो अणुपविट्ठा, जति णं तीसे अउकुंभीए होज्ज केइ छिड्डे वा जाव अणुपविट्ठा तेणं
 अहं सदहेज्जा जहा अन्नो जीवो तं चेव, जम्हा णं तीसे अउकुंभीए नत्थि कोइ छिड्डे वा जाव

अणुपविद्धा तम्हा सुपत्तिद्विधा मे पण्णा जहा तं जीवो तं सरिरं तं चेव । तए णं केसीकुमारसमणे
पएसीं रायं एवं वयासी-अत्थि णं तुमे पएसी ! कयाइ अए धंतपुब्बे वा धमावियपुब्बे वा ? हंता
अत्थि, से णूणं पएसी ! अए धंते समाणे सब्बे अगणिपरिणए भवति ? हंता भवति, अत्थि णं
पएसी ! तस्स अयस्स केइ छिड्डेइ वा जेणं से जोई बहियाहितो अंतो अणुपविद्धे ? नो इणमडे समडे,
एवामेव पएसी ! जीवोऽवि अप्पडिहयगई पुढविं भिच्चा सिलं भिच्चा बहियाहितो अणुपविसइ,
तं सदहाहि णं तुमं पएसी ! तहेव ४ ॥ (सू० ६७) ॥ तए णं पएसी राया केसीकुमारसमणं एवं
वयासी-अत्थि णं भंते ! एस पण्णाउवमा इमेण पुण मे कारणेणं नो उवागच्छइ, अत्थि णं भंते !
से जहानामए केई पुरिसे तरुणे जाव सिप्पोवगए पभू पंचकंडगं निसिरित्तए ? , हंता पभू !, जति
णं भंते ! सोच्चेव पुरिसे बाले जाव मंदविन्नाणे पभू होब्बा पंचकंडगं निसिरित्तए, तो णं अहं
सदहेब्बा ३ जहा अन्नो जीवो तं चेव, जम्हा णं भंते ! स चेव से पुरिसे जाव मंदविन्नाणे णो पभू
पंचकंडयं निसिरित्तए तम्हा सुपइद्विधा मे पण्णा जहा तं जीवो तं चेव । तए णं केसीकुमारसमणे पएसि
रायं एवं वयासी-से जहानामए केइ पुरिसे तरुणे जाव सिप्पोवगए णवएणं धणुणा नवियाए
जीवाए नवएणं इसुणा पभू पंचकंडगं निसिरित्तए ? , हंता, पभू, सो चेव णं पुरिसे तरुणे जाव नि-
उणसिप्पोवगते कोरिछिएणं धणुणा कोरिछिएणं जीवाए कोरिछिएणं उसुणा पभू पंचकंडगं निसि-

रिक्तए ? , णो तिणमंढे समंढे, कम्हा णं ? , भंते ! तस्स पुरिस्सस्स अपज्जत्ताइं उवगरणाइं हवन्ति,
 एवामेव पएसी ! सो चेव पुरिसे बाले जाव मंदविन्नाणे अपज्जत्तोवगरणे, णो पभू पंचकंडयं नि-
 सिरित्तए, तं सदहाहि णं तुमं पएसी ! जहा अत्तो जीवो तं चेव ५ ॥ (सू० ६८) ॥ तए णं पएसी
 राया केसीकुमारसमणं एवं वयासी-अत्थि णं भंते ! एस पण्णाउवमा इमेण पुण कारणेणं नो
 उवागच्छइ, भंते ! से जहा नामए केइ पुरिसे तरुणे जाव सिप्पोवगते पभू एगं महं अयभारणं
 वा तउयभारणं वा सीसगभारणं वा परिवहित्तए ? , हंता पभू, सो चेव णं भंते ! पुरिसे जुन्ने जरा-
 ज्जरियदेहे सिढिलवलित्तयाविणट्ठगत्ते दंडपरिगगहियगहत्थे पविरलपरिसडियदंतसेढी आउरे
 किसिए पिवासिए दुब्बले किलंते नो पभू एगं महं अयभारणं वा जाव परिवहित्तए, जति णं
 भंते ! सच्चेव पुरिसे जुन्ने जराज्जरियदेहे जाव परिकिलंते पभू एगं महं अयभारं वा जाव परि-
 वहित्तए तो णं सदहेज्जा ३ तहेव, जम्हा णं भंते ! से चेव पुरिसे जुन्ने जाव किलंते नो पभू एगं
 महं अयभारं वा जाव परिवहित्तए तम्हा सुपत्तिट्ठिता से पण्णा तहेव । तए णं केसीकुमारसमणे
 पएस्सि रायं एवं वयासी-से जहाणामए केइ पुरिसे तरुणे जाव सिप्पोवगए णवियाए विहंगियाए
 णवएहिं सिक्कएहिं णवएहिं पच्छियपिंडएहिं पहू एगं महं अयभारं जाव परिवहित्तए ? , हंता पभू,
 पएसी ! से चेव णं पुरिसे तरुणे जाव सिप्पोवगए जुन्नियाए दुब्बलियाए धुणक्खइयाए विहंगियाए

जुण्णएहि दुब्बलएहि घुणक्खइएहि सिद्धिलतयापिणद्धएहि जुण्णएहि दुब्बलएहि घुणक्ख-
इएहि पच्छिपिण्डएहि पभू एगं महं अयभारं वा जाव परिवहत्तए !, णो तिण०, कम्हा णं ? भंते !
तस्स पुरिसस्स जुणाइं उवगरणाइं भवंति, पएसी ! से चेव से पुरिसे जुन्ने जाव किलंते जुत्तोवगरणे
तो पभू एगं महं अयभारं वा जावपरिवहत्तए, तं सहहाहि णं तुमं पएसी ! जहा अन्नो जीवो
अन्नं सरीरं ६ ॥ (सू० ६९) ॥ तए णं से पएसी केसिकुमारसमणं एवं वयासी-अत्थि णं भंते !
जाव नो उवागच्छइ, एवं खलु भंते ! जाव चिहरामि, तए णं मम णगरगुत्तिया चोरं उवणंति,
तए णं अहं तं पुरिसं जीवंतं चेव तुलेमि तुलेत्ता छविच्छेयं अकुवमाणे जीवियाओ ववरोवेमि
२ ता मयं तुलेमि णो चेव णं तस्स पुरिसस्स जीवंतस्स वा तुलियस्स वा सुयस्स वा तुलियस्स
[णत्थि] केइ आणत्ते वा नाणत्ते वा ओमत्ते वा तुच्छत्ते वा गुर्यत्ते वा लहुयत्ते वा, जति णं भंते !
तस्स पुरिसस्स जीवंतस्स वा तुलियस्स सुयस्स वा तुलियस्स केइ अन्नत्ते वा जाव लहुयत्ते वा तो
णं अहं सहहेज्जा तं चेव, जम्हा णं भंते ! तस्स पुरिसस्स जीवंतस्स वा तुलियस्स सुयस्स वा तु-
लियस्स नत्थि केइ अन्नत्ते वा लहुयत्ते वा० तम्हा सुपत्तिट्ठिया से पत्ता जहा तं जीवो तं चेव । तए णं
केसीकुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी-अत्थि णं पएसी ! तुमे कयाइ वत्थी धंतपुब्बे वा धमा-
वियपुब्बे वा ?, हंता अत्थि, अत्थि णं पएसी ! तस्स वत्थिस्स पुणस्स वा तुलियस्स अपुणस्स

बा तुलियस्स केइ अणत्ते वा जाव लह्दुयत्ते वा ? णो निणहे समहे, एवामेव पएसी ! जीवस्स अ-
 गुरुलुयत्तं पडुच्च जीवंतस्स वा तुलियस्स सुयस्स वा तुलियस्स नत्थि केइ आणत्ते वा जाव लह्दुयत्ते
 वा, तं सदहाहि ण तुमं पएसी ! तं चेव ७ । (मृ. ७०) तए णं पएसी राया केसिं कुमारसमण एवं
 वयासी-अत्थि ण भत्ते ! एसा जाव नो उवागच्छइ. एवं खलु भत्ते ! अहं अन्नया जाव चोरं उव
 णेत्ति, तए णं अहं तं पुरिसं सब्वतो, समंता समभिलोएमि, नो चेव णं तत्थ जीवं पासामि,
 तए णं अहं तं पुरिसं दुहा फालियं करेमि २ ता सब्वतो समंता समभिलोएमि, नो चेव णं तत्थ
 जीवं पासामि, एवं तिहा चउहा संखेज्ज फालियं करेमि णो चेव णं तत्थ जीवं पासामि, जइ णं
 भत्ते ! अहं तं पुरिसं दुहा वा तिहा वा चउहा वा संखेज्जहा वा फालियं वा जीवं पासंतो तो
 णं अहं सदहेज्जा नो तं चेव, जम्हा णं भत्ते ! अहं तंसि दुहा वा तिहा वा चउहा वा संखिज्जहा
 वा फालियं वा जीवं न पासामि तम्हा सुपत्तिट्ठिया मे पण्णा. जहा तं जीवो तं सरीरं तं चेव ।
 तए णं केसिकुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासि-सूढतराए णं तुमं पएसी ! ताओ तुच्छत-
 राओ, केणं भत्ते ! तुच्छतराए ?, पएसी ! से जहाणामए केई पुरिसे वणत्थीः वणोवजीवी
 वणगवेसणयाए जोइं च जोइभायणं च गहाय कट्ठाणं अडविं अणुपविट्ठा, तए णं ते पुरिसा
 तीसे अगामियाए जाव किंचिदेसं अणुप्पत्ता समाणा एगं पुरिसं एवं वयासी-अम्हे णं देवाणु-

प्पिया ! कट्ठाणं अडविं पंचिसामो, एत्तो णं तुमं जोइभायणाओ जोइं गहाय अम्हं असणं साहे-
ज्जासि, अहं तं जोइभायणे जोइं विज्झवेज्जा एत्तो णं तुमं कट्ठाओ जोइं गहाय अम्हं असणं
साहेज्जासिक्कट्ठ, कट्ठाणं अडविं अणुपविट्ठा, तए णं से पुरिसे तओ सुहुत्तन्तरस्स तेसिं पुरिसाणं
असणं साहेमित्तिक्कट्ठ जेणेव जोतिभायणे तेणेव उवागच्छइ जोइभायणे जोइं विज्झायमेव पा-
सति, तए णं से पुरिसे जेणेव से कट्ठ तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तं कट्ठं सव्वओ समंता
समभिलोएति नो चेव णं तत्थ जोइं पासति, तए णं से पुरिसे परियरं बंधइ फरसुं गिण्हइ तं
कट्ठं दुहा फालियं करेइ सव्वतो समंता समभिलोएइ णो चेव णं तत्थ जोइं पासइ एवं जाव
संखेज्जफालियं करेइ सव्वतो समंता समभिलोएइ नो चेव णं तत्थ जोइं पासइ, तए णं से पुरिसे
तंसि कट्ठसि दुहाफालिए वा जाव संखेज्जफालिए वा जोइं अपासमाणे संते तंते पुरिसंते निज्जि-
ण्णे समाणे परसुं एगंते एदेइ २ परियरं सुयइ २ एवं वयासी अहो ! मए तेसिं पुरिसाणं असणे
नो साहिएत्तिक्कट्ठ ओहयमणसंकप्पे चिंतासोगसागरसंवचिट्ठे करयलपल्लत्थसुहे अट्टज्झाणोयगए
भूमिगयदिट्ठिए क्षियाइ, तए णं ते पुरिसा कट्ठाइं छिंदंति २ त्तो जेणेव से पुरिसे तेणेव उवाग-
च्छंति २ त्तो तं पुरिसं ओहयमणसंकप्पं जाव क्षियायमाणं पासति २ त्तो एवं वयासी कित्तं तुमं
देवानुप्पिया ! ओहयमणसंकप्पे जाव क्षियायसि, तए णं से पुरिसे एवं वयासी तुज्जेणं

देवाणुप्पिया ! कद्दाणं अडविं अणुपविसमाणां ममं एवं वयासी-अम्हे णं देवाणुप्पिया ! कद्दाणं अ-
 डविं जाव पविद्दा, तए णं अहं तत्तो मुहुत्तंतरस्स तुज्झं असणं साहेमित्तिक्कट्टु जेणेव जोई जाव
 झियासि, तए णं तेसिं पुरिसाणं एगे पुरिसे छेदे दक्खे पत्तंहे जाव उवएसलद्धे ते पुरिसे, एवं !
 वयासी-गच्छहणं तुज्झे देवाणुप्पिया ! ण्हाया कयवलिकम्मा जाव हव्वमागच्छेह जा णं अहं
 असणं साहेमित्तिक्कट्टु परियरं बंधइ २ परसुं गिण्हइ २ त्ता सरं करेइ सरेण अरणिं महेइ जोई
 पादेइ २ जोई संधुक्खेइ तेसिं पुरिसाणं असणं साहेइ, तए णं ते पुरिसा ण्हाया कयवलिकम्मा
 जाव पायच्छित्ता जेणेव से पुरिसे तेणेव उवागच्छंति, तए णं से पुरिसे तेसिं पुरिसाणं सुहासः
 णवरगयाणं तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवणेइ, तए णं ते पुरिसा तं विउलं असणं ४
 आसाएमाणा वीसाएमाणा जावविहरंति, जिम्मियमुत्तुरा गयाविय णं समाणा आयता चोक्खा
 परमसुइभूया तं पुरिसं एवं वयासी-अहो णं तुमं देवाणुप्पिया ! जहे मूढे अपंडिए णिविण्णाणे
 अणुवएसलद्धे जे णं तुमं इच्छसि कडंसि दुहाफालियंसि वा जोतिं पासित्तए, से एएणंहेणं पएसो !
 एवं बुच्चइ मूढतराए णं तुमं पएसो ! ताओ तुच्छतराओ ८ ॥ (सू० ७१) ॥ तए णं पएसो राया-
 केसिकुमारसमणं एवं वयासी-जुत्तए णं भंते ! तुभं इयंछेयाणं दक्खाणं बुद्धाणं कुसलाणं महा-
 मईणं विणीयाणं विण्णाणपत्ताण उवएसलद्धाणं अहं इमीसाए महालियाए महच्चपरिसाए मज्झे

उच्चावएहि आउसेहि आउसितए उच्चावयाहि उद्धंसणाहि उद्धंसितए एवं निबंछणाहि० निच्छो-
डणाहि०, तए णं केसीकुमारसमणे पएसि रायं एवं वयासी-जाणासि णं तुमं पएसी ! कति
परिसाओ पण्णत्ताओ ?, भंते ! जाणामि चत्तारि परिसाओ पण्णत्ता, तजहा-खत्तिपपरिसा गा-
हावइपरिसा माहणपरिसा इसिपरिसा, जाणासि ण तुमं पएसी राया ! एयासि चउण्ह परिसाणं
कस्स का दंडणीई पण्णत्ता ?, हेता ! जाणामि, जे णं खत्तिपपरिसाए अवरज्झइ से णं हत्थच्छिण्ण-
ए वा पायच्छिण्णए वा सीसच्छिण्णए वा सूलाइए वा एगाहेच्चे कूडाहेच्चे जीवियाओ ववरोवि-
ज्झइ, जे णं गाहावइपरिसाए अवरज्झइ से णं तएण वा वेढेण वा पलालेण वा वेढित्ता अगणिका-
एणं झाभिल्लइ, जेणं माहणपरिसाए अवरज्झइ से णं अणिट्ठाहि अकताहि जाव अमणामाहि
वग्गूहि उवालंभित्ता कुंडियालंछणए वा सूणगलंछणए वा कीरइ निव्विसए वा आणविज्झइ, जे
णं इसियरिसाए अवरज्झइ से णं गाइअणिट्ठाहि जाव णाइअमणामाहि वग्गूहि उवालंभइ,
एवं च ताव पएसी ! तुमं जाणासि तहावि ण तुमं ममं वामं वामेणं दंडं दंडेणं पडिक्कलं पडिक्कलेणं
पडिोमं पडिलोमेणं विवचासं विवचासेणं वट्ठसि तए णं पएसी राया केसि कुमारसमणं एवं व-
यासी-एवं खलु अह देवाणुप्पिएहि पढभिल्लएणं चेव वागरणेणं संलत्ते तए णं ममं इमेयास्वे
अमत्थिए जाव संकप्पे समुपजित्था, जहा जहा णं एयस्स पुरिसस्स वामं वामेणं जाव विवचासं

विवचासेणं वहिससामि तथा णं अहं नाणं च नाणोवलंभं च करणं च करणोवलंभं च
 दंसणं च दमणोवलंभं च जीवं च जीवोवलंभं च उवलभिससामि, तं एएणं अहं कारणेणं
 देव णुप्पियाणं वामं व मेणं जाव विवचासं विवचासेणं वहिए, तए णं केसीकुमारसमणे
 पएसीराय एवं वयासी-जाणासि णं तुमं पएसी ! कह ववहारगा पणत्ता ? हंता जाणामि,
 चत्तारि ववहारगा पणत्ता-देइ नामेगे णो सण्णवेइ सन्नवेइ नामेगे नो देइ एगे देइवि सन्नवेइवि
 एगे णो देइ णो सण्णवेइ, जाणासि णं तुमं पएसी ! एएसि चउण्हं पुरिसाणं के ववहारी के
 अववहारी ? हंता जाणामि, तत्थ णं जे से पुरिसे देइ णो सण्णवेइ से णं पुरिसे ववहारी, तत्थ
 णं जे से पुरिसे णो देइ सण्णवेइ से णं पुरिसे ववहारी, तत्थ णं जे से पुरिसे देइवि सन्नवेइवि
 से पुरिसे ववहारी, तत्थ णं जे से पुरिसे णो देइ णो सन्नवेइ से णं अववहारी, एवामेव तुमं पि
 ववहारी, णो चेव णं तुमं पएसी अववहारी (सू० ७२) तए णं पएसी-राया केसिकुमारसमणं
 एवं वयासी-तुज्जे णं भंते ! इयळेया दक्खा जाव उवएसलळा समत्था णं भंते ! ममं करयलंसि वा
 आमलयं जीवं सरीराओ अभिनिवद्धित्ताणं उवदंसित्तए, तेणं कालेणं तेणं समएणं पएसिस्स रण्णो
 अदूरसामंते वाउयाए संबुत्ते, तणवणस्सइकाए एयइ वेयइ चलइ फंदइ घट्टइ उदीरइ त तं भावं परि-
 णमइ, तए णं केसीकुमारसमणे पएसिरायं एवं वयासी-पाससि णं तुमं पएसीराया ! एयं तणवण-

रसइ एयंतं जाव तं तं भावं परिणमंतं ? हंता पासामि, जाणासि णं तुमं पएसी ! एयं तणयण-
रसइकायं किं देवो चालेइ असुरो वा चालेइ णागो वा किल्लरो वा चालेइ किपुल्लिसो वा चालेइ
महोरगो वा चालेइ गंधवो वा चालेइ ? हंता जाणामि, णा देवो चालेइ जाव णो गंधवो चालेइ
वाउयाए चालेइ, पाससि णं तुमं पएसी ! एतस्स वाउकायस्स सरुवस्स सकामस्स सरागस्स
समोहस्स सवेयस्स सलेसस्स ससरीरस्स रुवं ? णो तिण्हे, जइ णं तुमं पएसीराया ! एयस्स वा-
उकायस्स सरुवस्स जाव ससरीरस्स रुवं न पाससि तं कहं णं पएसी ! तव करयलंसि वा आम-
लगं जीवं उवदंसिस्सामि ? एवं खलु पएसी ! दसट्ठाणाइं छउमत्थे मणुस्से सदभावेणं न जाणइ
न पासइ, तंजहा-धम्मत्थिकायं ? अधम्मत्थिकायं २ आगासत्थिकायं ३ जीवं असरोरबुद्धं ४
परमाणुपोगलं ५ सइं ६ गंधं ७ वायं ८ अयं जिणे भविस्सइ वा णो भविस्सइ ९ अयं सबदुक्खत्ताणं
अंतं करेस्सइ वा नो वा ? १०, एताणि चेव उपपन्नानादंसणधरे अरहा जिणे केवली सदभावेणं जा-
णइ पासइ, तं-धम्मत्थिकायं जाव नो वा करिस्सइ, तं सदहाहि णं तुमं पएसी ! जह्वा अन्नो जीवो
तं चेव ९ ॥ (सू० ७३) ॥ तए णं से पएसीराया केसि कुमारसमणं एवं वयासी-से नूणं भंते ! हत्थिस्स
कुंथुस्स य समे चेव जीवे ? हंता पएसी ! हत्थिस्स य कुंथुस्स य समे चेव जीवे, से नूणं भंते ! हत्थीउ
कुंथु अप्पक्कमतराए चेव अप्पकिरियतराए चेव एवं आहारनीहारउस्सास-

नीसासइडीए महजुइअपतराए चेव, एवं च कुंथुओ हत्थो महाकम्मतराए चेव महाकिरिय जाव?, हंता
 पएसी! हत्थीओ कुंथू अप्पकम्मतराए चेव कुंथुओ वा हत्थी महाकम्मतराए चेव तं चेव, कम्महा णं भंते!
 हत्थिस्स य कुंथुस्स य समे चेव जीवे?, पएसी! से जहा णामए कूडागारसाला सिया जाव गंभीरा
 अह णं केइ पुरिसे जोई व दीवं व गहाय तं कूडागारसालं अंतो २ अणुपविसइ तीसे कूडागारसा-
 लाए सदतो समंता घणनिचियनिरंतराणि णि छिड्डाईं दुवारवयणाईं पिहेत्ति २ तीसे कूडागारसालाए
 बहुमज्झदेसभाए तं पईवं पलीवेज्जा, तए णं से पईवे तं कूडागारसालं अंतो २ ओभासइ उज्जोवेइ
 तवति पभासेइ, णो चेव णं बाहिं, अह णं से पुरिसे तं पईवं इड्डुरएणं पिहेज्जा, तए णं से पईवे
 तं इड्डुरयं अंतो ओभासेइ, णो चेव णं इड्डुरगस्स बाहिं णो चेव णं कूएगारसालाए बाहिं, एवं
 किलिंजैणं गंडमाणियाए पच्छिपिंडएणं आढतेणं अच्चाढतेणं पत्थएणं अद्धपत्थएणं अट्ठमाइयाए
 चाउःभाइयाए सोलसियाए छत्तीसियाए चउसट्ठियाए दीवचंपएणं तए णं से पदीवे दीव-
 चंपगस्स अंतो ओभासति, नो चेव णं दीवचंपगस्स बाहिं, नो चेव णं चउसट्ठियाए बाहिं,
 णो चेव णं कूडागारसालं णो चेव णं कूडागारसालाए बाहिं, एवामेव पएसी! जीवेवि जं जारिस्सयं
 पुव्वकम्मनिबद्धं बोदिं णिवत्तेइ तं असंखेज्जेहिं जीवपदेसेहिं सच्चित्तं करेइ खुड्डियं वा महालियं
 वा, तं सदहाहि णं तुमं पएसी! जहा अणो जीवो तं चेव णं ॥ (सू. ७४) ॥

‘ अत्थि णं भंते ! एस पत्ताउवमा ’ अस्ति भदन्त ! प्रज्ञातो-बुद्धिनिशेषादुपमा, ‘ अपणेगगणनायगे ’ त्यादि,
गणनायकाः-प्रकृतिमहत्तराः दण्डनायकाः-तन्त्रपाला राजेश्वरतलवरमाडम्बिः कौटुम्बिकेभ्यश्चेप्तिसेनापतिसार्थवाहमन्त्रि-
महान्त्रिगणकदौवारिकाः प्रागुक्तस्वरूपाः अपाला-राज्याधिष्ठायकाः चेष्टाः-पादमूलिकाः पीठमर्द्दाः-प्रागुक्ता नगरं-नगर-
वासिप्रकृतयः निगमाः-कारणिकाः दूता-अन्येषां गत्वा राजादेशनिवेदकाः संधिपाला-राज्यसन्धिप्रक्षकाः ‘ नगरगुत्तिया ’
इति नगररक्षाकारिणः ‘ ससक्खं ’ इति ससाक्षि सहोद-सलोद्धं ‘ सगेञ्जं ’ ग्रीवानिवद्धकिंचिल्लोघ्रमित्यर्थः, ‘ अवा-
उडं ’ अप्रावृत्तवन्धनवद्धं चौरमिति । ‘ भेरिं दं-डं चे ’ इति भेरी-ढक्का दण्डो वादनदण्डः । ‘ वामं वामेण ’ मित्यादि, वामं
वामेन एवं दंडं दंडेनेत्याद्यपि भावनीयं । ‘ देहं नामेगे नो सच्चवंह ’ इति यद्यपि त्वं न सम्यगालापेन मां
गालापेन संतोषयति, चतुर्भङ्गी पाठसिद्धा, ‘ एवामेव पएसि ! तुमं पि ववहारी ’ इति यद्यपि त्वं न सम्यगालापेन मां
संतोषयसि तथापि मम विषये भक्तिबह्मानं च कुर्वन् आद्यपुरुष इव व्यवहार्येव नाव्यवहारी, एतावता च ‘ मूढतराए तुमं
पएसि ! तओ कट्टहारयाओ ’ इत्यनेन वचसा यत् कालुष्यमापादितं तदपनीत परमं च सतोपं प्रापित इति । ‘ हंता
पएसि हत्थिस्स ! कुंथुस्सय समे चेव जीवे ’ इति प्रदेशानां तुल्यत्वात्, केवलं संकोचविकोचधर्मत्वात् कुंथुशरीरे सं-
कुचितो भवति, हस्तिशरीरे विस्तृतः उक्तञ्च-‘ आसज्ज कुंथुदेहं तत्ति यमिच्चो गयंमिच्चो । न य संजुज्जइ जीवो संकोय-
विकोयोदोहेहि ॥ ’ अत्र न संयुज्यते जीवः संकोचविहोचदोषाभ्यामिति, तयोस्तस्य स्वभावतयाऽभ्युपगमात्, तथा चात्र प्र-
दीदृष्टान्तो वक्ष्यते, अथवा ‘ कम्मतराए चेवे ’ त्यादि, ‘ कम्म ’ आयुष्कलक्षणं क्रिया-कायिक्यादि आश्रयः-प्राणाति

पातादिः आहारनीहारीच्छासनि वासादि द्रुमायः प्रतीतिः, इडरक-प्रद्व पिटकं, येन समस्तापि रसवती स्यात्प्रो, गोकलिञ्ज-
नाम यत्र गोभक्तं प्रक्षिप्यते, पच्छिकापिटकं च प्रतीतिं, गण्डयुक्ता माणिक्या २ देशविशेषप्रसिद्धा, आठकाधिठकप्रस्यकार्द्व-
स्थककुलवार्दकुलवा मगधदेशप्रसिद्धा वाग्म्यमानविशेषाः, चतुर्माणिकाष्टमाणिकाषोडशिका^{वृद्धि}त्रिंशिका मगधदेशप्रसिद्धा एव
रसमानविशेषाः, दीपचम्पको-द्वीपस्थानरुं, 'एवामेवे' त्यादि निगमनं कण्ठयं, उक्तं चैतद्व्यत्रापि—“जद्व दीवो महइ घरे
पलीविओ तं घरं पगासेइ । अप्पपयारे तं तं एवं जीवो सदेहाइ ॥ १ ॥ ” इति ॥ (सू० ६७-६८-६९-७०-७१-
७२-७३-७४) ॥

तएवं पएसी राया केसि कुमारसमगं एवं वयासी-एवं खलु भंते ! मम अजगहस एस सन्ना जाव
समोसरणे जहा तजीवो तं सररीं नो अत्तो जीवो अन्नं सररीं, तयाणंतं चणं ममं पिउणोऽवि एस
सण्णा तयाणंतं ममवि एसा सगगा जाव समोसरणं, तं नो खलु अहं बहुपुरिसपरंपरागयं कुलनि-
स्सियं दिट्ठिं छंढेस्सामि, तएवं केसीकुमारसमगे पुरिसिं रायं एवं वयासी-माणं तुमं पएसी ! पच्छा-
णुताविए भवेज्जासि जहा व से पुरिसे अयहारइ, केणं भंते ! से अयहारइ?, पएसी ! से जहाणासए
केई पुरिसा अत्थत्थी अत्थगवेसी अत्थलुङ्गा अत्थकंखिया अत्थपिवासिया अत्थगवेसगयाए वि-
उलं पणियभंडमायाए सुबहुं भत्तपाणवत्थयणं गहम्य एणं महं अत्थमियं छिन्नावायं दीहमज्जं अडविं
अणुपविद्धा, तएवं ते पुरिसा तीसे अत्थमियाए अडवीरं कंवि देसं अगुप्पत्ता समाणा एगमहं अया-

भीराजप्रभो
मलयगिरी-
या वृत्तिः

॥ १४२ ॥

गरं पासंति, अएणं सवतो समंता आइणं विच्छिण्णं सच्छडं उवच्छडं कुळं गाढं अवगाढं पासंति
२. ता हट्ठतुळ जावहियया अन्नमन्नं सदावेंति २ ता एवं वयासी-एस णं देवाणुप्पिया ! अयभंहे
इहे कंते जाव मणामे, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अमहं अयभारए बंधित्तएत्तिकहु अन्नमन्नस्स
एयमहुं पडिसुणेंति २ ता अयभारं बंधंति २ अहाणुपुद्दीए संपथिया, तए णं ते पुरिसा अकामियाए
जाव अडवीए किंचि देसं अणुपत्ता समाणा एगं महं तडआगरं पासंति, तडएणं आइणं
तं चेव जाव सदावेत्ता एवं वयासी-एस णं देवाणुप्पिया ! तडयभंहे जाव मणामे, अप्पेणं चेव
तडएणं सुवहुं अए लब्भति, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अयभारए छडुत्ता तडयभारए बंधि-
एत्तिकहु अन्नमन्नस्स अंतिए एयमहुं पडिसुणेंति २ ता अयभारं छडुत्ति २ ता तडयभारं बंधंति,
तए णं एगे पुरिसे णो संचाएइ अयभारं छडुत्तए तडयभारं बंधित्तए, तए णं ते पुरिसा तं पुरिसं
एवं वयासी-एस णं देवाणुप्पिया ! तडयभंहे जाव सुवहुं अए लब्भति, तं छडुत्ति णं देवाणुप्पिया !
अयभारगं, तडयभारगं बंधाहि, तए णं से पुरिसे एवं वदासी-दूराहडे मे देवाणुप्पिया ! अए
चिराहडे मे देवाणुप्पिया ! अए अईगाढबंधणवद्धे मे देवाणुप्पिया ! अए असिलिट्ठबंधणवद्धे
देवाणुप्पिया ! अए धणियबंधणवद्धे देवाणुप्पिया ! अए, णो संचाएमि अयभारगं छडुत्ता तडयभारगं
बंधित्तए । तए णं ते पुरिसा तं पुरिसं जाहे णो संचायंति बहूहिं आघवणाहि य पन्नवणाहि य

आघचित्तए वा पणवित्तए वा तथा अहाणुषीए संपत्थिया, एवं तंवागरं रुप्पागरं सुवन्नागरं रय-
 नागरं वहरागरं, तए णं ते पुरिसा जेणेव सया जणवया जेणेव साइं २ नगराइं तेणेव उवागच्छन्ति
 २ ता वयरविक्कणयं करेति २ ता सुबहुदासीदासगोमहिसगवेलगं गिणहंति २ ता अट्टतल-
 मूसियवडंसगे कारावेति ण्हाया कयवलिकम्मा उप्पि पासायवरगया फुट्टमाणेहिं मुहंगमत्थ-
 एहिं वत्तीसइवडएहिं नाडएहिं वरतरणीसंपउत्तेहिं उवणच्चिउज्झाणा उवलालिज्जमाणा इहे सद-
 फरिस जाव चिहरंति । तए णं से पुरिसे अयभारेण जेणेव सए नगरे तेणेव उवागच्छइ अय-
 भारेणं गहाय अघधिक्किणणं करेति २ ता तांसि अप्पमोहसि निहियंसि झीणपरिदए ते पुरिसे
 उप्पि पासायवरगए जाव विहरमाणे पासति २ ता एवं वयासी-अहो णं अहं अधन्नो अपुन्नो
 अकयत्थो अकयलवखणो हिरिसिखिज्जिए हीणएण्णचाउइसे दुरंतपंतलवखणे, जति णं अहं
 मित्ताण वा णाईण वा नियगाण वा सुणंतओ तो णं अहंपि एवं चेव उप्पि पासायवरगए जाव
 चिहरंतो, से तेण्हणं पएसी एवं बुच्चइ-मा णं तुमं पएसी पच्छाणुताविए भविज्जासि, जहा व
 से पुरिसे अयभारिए ? ? ॥ (सू० ७५) ॥ एत्थ णं से पएसी राया संबुद्धे केसिक्कुमारसमणं वंदइ
 जाव एवं वयासी-णो खलु भंते ! अहं पच्छाणुताविए भविस्सामि जहा व से पुरिसे अयभारिए,
 तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाणं अंतिए केवलपन्नत्तं धम्मं निसामित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा

पडिबं०, धम्मरुहा जहा चित्तस, तद्देव गिहित्रमं पडिबज्जः २ त्ता जेजेव सेयविया नगरी
तेजेव पहरेत्य गमगाए ॥ (सू० ७३) ॥ तएणं केपी कुमारसमणे पएसिं रायं एवं वयासी-
जाणासि तुमं पएसो ! कह् अघरिया पत्रता ? , हंता जाणासि, तओ आयरिआ पग्गता, तंजहा-
कलायरिए सिधायरिए धम्मायरिए, जाणासिणं तुमं पएसो ! तेस तिहं आयरियाणं कस का
विणयपडिवत्ती पंजिमा ? , हंता जाणासि, कठायरियस सिधायरियस उवळेणं संम-
ज्जणं वा करेज्जा पुरओ पुक्काणि वा आगवेज्जा मज्जेज्जा मोजाविज्जा वा विउल्लं
जीवितारिहं पीइदाणं दल्लएजा पुत्ताणुत्तिं वित्तिं कमेज्जा, जेजेव धम्मायरियं पासिजा
तत्थेव वंजेज्जा णमंतेज्जा सक्करेज्जा सम्मणेज्जा कठणं संगं देवये चेइयं पञ्चुवासेजा फासुरस-
णिज्जेणं असगमाणल्लामसाइमेणं पडिउभेज्जा पाडिहारिणं पीइतज्जासिज्जासंयारएणं उव-
विमंतेज्जा, एवं च ताव तुमं पएसो ! एवं जाणासि तहाविणं तुमं मनं मां वामेणं जाव वट्ठिता-
मं एयमं अस्खामिता जेजेव सेयविया नगरी तेजेव पहरेत्य गमगाए, तए णं से पएसो
राया केसि कुमारसमणं एवं वदासी-एवं खलु भंने ! मम एयाल्ले अज्झहियए जाव समुव्वज्जित्था-
एवं खलु अहं देवाणुत्पियाणं वामं वामेणं जाव वट्ठिए तं सेयं खलु मे कल्लं पाउव्वमायाए रयगी-
ए जाव तेयसा जकंते अंते उपरियाल्ल सांइ समरिखुडस देवाणुत्पिए वंदिता नमंसितए एनतं

भुज्जो २ सम्मं विणएणं खामित्तएत्तिकहुं जामेव दिंसि पाउऽव्वुते तामेव दिंसि पडिगए ॥
 तए णं से पएसीराया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते हट्ठुड जाव
 हियए जहेव कूणिए तहेव निगगच्छइ अंतेउरपरियाल सल्लि संपरिबुडे पंचविहेणं अभिगमेणं
 वंदइ नमंसइ एयमहं भुज्जो २ सम्मं विणएणं खामेइ ॥ (सू० ७७) तए णं केसी कुमारसमणे पए-
 सिसस रणो सूरियकंतप्पमुहाणं देवीणं तीसे य महत्तिमहालियाए महच्चपरिसाए जाव धम्मं
 परिकहेइ । तए णं से पएसी राया धम्मं सोच्चा निसम्म उट्ठाए उट्ठेति २ केसिकुमारसमणं वंदइ नमं-
 सइ २ ता जेणेव सेयकिया नगरी तेगेव पहारेत्थ गमगाए । तए णं केसी कुमारसमणे पएत्तिरायं
 एवं वदासी-मा णं तुमं पएसी ! पुढिं रमणिज्जे भविता पच्छा अरमणिज्जे भविज्जासि, जहा
 से वणसंदेइ वा णट्ठसाला इ वा इक्खुवाडए इ वा खग्गवाडए इ वा, कइं णं भंने !, वगसंदेइ पत्तिर
 पुप्फिए फलिए हरियगरेरिज्जमाणे सिरीए अतीव उवसोभमाणे २ चिट्ठइ, तथा णं वगसंदेइ रम-
 णिज्जे भवति, जया णं वणसंदेनो पत्तिए नो पुप्फिए ना फलिए ना हरियगरिज्जमाणे गो सिरीए
 अईव २ उवसोभमाणे चिट्ठइ तथा णं जुत्ते छडे पत्तिस्सडियपंडुपत्ते सुक्कहस्से इव मिळायमाणे
 चिट्ठइ तथा तथा णं वणे णो रमणिज्जे भवति, जया णं णट्ठसाला विगिजइ वाइजइ नच्चिजइ हसि-
 जइ रमिजइ तथा णं णट्ठसाला रमणिजा भवइ, जया णं नट्ठसाला णो गिजइ जाव णो रमिजइ

તયા નં નદસાલા અરમણિજા ભવતિ, જયા નં ફવલુવાહે છિજાઈ મિજાઈ સિજાઈ પિજાઈ દિજાઈ
તયા નં ફવલુવાહે રમણિજા ભવઈ, જયા નં ફવલુવાહે નો છિજાઈ જાવ તયા ફવલુવાહે અરમ-
ણિજા ભવઈ, જયા નં જલવાહે, ઉચ્છુભઈ ઉહુજાઈ મલજાઈ મુણિજાઈ જલજાઈ પિજાઈ દિજાઈ
તયા નં જલવાહે રમણિજા ભવતિ, જયા નં જલવાહે નો ઉચ્છુભઈ જાવ અરમણિજા ભવતિ, સે
તેજાઈ પાસી ! એવં જુજાઈ મા નં તુમં પાસી ! પુઠિરમણિજા ભવિત્તા પચ્છા અરમણિજા ભવિજાસિ
જહા વળસંદેઈ વા, તણ નં પાસી કેસિ કુમારસમનં એવં વયાસી-નો જલુ ખંતે ! અહં પુવિ રમ-
ણિજા ભવિત્તા પચ્છા અરમણિજા ભવિરસામિ, જહા વળસંદેઈ વા જાવ જલવાહેઈ વા, અહં નં સેય-
વિયાનગરીપમુવજાઈ સત્ત ગામસહસાઈ ચત્તારિ ભાગે કરિરસામિ, એનં ભાગં બલવાહણસ દલ-
ઈસામિ, એનં ભાગં કુદ્દાગારે છુમિરસામિ, એનં ભાગં અંતેરસ દલઈસામિ, એનં ભાગેનં મહતિમ-
હલયં કુદ્દાગારસાલં કરિરસામિ, તથ નં બહુઈ પુરિસેઈ દિજાઈ અહં ભક્તવેદ્યે, હિં વિવલં અસનં ૦ હવક્-
જહાવેત્તા વહૂનં સમણમાહણમિવજુયાનં પંથિયપહિયાનં પરિભાણમાણે ૨ બહુઈ સીલવ્યગુણવ્ય-
વેરમણપદ્ધવજાણપોસહોવવાસસ જાવ વિહરિરસામિ કિહુ જામેવ દિસિં પાઠખૂણ તામેવ દિસિં
પઢિગણ ॥ (સુ ૭૮) ॥ તણ નં સે પાસી રાયા કલં જાવ : તેયસા જલંતે સેયવિયાપામોવજાઈ
સત્ત ગામસહસાઈ ચત્તારિ આણે કીરઈ, એનં ભાગં બલવાહણસ દલઈ જાવ કુદ્દાગારસાલં કરેઈ,

तत्थ णं बहूहिं पुरिसेहिं जाव उदवखडेत्ता बहूणं समण जाव परिभाएमाणे विहरइ ॥ (सू० ७९) ॥
 तए णं से पएसीराया समणोवासए अभिगयजीवाजीवे० विहरइ, जप्पभिइं च णं पएसीराया स-
 मणोवासए जाए तप्पभिइं च णं रज्जं च रट्ठं च बलं च बाहणं च कोस च कोट्टागारं च पुरं च अंते-
 उरं च जणवयं च अणाढायमाणे यावि विहरति । तए णं तीसे सूरियकंताए देवीए इमेयारूवे
 अवज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-जप्पभिइं च णं पएसी राया समणोवासए जाए तप्पभिइं च
 णं रज्जं च रट्ठं जाव अंतेउरं च ममं जणवयं च अणाढायमाणे विहरइ, तं सेयं खलु मे पएसिं
 रायं केणवि सत्थपओएण वा अरिगपओएण वा मंतपओगेण वा विसप्पओगेण वा उदवेत्ता सू-
 रियकंतं कुमारं रज्जे ठवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणीए पाहेमाणीए विहरित्तएत्तिकट्टु एवं
 संपेहेइ संपेहित्ता सूरियकंतं कुमारं सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी-जप्पभिइं च णं पएसी राया
 समणोवासए जाए तप्पभिइं च णं रज्जं च जाव अंतेउरं च णं जणवयं च माणुस्सए य कामभोगे
 अणाढायमाणे विहरइ, तं सेयं खलु तव पुत्ता ! पएसिं रायं केणइ सत्थप्पयोगेण वा जाव उदवित्ता
 सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पाहेमाणे विहरित्तए । तए णं सूरियकंते कुमारं सूरियकंताए देवीए
 एवं वुत्ते समाणे सूरियकंताए देवीए एयमट्ठं णो आढाइ नो परियाणाइ तुस्सिणीए संचिदइ, तए
 णं तीसे सूरियकंताए देवीए इमेयारूवे अवज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था मा णं सूरियकंते कुमारं पए-

सिस्स रत्तो इमं रहस्सभेयं करिस्सइत्तिकहुएसिस्स रण्णो छिदाणि य मम्मणि य रहस्साणि
य विवराणि य अंतराणि य पडिजागरमाणी२ विहरइ । तए णं सूरियकंता देवी अत्रया कयाइ
पएसिस्स रण्णो अंतरं जाणइ असणं जाव खाइमं सबवत्थंगंधमल्लालंकारं विसप्पजोगं पउंजइ,
पएसिस्स रण्णो पहायस्स जाव पायच्छित्तस्स सुहासणवरगयस्स तं विससंजुतं असणं वत्थं जाव
अलंकारं निसिरेइ घातइ । तए णं तस्स पएसिस्स रण्णो तं विससंजुतं असणं ४ आहारेमाणस्स
सरीरंगंमि वेयणा पाउब्भूया उज्जला विपुला पगाढा कक्कसा कहुया चंडा तिआ कुक्खा दुग्गा दुर-
हियासा पित्तजरपरिगयसरीरे दाहवक्कंति यावि विहरइ ॥ (सू. ८०) ॥

‘ कल्ले पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते ’ इति, अत्र यावत्फलान् ‘ कुल्लुयल्लमठतोमकु-
म्मिलियंमि अहापंडुरे पभाए रत्तासोगकिंसुयसुयमुहपलासपुण्णुनद्रागसरिसे कपलामनलिगिं डवोइए उडिंयंमि
सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे ’ इति परिग्रहः, अस्यायमर्थः-कल्पमिति श्वः प्रादुः-प्राकाशे, ततः प्रकाशप्रभातायां
रजन्यां फुल्लोत्पलरूपलकोमओन्मीलिते फुल्ले-विकसितं तच्च तत् उत्पलं तच्च कपलध-हरिणविशेषः फुल्लोत्प-
लरूपमलौ तयोः कोमलम्-अरुठोरमुन्मीलितं यथासंख्यं दलानां च नयनयोश्च यस्मिन् ततया तस्मिन्, अथ
रजनीविभातान्तरं पाण्डुरे-शुक्ले प्रभति, ‘ रत्तासोगे ’ इति, रक्ताशोकस्य प्रकाशः स च किंयुक्तं च-पलश-
पुष्पं शुक्लमुखं च गुञ्जा-फलविशेषो रक्तकुण्डलस्तदर्थं च तानि तेषां सदृशे-आरक्तया समाने ‘ कमललग्ननलिगि-

संडबोहए' इति कमलाकराः-हृदास्तेषु नलिनीखण्डास्तेषां, बोधके 'उत्थिते' उदयप्राप्ते 'सूरिण' आदित्ये सहस्ररश्मौ 'दिनकरे' दिवसकरणशैले तेजसा ज्वलिते । 'रेरिजमाणे' इति हरिततया देदीप्यमाने 'मा णं तुमे पुवं रमणिज्जे भवित्ता पच्छा अरमणिज्जे भविज्जासि' इत्यादेर्ग्रन्थस्यायं भावार्थः-पूर्वमन्येषां दात्रा भूत्वा सम्प्रति जैनधर्मप्रतिपत्त्या तेषामदात्रा न भवितव्यमस्माकमंतरायस्य जिनधर्मपभ्राजनस्य च प्रसक्तेः । 'देयणा पाउब्भूया उज्जला' इत्यादि, उज्ज्वला दुःखरूपतया निर्मला सुखलेशेनाप्यकलङ्कितेति भावः विपुला-विस्तीर्णा सकल-सूरीरव्यापनात् प्रगाढा-प्रकर्षेण मर्मप्रदेशिव्यापितया समवगाढा, कर्कश इव कर्कशा, किमुक्तं भवति ?-यथा कर्कशपाषाणसंघर्षः सूरीरस्य खण्डानि त्रोटयति एवमात्मप्रदेशान् त्रोटयंतो या वेदनोपजायते सा कर्कशा, तथा कटुका पित्तप्रकोपपरिक्लिप्तस्य रोहण्यादिकटुद्रव्यमिवोपभुज्यमानमतिशयेनाप्रीतिजनिकेति भावः, परुषा मनसोऽनोव रूक्षत्वजनिका, निष्ठुरा-अशयप्रती कारतया दुर्भेदास्त एव चण्डा-रुद्रा तोत्रा-अतिशायिनी दुःखा-दुःखरूपा दुर्लङ्घ्या पित्तज्वरपरिगिनशरीरे व्युत्क्रान्त्या चापि-दाहोत्पत्त्या चापि विहरति-तिष्ठति ॥ (सू० ७४-७५-७६-७७-७८-७९-८०) ॥

तए णं से पएसी राया सूरीयकंताए देवीए अत्ता सूरियकंताए देवीए मग-
सावि अण्णदुस्समाणे जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ २ ता पोसहसालं पमज्जइ २ ता उच्चार-
पासवणभूमिं पडिलेहेइ २ ता दब्भसंधारणं संधरेइ २ ता दब्भसंधारणं दुरुहइ २ ता पुरत्थाभिमुहे
संपलियंकनिसन्ने करयलपरिगहियं सिरसावत्तं अंजलिं मत्थएत्तिकहु एवं वयासी-नमोऽत्थु

नं अरहंताणं जाव संपत्ताणं । नमोऽस्त्यु नं केसिस्स कुमारसमणस्स मम धम्मोवदेसगस्स धम्माय-
रियस्स, वंदामि नं भगवंतं तत्थ गयं इह गए, पासउ मे भगवं तत्थ गए इह गयंतिक्कट्ट वंदइ
नमसइ, पुत्तिं पि नं मए केसिस्स कुमारसमणस्स अंति ए थूलपाणाइवाए पच्चक्खाए जाव परिगहं
तं इयाणि पि नं तस्सेव भगवतो अंति ए सउ पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव परिगहं सउ कोहं जाव
मिच्छादंसणसल्लं, अकरणिज्जं जोयं पच्चक्खामि, सउं अमणं चउच्चिहं पि आहारं जाव जीवाए पच्च-
क्खामि, जं पि य मे सरीरं इहं जाव फुसंतुत्ति एयं पि य नं चरिमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वोसिरामि-
त्तिकट्टु आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे सूरियाभे विमाणे
उववायसभाए जाव वण्णो । तए नं से सूरियाभे देवे अट्टुणोवन्नए चेव समाणे पंचविहाए
पज्जत्तीए पज्जत्तिभावं गच्छति, तं०-आहारपज्जत्तीए सरीरपज्जत्तीए इंदियपज्जत्तीए आगपाण-
पज्जत्तीए भासमणपज्जत्तीए, तं एवं खलु भो ! सूरियाभेणं देवेणं सा दिवा देविड्डी दिव्वा
देवजुत्ती दिव्वे देवानुभावे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए ॥ (सू० ८१) ॥ सूरियाभस्स नं भंते ! देव-
स्स केवतिगं कालं ठिती पणत्ता ? , गोयमा ! चत्तारि पलिओयसाइं ठिती पणत्ता, से नं सूरियाभे
देवे ताओ लोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतं चइत्ता कहिं गमिहिंति कहिं उव-
वज्जिहिंति ? , गोयमा ! महाविदेहे वासे जाणि इमाणि कुलाणि भवंति, तं०-अट्टाइं दित्ताइं चिउ-

लाई विच्छिन्नविपुलभवनसयणासणजाणवाहणाई बहुधणबहुजातरुवरययाई आओगपओ-
 गंसपउत्ताई विच्छद्धिअउरभत्तपाणाई बहुदासीदासगोमहिंसगवेलगप्पभूयाई बहुजणस्म अप-
 रिभूताई, तत्थ अन्नघरंसु कुलेसु पुत्तत्ताए पच्चाइस्सइ । तए णं तंसि दारंगंसि गब्भगयंसि चेव
 समाणंसि अम्मापिऊणं धम्ममे दढा पइण्णा भविस्सइ । तए णं तस्स दारयस्स नवण्हं मासाणं
 बहुपडिपुत्ताणं अद्धमाण राइंदियाणं चित्तिक्कताणं सुकुमालपाणिपायं अहीणयडिपुण्णपंचिदिय-
 सरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुस्माणपमाणपडिपुत्तसुजायसंवंगसुदरंगं ससिसोमाकारं कंनं
 पियंदसणं सुरुवं दारयं पयाहिंसि । तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे ण्ठिति-
 वडियं करेहिंति तत्तियदिवसे चंदसूरदंसणिगं करिस्संति छेद्वे दिवसे जागरिस्संति एक्का-
 रसमे दिवसे वीइक्कंते संपत्ते बारसाहे दिवसे णिवित्ते असुइ जायक्कमकरणे चोक्खे संमज्जिओ-
 वलित्ते विउलं असणपाणखाइमसाइमं उवक्खडावेस्संति २ भित्तणाइणियगसयणसंबधि परिजणं
 आमंतेत्ता तओ पच्छा पहाया कयवलिकम्मा जाव अलंकिया भोयणमंडवंसि सुहासणवरगया ते
 भित्तणाइ जाव परिजणेण सद्धिं विउलं असणं ४ आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुंजेमाणा
 परिभाएमाणा एवं चेव णं विहरिस्संति, जिम्मियसुत्तुत्तरागयावि य णं समाणा आधंता चोक्खा प-
 रमसुइभूया तं भित्तणाइ जाव परिजणं विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेस्संति सम्माणि-

रसंति २ ता तस्सेव मित्त जाव परिजणस्स पुरतो एवं वहस्संति-जम्हा णं देवाणुप्पिया ! इमंसि दारगंसि गम्भगयंसि चैव समाणंसि धम्मे दढा पइण्णा जाया तं होऊ णं अम्हं एयस्स दारयस्स दढपइण्णे णामेणं । तए णं तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेउजं करिस्संति-दढपइण्णो य २, तए णं तस्स अम्मापियरो अणुपुवेणं ठितिवड्डियं च चंदस्सरियदरिसणं च धम्मजागरियं च नामधिज्जकरणं च पजेमणं च पडिवच्चावणं च पचंकमणं च कन्नवेहणं च संवच्छरपडिलेहणं च चूलोवणं च अन्नाणि य बहूणि गम्भाहाणजम्मणाइयाइं महया इहीसक्कारस्समुदएणं करिस्संति ॥ (सू० ८२) ॥

‘संपलियंकस्सन्निसत्ते’ इति पद्मासनसन्निविष्टः ‘सर्वं कोह’मित्यादि क्रोधमानमायालोभाः प्रतीताः प्रेम-अभिष्वंगमात्रं द्वेषः-अप्रीतिमात्रः अभ्याख्यानम्-असहोषारापणं पैशून्यं-पिथुनकर्मणं परिवादः-विप्रकीर्णापरदोषकथा अरतिरती धर्म्मधर्म्मार्त्तेशु मायामृषा-वेषान्तरकरणतो लोकाधिप्रतारणं मिथ्यादर्शनं-मिथ्यातदं तत् शल्यमित्र मिथ्यादर्शन-ब्रह्मं । ‘अद्गाइ’ इत्यादि, ‘आजोगपओगसंपउत्ताइ’ इति, आयोगस्य-अर्थलाभस्य प्रयोगाः उपायाः संप्रयुक्ता-व्यापारिता यैस्तानि आयोगप्रयोगसंप्रयुक्तानि ‘विच्छङ्खियपउरभत्तपाणाइ’ इति विच्छर्द्धिते-त्यक्ते बहुजनबहुभोजन-दानेनाविच्छिष्टोच्छिष्टसंभवात् संजातविच्छर्द्धे वा-नानाविधभक्तिके भक्तपाने येषां तानि तथा, बहुदासो दासगोपहिषगवेल्काः प्रभृता येषां तानि तथा । ‘पढमे दिवसे ठिइपडियं करेति’ इति स्थितौ-कुलभयौ दायां पतिता-अन्तर्नु ॥ या प्रक्रिया पुत्र-

जन्मोत्सवसम्बन्धिनो सा स्थितिपतिता नां, दुर्नीये दिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनोत्सवं, षष्ठे दिवसे जागरिकां—रात्रिजागरणरूपां
'निपुत्ते असुहजम्मकम्मकरणे' इति निवृत्ते—अतिक्रान्ते अशुचीनां—जातिकर्मेणां करणे 'आसाएमाणा' इति
परिभोजयति आस्वादयंतौ 'वीसाएमाणा' विविधखाद्यादि स्वादयंतौ 'परिभाएमाणा' इति परिभाजन्यौ—अन्योऽ-
न्यमपि यच्छन्तौ मातापितराविति प्रक्रमः, 'जिमितौ' भुक्तवन्तौ 'भुत्तुत्तरे'ति भुक्तोत्तरकालं 'आगत' च आगतौ
उपवेशनस्थाने इति गम्यते, 'आयन्ता' इति आचान्तौ शुद्धोदकयोगेन चौक्षौ लेपसिक्छाद्यपनयनेन अत्र एव परमशुचि
भूतौ । 'तएणं तस्स दढपइण्णस्स अम्मापियरो आणुपुवेणं ठिइपडिय'मित्याद्युक्तपनुक्तं च संक्षेपत उपदर्शयति, सुगमं
चैव नवरं प्रजेमनं—भक्तग्रहणं प्रचङ्क्रमणं—पदाभ्यां गमनं 'पजंपणग'मिति जल्पनं 'कण्णवेहणगं' कर्णवेधनं 'वच्छरपडि-
लेहणगं' संवत्सरप्रतिलेखनं प्रथमः संवत्सरोऽभूदित्येवं संवत्सरलेखनपूर्वं महोत्समकरणं 'चूडोवणयण' चूडोपनयनं मुण्डनं
अन्नाणि य बहूणि' इत्यादि, अन्यानि च बहूनि गर्भाधानजन्मादीनि 'कौतुकानि' उत्सवविशेषरूपाणि 'महया इड्डो-
सक्कारसमुदएणं' ति महत्या ऋद्धया महता सत्कारेण—पूजया महता समुदयेन जनानामिति ॥ (सू० ८१-८२) ॥

तएणं दढपतिण्णे दारए पंचधाईपरिक्खत्ते खीरधाईए मज्जणधाईए मंडणधाईए अंकधाईए
किलावणधाईए, अन्नाहि य बहूहि चिलाइयाहिं वामणियाहिं वडभियाहिं वडभियाहिं वडभियाहिं वड-
सियाहिं जोण्हियाहिं पण्णवियाहिं ईसिणियाहिं वारुणियाहिं लासियाहिं लाडसियाहिं दमि-
लीहिं सिंहलीहिं आरबीहिं पुलदीहिं पक्कणीहिं बहलीहिं मुरंडीहिं पारसोहिं पाणादेसीविदेस-

परिमंडियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं इंगियाचलियपत्थियवियाणाहिं निउणकुसलाहिं
विणीयाहिं चेडियाचक्कवालतरुणिवंदपरियाल परिवुडे वरिसधरकंचुइमहरवदपरिविलत्ते हं
त्थाओ हत्थं साहरिज्जमाणे उवनच्चिज्जमाणे २ अंगेणं भंगं परिभुज्जमाणे उवगिज्जेमाणे २ उव-
लालिज्जमाणे २ अवतासि० २ परिचुंबिज्जमाणे २ रम्मेसु मणिक्कोट्टिमतलेसु परंगमाणे २ गिरिकं-
वरमल्लीणे विव चंपगवरपायवे गिपावायंसि सुहंसुहेणं परिवड्डिस्सइ । तए णं तं दढपतिणं
दारणं अम्मापियरो सातिरेगअट्ठवासजायगं जाणित्ता सोभणंसि तिहिकरणक्खत्तमुहुत्तंसि
ण्हायं कयवलिकम्मं कयकोउअमंगलपायच्छित्तं सवालंकारविभूसियं करेत्ता महया इड्डीसक्कार-
समुदएणं कलायरियस्स उवणेहिंति । तए णं से कलायरिए तं दढपतिणं दारणं लेहाइयाओ गणि-
यप्पहाणाओ सउणारुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ अत्थओ पसिक्खावेहि य
सेहावेहि य, तं०-लेहं गणियं रूवं नहं गीयं वाइयं सरगयं पुक्खरगयं समतालं जूयं जणवयं पासणं
अट्ठावयं पारेकत्वं दगमहिंयं अन्नविहिं पाणविहिं वत्थविहिं विलेवणविहिं सयणविहिं अज्जं पहेलियं
मागहिंयं णिदाइयं गाहं गीइयं सिलोमं हिरणजुत्तिं सुवणजुत्तिं आभरणविहिं तरुणीपडिकम्मं
इत्थिलक्खणं पुरिसलक्खणं हयलक्खणं गयलक्खणं कुक्कुडलक्खणं छत्तलक्खणं चक्कलक्खणं
वंडलक्खणं असिलक्खणं मणिलक्खणं कागणिलक्खणं वत्थुविज्जं णगरमाणं खंधवारं माणवारं

पडिचारं बूहं पडिवूहं चक्कवूहं गरुलवूहं सगडवूहं जुढं नियुढं जुढजुढं अट्टिजुढं मुट्टिजुढं बाहुजुढं
लयाजुढं ईसत्थं छरुप्पकायं धणुवेयं हिरणपागं सुवणपागं मणिपागं धाउपागं सुत्तवेहुं वट्टवेहुं
णालियाखेहुं पत्तच्छेज्जं कडगच्छेज्जं सज्जीवनिज्जीवं सउणरुयमिति । तए णं से कलायरिए तं ददपइणं
दारगं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य
अत्थओ य गंथओ य करणओ य सिक्खावेत्ता सेहावेत्ता अम्मापिऊणं उवणेहिंति । तए णं तस्स
ददपइणस्स दारगस्स अम्मापियरो तं कलायरियं चिउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंध-
मञ्जालंकारेणं सक्कासिस्संति सम्मानिस्संति २ विउलं जीवियारिहं पीतीदाणं दलइस्संति विउलं
जीवियारिहं० दलइत्ता पडिचिसज्जेहिंति ॥ (सू० ८३) ॥

‘ खीरधाईए ’ इत्यादि, क्षीरधात्र्या-स्तनदायिन्या मण्डनधात्र्या-मण्डयित्र्या मज्जनधात्र्या-स्नापिकया क्रीडन-
धात्र्या-क्रीडाकारिण्या अङ्कधात्र्या-उत्सङ्गधारिण्या ‘ अन्नाहि य बहूहि ’ इत्यादि, कुञ्जिकाभिः-वक्रजङ्घ्याभिः
लसिकाभिर्लकुसिकाभिर्द्रुमिलाभिः सिंहलीभिः पुलिंद्रीभिः पक्कणीभिः बहलीभिः मुरण्डीभिः शबरीभिः पारसीभिः
पुंभूताभिर्नादेशैः-नानादेशोभिर्नानाविधानार्थप्रदेशोत्पन्नाभिः ‘ विदेसपरिमंडियाहि ’ इति विदेशः-तदीयदेशापेक्षया
हृदयनिवृत्तदेशस्तस्य परिमण्डिकाभिः इक्षिनं-नयनादिवेष्टाविशेषः, चिन्तित-परेण स्वहृदि स्थापितं प्रार्थितं च-अभिल-
षितं च विजानते यास्मास्तथा ताभिः, स्वदेशे यत् नेपथ्यं-परिधानादिरचना तद् गृहीतो वेषो यकाभिस्तास्तथा ताभिः, नि-

पुणानां मध्ये या अतिशयेन कुशलास्ता निपुणकुशलास्ताभिः, अत एव विनीताभिः, 'चेडियाचक्रवाले' ति चेडिचाचक्रवा-
लेनाथ स्वदेशसंभवेन वर्षधराणां-वर्द्धितकप्रयोगेण नपुंसकीकृतानामन्तःपुरमहच्छक्रानां कञ्जुकिनाम-अन्तःपुरप्रयोजननिवेद-
कानां प्रतिहाराणां वा महत्तरकाणां च-अन्तःपुरकार्यचिन्तकानां वृन्देन परिक्षिप्तः, तथा हस्ताद् हस्तं-हस्तान्तरं संहियमाणः
अङ्गदंष्ट्रं परिभोज्यमानः परिगीयमानस्तथाविधवालोचितगीतविशेषैः उपलब्धमानः क्रोडादिलालनया 'उचगूहिज्जमाणे'
इति आलिङ्ग्यमानः 'अवयासेज्जमाणे' इति आलिङ्गनविशेषेण 'परियंदिज्जमाणे' इति स्तूयमानः 'परिचुं-
विज्जमाणे' इति परिचुम्ब्यमानः 'गिरिकंदरमञ्जीणे' इव चंपगवरपायवे' इति गिरिकन्दरायां लोन इव चम्पक-
पादपः मुखंमुखेन परिवर्द्धिष्यते, 'अर्थत' इति व्याख्यानतः करणतः-प्रयोगतः 'सेहावेहइ' सेधयिष्यति-निषाद-
यिष्यति शिक्षापयिष्यति-अभ्यासं कारयिष्यति ॥ (सू० ८३) ॥

तए नं से ददपतिण्णे दारए उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिणयमिस्से जोतणगमणुपत्ते बावत्तरि-
कलापंढिए अद्वारसविहदेसिप्पगारभासाविसारए णवंगसुत्तपडिबोहए गीयरई गंधणट्टकु-
सले सिंगारागारचारुवेसे संगयगयहसियभणियचिद्वियविलाससंलावमिउणजुतोवयारकुसले हय-
जोही गयजोही बाहुजोही बाहुप्पमदी अलं भोगसमत्थे साहसीए वियालचारीयाधि भ-
विस्सइ । तए णं तं ददपइण्णं दारगं अम्मापियरो उम्मुक्कवालमावं जाव वियालचारिं च विया-
णिन्ता विउलेहिं अन्नभोगेहि य पाणभोगेहि य लेणभोगेहि य वत्थभोगेहि य सयणभोगेहि य

उवनिमंतिहिति । तए णं दढपइण्णे दारए तेह विउलेहिं अन्नभोएहिं जाव सयणभोगेहिं णो
 सज्जिहिति णो गिड्झिहिति णो मुच्छिहिति णो अज्झोववज्जिहिति, से जहा णामए पउमुप्प-
 लेति वा पउमेइ वा जाव सयसहस्सपत्तेति वा पंके जाते जले संबुइ णोवलिप्पइ पंकरणं नो-
 वलिप्पइ जलरणं, एवामेव दढपइण्णेवि दारए कामेहिं जाते भोगेहिं संबड्ढिं णोवलिप्पिहि-
 ति० मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेणं, से णं तथारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बु-
 ज्झिहिति केवलं मुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पवइस्सति, से णं अणगारे भविस्सइ ईरि-
 यासमिए जाव सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंते । तस्स णं भगवतो अणुत्तरेणं णाणेणं एवं
 दंसणेणं चरित्तेणं आलएणं विहारेणं अज्जवेणं मदवेणं लाघवेणं खन्तीए गुत्तीए मुत्तीए अणुत्तरेणं
 सव्वसंजमतवसुचरियफलणिवाणमग्गेण अप्पाणं भावेमाणस्स अणंते अणुत्तरे कस्सिणे पडिपु-
 ण्णे णिरावरणे णिवाघाए केवलवरनाणंदंसणे समुपज्झिहिति । तए णं से भगवं अरहा जिणे के-
 वली भविस्सइ सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स परियागं जाणहिति तं०-आगतिं गति ठिति चवणं
 उववायं तं कं कडं मणोमाणसियं खइयं भुत्तं पडिसेवियं आवीकम्मं रहोकम्मं अरहा अरहस्स-
 भागी तं तं मणवयकायजोगे वट्टमाणानं सबलोए सव्वजीवानं सव्वभावे जाणमाणे पासमाणे
 विहरिस्सइ । तए णं दढपइन्ने केवली एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणे बहूइ वासाइ केवल-

परियागं पाउणिता अप्पणी आउसेसं आभोएत्ता बहूई भत्ताई पच्चवत्ताइस्सइ २ ता बहूई
भत्ताई अणसणाए छेइस्सइ २ ता जस्सइए कीरइ णगगभावे केसलोच्चवंभचेरवासे अण्हाणमं अवं-
तवणं अणुवहाणमं भूमिसेज्जाओ फलहसेज्जाओ परघरपवेसो लद्धावलद्धाई माणावमाणाई
परेस्सि हीलणाओ खिसणाओ गरहणा उच्चावया विरुवा बावीसं परीसहोवसग्गा गामकंठगा
अदियास्सिज्जति तमदं आराहेइ २ ता चरिमेहिं उस्सासनिस्सासेहिं सिज्झिहिति मुच्चिहिति परिनि-
ब्बाहिति सद्धुक्खाणमंतं करेहिति ॥ (सू० ८४) ॥ सेवं भंते ! सेवं भंते ! ति भगवं गोयमे
सम्मणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता संजमेणं तवत्ता अप्पाणं भावेमाणे
बिहरति । णमो जिणाणं जियभयाणं । णमो सुयदेवयाए भगवतीए । णमो णणत्तीए भगवईए ।
णमो भगवओ अरहओ पासस्स पस्से सुपस्से पस्सवणा णमो १ । रायप्पसेणीयं सम्मत्तं ॥

(सू० ८५) ॥ ग्रंथग्रं सूत्र २१०० ।

‘ मवंगसुत्तपडियोहिए ’ इति द्वे श्रोत्रे द्वे नयने द्वे नासिके एका जिह्वा एका त्वक् एकं मन इति सुप्तानीव बाल्या-
दव्यक्तचेतनानि प्रतियोगितानि-यौवनेन व्यक्तचेतनांवति कृतानि यस्य स तथा, व्यवहारभाष्ये ‘ सोत्ताई नव सुत्ताई ’
इत्यादि, ‘ अद्वारसबिहदेसीप्पयारभासविसारए ’ अष्टादशविधाया-अष्टादशमेधाया देशीप्रकाराया-देशीस्वरूपाया भाषा-
या विचारदो-विचक्षणः, तथा गीतरतिः तथा गन्धर्वे गीते नाट्ये च कुशलः ह्येन युध्यते इति ह्ययोधी एवं गजयोधी रथयो-

वी बाहुयोधी तथा बाहुभ्यां वसुध्वनीति बाहुभयर्ही साहसिकत्वात् विकाले चरतीति विकालचारी 'सर्वसंजमलसु-
 चरियफलनिवाणमग्गेण' इति सर्वसंयमः सर्वगानां मनोवाक्यानां संयमनं तस्य सुचरितस्य च आशंसादिदोषरहितस्य
 स्वसो यत्फलं-निर्वाणं तन्मार्गेण, किमुक्तं भवति ?-सर्वसंयमेन सुचरितेन च तपसा, निर्वाणग्रहणमनयोर्निर्वाणफलत्वख्याप-
 नार्थं, 'मणोमाणस्सियं' इति मनसि भवं मानसिकं तच्च कदाचिद्वचसापि प्रकटितं भवति तत उच्यते-मनसि व्यवस्थितं,
 'स्वइयं' इति क्षपितं क्षयं नीत्रमिति भावः, 'पडिसेवियं' इति प्रतिसेवितं स्यात् स्व्यादि अधःकर्म-भूमौ निस्वतं रहःकर्म-
 गुणस्थानकृतं 'परेस्सि हीलणाओ' इति हील्यनि सद्भूतहीनोत्पत्त्याद्युदयद्वनानि निन्दनानि-परोक्षे जुगुप्सा आताप-
 नानि खिसनानि 'धिण् मुंड ते' इत्यादि वान्ध्यानि तर्जनानि अङ्गुल्या निक्षेपपुरस्सरं निर्भर्त्सनानि ताडनानि कशादिघाताः
 ॥ सु० ८४-८५ ॥

इतिमलयगिरिनिरचिता राजप्रश्नोयोपाध्वचिका समर्थिता ॥

प्रत्यक्षं गणनतो, ग्रन्थमालं चिन्तितम् । स्मृतिश्चलतान्त्र, इलोकाणां सर्वसंख्या ॥ १ ॥ ३७०० ।

इति श्रीमन्मलयगिर्याचार्यवर्यविहितवृत्तियुतं

श्रीराजप्रश्नोपाख्यं द्वितीयमुपाङ्गं समाप्तम्

इदं पुस्तकं शा. वेणीचंद सूरचन्द इत्यनेन द्वासप्ततिवर्ष
पर्यन्तं पूना 'आर्यभूषण' मुद्रणालये द्रोषं च राजनगर
(अमदावाद) मध्ये श्रीवीरसमाजीय

श्री 'वीर-शासन' मुद्रणालये शा. विठ्ठलदास मोहनभाईद्वारा
मुद्रयित्वा प्रकाशितम्.

